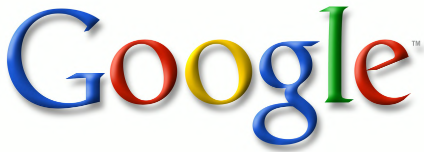
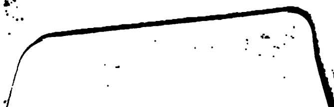

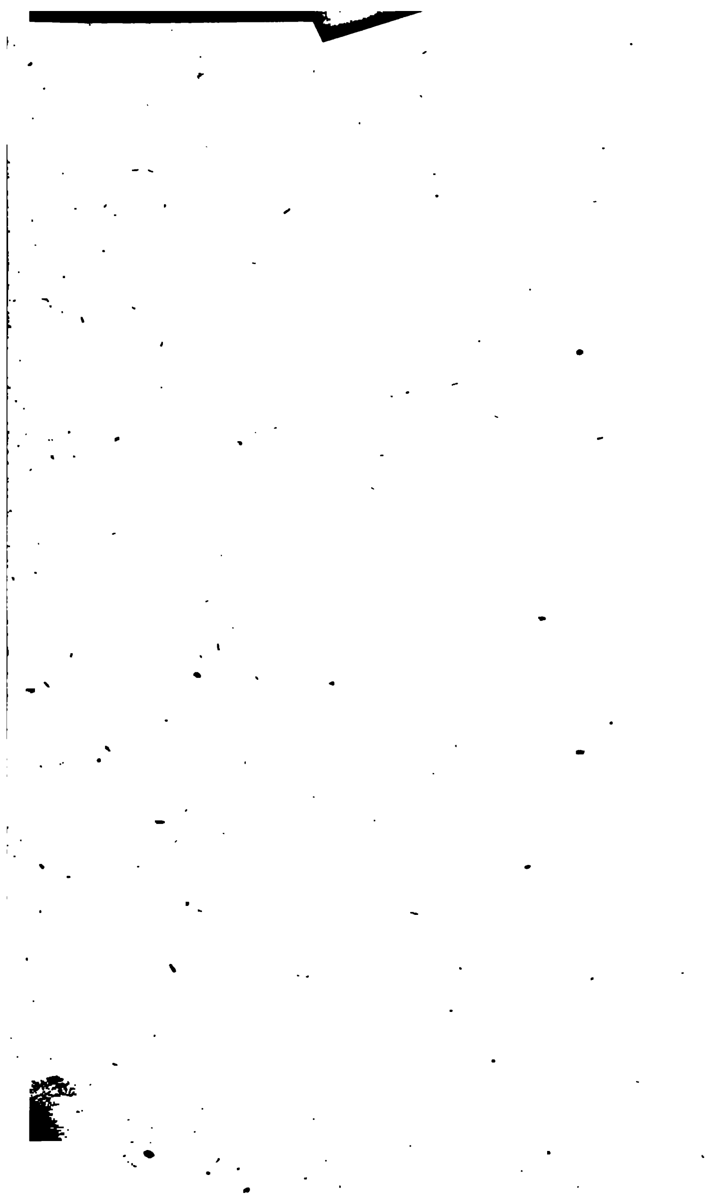

P. Thrige 1886.

Kristian Baum

2/4 1886

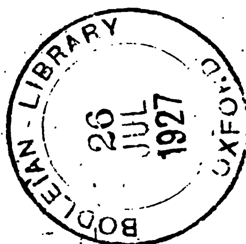
Sneedorffs samtlige Skrivter.

Andet Bind.

Kiøbenhavn, 1776.
Trykt paa Gyldendals Forlag.

BODLEIAN LIBRARY
OXFORD
26
JUL
1927

Indhold

af den

patriotiske Tilskuer.

Andet Bind.

56.

65.

77.

Blad.

Kirke. — Ønske om dens udvortes Forbedring, helst i Henseende til Psalmerne.

98. Betragtning over Tidens Fylde. — Epicureernes og Stoikernes Læremaade.

99. En Projectmagers Forslag ved stemplede Sedler at spare Udgifter ved Nyt-Aars Gratulation.

Snee-

Sneedorffs patriotiske Tilskuer.

2det Bind.

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

Den patriotiske Tilskuer.

No. 51.

Mandagen, den 13 Julii 1761.

Endskiønt Lyst til at elskes er en af de ædelste Tilbøieligheder i det menneskelige Hierte, har den dog det tilfælleds med alle Tilbøieligheder, at den, uden at være stedse under Fornuftens Herskab, ikke giør os fuldkomnere, ikke lyksalige, ikke elskværdige, og meget ofte ikke engang elskede.

Saa længe Pligterne ere Øiemerket, kunne de fleste Passioner, men i sær Lyst til at elskes, være ypperlige Midler; Men de ere alle farlige, saasnart deres Opfyldelse er vort eneste Maal, og Fornuften ikke bruges uden til at tiene dem.

Den Konst at behage, for sig alene betragtet, er et System, som er bygt paa Passion, og naar Fornuften viser sin allerstørste Spidsfindighed i at udvikle den, naar den er allerlykkeligst i at sætte *den i Verk*, er den dog kuns en

 Slave,

Slave, ja ofte saa meget mere Slave, som den, i stedet for at følge sit eget Hiertes Drift, maae rette sig efter andre, og udgrunde tusinde fremmede Tænkemaader og Tilbøieligheder, for at skikke sig efter dem alle. Den største Forstand bliver derved tilsidst saa udtrættet og forvildet, at den tvivler om alle Grunde, taber alle Følelser, og følgelig beholder hverken nogen sand Fornøielse eller Trøst. Den tager saa tit Partie mod sig selv, den forandrer sine Grundsætninger, den undertrykker de uskyldige Tilbøieligheder, som giøre dens Lyksalighed, saaledes, at den ikke mere handler med Visshed, og neppe kiender sit eget Hierte. Naar dette bestandige Nag tilsidst bliver den for tungt, naar den Yndest, for hvilken den opofrede Hiertets Roe, forsvinder, og hvor let kan det ikke skee? er den misfornøiet med sig selv; al den Fornøielse, som kunde nydes i Tingene, ophører, fordi den ikke er vant til at betragte Tingene saaledes som de ere, og saaledes som de føles, men saaledes som de forestilles af andre. Mange store Pligters og Forsætters Opofrelse, Forsømmelser, Koldsindigheder, Tvivlraadigheder, efterlade dem en Nag og Fortrydelse i Hiertet, som for gode Siæle, og saadanne ere gemeenlig de, som gierne ville elskes, er den største Qval.

Kleon.

Kleon, en Mand, som af Naturen ansaae de fleste Ting, som Menneskene ønske sig, med en besynderlig Ligegyldighed, havde fra Ungdommen af saa heftig en Lyst til at være elsket, at dette syntes at være hans eneste Passion. Ære og Fordeel var saa lidet Hensigten deraf, at han giorde sig en lige Umage for at behage alle indtil Børn. Saa ubevægelig som han var til at giøre et Trin for at udbede sig en Naade, saa villig var han til at opofre alting, for at fornøie dem, af hvilke han troede, at han var elsket. Intet Arbeide, ingen Besværlighed, ingen Selvfornægtelse var ham for stor for at være yndet af dem, som han levede med. Han kunde udgrunde alle Aldres og Stænders Tilbøieligheder, lege med Børn, være alvorlig med Gamle, lempe sig efter enhvers Begreb, tage Deel i alt det, som angik dem, forekomme deres Ønsker, opofre sig til deres Tieneste, og taale alle deres Skrøbeligheder. Alt dette giorde Kleon uden Forstillelse, og af en naturlig Tilbøielighed til at elskes, i hvis Opfyldelse han fandt altid sin Umage rigelig betalt, uden at søge nogen anden Belønning. Ved at opofre alt det, som var hans eget, for denne Tilbøielighed, kom han endelig saa vidt, at det ikke mere kostede ham nogen Umage. Kleon var lykkelig i sit Foretagende, han blev elsket af alle, *som kiendte* ham; og skulde en

almindelig Yndest giøre nogen lyksalig, maatte det være en Mand som ham, der handlede af en virkelig indvortes Drift, og som ikke kiendte anden Glæde end denne.

Kleon havde Indsigt, han kiendte Dydens Værdie og Forfængeligheden af alle de menneskelige Begierligheder, endog den, som beherskede ham selv. Naar man undtog denne ene Tilbøielighed, kostede det ham ingen Umage at opofre alle andre Ting for sine Pligter; men et eneste Menneskes Misfornøielse kunde giøre ham nedslaget, og en Vens Fortrydelse var ham utaalelig. Saa længe det alene kom an paa at fornægte sin egen Villie, fortrød det ham aldrig at fornøie en anden. Men her handledes om mere; han var en Ven af Folk, som havde stridige Meninger, han hørte ofte den ene fordømme den andens Tænkemaade og den andens Forhold. Naar han søgte at stille dem tilfreds, var han hvert Øieblik nær ved at faae enten den ene eller den anden til Fiende. Det fortrød han og endnu mere, at han af Tvivlraadighed ofte syntes enten paa den ene eller paa den anden Side at gaae Sandheden for nær. Naar han altid skulde have fuldt sin Overbeviisning, burde han ofte have opofret begges Venskab; Men det var ham ikke mueligt at overtale sig til mere, end til at opofre den, som i hans Tanker syntes at have meest

Uret.

Uret. Derved begyndte han at faae Fiender. Dette forskrekkede ikke Kleon, han havde faaet dem af Venskab for andre, og dette Venskabs Tilvæxt erstattede hans Tab.

Kleons Venner tænkte ikke altid som han, og dette var ei Under; thi faa Mennesker tænke som Kleon. Kleon er en god Mand, sagde de fleste, man kan giøre med ham, hvad man vil, og det koster ikke meget at have ham til Ven. Disse Venner vare koldsindige. Denne Mand er for meget elsket, sagde andre, han kan blive farlig. Disse Venner misundte ham. Den udvortes Koldsindighed fortrød ikke Kleon; Det er mig kiært, sagde han, at mine Venner troe, at jeg ikke forlanger saadanne Beviis af dem, og at det er nok, at de elske mig. I denne Tanke fandt Kleon saa megen Fornøielse, at intet, uden de kiendeligste Beviis af Misundelse, kunde bevæge ham til at tvivle om Oprigtigheden af et Venskab, som det kostede hans Venner saa lidt at vedligeholde. Kleon merkede omsider at han havde taget feil, og jo mindre han havde forlangt af sine Venner, jo mere han havde giort for deres Skyld, jo mere han havde forladt sig paa deres Venskab, desstørre var hans Fortrydelse ved at see sig bedraget i et Haab, hvori han havde sat al sin Fornøielse.

Kleon vilde søge Trøst i andre uskyldige Fornøielser, men han var saa længe vant til at opofre alt for at være elsket, at intet andet kunde fornøie ham; Han vilde søge Trøst i sit eget Hierte, men dette bebreidede ham, at hans beste Gierninger, hans Opofrelser selv, vare komne af en Passion, som, hvor god den end var, dog ikke altid havde været under Fornuftens Herskab; det bebreidede ham hver en Feil, hver en Svaghed, som han havde begaaet, for at føie sine Venner. Havde jeg dog giort mig saa megen Umage, sagde Kleon ved sig selv, for at følge alene min Overbeviisning, for at efterkomme min Pligt, og for at behage det Væsen, som er Kierlighed, hvor lykkelig skulde jeg da ikke være i mig selv, om jeg blev forladt af det hele menneskelige Kiøn! Det er min Pligt at bære mit Straf, og at handle fremdeles efter min Fornuft, uden at bekymre mig om Folkes Domme. Kleon havde strax fuldt denne Tanke, dersom det ikke altid kostede Menneskene saa meget at overvinde en herskende Passion, og dersom hans Venner ikke havde troet, at han handlede saaledes alene af Svaghed og Frygt. Dette bragte Kleon til den Forbittrelse, som gemeenlig er Virkningen af en bedraget Oprigtighed. Han vilde vise sine troløse Venner ved Foragt, at han handlede lige saa lidt af Frygt som af Egennytte, og Kleon fik

ligesaa

ligesaa mange Fiender, som han tilforn havde havt koldsindige og misundelige Venner.

For et Hierte, som var vandt til at sætte sin hele Lyksalighed i at elskes, var denne Tilstand saa piinagtig, at det ikke kunde være længe, førend Kleon søgte at rive sig løs af Omstændigheder, der giorde ham saa twivlraadig, for uhindret at følge Fornuften, uden at handle enten af Had eller af Kierlighed.

I dette Forsæts Opfyldelse føler Kleon nu den sande Glæde, som han tilforn forgieves søgte i en almindelig Yndest. I stedet for at lade sig regiere af en Passion, som giorde ham til Slave af andres Domme, er det ham nu Lyksalighed nok, at han er vel tilfreds med sig selv. Hans Fornuft og hans Passion ere derved bragte i den ønskeligste Overensstemmelse. I steden for mange og ofte stridige Hensigter, har han nu kuns en, som er, at sige hvad han tænker, og at giøre hvad han bør, og naar han har opfyldt denne, fornøier de faa Venner, som have samme Tænkemaade, ham mere, end Hobens Yndest. Han elsker Menneskene, men han søger ikke at behage andre end Gud og hans egen Samvittighed. En ved Fornuften og Religionen saaledes renset Tilbøielighed til at elskes, giør ham de møisommeligste Pligter behagelige. Han betragter sig i sin forrige Tilstand, som en vildfa-

rende Vandrings-Mand, der løber mange Veie, uden at komme til Maalet, og som en Slave, der arbeider for andre, uden at forbedre sine egne Vilkaar. Nu derimod finder han, at enhver god Handling belønnes med den visseste Glæde, og han seer daglig Tilvexten af en Lyksalighed, der er bygt paa saa sikker en Grund.

No. 52.

Fredagen, den 17 Julii 1761.

Lockes Skrift om Opdragelsen er et Værk, som fortiener at læses af alle Forældre og Lærere. En Sag af saa stor Vigtighed, som den, at danne Mennesker, udkræver saa megen Forsigtighed, at saa lastværdigt som det er paa den ene Side, at være skiødesløs, og ikke antage andre Grundregler end Fordomme og Vaner, saa fornødent er det og paa den anden, at man bygger alle sine Slutninger paa klare Grunde og paa Erfarenhed.

Forfatteren til ovenmeldte Skrift er en Philosoph ikke af det Slags, som hverken kiender Mennesket eller Verden uden af nogle faa almindelige

delige Begreb, som de have fundet i et System; han har ved Hielp af Erfarenhed og en øvet Tænke-Kraft søgt overalt at bestemme sine Sætninger saaledes, at den sunde Fornuft let fatter baade deres Sandhed og deres Nytte. Han beraaber sig i Fortalen paa et Exempel af et ungt Menneske, som ved denne Methode var bragt saa vidt, at han endog giorde mere end man forlangte af ham, og hans Skrift har baade i Engelland og i Frankerige fundet saa almindeligt et Bifald, at det er troligt, at det siden er bleven bestyrket ved mange flere lige saa lykkelige Forsøg. For at giøre disse lige saa almindelige iblant mine Landsmænd, vil jeg i disse Blade levere nogle Udtog af dette vigtige Skrift, og dersom jeg undertiden drister mig til at tilsætte nogle af mine egne Anmerkninger, vil jeg bede mine Læsere prøve dem selv og troe, at jeg ønsker det samme, som Locke siger i Fortalen: „at enhver „Huus-Fader vilde tænke paa en Sag, der er „saa vigtig en Deel af deres Pligter, og som „har saa stor en Indflydelse paa et heelt Folks „Lyksalighed, at de vilde undersøge disse Grun„de, meddele mig vigtige Erfaringer, og ved „forenede Kræfter stræbe at udfinde de beqvem„meste Midler til at giøre dydige og duelige „Mennesker.“

I Begyndelsen af Verket og ellers paa adskillige Steder giver han noksom tilkiende, at Mennesket er saadant et Kreatur, som jeg har forestillet i nogle af disse Blade, et Kreatur, der er saa beqvemt, saa bøieligt til adskillige endog de meest stridende Ting, at det kommer an paa Opdragelsen alene, om Menneskene skulle blive gode eller onde, nyttige eller unyttige for Selskabet. Baade Sielens og Legemets Fuldkommenheder beroe saa meget paa hinanden, at begge udkræve den nøieste Omsorg.

Af Legemets Fuldkommenheder er Sundheden den vigtigste. Locke havde selv saa megen Indsigt i Lægekonsten, at de berømteste Forfattere i denne Videnskab lod ham prøve deres Skrifter. Dette giver ham saa meget mere Troeværdighed i denne Deel af hans Verker, hvor han dog ikke handler om Lægedomme, men alene om Midler til at forebygge Legemets Svagheder. De vigtigste Grundregler ere 1) at ikke give dem for varme Klæder. Han beviser med Ansigtets Exempel, at de fineste Deele af Legemet kunne vænnes til at taale Kulde. Den mindste Blottelse er siden farlig, og de fleste af Hovedets Sygdomme komme deraf, at det holdes alt for varmt. 2) At vænne dem tilig til at taale alle Slags Luft. 3) At ikke give dem for snevre Klæder og ikke indsnøre dem for meget

i sær

i sær over Brystet. Han ønskede, at man vilde mere lade Naturen raade og ikke tvinge den for meget ved saadanne Klædedragter, som gemenlig svække og ofte vanskabe den; Trangbrystighed, Tungsindighed, Lungesyge og Forknyttelse i Vexten ere ofte Virkninger af saadanne Indskrænkninger. 4) At ikke give dem stærk Føde eller Drikke.

Føden bør være almindelig og let uden Kryderier og saadanne Ting, som ophidse Blodet og opvække en umaadelig Begierlighed til at spise. Kiød i sær er dem ikke tienligt, førend de er to eller tre Aar. Vil man endelig give dem Kiød, maae de hvert Maaltid ikke have mere end et Slags, og de maae tygge det vel og spise meget Brød dertil. Melk, Brød, Byg- og Havre-Supper er den sundeste Føde for Børn; og naar de vilde spise mellem Maaltiderne, raader han til at give dem tørt Brød, for at vænne dem fra Umaadelighed. Tyndt Øl holder han for den beste Drik, og for at hindre, at de siden ikke saa let skulde faae Vane til at drikke hastig, i sær naar de ere varme, umaadelig og i Utide, agter han det meget fornøden, at vænne dem til at spise altid noget i det mindste et Stykke Brød, førend de drikke.

Frugt vil han ikke, at man ganske skal forbyde dem, *siden* den naturlige Begierlighed

I Begyndelsen af Verket og ellers paa adskillige Steder giver han noksom tilkiende, at Mennesket er saadant et Kreatur, som jeg har forestillet i nogle af disse Blade, et Kreatur, der er saa beqvemt, saa bøieligt til adskillige endog de meest stridende Ting, at det kommer an paa Opdragelsen alene, om Menneskene skulle blive gode eller onde, nyttige eller unyttige for Selskabet. Baade Sielens og Legemets Fuldkommenheder beroe saa meget paa hinanden, at begge udkræve den nøieste Omsorg.

Af Legemets Fuldkommenheder er Sundheden den vigtigste. Locke havde selv saa megen Indsigt i Lægekonsten, at de berømteste Forfattere i denne Videnskab lod ham prøve deres Skrifter. Dette giver ham saa meget mere Troeværdighed i denne Deel af hans Verker, hvor han dog ikke handler om Lægedomme, men alene om Midler til at forebygge Legemets Svagheder. De vigtigste Grundregler ere 1) at ikke give dem for varme Klæder. Han beviser med Ansigtets Exempel, at de fineste Deele af Legemet kunne vænnes til at taale Kulde. Den mindste Blottelse er siden farlig, og de fleste af Hovedets Sygdomme komme deraf, at det holdes alt for varmt. 2) At vænne dem tilig til at taale alle Slags Luft. 3) At ikke give dem for snevre Klæder og ikke indsnøre dem for meget

i sær

i sær over Brystet. Han ønskede, at man vilde mere lade Naturen raade og ikke tvinge den for meget ved saadanne Klædedragter, som gemenlig svække og ofte vanskabe den; Trangbrystighed, Tungsindighed, Lungesyge og Forknyttelse i Vexten ere ofte Virkninger af saadanne Indskrænkninger. 4) At ikke give dem stærk Føde eller Drikke.

Føden bør være almindelig og let uden Kryderier og saadanne Ting, som ophidse Blodet og opvække en umaadelig Begierlighed til at spise. Kiød i sær er dem ikke tienligt, førend de er to eller tre Aar. Vil man endelig give dem Kiød, maae de hvert Maaltid ikke have mere end et Slags, og de maae tygge det vel og spise meget Brød dertil. Melk, Brød, Byg- og Havre-Supper er den sundeste Føde for Børn; og naar de vilde spise mellem Maaltiderne, raader han til at give dem tørt Brød, for at vænne dem fra Umaadelighed. Tyndt Øl holder han for den beste Drik, og for at hindre, at de siden ikke saa let skulde faae Vane til at drikke hastig, i sær naar de ere varme, umaadelig og i Utide, agter han det meget fornøden, at vænne dem til at spise altid noget i det mindste et Stykke Brød, førend de drikke.

Frugt vil han ikke, at man ganske skal forbyde dem, *siden den naturlige* Begierlighed

dertil i sær hos Børn er saa stærk, at det var at befrygte, at de spiste alt for meget, naar de fik Leilighed dertil, dersom det gandske blev dem forbuden. Meloner, Ferskener, de fleste Slags Blommer, og de Vindruer, som voxe i de Nordiske Lande, holder han ikke tienlige, men vel Jordbær, Kirsebær og Ribs, naar de ere vel modne, naar det er strax efter Maaltidet, og naar man spiser noget Brød dertil. Æbler og Pærer, i sær de første, mener han, at de kunne spise til alle Tider uden Skade, og tør Frugt, som ikke er nedlagt i Sukker, holder han for at være meget sund.

Af alle Legemets Vederqvægelser er Søvnen den meest nødvendige for Børn; den befordrer baade deres Sundhed og deres Vext. Man bør derfor lade dem i de spæde Aar sove saa meget Naturen forlanger, og ikke just bestemme hvor meget, men kuns til hvad Tid de skulle sove. Det er got, siger han, at de vænnes til at gaae tilig i Seng og at staae tilig op. Ved denne Vane lære de at bruge Dagen og afvænnes fra Aften-Sværm. Naar de ere imellem 7 og 10 Aar er det først Tid at indskrænke Søvnen, i Fald de skulde være for meget hengivne dertil, og efterhaanden at vænne dem til at lade sig nøie med 8 Timers Søvn. Man maae da vække dem til en vis Tid om Morgenen,

men vel vogte sig, at det ikke skeer med saadan en Heftighed og stærk Stemme, at de kunne forskrækkes, hvilket er meget skadeligt baade for Sindet og Helbreden. Bløde Senge ere ikke tienlige, og det er bedre at lade dem sove paa Matradser end paa Fiær-Dyner.

Ved at følge disse Regler kunde Legemets Styrke og Sundhed bringes til en meget høi Grad, naar man tillige vogter sig for alle hastige Forandringer af Klæder, Luft o. s. v. i sær naar Børn tilforn have været anderledes vante; Thi saa bøielig som den menneskelige Natur er i Barndommen, og saa let som det er i en vis Orden at bringe baade Sielens og Legemets Kræfter til en høi Grad af Styrke, saa skadelig ere alle hastige og hæftige Forandringer for begge Deele af Mennesket.

Hvad Sindets Dannelse angaaer, da holder Forfatteren det billig for den vigtigste Regel og for Grunden til alle de andre, at man tilig søger at vænne Børn til at overvinde deres Begierligheder, og at giøre det, som Fornuften holder for det Beste, endog naar det strider mod deres Lyster. Denne vigtige Regel, siger han, forsømmes meget i Opdragelsen. Forældre lade dem af en blind Kierlighed forlede til at taale smaa Feil, som siden blive til onde Vaner og store Laster. De give endog ved deres Uforsigtighed

tighed og Kiælenskab Børnene selv Anledning dertil. Hvor meget befordres ikke Arrighed, Utaalmaadighed og Misfornøielse derved, at man ynker Børn ved det mindste Stød, at man tillader dem at skrige; da et Barn derimod, som tilig vænnes derfra og ikke bliver ynket, meget sielden græder, og følgelig føler mindre selv den Smerte, som saadan en Hendelse kan tilføie ham. Man lærer dem Hevngierighed ved at slaae Dyr og banke Gulvet, naar de falde og støde sig. Den Agtsomhed, med hvilken gamle Folk bemerke deres Klæder og giøre mere af Børn, naar de ere smukt pyntede, end naar de ere vel artede, hvor megen Lyst til Pragt og Forfængelighed, maae det ikke opvække i disse smaa sandselige Kreature, som behandles som Marionetter, og hos hvilke det ansees for en Dyd at kunne tilig kneise og bryste sig af disse udvortes laante Prydelser. Fattes dem det mindste, strax hedder det, hvad vil du spise, hvormed kan vi fornøie dig. Ved saadan utidig Godhed giør man dem kuns det Onde mere føleligt, man formerer deres Begierligheder, de vide selv tilsidst ikke hvad de ville forlange, blive utaalmodige, naar de ikke faae alt hvad de ønske, og vænne dem til at ansee deres sandselige Lysters Opfyldelse som deres eneste Trøst og Lyksalighed: Da man derimod *burde giøre* sig al Umage for at vænne dem til

ikke

ikke at forlange noget, fordi det behager, men alene fordi man holder for, at det er dem tienligt.

Det er langt fra mine Tanker, siger han, at jeg derfor vil, at man skal være haard mod Børn, og forlange en Catonisk Alvorlighed af dem i de spæde Aar. Man bør omgaaes dem med Venlighed, skiemte og lege med dem, men kuns ikke feie dem, naar de forlange noget med Heftighed, Paastaaenhed og Graad. Naar de i de første Aaringer, og saa længe de endnu ikke selv kunne begribe Aarsagerne til det, som befales, ere vel vante til Lydighed og Ærbødighed, bør man, naar de efterhaanden komme til Fornuftens Brug, lade Strengheden falde og søge at giøre dem Grundene og Aarsagerne til det, som befales, saa fattelige, at man kan vinde deres Fortrolighed. Derved alene opnaae de omsider den Færdighed i Dydens og Pligternes Udøvelse, som siden skal regiere dem.

Hans Afhandling om Straffer og Belønninger er i sær merkværdig. Naar Børn, siger han, selv ikke kunne overvinde en nærværende Lyst, endog naar de begribe, at den er dem skadelig; naar de ikke kunne beqvemme dem til et Arbeide, som er fornødent, maae man ved en Straf, som kan giøre Indtryk, lære dem at fatte sig uden lang Betænkning; Men saa fornødent

som det er, ved Straffer at holde Børn i saadan en Lydighed, saa meget bør man og vogte sig for at ikke giøre saa meget deraf, at de tabe Mod, Lyst og Munterhed. At finde en Middelvei imellem disse Yderligheder, og at give et Barn en vis munter Virksomhed til sine Pligter, som er hverken for flygtig eller tvungen, dette holder Forfatteren for den største Konst og Hemmelighed i Opdragelsen.

Legemlige Straffer vil Forfatteren ikke, at man skal bruge uden i den yderste Nød, og naar ingen andre kunne bevæge. Begierlighederne hindres vel derved, men de stilles ikke; de blive tvertimod mere opirrede, fæste sig hemmelig i Sindet, og bryde siden ved givne Leiligheder heftigere ud. Det har desuden den Virkning, at Børnene fatte Afskye for de Ting, til hvilke de saaledes tvinges, at deres Tænkemaade bliver slavisk og underfundig, og at de tilsidst tabe baade Fornuft og Munterhed.

Det er bedre at straffe dem ved at berøve dem saadanne Ting, som kunde fornøie dem; men saadanne Fornøielser maae dog ikke være deres vigtigste Motiver, thi ellers vænnes de ved Strafferne og Belønningerne selv til at ansee deres Lysters Opfyldelse som Hovedhensigten af alle deres Foretagender.

Ære og Skam ere langt bedre bevægende Grunde, og dersom de vænnes til at føle disse, kunne de siden regiere sig selv, naar de ikke mere ere under Tvang. Han sætter forud, at alle Børn gierne ville behage deres Forældre og dem, som have over dem at sige; ved deres Roes og Last maae de derfor lære at føle Æren, og denne maae man søge at giøre til den høieste Belønning i deres Øine, alle andre Fornøielser bør kuns ansees som Følger af denne. For at holde den i Priis, maae man giøre den kostbar, ikke rose dem, uden naar de vise nogen Bestandighed i det Gode, og ved en slags Koldsindighed lade dem forstaae, at man ikke glemmer deres Feil, førend de ved nogen særdeles Bestræbelse søge at udslette dem. Siden kan man, naar de særdeles fortiene det, rose dem for andre, i sær for Folk, som besidde saadanne Egenskaber, at deres Bifald bør være dem en Regel; thi saa nyttig en Passion som Æren er, naar den søger kuns de fornuftiges Bifald, saa farlig er den, naar man ikke tilig lærer at giøre denne Forskiel. Men saa nyttigt som det er at rose Børn, naar de fortiene det, i andres Nærværelse, saa farligt er det at bebreide dem offentlig; de forbittres kuns, siger han, og tabe tilsidst Følelse af Ære, dersom de troe, at de ere beskiemmede.

No. 53.

Mandagen, den 20 Julii 1761.

Kiøbmanden og Bonden have længe ikke talet i disse Blade. De have imidlertid ikke været ledige, men begge beskiæftigede med Ting, som ere vigtigere for Staten end mange Skrifter. Den sidste gang de vare i Selskabet, klagede de begge over Folke-Mangel. I et Land, sagde Kiøbmanden, hvor Konsterne og Handelen endnu ere nye, som ikke har mange Colonier, og i saa mange Aar har havt Fred, skulde man tænke, at der snarere manglede Arbeide til Folkene, end Folk til Arbeidet. Kunde De sige mig Aarsagen dertil, sagde han til Adelsmanden? Vi have Folk nok, svarede denne, men ikke Arbeidere, og dertil er denne Aarsag uden Tvivl en af de vigtigste, at Mængden hos os har det tilfælleds med de Nationer, hos hvilke Konster og Handel endnu ikke ere blevne almindelige, at de agte en magelig og sorgesløs Tilstand for et større Gode, end de Fordele, som de kunde vinde ved Virksomhed og Vindskibelighed. Mængden regieres til alle Tider og hos alle Folk

af Vaner, og ligesom man sagde om det Romerske Folk, at det forlangte kuns Brød og Skuespil, saa kan man sige om Almuen hos os, at den forlanger kuns Brød og Magelighed. Dette dagligе Brød er lettere at forhverve hos os end hos mange andre Folk, baade fordi Levnets-Midlerne ere overflødigere og lettere, og fordi Nationen er maaskee mere medlidende og gavmild end nogen anden. Saa prisværdig som denne Egenskab er, naar den øves mod saadanne Fattige, som ikke kunde fortiene deres Brød, og saadanne ere rare, saa skadelig er den, naar den misbruges til at føde Folk, som kunne arbeide, i Lediggang. Hvorfra komme vel de Almisser, som Folk uddgive? er det ikke Bonden og Arbeideren tilsidst, som betale dem, og hvem giver disse Folk noget igien, naar de ved ulykkelige Tilfælde komme i Trang, naar de have mange Børn at opføde? Det er Omløbere og Dagdrivere, til hvilke de fleste Almisser uddeles, til Folk, som ved Ørkesløshed og Overdaadighed have ødelagt sig selv, i Haab, at leve siden af deres Landsmænds Gavmildhed. Disse formere Staten med saadanne Folk, som de ere selv, med Lediggiængere; Og de boesiddende Arbeidere, de, som dyrke Landet og Konsterne, de, som deres Pligter og Forretninger ikke tillade at løbe om, disse hungre hiemme i deres Huse, naar Løsgiængere fødes paa

vore Gader; Disse mangle de Midler, til at opdrage deres Børn til nyttige Konster og Arbeider, som ofte spildes paa at opføde Tigger-Unger. Saa vigtig en Pligt, som det er, at bære Omsorg for fattige og faderløse Børn, saa fornødent er det baade for disse Mennesker selv og for det Almindelige, at denne Pligt udøves med Fornuft. Det er ikke giort dermed, at man lader dem undervise i deres Børne-Lærdom, og forskaffer dem Klæde og Føde til en vis Tid. Dersom de ikke i Tide vænnes til Arbeide, og lære noget, hvorved de siden kunne forskaffe sig de samme Beqvemmeligheder, er det kuns at giøre dem dobbelt ulykkelige. Saadanne Mennesker føle siden deres Armod og Elendighed mere, naar Gavmildheden ophører; og de forfalde af Kielenskab, og af Mangel paa Arbeide, til Laster. Have vi vel, førend Opfostrings-huset blev stiftet, havt en Indretning her i Landet, som kunde sættes i Ligning med *l'Hôpital Général* i Paris, og med *la Charité* i Lion? Og skulde vi ikke iblant de armeste Familier have fundet Forældre, som vare urimelige og kielne nok til at lade deres Børn heller sulte og gaae nøgne, end give dem til Stiftelser, hvor de frygtede, at de skulde arbeide for meget? Uden saadanne Indretninger er det umueligt at vente, at en Almue, i et Land, hvor Konsterne og

Han-

Handelen endnu er nye, skulle være vante til et bestandigt Arbeide og en ordentlig Huusholdning.

For Stæderne, Handelen og Haandværkerne, begriber jeg nok, sagde Bonden, at saadanne Indretninger maae have en stor Nytte, og deres Efterkommere, sagde han til Kiøbmanden, skulde maaskee ikke klage over Mangel af Arbeidere; men hvem skaffer os flere Folk til at dyrke Landet? Der gaae daglig Folk fra os til Skolerne, Haandværkerne, Handelen og Armeen, og der kommer ingen fra de andre Stænder tilbage igien. Mange Fattige søge til Stæderne, hvor de enten kunne leve af Almisse, eller faae deres Arbeide bedre betalt, eller i det mindste komme i en Stand, som de holde anseeligere end den, hvori de ere fødte; Drenge og Piger, som ere løbne fra os som Tigger-Unger, skamme sig ved at tiene en velhavende Bonde, naar de have været et par Aar i en Kiøbstæd.

I har Ret, min Ven, svarede Herremanden, og det er af denne Aarsag, at jeg anvender den Sum, som jeg har bestemt til Almisse, paa at lade fattige Børn opdrage her paa Godset; Under 7 Aar kunde Børn ikke vel faae den fornødne Pleie, uden af deres Forældre og nærmeste Venner. Disse baade kunne og ville giøre det for lidet, og jeg kiender enhver Families Omstændigheder saa vel, at jeg veed hvad

den behøver. Naar de ere over denne Alder og kunne begynde at arbeide, veed J, at jeg sætter dem ud til Fremmede; dog ikke uden for Godset, ikke heller til andre end til Bønder, som ere selv gode Arbeidere og Huusholdere. Derved forbindes de saaledes baade til Standen og til Godset, at meget faa have Lyst til at forlade det. Dersom saadan en Indretning blev almindelig, troer jeg, at det skulde tiene meget baade til at formere og forbedre Folkene, og hindre det Tilløb til Stæderne, hvorved Bonde-Standen formindskes, og baade fattige og ørkesløse Menneskers Tal i de andre Stænder formeres.

Hvor mange Herremænd mener De vel, sagde Kiøbmanden, vilde paatage sig den Umage og Bekostning? De fleste offentlige Stiftelser for Fattige ere overalt i Stæderne, og jeg seer ikke vel, hvorledes saadan Indretning kunde giøres for Bonde-Standen, og endnu mindre, hvorledes der kunde holdes derover, naar de skulde være saa vidt adspredte over hele Landet.

Sig ikke det, sagde Herremanden, hvad synes Dem, om man giorde saadan en Indretning: At flere Sogne tilsammen udgiorde et District i Henseende til de Fattiges Væsen, som ikke var saa vidtløftigt, at jo de, som forestod det, kunde være underrettede om alle Familiers Tilstand, og at Landet ikke skulde blottes ved at

sende

sende de Fattige for langt bort. Til at forestaae saadan en Indretning, skulde Folkene selv udvælge nogle der i Egnen, som ved deres Vittighed og Godgiørenhed havde forhvervet sig en almindelig Tillid. Disse skulde samle Almisserne ind, og uddele dem fornemmelig til fattige Familier, som havde mange Børn. Over disse Fattige skulde de have Ret til at paalegge dem Arbeide for billig Betalning, efter enhvers Alder og Kiøn, hvorfor de under Straf ikke maatte undslaae sig, naar de ikke kunde bevise, at de til den Tid havde lovet deres Tieneste til nogen anden. Dersom den frivillige Gave, som paa denne Maade blev indsamlet, ikke var tilstrækkelig nok til at understøtte saadanne Indretninger overalt, mon det da være for meget, om Stæderne gav noget af deres Stiftelser for de Fattige, til at vedligeholde den Stand, som er Grunden til alle de andre? Jeg tilstaaer gierne, at saadan en Indretning ikke skulde giøre den Nytte, som den kunde giøre, saa længe man ikke overalt kan formode den Nidkierhed for det Almindelige af Herremanden, og den Kierlighed af Præsten, som ere begge Standers største Prydelser.

Dersom saadan en Indretning, sagde Adelsmanden videre, ikke kunde raade Bod paa den Folke-Mangel, som man klager over paa

Landet og i Stæderne, veed jeg intet Middel dertil; Thi denne Mangel kommer dog ufeilbarlig fra Bonde-Standen. Vi have Adelsmænd, Rangs-Personer, Præster, Haandverks-Folk og Tienere nok, og dog er det disse Stænder alene, som tage Deel i de Stiftelser, der overalt i Europa ere giorte til Folkenes Formerelse. Hvem opretter Enke-Casser, Hospitaler og Børne-Huse for Bønder? og det var ikke heller tienligt. Ludvig den Fiortende udsatte ved en Forordning af 1666 en Belønning for dem, som havde 12 Børn; men hvem vilde vel gifte sig i det Haab, og skulde Belønningen være almindeligere, hvilket Skat-Kammer kunde da holde det ud? Forfatteren af *Les Intérêts de la France mal entendus*, vilde, for ei at bebyrde Staten med for mange Udgifter, at de, som havde tolv Børn, skulde belønnes med adelige Friheder; men vare Bønderne tiente dermed, og var det ikke at handle mod Hensigten selv, at opvække saa forfængelig en Lyst hos en Stand, som man har saa stor Aarsag til at vedligeholde? Dersom man virkelig troer, at Almuen har saa fiin en Følelse af Æren, at en fattig Mand kunde opdrage 12 Børn i Haab om adelige Friheder, skulde der da ikke kunde opfindes smaa Belønninger for gode Huus-Fædre, som kunde være almindeligere?

Næst

Næst denne Regel, at Bonde-Standens Tilvext bør være den fornemmeste Hensigt af alle vore Anstalter til Folkenes Formerelse, holder jeg denne for den vigtigste, at Almisserne bør uddeles saaledes, at de ikke nydes af andre end af dem, som ikke kunde fortiene noget selv. Saadanne Folk ere de, som enten deres Alder, Svaghed, Stand eller Mangel af Hielpe-Midler forbyde at arbeide.

Til den første Classe henhøre Børn og gamle Folk. De første kunde tilig begynde at giøre noget med Hænderne, hvormed de kunne fortiene deres Brød, og naar de oplæres, kunde de med deres Arbeide snart føde mange andre. Hvor meget vinder ikke det Parisiske Hospital aarlig ved de Fruentimmer, som sye og brodere? Gamle Folk ere sielden saa affældige, at der ikke og findes Arbeide, som de kunde giøre uden stor Møie.

For Syge ere Hospitaler meget nødvendige, men denne Hielp behøve Folk ikke længe.

De, som i deres Stand ikke kunde fortiene deres Brød, ere af alle Fattige de meest ynkværdige. For dem er Armod ikke alene en Byrde, men og en Skam. De føle den saa meget mere end andre, som de ere bedre vante, og have finere Følelser. Til denne Classe henfører jeg Folk af Stand, i sær Fruentimmer,

Enker

Enker og Børn af skikkelige Familier, og fattige Studerende, som behøve Hielp til deres Studeringers Fortsættelse. Disse, som vi kalde Huus-Arme, som ikke have lært at grave, og skamme sig ved at trygle, som heller lide den yderste Nød, end blotte deres Tilstand for den forfængelige Verden, der midt i Overflødigheden ikke alene glemmer den Fattige, men og spotter ham i sin Elendighed; Disse Fattige, siger jeg, hvor meget behøve de ikke deres Medborgeres Gavmildhed, deres Ømhed og Opmerksomhed, ikke alene for at redde dem af den skiulte Nød, som de føle mere end de omløbende Betlere, men og for at bevare dem fra de Laster, til hvilke Trang og Fortvivlelse kunde friste dem.

Til den fierde og sidste Classe henhøre Kiøbmænd og Konstnere, som af Mangel paa Hielpe-Midler, Penge og Forskud ikke kunde fortsætte deres Arbeide. Og naar disse uden deres Forseelse ere komne i denne Tilstand, behøver jeg vel ikke at bevise, at det baade er Selskabets Pligt og Selskabets Fordeel, at understytte dem.

Læserne kunde selv let drage adskillige Følger af denne Samtale. En af de vigtigste Anmerkninger, som jeg giorde derved, var denne: At i en Stat, hvor Nærings-Midlerne befordres, kunne der kuns være faa Mennesker, som behøve

bestandig Underholdning, uden at kunne for-
ne den ved deres eget Arbeide. De fleste
jøve saadan Hielp kuns for en kort Tid, og
ant dem ere Huus-Arme og Børn de, som
tiene meest Omsorg. Den Slutning, som
drog heraf, var denne, at man, i Steden
at giøre mange bestandige Stiftelser, bedre
ide anvende saadanne Capitaler til at give ar-
dsomme Familier, forarmede Konstnere og
ius-Arme nogen Hielp efterhaanden til deres
rns Opdragelse, Konsternes og Vindskibelig-
iens Befordring, og til at give undertiden
le Belønninger til gode Huus-Fædre og flit-
e Arbeidere.

No. 54.

Fredagen, den 24 Julii 1761.

Da disse Blade udgives to gange om Ugen, og læses af Folk af adskillige Stænder, e nogle begiert af mig, at jeg deri og vilde rykke saadanne Efterretninger, som ellers pleie bekientgiøres i de offentlige Tidender; Men r meget end *dette Forslag* tiente til at spare

min

min egen Umage, og til at befordre Afgangen af et Skrift, hvis Nytte derved blev meget almindeligere, har jeg dog af Frygt, for at blande mig i alt for mange Ting, endnu ikke kunnet overtale mig til, at giøre det til en bestandig Regel.

Et Par meget rørende Breve have bevæget mig til at opofre dette Blad ganske til saadanne Efterretninger; men da Indholdet af disse Breve ikke kan røre uden meget faa Læsere, vil jeg først bekientgiøre nogle andre Ting, hvortil jeg maae udbede mig alle Læseres Opmerksomhed, for at kunde fornøie de gode Folk, som jeg med disse Efterretninger søger at tiene.

En lille brun braknæset Hund med en hvid Plet i Panden er bortkommen fra sin rette Eiere; Hvo som kan give nogen Oplysning derom, maae vente sig en anseelig Belønning.

Et fornemme Herskab forlanger en Tiener, som seer vel ud, forstaaer at rage og skiære Haar. Kan han skrive, er det got, ellers er det nok, at han taler Tydsk. Naar han vil tiene nogle Aar til Prøve for en maadelig Løn, kan han i Tiden vente sig en god Befordring.

Dersom et Fruentimmer, af et smukt Væsen, som taler Fransk, spiller Qvadrille og Tresset,

har Lyst til at være Huus=Jomfrue paa et
:mme Sted, kan hun vente en standsmæssig
erholdning. Man forlanger ikke, at hun
sye, spinde, gaae i Kiøkkenet, eller giøre
:n anden Gierning i Huset, men alene, at
er klædt hele Dagen, skienker Caffe, naar
ere Fremmede, taler Fransk med Frøkenen
Junkeren, og holder dem med Selskab engang
em, naar de ere ene hiemme.

Til en Kok, som forstaaer vel at lave alle
; Pasteter og Isfrugter, loves en anseelig
og alt hvad behøves i Kiøkkenet, i Over-
ghed.

En god Avls=Karl, som har tient 20 Aar
et Herskab, er løbet bort, fordi man truede
ette ham til Soldat, dersom han ikke antog
Gaard paa Godset, som blev ham tilbuden.
3 sidste Aars Løn, som han har tilgode, loves
til Belønning, som kan opspørge ham.

En rig Mand af Borgerstanden forlanger
Student to Timer om Dagen til at undervise
ieste Søn, som han har, paa 15 Aar. Han
noiet, naar han lærer at tye en Autor, og
neget af Skole=Videnskaberne, at han kan
en privat Examen. Derfor byder han to
:r om Maaneden, og en Ducat til Nye.

Kan Studenten lære ham at spille nogle
kker paa *Klaveret*, hvortil han har Lyst, vil

Manden

Manden legge en Daler til; men han lover ha ingen Befordring: Blive de fornøiede med hina den, vil han til Afskeed give ham 100 Rdl., i at sætte sig i Stand med.

En Medlem af det bekiente Mathematis og Metaphysiske Selskab af de sande Adept udsætter en Belønning af 100 Ducater for de som kan opfinde den beste Methode til at forkla alle Videnskaber af Monaderne, og ligesaa m get for en anden, som er lykkeligst i at bevise, en virkelig Adept bør være en Mand uden al Følelser. Den samme Medlem lover med d første at udgive Selskabets Historie, i samm Format, som dets Religions Bekiendelse, hvo han vil bevise, at den Mathematiske og Met physiske Religion ingen værre Modstandere ha end dem, som dyrke de smukke Videnskaber. D som prænumerere, faae hele Værket for 2 M og skulde det blive forbudet, selges det siden ik under 10 Rdl.

Følgende Breve tillade mig ikke den gang at fornøie mine Læsere med flere saadan Efterretninger. Det første Brev er fra Adel manden i Selskabet til Præsten, hvilket jeg ef dennes Begiering bekientgiør.

Min Ven!

Jeg veed, at jeg betragter de Rettigheder, som min Stand og Formue give mig, som det vigtigste Kald baade af Forsynet og af Regieringen. Hr. N. er død, og jeg ønskede at skaffe Menigheden lige saa god en Præst, og baade Eder og mig lige saa fornuftig en Ven igien, som den, vi begge have mistet. Dette er jeg Kirken, Staten, Videnskaberne, mig selv og mine Bønder skyldig. Geistlige Embeder ere desuden hos os den eneste Belønning, som de Studerende med nogen Vished kunne haabe. Philosophien, Natur-Læren, de smukke Videnskaber, Historien, ja Lovkyndigheden selv, kunne ikke altid nære de saa Personer, som opofre sig til deres Dyrkelse. Det er saa langt fra, at jeg troer, at disse Videnskaber ere en retskaffen Lærer til nogen Hinder i hans Kald, at de meget mere ere nyttige, baade til at fornøie ham selv paa en anstændig Maade, og til at gavne og opbygge hans Menighed. Den Ensomhed og Rolighed paa Landet, som forleder nogle ikke alene til Ladhed, men og til Laster, som ere deres Stand saa uanstændige, hvor herlige Frugter skulde den ikke frembringe for Religionen, Natur-Læren, og alle smukke og nyttige Videnskaber, dersom den blev brugt med den Nidkiærhed,

som man bør kræve af dem, der skulde giøre andre til gode Borgere og Christne, og dersom de bleve opmuntrede dertil? Jeg kiender selv meget faa Studerende, og endnu mindre af det Slags, som jeg ønskede. Deres egne slette Vilkaar, Mangel og deres Medborgeres Stolthed, giør ofte de Beste iblant dem saa forsagte, at de ikke tør tale i deres egen Sag. Stræb selv og ved andre at oplede saadanne. De maae for alting være oplyste og sande Christne, tale vel, og føle selv, hvad de sige. Dersom de tillige besidde nogen Styrke i een af ovenmeldte Videnskaber, er det mig saa meget des kiærere, og I kan forsikre dem, at, naar de svare til min Formodning, skal jeg altid holde mig forbunden til at sørge for, at de kunde leve, og omgaaes dem som mine Venner."

Da jeg havde læst dette Brev, tænkte jeg, at der maaskee kunde være flere Patroner lige saa forlegne som Adelsmanden, for at kiende Folk, som have lagt dem efter saadanne Videnskaber. Jeg troede, at jeg kunde giøre dem en meget behagelig Tieneste, ved at indføre i disse Blade nogle Efterretninger, som de forgieves søge i de offentlige Tidender, og da jeg tillige erindrede, at jeg for kort Tid siden virkelig har faaet et Brev fra saadan en Person, besluttede jeg at indføre her et Stykke deraf.

S. T.

S. T.

Min Hoved-Tilbøielighed har fra Barndom-
men af været til nyttige Videnskaber;
n jeg lærte snart af egen Erfarenhed, at alle,
og de uskyldigste Ting, kunde ved en urigtig
vendelse blive skadelige. En alt for stor og
ske utidig Flittighed i mine første Studenter-
svækkede saaledes min Helbred, at jeg blev
ikket til alle Forretninger. Jeg brugte Læge-
lens Hielpe-Midler, men forgieves. En
nde Syge skulde nu snart afskiære mit Lives
ad, og man bestemmede allerede hemmelig
en, da jeg ikke skulde findes mere iblant de
ende; men det var endnu ikke Forsynets Vil-
Jeg samlede mod Formodning Kræfter
i; og man raadede mig at reise til Carlsbad.
n Vei faldt over Halle, hvor jeg efter den
erlige, nu afdøde Prof. Junkers Raad for-
, uden at reise til Badet. Denne Menne-
Ven, hvis Aske jeg med den taknemmeligste
ndring stedse skal ære, hialp mig, nest Guds
Hand, til min forrige Helbred igien. Jeg
atte imidlertid mine Studeringer ved Frede-
Universitetet, saa vidt mine endnu svage
fter vilde tillade det. Jeg merkede, at Be-
lse var mig tienlig; Dette, tillige med den
ierlighed, som jeg følede til at giøre mig

engang duelig til Fædrenelandets Tieneste, bevægede mig til at begive mig paa Reiser, og besøge andre fremmede Lande. Jeg opholt mig nogle Aar i Paris, Rom, London og tilsidst i Gøttingen. Imidlertid søgte jeg paa ethvert Sted, saa vidt det stod i min Magt, at forhverve mig de til mit Forsæt tienlige Kundskaber; dog maae jeg tilstaae, at, da jeg altid var nød til at tage min Pung i Raad med mig, blev jeg skildt ved adskillige Fordele, som ellers flittige Reisende, der ikke ere saa indskrænkede, let kunne opnaae. Jeg kom omsider tilbage, fuld af det stolte Haab, at jeg nu nødvendig maatte finde Døren aaben til min Lykke; Men ak! jeg fandt den tvertimod paa de fleste Steder lukt. I Steden for at høste Frugten af mine udstandne Møisommeligheder, seer jeg mig endnu uden Haab, uden Hielp, uden Befordrere. Den mig af mine Forældre efterladte liden Formue har jeg for den største Deel tilsadt paa mine Reiser, og nu er jeg uden Haab til at nyde nogen Nytte deraf. Mon jeg da ikke har Aarsag til at være bekymret; dog, hvem skal jeg klage over? De Mægtige kiende mig ikke. Andre have ikke alle Tider Leilighed til at undersøge min Duelighed, om jeg og besidder nogen. Jeg selv har af Naturen kuns slette udvortes Gaver til at give Folk fordeelagtige Tanker om de Indsigter, som jeg

maaskee

maaskee kan have forhvervet mig, og af Mangel paa mundtlig Veltalenhed, ansees jeg ofte for vankundig. Ugunstige Natur! Dig alene, om det var tilladt, vilde jeg klage over, at du ikke skienkede mig Gaver til at forskaffe mig Adgang og Yndest hos de Mægtige, og Bekiendtskab med deres Fortrolige. Dog, jeg tier, og tilbeder Naturens Herre, som uddeler sine Gaver viselig og til enhvers Beste."

Den, som har skrevet mig dette Brev til, har fornemmelig lagt sig efter Lovkyndigheden, Historien, Geographien og Statistiken; Han har under Hr. Putters Opsigt i Gettingen øvet sig i practiske Udarbeidninger, forstaaer Tydsk, Fransk, Engelsk og Italiensk.

Saa selsomme og kiædsommelige som disse Efterretninger maae forekomme de fleste Læsere, saa meget er jeg vis paa, at jeg derved forbinder mig de faa Menneske-Venner, som tænke ligesom Adelsmanden i Selskabet, og glæde sig ved enhver Leilighed, som gives dem, til at kiende og opmuntre det lidet Tal af duelige Medborgere, som ofte ved en alt for stor Undseelse og Beskedenhed berøve dem selv de fortiente Belønninger.

No. 55.

Mandagen, den 27 Julii 1761.

De Betragtninger, som jeg for kort Tid siden anstillede over Livet, skulde være meget utilstrækkelige til at fornøie de Læsere, som vide at sætte den rette Priis paa det, som alle Mennesker saa meget attraae, dersom jeg ikke vidste at foreslaae dem andre Midler til at leve længe, end at bruge vel de faa Øieblik af et Liv, som, naar det anvendes allerbest, er saa kort og forgiengeligt.

Have Menneskene giort dem saa megen Umage for at udfinde Midler, til at bevare et Liv, over hvis Møisommelighedet de dog hvert Øieblik klage, at der neppe er nogen Kraft til i Naturen, ikke nogen Aare, Bødske eller Seene i det Menneskelige Legeme, som de jo i denne Hensigt have undersøgt? Er deres Nysgierrighed og Lettroenhed gaaet saa vidt, at de af Stiernernes Bevægelser og Stregerne i Hænderne have villet udregne Livets Længde og Skiebne; Har Uvisheden af alle disse Forsøg ikke kunnet trætte dem i de Undersøgninger, ved hvilke de

søge

at bevæbne dem mod Dødens Frygt; hvor
et bør jeg da ikke formode, at alle Læsere,
elske Livet, ville bruge deres sunde Fornuft
t prøve de Grunde, som kunne forsikre dem
et Liv, der er baade længere og bedre, end
Længste og Beste af det Slags, for hvilket
til alle Tider have giort dem saa megen
ıge.

Jeg haaber, at jeg i de foregaaende Bla-
ller:de har sagt nok, for at bevise, at et Liv,
et fornuftig Menneske bør attraae, er et
re Liv end Planternes og Dyrenes, og for
, som giøre sig saadanne Begreb om Livet,
dem, som sætte det ikke saa meget i Puls-
enes Slag, i Fordøielsen, Bevægelsen og
:lsen, som i Siele-Kræfternes uforhindrede
ıg; For dem, troer jeg, at de Betragtnin-
, som jeg i et andet Blad har anstillet over
Kræfters store, og for os endog her i Livet
ıålelige Formue til at vore, ere nok til at troe,
en Gud, som giør intet forgieves, ikke har
agt disse Kræfter i saa forgiengelige Maski-
for at ophøre tillige med samme.

Jeg vil her ikke indlade mig i Metaphy-
Betragtninger af Sielens Væsen, hvilket,
vad Beskaffenhed det end er, lige saa lidt
alle andre skabte Ting, kan have Grunden
:n Vedvarenhed i sig selv; Den sunde For-

nuft nægter vel aldrig, at den samme Magt, som kan skabe, kan og opholde, og naar vi kuns i Guds Egenskaber finde vigtige Grunde, hvorfore visse Kræfter, som engang ere skabte, maae vedblive, have vi vel ikke nødig at forlange at see ind i disse Kræfters inderste Natur for at troe, at Gud opholder dem lige saa længe som de Hensigter vedvare, for hvilke de ere skabte.

Saa klart som det er; at vore Legemer, saaledes som de ere, ikke tiene til at befordre høiere Hensigter end dem, som her i Livet opfyldes, saa lidt kunne vi med noget Skin af Rimelighed dømme det samme om Sielens Kræfter. Luften, Varmen, Føden, Tyngselen, Fornemmelserne, alle disse Ting ere saa nøie afmaalede efter vore Legemers nærværende Beskaffenhed, at de vel ikke uden en stor Forandring kunne være beqvemme til at leve paa noget andet Sted i Verden, end paa vores Jord-Kugle; Men den samme Tænke-Kraft, med hvilken vi forestille os saa mange og adskillige Ting paa Jorden, med hvilken vi hvert Øieblik opdage nye Egenskaber i Tingene, skulle der ikke være mange Ting uden for vor Øiekreds, som denne Kraft kunde fatte? Have Menneskene ved Forstørrelses-Glas vidst at aabne dem en nye Skueplads i Naturen; og alle disse fordoblede Indsigter have de endnu ikke *trettet* Forstanden, skulle da Skaberen ikke vide

Midler til at sætte disse Kræfter endnu i en høiere Virksomhed?

At troe, at saa uendeligt et Tal af Legemer, som der ere i Verden, vare samlede i den fuldkomneste Orden, uden at der i denne umaalelige Mængde af Skabninger vare Væsener, som fattede og følede disse Fuldkommenheder, er det ikke at forestille sig et viist Væsen, som handler uden Hensigt, og hvilken Modsigelse kan være større end denne? Dersom disse Fuldkommenheder i den store Verden ikke bleve kiendte og brugte videre, end de kunne kiendes og bruges af Mennesket i dets nærværende Tilstand, skulde saa meget af den store Skabning være uden Hensigt? Et Væsen, af saa uendelig en Magt, af saa hensigtsfuld en Viisdom, og af saa kierlig en Tilbøielighed til at meddele sig, som Verdens Aarsag maae være, skulde have skabt saa umaalelig en Mængde af Ting, hvoraf de fleste ikke havde meer end Bevægelse, nogle saa Følelse, og et saare lidet Tal en Evne, til at fatte hvad han havde giort. Dette lidet Tal skulde være indskrænket i saa uendelig en liden Prik af Verden, som vores Jord er, og neppe have Tid til at fornemme, at de vare til, førend de igien forgik. Hele Verden skulde være opreist for at formere disse Skabninger, som ved at forsvinde lige saa hastig, som de blive til, giorde hvert Dieblik alle

for hvis Fornemmelser det øvrige er skabt, at disse skulle tabe ved Legemets Forandring al den Virksomhed, som ikke engang ved Forraadnelsen ophører i det mindste Solegran, i det ringeste Frøe, hos hvilket der i saadan en Omskiftelse altid bliver en Kraft tilbage, ved hvilken det arbeider sig frem til at indtage et andet Sted i Naturen, hvor det er ligesaa levende, og ofte herligere, end det var i sin forrige Tilstand.

Et evigt Liv, som bestaaer i en høiere Grad af alle Siele-Kræfternes Virksomhed. Hvor frugtbar er ikke denne Tanke? Meer end den halve Deel af vores nærværende Liv anvendes paa Legemets Hvile og Vederqvægelse. I den Deel, som vi anvende paa Søvnen, leve vi ikke; Mørket betager os i saa mange Timer, i saa stor en Deel af Aaret, den tydeligste, den fuldkomneste af vore sandselige Følelser, og Søvnen fordunkler dem alle; Den begraver Sielens Fornemmelser af sine egne Virkninger i Phantasiens mørke og uordentlige Afgrund, af hvilken vi vaagne op igien for at fordrive endeel af Dagen, paa at opvarte et skrøbeligt Legeme, hvis klareste Følelser foraarsage os mere Træthed, Smerte og Kiedsommelighed end Vellyst. De Øieblik af Livet, i hvilke vi tænke paa høiere Ting, hvor faa ere de? Og naar vi anvende dem best, komme vi da vel videre, end til at kiende

Tinge-

Tingenes udvortes og almindelige Egenskaber? Hvor dunkle, hvor langsomme, hvor ufuldstændige ere disse Begreber, og hvor hastig forsvinde de igien, dersom de ikke stedse fornyes? Saaledes er den Kundskab i Stykkevis, som skal afskaffes, naar det Fuldkomne kommer, naar Forstanden ikke mere betragter Tingene igiennem det mørke Speil af Sandserne, som forestiller os saa svage og ufuldkomne Billeder, og naar Villiens Virksomhed ikke mere hindres ved de jordiske Tilbøieligheder og ved de legemlige Redskabers Svagheder. Da skal det Liggendesæe, de Kræfter, som vi nu bære i Leer-Kar, det Liv, som er skiult med Christo, aabenbares med ham i Herlighed. Dette Liv bestaaer ikke alene i en tilvoxende Evne i Forstanden, til at kiende flere og større Fuldkommenheder, og til at fatte dem hastigere og tydeligere, men og i en ligesaa virksom og uophørlig Drift i Villien, til at elske og befordre disse Fuldkommenheder, i Kiærlighed til Gud og til vore Medskabninger.

Vores Virksomhed kan i Henseende til Gud ikke vise sig, uden i Lovsange og Tilbedelser. Dette evige Liv, denne Forstandens og Villiens uophørlige Virksomhed, beskrives i Aabenbaringen under en Lignelse af de 4 Dyr, som baade uden og inden vare fulde af Øine, og som

uden

for hvis Fornemmelser det øvrige er skabt, at disse skulle tabe ved Legemets Forandring al den Virksomhed, som ikke engang ved Forraadnelsen ophører i det mindste Solegran, i det ringeste Frøe, hos hvilket der i saadan en Omskiftelse altid bliver en Kraft tilbage, ved hvilken det arbeider sig frem til at indtage et andet Sted i Naturen, hvor det er ligesaa levende, og ofte herligere, end det var i sin forrige Tilstand.

Et evigt Liv, som bestaaer i en høiere Grad af alle Siele-Kræfternes Virksomhed. Hvor frugtbar er ikke denne Tanke? Meer end den halve Deel af vores nærværende Liv anvendes paa Legemets Hvile og Vederqvægelse. I den Deel, som vi anvende paa Søvnen, leve vi ikke; Mørket betager os i saa mange Timer, i saa stor en Deel af Aaret, den tydeligste, den fuldkomneste af vore sandselige Følelser, og Søvnen fordunkler dem alle; Den begraver Sielens Fornemmelser af sine egne Virkninger i Phantasiens mørke og uordentlige Afgrund, af hvilken vi vaagne op igien for at fordrive endeel af Dagen, paa at opvarte et skrøbeligt Legeme, hvis klareste Følelser foraarsage os mere Træthed, Smerte og Kiædsommelighed end Vellyst. De Øieblik af Livet, i hvilke vi tænke paa høiere Ting, hvor faa ere de? Og naar vi anvende dem best, komme vi da vel videre, end til at kiende

Tinge-

Tingenes udvortes og almindelige Egenskaber? Hvor dunkle, hvor langsomme, hvor ufuldstændige ere disse Begreber, og hvor hastig forsvinde de igien, dersom de ikke stedse fornyes? Saaledes er den Kundskab i Stykkevis, som skal afskaffes, naar det Fuldkomne kommer, naar Forstanden ikke mere betragter Tingene igiennem det mørke Speil af Sandserne, som forestiller os saa svage og ufuldkomne Billeder, og naar Williens Virksomhed ikke mere hindres ved de jordiske Tilbøieligheder og ved de legemlige Redskabers Svagheder. Da skal det Liggendefæe, de Kræfter, som vi nu bære i Leer-Kar, det Liv, som er skiult med Christo, aabenbares med ham i Herlighed. Dette Liv bestaaer ikke alene i en tilvoxende Evne i Forstanden, til at kiende flere og større Fuldkommenheder, og til at fatte dem hastigere og tydeligere, men og i en ligesaa virksom og uophørlig Drift i Willien, til at elske og befordre disse Fuldkommenheder, i Kiærlighed til Gud og til vore Medskabninger.

Vores Virksomhed kan i Henseende til Gud ikke vise sig, uden i Lovsange og Tilbedelser. Dette evige Liv, denne Forstandens og Williens uophørlige Virksomhed, beskrives i Aabenbaringen under en Lignelse af de 4 Dyr, som baade uden og inden vare fulde af Øine, og som

uden Ophør Dag og Nat sang det tredobbelte Hellige.

Foruden den uophørlige Betragtning af Guds Fuldkommenheder, som Skriften kalder Beskuelsen, er det og af Fornuften høistrimeligt, at vore fuldkonmere Siele, ligesom de høiere Aander, finde mange Anledninger til at øve Kierlighed mod deres Medskabninger. Guds Storhed viser sig i en bestandig Virksomhed til Kreaturenes Beste, og skulle vi ligne ham i denne Virksomhed, skulde vi ligne Englene, da maae vi og ligesom disse blive tienstagtige Aander; Skriften siger, at de salige Siele sang Gud en ny Sang, fordi han havde giort dem til Præster og Konger. Ere der Throner og Fyrstendømmer iblant Englene, blive der Grader i Kundskab og i Fuldkommenhed i det andet Liv, da kan Gud og bruge de fuldkonmere Siele baade til at oplyse og lede andre; Han kan bruge dem til Lærere og til Regentere. Og i denne Virksomhed til at tiene deres Medskabninger, skal deres egen sande Storhed, og Graden af deres Herlighed bestaae. Den største i Guds Rige, siger Frelseren skal være alles Tiener.

Hvilket Liv, hvilken Salighed! dog endnu kuns følelig for dem, som kiende Sielens Værdighed, og glæde dem i Pligternes Opfyldelse. For de fleste er det sandselige Liv endnu alt for

vigtigt til at føle ret Salighheden af saadan en Virksomhed. Disse maae betænke, hvor ofte det Legeme, i hvis Liv og Følelser de sætte saa stor en Deel af deres Lyksalighed, forandrer sig tilligemed dets Begierligheder. Have de nu vel mere af det Legeme, som de bragte med sig til Verden? Smager den Føde dem, ved hvilken de bleve opfostrede? Vilde de gaae tilbage til den Tilstand, i hvilken de fandt Behag i mange Ting, som de nu ansee med Væmmelse og Foragt? Saaledes skulde og deres med himmelske Legemer overklædte Siele tænke engang om disse jordiske Boliger. Vore Legemer skulde, naar de betragtes i deres Undfangelse, i deres Fødsel, i deres Barndom, i deres Svagheder og i Døden og Forraadnelsen, ikke kunne synes saa usle og ufuldkomne for os i den nærværende Tilstand, at de jo i deres største jordiske Herlighed skulle synes langt uslere for en Siel, som kiender sig selv igien i et forklaret Legeme.

No. 56.

Fredagen, den 31 Julii 1761.

Iblant andre Ansøgninger, som ere indsendte til Præsten angaaende det Kald, som er ledigt paa Adelsmandens Gods, har han og faaet dette besynderlige Brev.

S. T.

Det Brev, som De haver ladet indføre i den Patriotiske Tilskuer, har bevæget mig til at søge Deres Bekientskab, for at erfare, om De holder mig værdig til et Embede, hvortil jeg har stræbt at giøre mig beqvem, men som jeg nu først for adskillige Aarsagers Skyld har kunnet overtale mig til at søge. Jeg vil i dette Brev beskrive min Tilstand, og det beroer siden paa Dem og Deres Ven, at vælge, paa hvilken Maade De selv ville forsøge, om jeg svarer til Deres Formodning.

I min Skolegang lærte jeg alt hvad man pleier at lære, nemlig det latinske Sprog saaledes, at jeg kunde forstaae og skrive det uden Grammaticalske Feil, og de første Begyndelser

af det Græske og Hebraiske. Jeg vil ikke tale om de andre Videnskaber, af hvilke jeg ikke engang lærte Navnene og Hensigterne saaledes, at det kunde opvække nogen Lyst hos mig til at dyrke dem videre, end der endelig var fornøden til at udstaae de Academiske Prøver. Min Lykke var, at jeg kom meget ung til Academiet, og endnu meer, at jeg udstod disse Prøver, og endte det, som man kalder det Academiske Løb, i den korteste Tid, som efter Lovene var muelig, det er at sige i to Aar. Da jeg efter nogle Maaneders Forløb havde aflagt den anden Prøve i alle verdslige Videnskaber, uden dog at vide mere deraf, end da jeg kom af Skolen, og havde faaet saa berømmelig en Caracter, at jeg ved næste Befordring blev Baccalaureus, opofrede jeg det andet af mine Academiske Aar ganske til Theologien, uden at have anden bevægende Grund dertil, end at det var Moden, at en, som vilde passere for en brav Karl, maae endelig have Attestatz. Til de andre Videnskaber troede jeg ikke, at der behøvedes saa megen Lærdom, og at kunde, inden de to første Academiske Aars Ende, giøre saadan en Fremgang i Theologien, Kirke-Historien og de lærde Sprog, at man fortiente den beste Caracter, holt jeg for en besynderlig Ære. Jeg begynte strax paa mit System, og lærte snart at svare saa færdig

paa alle Spørsmaal, at dømme saa rigtig i alle Religions=Stridigheder, og at igiendrive med saa mange Grunde alle Vildfarelser, at jeg holt mig selv meget klogere end alle de Lære=Fædre, som have været til, førend Universiteterne bleve stiftede, og den Scholastiske Theologie blev bekiendt; Jeg kunde ikke begribe, hvorledes disse Folk kunde have begaaet saa mange Feil, som jeg fandt antegnede hist og her i Kirke=Historien, og som jeg kunde igiendrive, saasnart jeg kuns hørte dem. Jeg tvivlede ingenlunde, at om jeg havde levet paa de Tider, skulde jeg have talet og skrevet langt rigtigere end baade Augustinus og Origenes. Med Skriften fik jeg ikke megen Tid at giøre mig bekiendt; jeg havde nok at bestille med Sprogene, og at lære de Steder uden ad, af hvilke jeg skulde bevise de Theologiske Sætninger og igiendrive Kietterne. Om den naturlige Theologie troede jeg, at den var alle Mennesker medsød, og af den Moralske havde jeg nok i min Cathechismus. Jeg havde hørt, at den første let kunde forføre Folk til Vantroe, og at den sidste giorde dem til Pharisæer og Pietister. Med saa Ord, jeg søgte kuns at være fast *in Theticis & Polemicis*, og meer troede jeg ikke, at jeg behøvede til en Examen. Denne Prøve overstod jeg i mit 17de Aar, og da jeg endnu havde 8 Aar tilbage, førend jeg kunde søge

este-Embede, var jeg selv meget forlegen,
rledes jeg skulde anvende denne Tid. Jeg
tod ikke andet end lærde Sprog, det Græske
Hebraiske havde jeg ikke megen Lyst til;
a meget Latin, som jeg behøvede til at være
æst og Academicus, vidste jeg. De fleste
ger, som ere skrevne i det Sprog, ere Sy-
tatiske, og deri troede jeg, at jeg var grundet
: At prædike, holt jeg for en let Sag, og
r nogle undertiden sagde, at jeg giorde vel i
ære Engelsk og Fransk, at dyrke de smukke
denskaber, og det Danske Sprog, loe jeg
i ud, og ansaae dem for Narre, som troede,
n Student, som havde gaaet Skolen og Aca-
iet igiennem, behøvede at lære sin Moders
al, eller for Folk, som ikke forstod deres
ologie, og lærte fremmede Sprog, for at
ne stiele deres Prædikener af Engelske og
nske Postiller. At legge mig efter andre
denskaber, som efter min Mening ingen Nytte
de i Theologien, holt jeg ligesaa daarligt,
i det var uanstændigt for en Person, der
vede var klar fra Academiet, at høre Forelæs-
ger paa nye.

Der var altsaa i mine Tanker intet tilba-
: hvorpaa jeg kunde anvende den øvrige Tid,
tagen de Academiske Øvelser. Den Ære,
i jeg derved ventede at indlegge mig, og hvor-

ved jeg haabede at legge Grund til min tilkommende Lykke, bevægede mig til at opofre mig til Philosophien. Jeg bragte det hastig saa vidt i Tænke-Konsten, at jeg kunde rigtig fremsætte og besvare et Argument. Ved daglig Øvelse fik jeg en Færdighed i at tale Latin, den fornødne Dristighed til at forsvare en Mening, som blev mig forelagt, og til at sige andre imod; jeg merkede, at nogle faa almindelige Sætninger vare tilstrækkelige til at finde noget at sige mod alle Materier, endog dem, som jeg ikke selv forstod. Naar Indholdet af en Sætning eller et Strids-Skrift var mig fremmed, søgte jeg at finde nogle Modsigelser eller Urigtigheder paa Titelbladet, i Inddelingen, i Ordene og Citationerne; og jo mere uventede saadanne Indvendinger vare, desmere fornøiede jeg mine Tilhørere, desmere blev jeg roest for min Skarpsindighed.

Endskiønt jeg ikke behøvede meget af Philosophien til disse Øvelser, giorde jeg mig dog ved den Anledning mere og mere bekiendt med denne Videnskab. Jeg fik Smag paa den Mathematiske Methode, jeg læste ikke andre end Wolfianer, og troede, at alt hvad der ikke var skrevet paa den Maade, var ikke værd at læse. Dette havde ikke alene den Virkning, at jeg endnu mere end tilforn foragtede alle Bøger, som

var

vælge noget, fandt jeg, at det sikkerste, det rimeligste, det som var kraftigst baade til at tilfredsstille mig selv og til at giøre mig nidkier i mine Pligter, vare Sandheder, som jeg havde hørt i min Barndom, og som jeg ikke agtede, fordi de vare almindelige, og fordi jeg aldrig ret havde forstaaet dem. Min Philosophiske Kundskab, min Grublen, mine Tvivl førte mig hvert Øieblik efter mange Omveie tilbage til disse eenfoldige Sandheder, i hvilke min stolte Fornuft mod sin Villie maatte søge Hvile, og fandt hver gang en nye Anledning til Betragtninger, som gav dem en høiere Grad af Rimelighed. Jeg foretog mig, og dette var den allerførste gang i mit Liv, at læse Skriften ganske igiennem. Jeg opholdt mig ved den første Læsning ikke saa meget ved det Historiske, som ved Lærdommene, og i disse fandt jeg saa stor Overenstemmelse med den sunde Fornuft, og med den menneskelige Natur saaledes, som den ved nøiere Eftertanke kiendes af Erfarenhed, med dens Drifter og Følelser. Jeg fandt i Maaden, paa hvilken disse Sandheder vare udtrykte, noget saa værdigt, saa opløftende, saa beqvemt til at sætte den hele Siel i Bevægelse, at jeg ansaae alle de Bøger, som jeg tilforn havde læst med Vemmelse.

Jeg faldt derved til en anden Yderlighed. Jeg foragtede alle verdslige Videnskaber, og over-

af en christelig Opdragelse, opvakte endnu noget Ærbødighed for den Bog, som jeg var vant til at betragte som min Lyksaligheds eneste Grund, men som jeg dog aldrig havde læst i Sammenhæng og med Agtsomhed. Disse Følelser betragtede jeg som Svagheder, og behøver jeg da at sige Dem, med hvilke Fornemmelser min Metaphysiske Siel læste Davids Sange, Salomons Tænke-Sprog, Christi Prædikener og Pauli Breve.

Hos en Mand, som ikke kiendte den menneskelige Forstands Skrøbelighed og Feilene af den almindelige Studere-Maade, saa vel som De, skulle jeg ved denne Bekiendelse giøre mig forhadt; Men jo meer oprigtig den er, og jo mindre jeg skiuler mine egne Feil, desmere haaber jeg, at De troer hvad jeg nu har den Ære at fortælle dem om min paafølgende Forandring. Efter nogle Aars Grublen, fandt jeg uopløselige Vanskeligheder i de vigtigste Sætninger af denne demonstrative Philosophie, som tilforn havde giort mig saa stolt, at min metaphysiske Samvittighed imidlertid ikke tillod mig at være Præst, af Frygt for at undervise andre i en Lærdom, der var bygt paa saa svage Grunde som Christendommen. Jo mere jeg tænkte selv i Philosophien, desmere formerede sig disse Vanskeligheder, og naar min Fornuft i alle disse Tvivl skulde

noget, fandt jeg, at det sikkerste, det ri-
ste, det som var kraftigst baade til at til-
stille mig selv og til at giøre mig nidkier i
Pligter, vare Sandheder, som jeg havde
i min Barndom, og som jeg ikke agtede,
de vare almindelige, og fordi jeg aldrig ret
forstaaet dem. Min Philosophiske Kund-
min Grublen, mine Tvivl førte mig hvert-
lik efter mange Omveie tilbage til disse en-
e Sandheder, i hvilke min stolte Fornuft
in Villie maatte søge Hvile, og fandt hver
én nye Anledning til Betragtninger, som
em en høiere Grad af Rimelighed. Jeg
g mig, og dette var den allerførste gang i
iv, at læse Skriften ganske igiennem. Jeg
dt mig ved den første Læsning ikke saa me-
d det Historiske, som ved Lærdommene, og
fandt jeg saa stor Overensstemmelse med den
Fornuft, og med den menneskelige Natur
es, som den ved nøiere Eftertanke kiendes
farenhed, med dens Drifter og Følelser.
fandt i Maaden, paa hvilken disse Sand-
vare udtrykte, noget saa værdigt, saa op-
e, saa bequemt til at sætte den hele Siel i
gelse, at jeg ansaae alle de Bøger, som jeg
havde læst med Vemmelse.

Jeg faldt derved til en anden Yderlighed.
ragtede alle verdslige Videnskaber, og over-

No. 57.

Mandagen, den 3 August 1761.

Caron overbragte engang til de Dødes Rige en heel Skibs-Ladning fuld af misfornøiede Siele, Feltherrer, som beklagede, at de vare faldne midt i deres Seiervindingers Løb, og paa en Tid, da de tænkte at udføre de største Foretagender. Skiønheder, som i deres blomstrende Ungdom vare bortrevne af mange Tilbederes Arme. Lærde, som vare døde midt i Undersøgninger, ved hvilke de haabede at giøre Opdagelser, som fortiente Udødelighed. Hofmænd, som vare bortrykkede paa en Tid, da de ventede at naae deres Ønskers Maal, og at høste Frugten af den Yndest, som de ved saa mange flittige Opvartninger, ved saa mange møisommelige Trin endelig havde forhvervet sig. Rige Folk, som vare døde, førend de havde opnaaet den fulde Sum af den Capital, som de ønskede sig, og som de med saa mange Aars Hunger og Sved havde samlet. Wellystige, som havde spist og drukket sig ihiel, og som klagede over Skiebnen, fordi

fordi deres Maver ikke havde været sterke nok til at fordøie alt hvad deres Øine begierede.

Giver Eder tilfreds, sagde Caron, I kiende endnu ikke det Land, hvor jeg fører eder hen; Det er et Land, hvor I behøve ingen af disse Ting, hvis Forliis I nu saa meget beklage. I de Dødes Rige er ingen Strid; Der ere Alle lige. Der er ingen Forskiel paa Kiøn eller Stand, og vi behøve hverken Penge eller Spise. I finde der et Liv, som ingen kan berøve Eder, og som behøver ikke nogen Underholdning; Indbyggerne tale et Sprog, som er fuldkomnere end alle de jordiske Tungemaal, og I skulle hvert Øieblik see nye Ting, som fortiene Eders Opmerksomhed mere end alt hvad I have seet paa Jorden. Dersom I skikke Eder vel, skulde I blive elskede af alle de gode Siele, og I behøve her ikke saa forgiengelige Ting, som Rigdom, Skiønhed og Stand, for at blive agtede. Dette er just vores Ulyksalighed, svarede de alle med een Mund. Hvad skal jeg giøre i et Land, hvor man aldrig fører Krig? svarede en Feltherre. Jeg forstaaer ikke, hvad det er for en Kierlighed, som I tale om, sagde en Skygge af et Fruentimmer, som havde været meget deiligt; Siele, som have ingen Ansigter, ingen hvide Hænder, kunde de elske? Hvortil nytter af min Kundskab, svarede den Lærde, i et Land, hvor

man taler hverken Græsk eller Latin; Jeg er for stor en Kiender af det Gamle for at finde Lyst til at være paa et Sted, hvor I sige, at Alting er nyt. Bruger I ingen Opvartninger, sagde Hofmanden, hvormed skal jeg da fordrive Tiden, og i et Land, hvor alle ere lige, kan der jo ikke engang være skikkelige Folk? Skaf mig mine Penge igien, sagde den Rige, og jeg vil give mig tilfreds, jeg vil fordrive Tiden ved at tælle dem; thi jeg havde dog ikke i Sinde at bruge dem til andet. Kan man sove i de Dødes Rige? sagde den Vellystige, thi i et Land, hvor man hverken spiser, drikker eller elsker, skulde det være min eeneste Lyksalighed.

I have alle beklaget Eder saa meget over Døden, sagde Dommeren, som uddeler Skiebnen til de ankommende Siele; velan, det skal være Eder tilladt at gaae tilbage igien i Livet, og I skulle med alle dets Skrøbeligheder være udødelige. Vi skulle dog engang blive gamle, og jeg kunde ikke mere gaae i Krigen! svarede Feltherren; og jeg skulde ophøre at være smuk, sagde Fruentimret. Min Hukommelse skulde slaae Feil, mine Videnskaber gaae af Moden, sagde den Lærde. Jeg maatte af Alderdom engang forlade Hoffet, tage min Afskeed, og boe paa mit Gods, sagde Hofmanden. Jeg skulde leve og see Prisen paa alting stige, og Renterne

at

at falde indtil 1 p. C., sagde den Rige; og jeg, sagde den Vellystige, skulle vel blive saa gammel, at jeg hverken kunde tygge eller sove? Nei, raabte de alle, saadan en Udødelighed forlange vi ikke.

I ere meget besynderlige Siele, sagde Dommeren, I skiøtte ikke om den høiere Lyksalighed, som tilbydes Eder her, ikke heller ville I have Eders forrige Legemer igien, og dog forlange I, at faae alle Eders Jordiske Tilbøielighedser opfyldte; Vel an, jeg vil overbevise Eder med Eders egen Erfarenhed, hvor ubillige Eders Klager ere. Jeg vil tilstaae Eder disse Ønsker, saavidt det er mueligt. Bag disse Bierge, sagde han til Feltherren, staaer en udødelig Krigs-Hær af Schyter og Cimbrer, som er færdig til at lade sig bruge saa meget som I lyste. Jeg vil anvise Eder, sagde han til den Lærde, en Bolig iblant de Græske og Romerske Forfattere. Eders Skat, sagde han til den Rige, har jeg, for at hindre, at Eders Arvinger ikke skulde dele og forøde den, ladet nedgrave i en mørk Kielder under Eders Huus, og I skulle have Tilladelse at besøge der saa meget som I vil. Og Eder, sagde han til den Vellystige, giver jeg en Overflødighed af alle Retter, en Formue til at spise uden Ophør, og at smage alt hvad I lyster, uden nogen Tid at blive mæt. Dette er mig altsammen

let,

man taler hverken Græsk eller Latin; Jeg er for stor en Kiender af det Gamle for at finde Lyst til at være paa et Sted, hvor I sige, at Alting er nyt. Bruger I ingen Opvartninger, sagde Hofmanden, hvormed skal jeg da fordrive Tiden, og i et Land, hvor alle ere lige, kan der jo ikke engang være skikkelige Folk? Skaf mig mine Penge igien, sagde den Rige, og jeg vil give mig tilfreds, jeg vil fordrive Tiden ved at tælle dem; thi jeg havde dog ikke i Sinde at bruge dem til andet. Kan man sove i de Dødes Rige? sagde den Vellystige, thi i et Land, hvor man hverken spiser, drikker eller elsker, skulde det være min eneste Lyksalighed.

I have alle beklaget Eder saa meget over Døden, sagde Dommeren, som uddeler Skiebnen til de ankommende Siele; velan, det skal være Eder tilladt at gaae tilbage igien i Livet, og I skulle med alle dets Skrøbeligheder være udødelige. Vi skulle dog engang blive gamle, og jeg kunde ikke mere gaae i Krigen! svarede Feltherren; og jeg skulde ophøre at være smuk, sagde Fruentimret. Min Hukommelse skulde slaae Feil, mine Videnskaber gaae af Moden, sagde den Lærde. Jeg maatte af Alderdom engang forlade Hoffet, tage min Afskeed, og boe paa mit Gods, sagde Hofmanden. Jeg skulde leve og see Prisen paa alting stige, og Renterne

at falde indtil 1 p. C., sagde den Rige; og jeg, sagde den Vellystige, skulle vel blive saa gammel, at jeg hverken kunde tygge eller sove? Nei, raabte de alle, saadan en Udødelighed forlange vi ikke.

I ere meget besynderlige Siele, sagde Dommeren, I skiøtte ikke om den høiere Lyksalighed, som tilbydes Eder her, ikke heller ville I have Eders forrige Legemer igien, og dog forlange I, at faae alle Eders Jordiske Tilbøieligheder opfyldte; Vel an, jeg vil overbevise Eder med Eders egen Erfarenhed, hvor ubillige Eders Klager ere. Jeg vil tilstaae Eder disse Ønsker, saavidt det er mueligt. Bag disse Bierge, sagde han til Feltherren, staaer en udødelig Krigs-Hær af Schyter og Cimbrer, som er færdig til at lade sig bruge saa meget som I lyste. Jeg vil anvise Eder, sagde han til den Lærde, en Bolig iblant de Græske og Romerske Forfattere. Eders Skat, sagde han til den Rige, har jeg, for at hindre, at Eders Arvinger ikke skulde dele og forøde den, ladet nedgrave i en mørk Kielder under Eders Huus, og I skulle have Tilladelse at søge der saa meget som I vil. Og Eder, sagde han til den Vellystige, giver jeg en Overflødighed af alle Retter, en Formue til at spise uden Ophør, og at smage alt hvad I lyster, uden nogen Tid at blive mæt. Dette er mig altsammen

let,

Soldat igien i den Krigs-Hær, som I anførte, og lær af Erfarenhed at kiende alle de Lidelser, som I have paaført andre.

Den Lærde søgte med en umættelig Begierlighed efter de gamle Grækere og Romere; han fandt Cicero og Cato i en alvorlig Samtale om Guds Egenskaber, om Sielens Natur, om Pligterne, Lovene og Regierings-Konsten. Han hørte længe til, og forstod kuns lidt af Sproget, men endnu mindre af Materien. Hans Ærbødighed for disse ærværdige Personer, og hans Frygt for at begaae en Feil mod Sproget, var alt for stor til, at han skulde understaae sig at tale først. Endelig bleve de ham vaer, og spurte, hvem han var. Eders Lands-Mand, svarede den Lærde, thi endskiønt jeg ikke har den Lykke at være fød i Eders gyldne Alder, og at have seet Rom i sin Velmagt; tør jeg dog vel kalde mig en Romer, for den Nidkiærhed, som jeg har viist for det Romerske Sprogs Ære, for at oplede Eders Haandskrifter, bevare hver en Tøddel af Eders udødelige Værker, og frie den mindste Levning af Alderdommen fra Undergang og Forglemmelse. Paa disse Ting, som jeg har agtet høiere end mit eget Fædrenelands Ære, Sprog og Historie, har jeg anvendt mit hele Liv, og den eneste Lyksalighed, som jeg føler i denne Tilstand, er at kunne oplyses af Eder om adskillige Ting i

det

det Romerske Folks Historie, som mit jordiske Liv, endog naar jeg tog Nætterne til Hielp, ikke var langt nok til at udfinde. Du, en Romer, sagde Cato, en Barbar er du. Baade dit Sprog og din Tænkemaade røber dig.' I nedrige Siele, som nedstamme fra de vilde Folk, som ødelagde mit Fædreneland, tænker I at blive værdige til at kaldes Romere derved, at I læse deres Skrifter, at I tale deres Sprog med grove og uslebne Tunger, at I samle Levninger af de Byer, som Eders Fædre brændte? Nei, at elske sine Pligter, at opofre sig for det Almindelige, og være ubevægelig i store og ædle Forsætter, det er Egenskaber, som giøre Folk værdige til at optages i vores Borgerskab. Jeg fornemmer, sagde den Lærde ved sig selv, at Cato er ligesaa alvorlig efter Døden, som han var i Livet; Jeg vil gaae til Horatz, han skal vide bedre at leve, det vil glæde ham at see mine Anmerkninger over en af hans Oder. Disse Anmerkninger udgiorde saa stort et Verk, at Formaten alene var nok til at sætte Horatz i den største Forundring. Jeg er Dem meget forbunden, sagde denne gamle muntre Poet, fordi De haver villet giøre Dem den Umage at tillegge mig saa mange Tanker, som jeg aldrig har havt. Den Ode, som det har behaget Dem at skrive saa stor en Bog om, er intet mindre end Virkning af en dyb Philoso-

phie eller af en vitløstig Lærdom. Jeg giord den færdig i et Selskab, hvor der var for go Viin og for mange smukke Ansigter til at je skulde tænke saa meget. De giør mig mege Uret, om De troer, at jeg har været lærd; vi De giøre Bekientskab med saadanne Folk, bo her en Mand næst ved, som hedder Orbilius, ho ham kan De faae Oplysning nok om Ordene Ælde, om deres Oprindelse, om Skrive-Rig tigheden og om alle de Forandringer, som er foregaaede i Sproget. Jeg bekymrede mig for nemmelig om Tankerne; Jeg prøvede dem efte den sunde Fornuft. Jeg talede Latin saaledes som man talede det i min Tid i Rom, det er a sige, som fornuftige og slebne Folk tale dere Moders Maal, og deri bestod min Sprog-Konst Efter mange saadanne Samtaler, ved hvilke der Lærde begynte at tabe endeel af sin forrige Smag uden dog at blive bedre oplyst, var han endeli saa lykkelig at treffe Socrates, for hvilken ha beklagede sig over den Tid, som han havde spild paa en Lærdom, for hvilken han blev saa lide agtet, endog i de Dødes Rige. Han bad Socrates, at han dog vilde sige ham, hvori de Viisdom bestod, for hvilken man endnu ærede ham saa meget i Verden, og hvorved han syntes at være saa lyksalig her. Jeg har læst mege derom, sagde den Lærde, men jeg har aldrig for-

staae

staaet det ret. Min hele Viisdom paa Jorden, sagde Socrates med en Smil, bestod deri, at jeg vidste selv, at et dødeligt Menneske ikke kan vide meget, at jeg satte min Lyksalighed alene i Pligternes Udøvelse, og haabede et bedre Liv. Det kostede den Lærde megen Umage at overtale sig selv, til at troe dette; men af Frygt for at faae lige saa haard en Dom som Feltherren, dersom han paa nye klagede over Skiebnen, blev han hos Socrates saa længe, indtil han fuldkommen havde lært, at han vidste Intet.

Den Rige hørte daglig saa mange Forbandelser af sine Arvinger, fordi han havde skiult sine Penge, at han blev kied af at vaage længer over sin Skat. Da den Vellystige havde forsøgt alle Forandringer saa længe, indtil han var bleven vant til dem alle, og fandt ikke mere Smag i noget, følte han tilsidst ikke andet end en umættelig Hunger. De ønskede begge at blive forløste af deres Fængsel, og Dommeren lod den første Siel fare i en Tigger og den sidste i et Sviin.

Det varede ikke nær saa længe, førend den Smukke og hendes Galant ønskede uden noget Vilkaar at skilles ad; deres Siele bleve forflyttede i to heslige Mohrer, som man siden solgte til Slaver paa Colonierne.

let, sagde Dommeren; men den største Vanskelighed er at fornøie dem, som endnu ere tilbage. I er ikke tient, sagde han til Fruentimret, med at faae en Skiønhed igien, som ikke finder her nogen Tilbeder; og da denne Lyst er af alle jordiske den, som snarest ophører ved Legemets Død, saa kiender jeg og ingen blant alle Siekene her, der skulde have Lyst til at være Eders Galant. I et Land, hvor alle ere lige, skal det være ligesaa vanskeligt, sagde han til Hofmanden, at finde en Post for Eder, og det er for meget at forlange, at jeg for Eders Skyld skal forandre vores hele Stats-Forfatning. Alt, hvad jeg formaaer, sagde han til Fruentimret, er at give Eder igien Eders Ansigt smukkere end det nogen Tid har været, og at lade denne Cavalleer, sagde han til Hofmanden, nyde den Lykke, som han i Livet agtede saa høit, at være saa deilig en Persons eneste Tilbeder.

De gik alle forneiede bort, og enhver haabede at besidde en Lyksalighed, som aldrig skulde faae Ende.

Feltherren stillede sig for i Spidsen af en Krigs-Hær, som med den fuldkomneste Orden lystrede hvert et Vink, og angreb Fienden med saadan en Tapperhed, at der ved hvert Angreb faldt mange Tusende. De Slagne, thi alle vare udødelige, reiste dem strax igien. Begge

Krigs-

Krigs-Hære bleve i et Øieblik igien opstillede i
en forrige Orden; Nye Slag, nye Seiervin-
ninger; Og hvor længe de end varede, bleve
egge Krigs-Hære endda lige saa talrige, lige
aa friske og muntre som tilforn. Der blev intet
vundet eller tabt, uden Æren, og Alting kom
igien i sin forrige Stand. Jeg veed ikke, hvor
mange Aar disse evige Krige vedvarede, uden
t afbrydes ved Sommer eller Vinter, Nat eller
Dag, førend Feltherren endelig blev kied af et
Arbeide, som var saa uforanderligt, og hvorved
an ikke udrettede noget. Han klagede sig for
Dommeren, og søgte at undskylde hans Misfor-
nøielse dermed, at man førte anderledes Krig her
d paa Jorden. I tager Feil, svarede Dom-
eren; Intet Verdslig Rige, som er stiftet ved
re Erobringer, har været bestandigt. I de
ste Krige vindes ikke andet end Æren, og naar
have opofret saa mange Mennesker for at
ætte den forfængeligste Begierlighed, ere I dog
isfornøiede, fordi I ikke kunne ødelegge det
le menneskelige Kiøn. Tør i fortryde paa,
Forsynet lader Mennesker fødes igien, og at
t opbygger, hvad I nedbryde; ville I og
iømde disse Siele, hvis naturlige Liv I saa
et agte, at være udødelige? Saadan en Siel
m Eders, sagde Dommeren, fortiener endnu
le Udødelighed. Gaae tilbage til Livet. Bliv

Soldat

Handelen for dem selv og for andre; men og spilde Statens og Nationens Credit. Kiøbmanden svarede ja, at han meente, at han havde baade Genie og Lyst til Standen. Saa raader jeg Dem, svarede Adelsmanden, som en Ven, enten De bliver vred paa mig eller ei, at De ikke af Deres Venners Forfængelighed lader Dem forlede til at sætte Deres Søn ud af en Stand, i hvilken De selv kunde giøre ham til en lykkelig Mand og til en nyttig Borger.

De kiender mig for vel, sagde Adelsmanden videre, til at troe, at jeg tænker som nogle af min Stand, at de samme Fortienester, ved hvilke vore Forfædre have banet sig Veien til de Fortrin, som de nyde i Staten, ikke kunde giøre Efterkommerne ligesaa værdige dertil, eller at disse Fortrin skulde være bundne til visse Navne alene. Det er ikke for mine eller for min Families Fordele, men for Standen jeg taler, og ikke for denne Stand alene, men for alle Stænder, imellem hvilke der bør være en vis Symmetrie, om en heel Stat skal bestaae. Det er saa langt fra, at jeg misunder nogen anden Stand sin Anseelse og sine Fordele, at jeg tvertimod ønskede at kunde forskaffe dem saa mange, og at giøre dem disse saa kiendelige, at enhver vilde agte sin egen Stand for den vigtigste i Staten. Eders Stand, min Herre, har virkelig saadanne

Fortrin,

Fortrin, at naar I kiendte Dem selv, skulde I være for stolt til, at lade Eders Søn adle. Betragt dem engang! Have vi nogle Midler, nødes da ikke vores Stand til at forøde dem paa tusende Maader? Og have vi vel den Leilighed til at forhverve dem igien som I? Hvor mange adelige Betieninger ere der, i hvilke vi kunne, jeg vil ikke sige, berige os, men komme ud, uden at tilsætte af vore egne Midler? De Borgerlige Betieninger ere i Almindelighed baade mange flere og mere fordeelagtige. I have, foruden disse, mange Midler til at forhverve, som vi berøve os selv ved en forfængelig Ære, der ikke tilveiebringer os andet end Misundelse. Denne Ære, min Ven, vilde I vel tilkiøbe Eder den, ved at opgive en fordeelagtig Handel, og ved at berøve Eders Efterkommere saa mange visse og sikre Midler, til at blive gode Huus-Fædre og nyttige Borgere? I klager, at Eders Stand ikke er æret nok. Jeg tilstaaer det, og jeg beklager det ofte selv. Men hvem er det, som meest foragter den? Er det dem, hvis Domme ere af nogen Vigtighed? Alle fornuftige Folk, alle de, som kiende Verden, mon de ikke agte en erfaren, nyttig og velhavende Borger meer end 10 nøgne Adelsmænd, som intet have lært? Enhver Petit Maitres, enhver Nars Domme, skal den bevæge os til at forandre vor Stand, hvad kan da

være bestandigt, hvad kan bringes til Fuldkommenhed i et Land, og det som endnu er mere, hvor kan noget Menneske være fornøiet? Lad nogle ufornuftige Folk af Adelstanden begegne Eder undertiden med Stolthed, maae de fortienteste Mænd i vores Stand, de, hvis Forfædre have giort Riget de vigtigste Tienester, maae de ikke taale, at Mængden hvert Øieblik opholder sig over dem, misunder dem deres Fortrin, og igiennemgaaer baade deres Levemaade og deres Foretagender. Troe mig, min Ven, Eders Stand skulde være meget mere agtet, end den er, dersom Eders Medborgere i Stedet for at betle om Titler og Adels-Breve viiste i Gierningen, og ved at blive ved deres værdige Kald, den Ligegyldighed for alle saadanne Ting, som de til Utide vise ved at opholde sig over vores Stand; og naar I nu faae disse Herligheder, blive I da mere ærede derved? Adelen, agter den Eder mere end tilforn? Den ufornuftige Deel deraf, de, som ikke have andet at bryste sig af end et Stamme-Navn, en Titel, en Rang, de kunde maaskee agte Eder, men sandelig ikke de Fornuftige. Og Eders egen Stand, den anseer Eder som Overløbere, der kaste Foragt paa de Forretninger, for hvis Skyld alene I fortiene at æres. For at gaae paa den høire Side af Folk, som i alle Fornuftiges Øine ofte vare saa lidet værd, at man

ikke

ikke engang satte Eder i Ligning med dem, forringe I Eder selv, forlade Eders Stand, og giøre Eder til et Maal baade for Adelens Foragt og for Eders Medborgeres Misundelse. Uden at kunne haabe de store Fordele af Adelstanden, opofre I de største og visseste, som Videnskaberne, Konsterne og Handelen give Eder, og som beroe langt mere paa Eders egen Flid end paa Yndest og Lykke. For at sige min Mening kort: har Eders Søn ikke Lyst eller Genie til Handelen, har han saa megen Beqvemhed til Videnskaberne eller til Krigen, at I troe, at han kan giøre sig værdig til Æresposter paa den Maade, som Adelskab bør forhverves, og uden hvilken jeg agter en gammel Adelsmand lige saa lidt som en nye; velan saa anvend Eders Midler paa at give ham saadan en Opdragelse, og jeg vil selv giøre mig en Fornøielse af at tiene Eder i hvad jeg kan: Men har han ikke besynderligt Genie til en anden Stand; er han, som I selv siger, skikket til at blive en god Kiøbmand; saa berøv ikke eders Stand en duelig Borger, for at forøge vores med en slet Adelsmand.

I det samme kom Kiøbmanden af Selskabet tilligemed nogle andre Fremmede ind. Denne Mand er saa nidkiær for sin Stands Ære, og har den Lykke at være for sine Fortienester saa agtet af alle Stænder, at det sielden falder en

Adelsmand ind at være stolt i hans Nærværelse; og at de Kiøbmænd, som kiende ham, ikke tør lade ham høre, at de ere misfornøiede med deres Stand. Jeg har læst saa meget i Heraldiken i disse Dage, sagde han, at jeg nær havde glemt at skrive med Posten; Jeg faaer et Brev, paa hvis Udskrift Haanden syntes at være mig ganske bekient, jeg troede, at det var fra en god ærlig Kiøbmand i Jylland, med hvilken jeg har handlet i mange Aar: men i det jeg vilde aabne det, seer jeg i Stedet for de sædvanlige Bogstaver N. A., som betyder Niels Andersen (thi saa hedder denne gode Mand), et Seil saa stort som paa et Familie-Brev, hvori der var et adeligt Vaaben fuld af saa mange Afdelinger af tobenede og firbenede Dyr, at jeg troede, at det var fra en Potentat i Europa, som havde lige saa mange Riger og Fyrstendømmer; thi jeg tænkte ikke paa saadanne smaa Folk, sagde han til Adelsmanden, som føre kuns en Stierne, en Fugl, en Bielke, og undertiden slet intet i deres Vaaben. Jeg aabner det, og finder ikke andet deri end en Anvisning fra en Kiøbmand i Amsterdam til at betale nogle Penge til en vis Mand her i Byen. De kan let tænke, hvor nysgierrig jeg var for at vide, hvilken denne store Mand var, hvis Haand lignede saa meget min gode Ven Niels Andersens. Jeg ledte i Triers Vaaben-

Kunst,

Kunst, i den Bog, som kaldes die Durchlauchtige Welt; Jeg gik til en lærd Mand, som er stærk i de Danske Familiers Genealogie; men ingensteds kunde jeg faae nogen Oplysning om disse Hieroglyphiske Tegn. Jeg tænkte, Manden, som skal have Pengene, melder sig dog vel med et andet Brev, hvori den, som har sendt mig denne Hollandske Anviisning, giør mig den Ære at sige, hvem han er. I Gaar fik jeg endelig mit Ønske opfyldt og min Nysgierrighed stillet. Hvad mener De? Denne Herremand, som jeg i Begyndelsen holt for en fremmed Potentat, er virkelig ingen anden end Niels Andersen, som nylig skal have udfundet, at han paa hans Sl. Mormoders Side nedstammer fra en Tydsk Baron; Hans Søn, som for tre Aar siden stod i hans Kram-Bod, men nu er gaaet ud i Fremmed Tieneste, har giort denne Opdagelse, og Hovedet er derover bleven saa forrykt paa den gamle Mand, at han og har taget den anden Søn fra Handelen og forskrevet en Tydsk Student til ham, som han lader kalde Hofmester. Ved disse og flere saadanne Optog er han bleven saa latterlig for alle Folk i Byen, at man ikke kalder ham andet end Baron Andersen.

Nei, da priser jeg den Mand, sagde han til den anden Kiøbmand, saadanne Folk ere en Ære for vores Stand. Enhver veed, at han

baade

Soldat igien i den Krigs-Hær, som I anførte, og lær af Erfarenhed at kiende alle de Lidelser, som I have paaført andre.

Den Lærde søgte med en umættelig Begierlighed efter de gamle Grækere og Romere; han fandt Cicero og Cato i en alvorlig Samtale om Guds Egenskaber, om Sielens Natur, om Pligterne, Lovene og Regierings-Konsten. Han hørte længe til, og forstod kuns lidt af Sproget, men endnu mindre af Materien. Hans Ærbødighed for disse ærværdige Personer, og hans Frygt for at begaae en Feil mod Sproget, var alt for stor til, at han skulde understaae sig at tale først. Endelig bleve de ham vaer, og spurte, hvem han var. Eders Lands-Mand, svarede den Lærde, thi endskiønt jeg ikke har den Lykke at være fød i Eders gyldne Alder, og at have seet Rom i sin Velmagt; tør jeg dog vel kalde mig en Romer, for den Nidkiærhed, som jeg har viist for det Romerske Sprogs Ære, for at oplede Eders Haandskrifter, bevare hver en Tøddel af Eders udødelige Værker, og frie den mindste Levning af Alderdommen fra Undergang og Forglemmelse. Paa disse Ting, som jeg har agtet høiere end mit eget Fædrenelands Ære, Sprog og Historie, har jeg anvent mit hele Liv, og den eneste Lyksalighed, som jeg føler i denne Tilstand, er at kunne oplyses af Eder om adskillige Ting i

tings-Midlerne tage af just ved deres Vankundighed og Ubestandighed, som skulde sætte alle andre Arbeidere i Virksomhed. Har en Kiøbmand endelig ved lang Erfarenhed samlet sig nogen Indsigt, veed han dog af Mangel paa Grunde, paa Undervisning og Anførsel i hans Ungdom sielden ret at bruge den; og naar han og hans Efterkommere først skulde ret benytte sig deraf, giver han af Forfængelighed Handelen op. Denne Rust, som fortærer Nationens Styrke og Virksomhed, kan ikke afsiles uden ved Reiser. Send Eders Søn et par Aar til London, og naar han kommer tilbage, skal han ikke bytte sin Stand bort for et Grevskab.

Jeg behøver vel ikke at fortælle, hvad Virkning denne uventede Tale giorde paa den fremmede Kiøbmand, og endnu mindre, hvor meget den siden tiente til at fornøie Selskabet, da Adelsmanden, efter Kiøbmandens hastige Bortgang, fortalte os Aarsagen til den Forvirrelse, som vi havde merket.

No.

No. 59 og 60.

Mandagen og Fred. den 10 og 14 Aug. 1761.

Følgende Stykke er en Oversættelse af nogle Efterretninger, som ere mig virkelig tilsendte fra en Mand, der paa sine Reiser har giort adskillige Opdagelser; Jeg beklager kuns, at jeg ikke altid har kunnet give Ordene den Eftertryk, som de have i den Franske Original selv; hvilken maaskee ved en anden Leilighed kan blive bekiendtgiort, da Indholdet er af den Beskaffenhed, at det angaaer mere end een Nation.

Min Herr Tilskuer!

Hvor meget I end seer, tvivler jeg dog paa, at I endnu haver havt Leilighed til at giøre den Opdagelse, som jeg hermed meddeler Eder. I har uden Tvivl merket, at det i nogle Tilfælde er umueligt at vige det allermindste fra den slagne Vei enten i Meninger eller i Handlinger, uden at underkaste sig mange Folkes Had og Eftertale; men I haver vel tillige troet, at denne Mængde, som fordømmer saa blindt og uden Forskiel alt

t det ret. Min hele Viisdom paa Jorden, e Socrates med en Smil, bestod deri, at vidste selv, at et dødeligt Menneske ikke kan meget, at jeg satte min Lyksalighed alene i dernes Udøvelse, og haabede et bedre Liv. kostede den Lærde megen Umage at overtale elv, til at troe dette; men af Frygt for at lige saa haard en Dom som Feltherren, der-han paa nye klagede over Skiebnen, blev hos Socrates saa længe, indtil han fuldkom-havde lært, at han vidste Intet.

Den Rige hørte daglig saa mange For-elser af sine Arvinger, fordi han havde skiult Penge, at han blev kied af at vaage længer sin Skat. Da den Vellystige havde forsøgt Forandringer saa længe, indtil han var ble-vant til dem alle, og fandt ikke mere Smag et, følte han tilsidst ikke andet end en umæt-Hunger. De ønskede begge at blive for-af deres Fængsel, og Dommeren lod den te Siel fare i en Tigger og den sidste i et in.

Det varede ikke nær saa længe, førend den ukke og hendes Galant ønskede uden noget aar at skilles ad; deres Siele bleve forflyt-i to heslige Mohrer, som man siden solgte Slaver paa Colonierne.

No. 58.

Fredagen, den 7. August 1761.

En rig Handelsmand, som kommer undertiden i vores Selskab, har en Søn, som nu just er af den Alder, at hans Fader maae bestemme, hvortil han skal bruges. Hans Venner ere alle af de Tanker, at han ikke bør være Kiøbmand; Hvem, sige de, som kan leve af sine Midler, vil vel have den Uroe og Usikkerhed, som følger med en Stand, der desuden her i Landet ikke meget er agtet? Nogle ville have ham til Officeer, andre, at han skal studere, ikke for at blive ved Videnskaberne, hvilket i deres Tanker er for en Mand af Midler lige saa lidt anstændigt, som at være Kiøbmand, men for at gaae de sædvanlige Grader igiennem, som der behøves til at faae en Stats- eller Justitz-Betiening. For at legge en sikrere Grundvold til denne Lykke, raade de fleste Faderen til at lade sig adle, og naar denne foreholder dem, at alt dette koster Penge, og at han gier disse Bekostninger for at sætte sin Søn ud af en Stand, i hvilken han let kan forsørges og ikke alene bevare, men og forøge sin Capital,

for

trænge ham ind i en anden, hvor der ere ange Søgende, at han maaskee sildig eller saaer noget at leve af, forekaste de ham at han er gierrig, og har ingen Ambition. ære, sige de, at Eders Søn aldrig kommer nbede eller Løn, en stor Skade for en Per- m har 3,4000 Rdlr. om Aaret at fortære, n ikke behøver at tiene; han faaer altid en ter, og man gaaer ham ikke let forbi. Det bedre at være Noget end Intet; For en), som har Ambition og Midler at giøre med, er det dog angenemmere at hedde dle og Velbyrdige, Høiædle og Velbaarne on = = = = end at kaldes slet og ret Mon- Heer Peersen.

Faderen aabnede sig engang for vores A- and. Jeg vilde nødig, sagde denne, raade noget i en Sag, som er af den Beskaffen- at De maaskee kunde troe, at jeg talede af mdelse. En Ting maae jeg først spørge om: Troer De, at Deres Søn er skikket øbmandskab? thi for at overbevise Dem, ikke foragter Deres Stand, eller er saa f min egen, at jeg skulde tale af Passion, jeg sige Dem, at jeg agter Handelen for igtig en Sag, at jeg seer heller, at Folk Rangs-Personer af de fornemste Classer, ette *Kiøbmænd, som* ofte ikke alene forderve

Handelen for dem selv og for andre; men og spilde Statens og Nationens Credit. Kiøbmanden svarede ja, at han meente, at han havde baade Genie og Lyst til Standen. Saa raader jeg Dem, svarede Adelsmanden, som en Ven, enten De bliver vred paa mig eller ei, at De ikke af Deres Venners Forfængelighed lader Dem forlede til at sætte Deres Søn ud af en Stand, i hvilken De selv kunde giøre ham til en lykkelig Mand og til en nyttig Borger.

De kiender mig for vel, sagde Adelsmanden videre, til at troe, at jeg tænker som nogle af min Stand, at de samme Fortienester, ved hvilke vore Forfædre have banet sig Veien til de Fortrin, som de nyde i Staten, ikke kunde giøre Efterkommerne ligesaa værdige dertil, eller at disse Fortrin skulde være bundne til visse Navne alene. Det er ikke for mine eller for min Families Fordele, men for Standen jeg taler, og ikke for denne Stand alene, men for alle Stænder, imellem hvilke der bør være en vis Symmetrie, om en heel Stat skal bestaae. Det er saa langt fra, at jeg misunder nogen anden Stand sin Anseelse og sine Fordele, at jeg tvertimod ønskede at kunde forskaffe dem saa mange, og at giøre dem disse saa kiendelige, at enhver vilde agte sin egen Stand for den vigtigste i Staten. Eders Stand, min Herre, har virkelig saadanne

Fortrin,

Fortrin, at naar I kiendte Dem selv, skulde I være for stolt til, at lade Eders Søn adle. Betragt dem engang! Have vi nogle Midler, nødes da ikke vores Stand til at forøde dem paa tusende Maader? Og have vi vel den Leilighed til at forhverve dem igien som I? Hvor mange adelige Betieninger ere der, i hvilke vi kunne, jeg vil ikke sige, berige os, men komme ud, uden at tilsætte af vore egne Midler? De Borgerlige Betieninger ere i Almindelighed baade mange flere og mere fordeelagtige. I have, foruden disse, mange Midler til at forhverve, som vi berøve os selv ved en forfængelig Ære, der ikke tilveiebringer os andet end Misundelse. Denne Ære, min Ven, vilde I vel tilkiøbe Eder den, ved at opgive en fordeelagtig Handel, og ved at berøve Eders Efterkommere saa mange visse og sikre Midler, til at blive gode Huus-Fædre og nyttige Borgere? I klager, at Eders Stand ikke er æret nok. Jeg tilstaaer det, og jeg beklager det ofte selv. Men hvem er det, som meest foragter den? Er det dem, hvis Domme ere af nogen Vigtighed? Alle fornuftige Folk, alle de, som kiende Verden, mon de ikke agte en erfaren, nyttig og velhavende Borger meer end 10 nøgne Adelsmænd, som intet have lært? Enhver Petit Maitres, enhver Nars Domme, skal den bevæge os til at forandre vor Stand, hvad kan da

 være

være bestandigt, hvad kan bringes til Fuldkommenhed i et Land, og det som endnu er mere, hvor kan noget Menneske være fornøiet? Lad nogle ufornuftige Folk af Adelstanden begegne Eder undertiden med Stolthed, maae de fortienteste Mænd i vores Stand, de, hvis Forfædre have giort Riget de vigtigste Tienester, maae de ikke taale, at Mængden hvert Øieblik opholder sig over dem, misunder dem deres Fortrin, og igiennemgaaer baade deres Levemaade og deres Foretagender. Troe mig, min Ven, Eders Stand skulde være meget mere agtet, end den er, dersom Eders Medborgere i Stedet for at betle om Titler og Adels-Breve viiste i Gierningen, og ved at blive ved deres værdige Kald, den Ligegyldighed for alle saadanne Ting, som de til Utide vise ved at opholde sig over vores Stand: og naar I nu faae disse Herligheder, blive I da mere ærede derved? Adelen, agter den Eder mere end tilforn? Den ufornuftige Deel deraf, de, som ikke have andet at bryste sig af end et Stamme-Navn, en Titel, en Rang, de kunde maaskee agte Eder, men sandelig ikke de Fornuftige. Og Eders egen Stand, den anseer Eder som Overløbere, der kaste Foragt paa de Forretninger, for hvis Skyld alene I fortiene at æres. For at gaae paa den høire Side af Folk, som i alle Fornuftiges Øine ofte vare saa lidet værd, at man

ikke

e engang satte Eder i Ligning med dem, forge J Eder selv, forlade Eders Stand, og re Eder til et Maal baade for Adelens Foragt for Eders Medborgeres Misundelse. Uden kunne haabe de store Fordele af Adelstanden, fre J de største og visseste, som Videnskabers Konsterne og Handelen give Eder, og som e langt mere paa Eders egen Flid end paa Jest og Lykke. For at sige min Mening kort: Eders Søn ikke Lyst eller Genie til Handehar han saa megen Beqvemhed til Videnerne eller til Krigen, at J troe, at han kan e sig værdig til Æresposter paa den Maade, Adelskab bør forhverves, og uden hvilken agter en gammel Adelsmand lige saa lidt som nye; velan saa anvend Eders Midler paa at ham saadan en Opdragelse, og jeg vil selv e mig en Fornøielse af at tiene Eder i hvad kan: Men har han ikke besynderligt Genie til anden Stand; er han, som J selv siger, ket til at blive en god Kiøbmand; saa berøv eders Stand en duelig Borger, for at forvores med en slet Adelsmand.

J det samme kom Kiøbmanden af Selskatilligemed nogle andre Fremmede ind. Denne nd er saa nidkiær for sin Stands Ære, og den Lykke at være for sine Fortienester saa t af alle Stænder, at det sielden falder en

Adelsmand ind at være stolt i hans Nærværelse; og at de Kiøbmænd, som kiende ham, ikke tør lade ham høre, at de ere misfornøiede med deres Stand. Jeg har læst saa meget i Heraldiken i disse Dage, sagde han, at jeg nær havde glemt at skrive med Posten; Jeg faaer et Brev, paa hvis Udskrift Haanden syntes at være mig ganske bekient, jeg troede, at det var fra en god ærlig Kiøbmand i Jylland, med hvilken jeg har handlet i mange Aar: men i det jeg vilde aabne det, seer jeg i Stedet før de sædvanlige Bogstaver N. A., som betyder Niels Andersen (thi saa hedder denne gode Mand), et Seil saa stort som paa et Familie-Brev, hvori der var et adeligt Vaaben fuld af saa mange Afdelinger af tobenede og firbenede Dyr, at jeg troede, at det var fra en Potentat i Europa, som havde lige saa mange Riger og Fyrstendømmer; thi jeg tænkte ikke paa saadanne finaa Folk, sagde han til Adelsmanden, som føre kuns en Stierne, en Fugl, en Bielke, og undertiden slet intet i deres Vaaben. Jeg aabner det, og finder ikke andet deri end en Anvisning fra en Kiøbmand i Amsterdam til at betale nogle Penge til en vis Mand her i Byen. De kan let tænke, hvor nysgierrig jeg var for at vide, hvilken denne store Mand var, hvis Haand lignede saa meget min gode Ven Niels Andersens. Jeg ledte i Triers Vaaben-

Kunst,

nst, i den Bog, som kaldes die Durchlauch-Welt; Jeg gik til en lærd Mand, som er k i de Danske Familiers Genealogie; men nsteds kunde jeg faae nogen Oplysning om e Hieroglyphiske Tegn. Jeg tænkte, Man-, som skal have Pengene, melder sig dog vel et andet Brev, hvori den, som har sendt denne Hollandske Anviisning, giør mig den e at sige, hvem han er. I Gaar fik jeg lig mit Ønske opfyldt og min Nysgierrighed t. Hvad mener De? Denne Herremand, jeg i Begyndelsen holt for en fremmed Po-at, er virkelig ingen anden end Niels Ander-som nylig skal have udfundet, at han paa s Sl. Mormoders Side nedstammer fra en sk Baron; Hans Søn, som for tre Aar i stod i hans Kram-Bod, men nu er gaaet i Fremmed Tieneste, har giort denne Opda-e, og Hovedet er derover bleven saa forrykt den gamle Mand, at han og har taget den en Søn fra Handelen og forskrevet en Tydsk dent til ham, som han lader kalde Hofme- Ved disse og flere saadanne Optog er han en saa latterlig for alle Folk i Byen, at man kalder ham andet end Baron Andersen.

Nei, da priser jeg den Mand, sagde han en anden Kiøbmand, saadanne Folk ere en e for vores Stand. Enhver veed, at han

baade

baade er agtet nok til at kunde blive andet
han er, og at han har Formue til at vedligek
Pragten af en høiere Stand. Have I ei
ikke besluttet, sagde han til den samme M
at lade Eders Søn reise? Det unge Mena
har et fortreffeligt Genie til Handelen;
han maae være nogle Aar i London eller Am
dam. Jeg frygter ellers, at han bliver be
tet med de nationale Fordomme, som ere saa
delige for Handels-Standen, og at hans S
bliver nedtrykt ved Standens ringe Agtels
dens indskrænkede Tænkemaade. Vi have
for Skomagere og Skrædere, disse Folk lære t
Haandværk i visse Aar; de reise, de giøre Pr
førend de sætte sig ned; endskiønt en slet Arb
af disse Professioner ikke let kan skade andre
sig selv. Giør en Skoemager slette Skoe, g
man til hans Naboe, og er der ikke en god S
mager i hele Byen, saa forskriver man dog
let fremmede Skoe; Slette Kiøbmænd der
fordærve ofte Handelen baade for sig selv,
Landet og for Efterkommerne: Ved Skiøde
hed og Bedragerier ødelegge de Nationens
dit; Mangel af Kundskaber, af Orden, af H
holdning er Aarsag, at de Materialier, som
nufacturisten skal have ved dem, ofte blive
og at de ikke vide at skaffe hans Arbeide Afs
Landet opfyldes med fremmede Vare, og

ngs-Midlerne tage af just ved deres Vankun-
ghed og Ubestandighed, som skulde sætte alle
dre Arbeidere i Virksomhed. Har en Kiøb-
and endelig ved lang Erfarenhed samlet sig
gen Indsigt, veed han dog af Mangel paa
runde, paa Undervisning og Anførsel i hans
ngdom sielden ret at bruge den; og naar han
hans Efterkommere først skulde ret benytte
deraf, giver han af Forfængelighed Hande-
op. Denne Rust, som fortærer Nationens
tyrke og Virksomhed, kan ikke affiles uden ved
eiser. Send Eders Søn et par Aar til Lon-
n, og naar han kommer tilbage, skal han ikke
tte sin Stand bort for et Grevskab.

Jeg behøver vel ikke at fortælle, hvad
rkning denne uventede Tale giorde paa den
mmede Kiøbmand, og endnu mindre, hvor
get den siden tiente til at fornøie Selskabet, da
delsmanden, efter Kiøbmandens hastige Bort-
ng, fortalte os Aarsagen til den Forvirrelse,
n vi havde merket.

No.

No. 59 og 60.

Mandagen og Fred. den 10 og 14 Aug. 1761

Følgende Stykke er en Oversættelse af nog Efterretninger, som ere mig virkelig tilsendt fra en Mand, der paa sine Reiser har giort al skillige Opdagelser; Jeg beklager kuns, at je ikke altid har kunnet give Ordene den Eftertryk som de have i den Franske Original selv; hvilke maaskee ved en anden Leilighed kan blive bekiend giort, da Indholdet er af den Beskaffenhed, a det angaaer mere end een Nation.

Min Herr Tilskuer!

Hvor meget I end seer, tvivler jeg dog paa, a I endnu haver havt Leilighed til at giø den Opdagelse, som jeg hermed meddeler Eder I har uden Tvivl merket, at det i nogle Tilfælde er umueligt at vige det allermindste fra den slagn Vei enten i Meninger eller i Handlinger, uden a underkaste sig mange Folkes Had og Eftertale men I haver vel tillige troet, at denne Mængde som fordømmer saa blindt og uden Forskiel a

hvo

der har Skin af Nyehed, eller, som man
det, *Innovation*, handler alene af For-
le og Vaner. I skulle herefter M. H.
e Eder af mere ærbødige Talemaader, naar
er at vide, at disse Fiender af Nyt (*Anti-
teurs*) udgiøre et Selskab og en Menig-
som er ældre end det Chinesiske Keiserdom,
eligere end Frimurernes, enigere end Jan-
rnes, og mere haardnakket end Francisca-
s. Det, som er besynderligt, er, at man
ære Medlem deraf, uden at vide det selv;
Hoved-Mændene ansee alle dem for Lemmer,
ntage og understytte deres Grundregler, det
sige, den største Deel af det menneskelige
. De, som besidde Hemmelighederne af
kabet, ere alt for lidet et Tal i Ligning med
som følge dets System, uden at vide, hvor-
Ikke desmindre er der og nok af disse, for
ade en Flok i hvert Land, i sær, hvor
re gamle Skoler. Alle de, som leve i en
sammen, ere paa det nøieste forenede. De
i en særdeles Forbindelse med deres Med-
e af samme Nation, og enhver af disse smaa
tinger fører Brev-Verling med det hele Sel-
hvilket udgiør et almindeligt Forbund, lige-
Hansee-Stædernes, der var en Republik sam-
it af Republiker.

Jer

I er Tilskuer, og jeg mener og at være det. Vi burde altsaa begge for lang Tid siden have giort den Opdagelse. Thi uden saadant et Forbund, uden saadan en selskabelig Forbindelse, hvorledes kunne man vel forklare disse Folkes (*Antinovateurs*) uforanderlige Hengivenhed til deres Grund-Regler? Hvorledes begribe denne Overeenstemmelse i Handlinger og Tænkemaade, som virker, uagtet den største Adskillighed af Clima, Regieringsform og Religion? Hvoraf skulde den Hidsighed komme, som de vise i de meest ligegyldige Ting, naar man betager dem nogle Tilhængere? Hvem skulde vel ellers kunde have overtalt saa mange fornuftige Kreature til at troe, at vore Forfædre vare ikke alene i Almindelighed og i visse Henseender, men i alle Stykker bedre end vi? I Sandhed, vi burde af disse Grunde for lang Tid, siden have indseet, at disse adspredte Folk vare forenede ved et hemmeligt Baand. Ikke desmindre tilstaaer jeg, at en Hendelse alene har givet mig Anledning til denne besynderlige Opdagelse.

Da jeg reiste igiennem en Landsbye i Bøhmen for at gaae til Armeen, nødte et uformodentligt Tilfælde mig til at blive Natten over i en Kroe i Byen, hvor to Personer kom til Fods, og lagde sig i et Kammer tæt ved mit. De formodede ikke, at der var nogen i Nærværelsen,

kunde høre hvad de sagde, og talede derfor

Den ene begynte saaledes: *Anne vestra ninatio audivit aliqvid de præsenti rra.* Jeg troede i Begyndelsen, at det en Overløber fra de Ungerske Tropper, som tveis havde truffet en Polsk Adelsmand, og tiltalede ham i det rene og ziirlige Latin af 14 Aarhundrede; Men ved det øvrige af s Tale blev jeg bedre underrettet. Jeg hørte ned Agtsomhed, uden at der undgik mig et

Disse to Mennesker vare uagtet deres lige Optog to Adepter af Selskabet, som kom it bivaane en almindelig Forsamling. Jeg im, at det saa kaldede latinske Sprog var ilmindelige Tunge-Maal, i hvilket alting blev ørt ved deres Rigsdage; Men, da de besvær- Tider, i hvilke vi nu leve, have nød dem til tage i Selskabet adskillige Lemmer, som ikke aae andet end deres Moders Maal, har man eres Brug giort adskillige Oversættelser af Protocol, som holdes ved deres Forsamlin-

Da mine to ubekiente Naboer vare gaaet for at giøre dem noget til gode, gik jeg ind i s Kammer; Min Nysgierrighed overvandt strenge Retfærdighed. Jeg stial alt, hvad unde finde af Papirer. Deres Dag-Regi- vare endnu ikke bragte i Orden, men kuns ftede i en Hast paa nogle løse Blade, og jeg

har derfor siden fundet adskillige Mangler
Haandskrifter, som jeg tog med mig. Til L
havde just en af disse Personer været Forsta
ved den almindelige Forsamling, og jeg fand
fuldstændig Afskrift af den Tale, med hvilken
havde aabnet den. Den Tid, i hvilken d
Forsamling har været, vil vise Dem, hvor
Mangler der findes i disse røvede Papirer.
har den Ære at være, o. s. v.

Ephemerides eller Dag-Registre af
ædle Broderskab af Antinovateurs,
det den 406te Gang efter Synd-Flo
Aar efter Verdens Skabelse 5664,
i det 8te efter den almindelige Ind
dekse over hele Verden, fra Begyn
sen af Orme-Maaned indtil Enden
Hunde-Dagene, paa Grændserne
Sarmatien og Pannonien.

Efter at den første Forsamling var bl
tilsagt den anden *Dominica* efter *St. Joh
nis*, gammel Stil, blev den aabnet ved en
af Forstanderen af den Hl. Dominici Orden,
vidtberømte og Høilærde Professor af Coim
som sagde:

Vi leve ikke mere, mine Herrer, i de
vore Hensigter saa lyksalige Tider, da Fol
og Fyrsterne med en lige Grad af Lydighed

ydmygen deres Skuldre under de gamle Me-
rs Aag. Lad os i vore høitidelige For-
nger evig prise disse Tider, da Europa saa-
m Asien var deelt imellem to slags Menne-
af hvilke nogle ved deres Stand vare for-
de til at bevare de antagne Meninger, og
ar de andre forbudet at fatte eller undersøge
rdomme, som det blev dem befalet at troe.
ed det, denne Menneskenes gyldne Alder
n Frugt af vores Flid. Nidkiere, for at
e den lovlige og anseelige Myndighed, som
de forhvervet os, og dog nødte til at lempe
dertiden efter den menneskelige Ubestandig-
forandrede vi ikke noget i vore Lærdomme
for at udbrede dem, og anvendte ikke Flid
em uden for at giøre dem mere uforstaaeli-
paa det at Fornuften bunden ved vore Læn-
og forvildet i vore Labyrinter, ikke skulde
denne skadelige Frihed igien, som den ikke
brugt uden til at ødelegge os. I see alt
el, uden at jeg har nødig at sige det, hvor
t Tiderne ere forandrede. Et bestandigt
d svækker vore Kræfter; Overløberne blive
vore hæftigste Fiender, og i Stedet for at
s den Ærbødighed, som vi saa længe have
i Besiddelse af, regner Verden os nu med
gt til det, som den kalder den gemene Hob,

og taber Dag fra Dag den Høiagtelse, som den er os skyldig.

Vi maae derfor ikke lade Modet falde, mine Herrer! Dersom Bygningen af vores Magt vakler, maae vi understøtte den af alle vore Kræfter, og var den end ganske nedbrudt, maae vi bygge den op igien paa den samme Grund. Jeg tvivler ikke om Eders Bestandighed, den har hidindtil modstaaet Strømmen; Den har været tapper nok til at lade sig offentlig helee, den er færdig til at overvinde nye Hindringer, og det er mere af Frygt for at forlade vore Sædvaner, end fordi jeg holder det fornødent til at opmuntre Eder, at jeg endnu engang i denne Dag foreholder Eder de Grunde, som bør bevæge Eder til Bestandighed, og i sær de merkværdige Ting, som Selskabet ved saadan en Bestandighed har udrettet.

Carmeliterne, vore vankundige og troe Staldbrødre, regne fra Eliæ Tid af Begyndelsen til de Løfter, som de have giort: Men, hvor ere de Historier, som bevise denne stolte Paastand? Hvad os angaaer, da, om end vor Stiftelses Ælde berøver os Kundskaben om vor Stifter, kan dog hele Verdens Historie bevise, at vi til alle Tider have været nidkiere for vore Pligter, og Fiender af alt, hvad der er Nyt.

Da

Da Orpheus og Linus ved deres forfæn-
ge Sange lokkede Menneskene ind i de første
er, for at regiere dem, løb vore værdige For-
'e, for at bevare deres gamle Frihed, paa
wen; De vilde heller spise Olden, end lade
ude til at dyrke Jorden for at twinge den
it bære Korn. Det er vel sandt, at vi an-
siden den Levemaade, som disse Sangere saa
ænksom havde indført. Hvad siger jeg?
leve de nidkiereste Forsvarere deraf; Men
kede længe efter, og kuns for at sætte os saa
et desheftigere mod andre Nyeheder, som vare
aa farlige. Saa bestandig er vores Hengi-
ed til Broderskabets Grundregler, at vi,
it følge dem, opofre alle andre Fordomme,
: samme Skik, den samme Lov, den samme
ing, som vi forsvare til en vis Tid, og i et
Land, fordømme vi til en anden Tid og paa
idet Sted.

Det var Menneskene ikke nok, at de spiste
d i Stedet for Olden, kogt Mad i Stedet
aadt Kiød, og at de havde indført Love, i
det for Faust-Retten. Disse urolige Hove-
som aldrig ere fornøiede med en Ting, der-
lene, at det saa er Brug, giorde nye Un-
gninger, og under Paaskud, at forbedre de
: Stiftelser, ødelagde de Alting. Med
en Nidkierhed have vi ikke hindret Brugen

af denne saa kaldede Fornuft? Heraclit undersøgte Menneskets Svagheder og Ufuldkommenheder, ligesom en Læge kan besigtige et Saar; han begræd dem, og under Paaskud, at han selv ikke maatte befinde sig vel, sendte vore Ordens-Brødre af hans egne Landsmænd ham en Barberer, for at aarelade ham. Anaxagoras opdagede først nogle af de Sandheder, som vi selv siden have antaget; Vi drev ham i Landflygtighed, for at straffe ham for hans Forvovenhed. Da vor Strenghed ikke kunde skrække Socrates, da han forførte Ungdommen, og lærte den, jeg veed ikke hvad for ubekiendte Lærdomme om Rigdoms Foragt, om Forsigtighed i vore Slutninger, om Beskedenhed i vore Domme, om de offentlige Embeders Vigtighed, og om andre, høiere Ting, fik han den Straf, som hans Dumdristighed fortiente. Giften forskrækkede dem, som vilde efterfølge ham; Dog ophørte denne rasende Lyst til at opfinde Nyt først længe efter ham. Endelig bleve vi ved en utrættelig Flid stærkere end vore Fiender, og vi regierede roligen i nogle hundrede Aar. Men denne Lyksalighed havde og omsider en Ende. Ak! hvilken bedrøvelig Epoke. Det er forgieves, at vi fængsle Galileus, at vi forjage Des Cartes, at vi beskylde kloge Folk for at være Troldmænd; Alting forandrer sig, og vi nødes selv ofte imod

vores

Villie til at forsvare det, som vi have an-
; Ligesom en Svømmer, der, uagtet al
Modstand, som han giør, henrives af Strer-
arbeider lige saa sterkt, for at blive der
han er, som han et Øieblik tilforn arbeide-
or ikke at komme derhen. Lyksalige Egne,
Inqvisitionen sætter en uovervindelig Grænd-
alle Nyeheder! Ak! maatte denne Ret en-
blive indført overalt; maatte den efterhaan-
dstrekke sin Myndighed til at dømme om
Meninger, alle Skikke, alle Love, alle Ind-
iger, og vedligeholde overalt det, som var
et! Men, desværre, vi ere langt fra at
haabe det. Ingen Regent spørger os mere
aads, faa frygte os, og de fleste vise os en
bare Foragt. Lad vores Mod ikke falde,
Herrer, jo større Vanskelighederne ere, des
bør vi tage Mod til os. Nogle Elskere
t Nye (*Novateurs*) give sig et udvortes
af Billighed, og for at bringe os des vis-
Stød, stille de sig an, ligesom de i visse
vare enige med os. De agte, sige de,
kert, almindeligt og bestandigt Gode høiere,
t uvist, indskrænket og forgiengeligt. See!
ere vore farligste Fiender. Det er just dem,
hver Dag berøve os nogle Tilhængere, og
ved at undersøge med Fornuften saadanne
, som vi afgiøre alene med vor store Grund-

 regel,

regel, underminere og kuldkaste vores Magt. Andre foreholde os de andre Folkes gamle Erfarenhed. Disse Fiender ere lige saa farlige. De ville giøre os uenige med os selv, og bryde den Forening, som udgiør vores Styrke. Lad os skrige af fuld Hals mod disse Folk, og vise lige saa stor Afskye for fremmede Skikke, som for de nye. Lad os altid have den Regel for Øine, at vore Fædre vidste i alle Ting mere end vi, og at vi vide meer end alle andre Folk. Det maae ikke holde os tilbage, at denne Grund-Regel synes at modsige sig selv i en Forsamling, der bestaaer af saa mange adskillige Nationer; Det er paa den alene, at Selskabets Velstand beroer, og dets Velstand bør overveie alle andre Betragtninger.

Det Foretagende, som jeg opmuntrer Eder til, overgaaer ikke vore Kræfter: have ikke vore Medbrødre i Rusland beviist det for halvhundrede Aar? Denne Keiser, som vore Fiender allerede understaae sig at kalde den Store, foretog sig, at forandre sit Folk; Men deres Skrig, deres Haardnakkenhed, deres Oprør lod ham erfare en uventet Modstand. Han maatte giøre hvad han vilde, stort eller lidet, enten han forandrede Krigs-Magten eller forkortede Klæderne; Enten han forenede den Patriarkalske Myndighed med sin egen, eller indførte Barberere i Landet, ligeme-

get hvad han giorde, naar det kuns var Nyt, saae man de samme Mennesker og de samme Hindringer at sætte sig imod hans Foretagender. Jeg kysser Støvet af Eders nøgne Fødder, I tappere Beskyttere af Eders Skikke, af Eders Fattigdom, af Eders Skieg! og du, som indsluttet i dit Huus, heller vilde være fangen i tre Aar, end søge hos Fremmede den skadelige Kundskab om andre Nationers Love og Sæder, Du fortiente Ærestytter. I det mindste skulle vore Lovtaler berede Dig det Offer, som Du saavel har fortient. Maatte Du kuns finde mange Efterfølgere!

Og saa tav han.

Den øvrige Tid af Forsamlingen blev anvendt til at læse efter Sædvane, Broderskabets Grund-Love, og til at bekræfte dem med en nye Eed.

Pridie Visitationis.

Den ærværdige Fader, en Fransk *Barnabite*, har angivet et skadeligt Verk, kaldet En Tale om de menneskelige Vilkaars Ulighed. Han har beviist, at bemeldte Bog, i Stedet for at foreslaae som andre en eller i det høieste to Forandringer i Levemaaden, i Videnskaberne, i Lovene eller i Klædedragten, sigtede med et til at afskaffe alle antagne Skikke, saa at intet

kunde være mere stridigt mod Selskabets
merke. Hvorpaa han overleverede til Selsl
den ziirlige Tale, som han ved denne Anled
holt.

Hr. = = = . . stod op, og sagde
han i Følge af sit Embede, som Cannik af
gets, forstod sig bedre paa Rinsk Viin end
Skrifter; At, dersom han endelig skulde
nogle Bøger, foredrog han de ældste, lig
han helst drak gammel Viin. Men efter
ærværdige Faders Barnabitens Beretning
han for, at ovenmeldte Verk var meget ov
stemmende med Selskabets Hensigt, siden
søgte at bringe Menneskene tilbage til deres
Tilstand. I øvrigt maatte han tilstaae,
dersom denne Forfatters Grund=Regler blev
tagne, saae han sig nød til at forlade det be
melige Selskab, efterdi hans Værdighed,
Cannik, tillod ham hverken at ligge haardt
at spise slet.

Disse tvende stridige Betænkninger
Lige endnu ikke var hørt i Selskabet), op
mange Dispyter, som nødte Forstanderen ti
opsætte Forsamlingen til den anden Dag.

Postridie Visitationis.

Endelig blev besluttet, at Selskabets
og hemmelige Øiemerke virkelig var, at b

Menneskene uformerkt tilbage til den Tilstand, i hvilken de løbe nøgne i Skoven, spiste Olden og Græs. Men for at skaane de Svage, burde man ikke gaae alt for hastig til Verks. At det var nok, at man i Almindelighed roste alt det Forbigangne, og ikke tænkte paa, at gaae videre, førend man først havde vundet et Skrit. Imidlertid burde man prise alle dem, hvis Nidkierhed gik endnu videre, og som lastede alt det Nærværende, *NB.* ikke i den Tanke at forbedre Menneskene eller indføre noget usædvanligt, men for at føre dem længere tilbage, eller i det mindste at hindre, at de ikke gik videre frem. Hele Forsamlingen var fornøiet med denne Kiendelse, og Canniken selv troede, at hans Værdighed ikke tabte noget derved.

Die Sancti Cyrylli.

Blev aftalt, at Selskabet skulde skrive et Takskigelses Brev til en Stats-Minister, som havde forebygget en nye Lov, af den Aarsag alene, at den var nye, endskiønt det ellers syntes, at den var nyttig.

At man skulde forære en Medaille, som var præget efter Mynterne af det 14de Aarhundrede, til dem, som havde giort det meste til at hindre de Indretninger, som i et vist Rige bleve giorte, til at forbedre Landmandens Vilkaar.

Den øvrige Deel af Dagen blev heitideelig anvendt, til at opregne og bandsætte alle dem, som have opfundet noget nyt, Socrates, Copernicus, Descartes, Newton, Leon X. Colbert o. s. v. Iblant de nye Oprørere, som bleve anførte paa denne Liste, var fornemmelig den ubenævnte Portugisiske Capuciner, som Ao. 1746. til Valencia i Spanien har udgivet et Verk i 4 Tomer in 4to om Studeringerne, hvori han klager over Videnskabernes slette Tilstand i Portugal, og siger, at man lærer endnu i Skolerne alle de Vildfarelser, som Newton og Descartes have forjaget af de andre Europæiske Lande; at den Philosophie, som læres paa deres høie Skoler, nytter kuns til at formørke Forstanden, og endelig at Galilæus, Descartes, Gassendi, Newton og Locke i Portugal kuns ere Navne af Kiettere og Guds Bespottere. Man besluttede at giøre sig al Flid for at udforske Forfatteren til bemeldte Skrift, og at skrive derom til Over-Inqvisitions-Retterne i Lissabon og Madrit, og til Under-Inqvisitionen i Valencia, med Begiering, at denne vilde imidlertid affende nogle *Familiares de sancto officio* til at inqvirere hos Bogtrykkeren.

Tilsidst besluttede man Forsamlingen med at udlove nogle Belønninger til dem, som med meest Lykke skrev mod alle Forandringer i Philoso-

osophien, og som lærte, at Menneskene ikke urde bruge Fornuften.

Die Sancti Stephani.

Læste man et Forslag om adskillige Midler il at forebygge Selskabets Aftagelse. Iblant andre var og dette, at Nationerne skulde tage deres Rang i Forsamlingen efter deres Skikkes og Meningers Ælde, og ikke efter det, som de selv giorde nu omstunder, men efter deres Forfædres Bedrifter.

Pridie Sancti Bernhardi.

Fremsatte man det Spørsmaal: om en Skiks Ælde altid var en tilstrækkelig Grund til at vedligeholde den? og man besluttede enstemmigen, at den var det.

Man undersøgte siden, om det var tilladt at anføre tillige andre Aarsager derfor, end dens Ælde, og det blev endelig afgiort, at det ikke var tienligt, 1) fordi Selskabets rette Kiendemerke er at agte det, som vi kalde *Antinovation* eller Afskye for alt hvad der er Nyt, for dets høieste Grund-Regel. 2) Fordi alle andre Grunde og Beviser kunne modsiges og igiendrives, og det er farligt at indlade sig i saadanne Undersøgninger. Ikke desmindre skal det være tilladt at bruge mod enhver *Argumenta ad homi-*

hominem, det er at sige, saadanne Beviis, som tages af hans Caracter og Omstændigheder.

Man har og besluttet, at de hæftigste Forfølgere af Broderskabet kunne antages deri, naar de i deres Alderdom med Haardnakkenhed forsvare de Meninger og Skikke, som de af Lyst til Nyeheder have antaget i deres Ungdom. Erfarenhed har viist, at saadanne Folk ofte holde meest over vore Grund-Regler, og de slette Tider, i hvilke vi leve, nøde os til at søge saadanne Forsiq. Man fremlagde en Fortegnelse paa dem, som kunne antages efter denne Grund-Regel, og man beviste, at vores Tab derved fuldkommen blev erstattet, og at de Nye Lemmer vare de værdigste i Selskabet.

Tertia Feria post Matthæi - - - - - - - - - - - -

Selskabet blev enigt om adskillige Midler til at forfølge 30 bekiendte Personer for de Nyeheder, som de søgte at indføre.

Man besluttede og at skrige lige saa høit mod et nyt og ubrugeligt Ord, som mod en Forandring i Lovene; En bedrøvelig Erfarenhed har lært os, at saadanne Forandringer, som efter Anseelse ere smaa og ubetydelige, føre større efter sig. *Principiis obsta.*

Det

Det blev ligeledes paalagt alle Læger af Selskabet, at ikke bruge noget Middel, som Hippocrates og Galenus ikke havde angivet, om det end var i ganske nye og tilforn ubekiendte Sygdomme.

, , , , ,

Die Francisci.

Man foreslog at give en Priis, som i andre lærde Selskaber, til den, som holt den beste Tale for at bestemme Selskabets Grund-Regler, og ligeledes en til den, der var lykkeligst i at igiendrive de Indvendinger, som man pleier at giøre derimod.

Endskiønt man tilforn ikke havde udsadt nogen Belønning i de foregaaende Forsamlinger, holt man det dog tienligt at give en til , , , , som har skrevet et stort Bind, fuld af Vers i den Smag, som regierede i det 12te Aarhundrede. Han blev roest for sin Dristighed til at have i saa fordervet en Alder brugt saa mange barnagtige Antithefer, saa mange fattige Ordspil og saa mange nedrige Lignelser, som man neppe finder hos Forfatterne af hiint gyldne Aarhundrede.

De tre sidste Dage bleve anvendte til Processioner, til Tyr-Fegtninger, Torneringer, lange Maaltider og *bestandige* Drikke-Selskaber. Tyve

Per-

Personer bleve dræbte; Ligesaa mange d
ihiel, og enhver gik fornøiet hiem, fordi
denne Heitid havde været Tilskuer af de
gamle og enfoldige Levemaade.

* * *
** ** **

For at unde Læserne den Fornøielse
disse betydelige Efterretninger i Samme
har jeg ikke villet adskille dem. Jeg f
derfor at de lade dem nøie med dette R
denne Uge. Det har givet mig selv Ar
til saa mange alvorlige Betragtninger,
den hele Uge ikke kan tænke paa noget N

No. 61.

Mandagen, den 17 August 17

Iblant andre Nationale Feil, som S
ofte beklager, er og den, at vi bek
saa lidet om vort eget. Jeg kan ikke l
sagde Adelsmanden engang, hvorledes
Egenskab kan bestaae med den Indbildn
sig selv, og med den Afskye for det Fre
som Nationen viser i andre Tilfælde. S

ne Folk, som skrige saa heftig mod alt hvad der er fremmed og nyt; som hvert Dieblik rose vort Eget og det Gamle; som forekaste Fremmede, at de ikke kiende Landet; som ikke kunde taale, at man anfører et andet Folks Erfarenhed, for at bevise en Indretnings Mulighed hos os selv. Disse samme Folk foragte til en anden Tid alt, hvad der skrives, opfindes og forarbeides i Landet; de holde det ufornødent at dyrke deres Sprog, og bekymre sig saa lidet om det Land, hvilket de holde for at være af saa besynderlig en Beskaffenhed, at ingen uden de selv kunne kiende det ret; at, naar de baade ved Læsning og Reiser have samlet sig en vitløftig Kundskab om andre Lande, veed de ofte ikke de almindeligste Ting af deres eget. En petit Maitre, som holder det for en Skam at bære et Uhrværk eller en Daase, som er giort i Landet, og at tale Dansk med sine egne Landsmænd; som ikke kan skrive et Brev i sit eget Moders-Maal; som ofte ikke veed, hvor den Mad, som han spiser, og de Klæder, som han slider, komme fra, og som skulde væmmes derved, dersom man af en Hendelse sagde ham, at det første var voxet og det sidste forarbeidet i hans egen Province; saadant et Menneske troer ofte, at fordi et Land, mod hvilket han er saa utaknemmelig, har født ham i saa mange Aar, derfor har han i dette Land saa

større Rettigheder frem for andre, som ved K
ster, Videnskaber, Flid og Vindskibelighed bri
de Rigdomme ind, som han fordrer.

Vi leer Chineserne, fordi de troe,
deres Land er Middel-Punctet af en firka
Verden, deres Nation den klogeste, og at
ikke behøve at lære noget af andre. Vi last
Franske, fordi de sielden reise for at see a
Lande, og ikke bekymre sig meget om andre N
tioners Sprog og Historie. Lad være, at i
Folk ikke bekymre sig saa meget om andre La
som de burde, at de ere for hilde af deres e
Men de kiende hver en Plet, hver en Pla
hver en Steen, hver en Indretning i deres
dreneland. Chineserne have med en utro
Møie dyrket den mindste Plet Jord, og i Fra
rige er ikke nogen Vre af Vigtighed, ikke m
Province, af hvilken man jo har de udførli
Beskrivelser. Folk, som have giort saa m
i deres eget Land, kunne vi forundre os
dem, fordi de ikke læse de Efterretninger om
res Land, som vi andre selv ikke holde værd
skrive, eller skrive paa et Sprog, som vi
holde værd at dyrke? Kunne vi dadle dem,
de, efter at have giort saa mange Opdagelser
deres egen Flid, ikke komme hertil for at
noget af os, hvad vilde vi da dømme om et F
som, uden at bekymre sig om sit eget Land,

iok til at tænke det samme om sig selv, som
ſerne, og ſom reiſte hele Verden om, uden
ıe i Sinde at bruge noget af alt hvad det
og uden at troe, at det behøvede at l·re
af andre? Tænke vi ikke juſt ſaa? Kom-
ıer en Fremmed til Landet, kommer en af
gne Landsmænd hiem, hører man ham med
ættelig Begierlighed fortælle alt, hvad han
et i hver en Bye, i hver en Kroe; men
taaer han ſig i det ſamme at beraabe ſig
ſſe Folkes Erfarenhed, for at forbedre en
nden Indretning i Landet, holdes det lige
imeligt, ſom at ville giøre Chineſerne til
ıœer. Hvorfor reiſe da vore unge Men-
, uden for at forandre Luften, og ſee noget
Jeg har tit tænkt, at vi kunde med den
Nytte ſpare mange af de Penge, ſom an-
s paa Udenlands-Reiſer, derſom nogle af
ıvojakder eller Tiroler, ſom løbe om med
ſom man kalder ſkiønne Rariteter, vilde
nogle Perſpectiver herind af de ſmukke
r, Udſigter og Klædedragter i Europa.
kunde maaſkee og paa den Maade bringe
nen efterhaanden til, at bekymre ſig lidt
ım ſine egne Sager. For nogle Aar ſiden
ı omkring i Landet med Øen St. Thomas,
er vis paa, at den beſte Beſkrivelſe af
ınd ikke havde fundet ſaa mange Læſere,

som den Kiste, i hvilken en af vore Besi[…]
Der var indsluttet, fandt Tilskuere.

Saadanne Beskrivelser, sagde Ki[…] den, som kunne giere nogen retskaffen […] Landets Huusholdning og Handel, faae vi […] seerend vi ikke have, ligesom de Franske, […] særdeles Efterretninger om enkelte Provi[…] Stæder og Producter, Haandværker og Ma[…] Midler, og disse ere af mange Aarsager […] lige. Saadanne Arbeider ere alt for dyr[…] vore Lande, som trakte for høit til at beskiæ[…] med saa ringe Ting, som kunne vor[…] mandens og Bondens til Nytte. De fleste […] alt for store og forlegne til at underkaste […] Indsigt en almindelig Critik i Verden, […] læses og forstaaes af alle, hvori enhver […] Kundskab, og hvoraf de første Forsøg ikke […] være aldeles fuldkomne. Andre Folk, som […] alene Erfarenhed, ere maaskee paa det […] som de vide; de giøre Hemmeligheder af […] og ville ofte ikke at forklare dem ret. […] vi og nærer at have her i Landet […] Skribenter, som kunne vende, at der i alle […] der, og i alle Kroge af Landet findes Folk, […] vende, naar det, som er dem nærmest; […] Lyst og Taalmodighed til Undersøgning, og […] baade ville og kunne meddele andre […] […]e.

Eders Grunde, svarede Adelsmanden, ere
s meget rigtige, og for nogle Aar siden
jeg ikke have vidst at besvare dem. Nu
d kan I vel ikke nægte, at den Vanskelig=
det mindste, som bestod i en indskrænket
maade og i en Tilbeilighed til at giøre
eligheder af alle Ting, fuldkommen er be=
os ved den Frihed og ved de Opmuntringer,
wilke Regieringen understytter alle saadanne
søgninger. Det er ogsaa langt fra, at
m omstunder troer mere, at saadanne Ar=
e ere lærde Folk uanstændige, at man tvert=
begynder at ansee dem som en meget nyttig
af deres Pligter, som underholdes af Sel=
t for at oplyse og forbedre Menneskene.
meget, sagde han videre, have de Oecono=
Skrifter, som i nogle Aar ere udkomne,
orandret Nationens Tænkemaade, som til=
at jeg skal tilstaae det reent ud, var meest
til saadanne Ting, som hverken tiente
lyse Forstanden, eller til at forbedre Hier=
ller til at forøge vore Beqvemmeligheder,
la Ord, til Ting, som hverken vare nyttige
ingenemme. Naar denne Tænkemaade
s bliver almindelig iblant dem, som dyrke
skaberne og ved dem adspreder sig over hele
t, hvor meget skal da Folkets sande For=

dele ikke kiendes og befordres derved, at alles Indsigter blive nyttige for det Almindelige.

Det beste Middel, sagde han videre, til at befordre dette Oiemerke, og til at opnaae andre meget vigtige, var, at de, som opofre sig til den Geistlige Stand, efter vore Naboers Exempel bekymrede sig om saadanne Videnskaber, ved hvis Hielp de kunde lære at kiende Gud af hans Gierninger, og baade opbygges selv og opbygge andre langt mere, end ved den Metaphysiske Kundskab, paa hvilken de anvende saa megen Tid. I et Land, hvor Geistlige Embeder ere de eneste visse Belønninger for Videnskaberne, kunde intet Middel være bedre til at befordre saadan en Kundskab, end at den blev almindelig i den Stand, af hvilken der findes Folk i de fleste Byer. Det er og umueligt, at disse Folk stedse kunne tænke paa saadanne Ting, som umiddelbar høre til deres Kald; og hvad kunde være værdigere til at beskæftige dem i disse Timer, end saadanne Ting, ved hvis Betragtning de finde tusende Anledninger til at prise Skaberen og giøre deres Medborgere sande Tienester? Jeg vil ikke tale om den Misbrug, som de, af Mangel paa saa fornuftige Fornøielser, giøre ofte af Tiden, om de Kiedsommeligheder, som de derfor føle selv, og om de Forargelser, som de give andre. Min Høiagtelse for Religionen er saa stor, at jeg

mskede, at der ikke vare ærværdigere Folk til, end de, som foredrage dens Sandheder. Men jeg overlader til Eder, sagde han til Præsten, at dømme, hvorvidt disse Tanker ere grundede, og om saa vigtigt et Kald tillader Lærerne, at bekymre sig saa meget om den naturlige og borgerlige Forfatning af de Steder, hvor de leve, at de kunde give os gode og rigtige Beskrivelser deraf?

Om deres Kald tillader det? sagde Præsten, det udkræver jo, at de kiende deres Menighed, at de vide at omgaaes saaledes med de timelige Ting, at de kunne være gode Huusholdere, og at de i Stedet for at legge sig efter daarlige Spørsmaal og Slægters Beregnelse, og Tretter, som ere unyttige og forfængelige, beflitte sig paa at undervise og overtale andre i alle de Gierninger, som ere Menneskene gode og Nyttige; at de vide Midler til at forsørge de Fortrængte, at paaminde Mænd og Qvinder om deres Pligter, og at lære dem at bruge alle Guds Gaver med Taksigelse. Havde det været Menighedens Lærere uanstændigt, havde det været dem til Hinder i deres høiere Pligter, at bekymre sig om de verdslige Ting, skulde da vel Christi egne Apostle have arbeidet? Disse Folk, som vare det hele menneskelige Kiøns Lærere; som fornægtede alle Ting; som vare udrustede med saa overna-

Fogderie, som er forfattet af Hr. Strøm, Præst i samme Fogderie. Denne Beskrivelse er i Henseende til alt hvad der angaaer Landets naturlige Beskaffenhed, Indbyggernes Sæder, Næring og Levemaade, saa udførlig, at den kan ansees for en Beskrivelse af hele Norge i alle de Ting, hvori flere Provincer komme overens. Efterretningerne ere samlede ved hans egen Erfarenhed og ved flittige Undersøgninger, som have kostet ham adskillige Reiser. Ordenen af Verket er baade den fuldstændigste og beqvemeste, som kan bruges i saadan en Afhandling, og den kan tiene til en Plan for andre, som havde Lyst til saadant et Arbeide; Men dersom det er sandt, at der ikke er mere end 30 Prænumeranter, det er at sige 30 Personer i Dannemark og Norge, som bekymre sig saa meget om deres eget Lands Historie, at de ville giøre et Forskud til saa nyttig et Verks Befordring, vil jeg ikke raade flere af hans Ordens-Brødre til at træde i hans Fodspor. Imidlertid ønskede jeg, at Forfatteren maatte blive belønnet for sin Flid, og maaskee, naar Geistligheden selv arbeidede paa, at giøre den gode Tænkemaade og Smag mere almindelig iblant deres Lands-Mænd, skulde Tiderne engang blive bedre for sammes Efterkommere.

Adelsmanden og Kiøbmanden lovede, at de vilde lade sig tegne for nogle Exemplarer, og

de nye Europæiske Rigers Forfatning paa den Tid, da Vankundigheden var saa stor, at vores Stats-Mænd ikke forstod andet end at bruge Kaarden. En Hincmar af Rheims i Frankerige, en Absalon i Dannemark, vare de slette Bisper, fordi den første skrev selv, og den anden lod skrive ved andre sit Fæderne-Lands Historie? Skulde Religionen tabe noget i Engelland om de havde mange Geistlige som Burnet, Geistlige, som kiendte Naturen; som kiendte Verden; som kiendte deres Fæderne-Land saa vel som han?

Hvor meget ønskede jeg, sagde han videre, baade til Religionens og til Statens sande Beste, at saa fornuftig en Opmærksomhed maatte blive almindelig i den Stand, som i alle Lande, men fornemmelig hos os, skal giøre det meeste til Menneskenes sande Forbedring! Dersom Geistligheden i Provincerne efterhaanden gav os udførlige Efterretninger af Rigets adskillige Deele, skulde vi omsider faae en fuldstændig Beskrivelse af hele Landet, som uden saadanne særdeles Efterretninger ikke er muelig. Men det var ubilligt, om vore Landsmænd forlangte, at Folk, der ikke have saadanne Indkomster, som en Erke-Bisp af Rheims og af Lund, skulde giøre saadanne Arbeider for Intet. Vi have nyelig seet i de offentlige Tidender en Indbydelse til at prænumerere paa en Beskrivelse af Sundmørs

Fogderie, som er forfattet af Hr. Strøm, Præst i samme Fogderie. Denne Beskrivelse er i Henseende til alt hvad der angaaer Landets naturlige Beskaffenhed, Indbyggernes Sæder, Næring og Levemaade, saa udførlig, at den kan ansees for en Beskrivelse af hele Norge i alle de Ting, hvori flere Provincer komme overens. Efterretningerne ere samlede ved hans egen Erfarenhed og ved flittige Undersøgninger, som have kostet ham adskillige Reiser. Ordenen af Verket er baade den fuldstændigste og beqvemeste, som kan bruges i saadan en Afhandling, og den kan tiene til en Plan for andre, som havde Lyst til saadant et Arbeide; Men dersom det er sandt, at der ikke er mere end 30 Prænumeranter, det er at sige 30 Personer i Dannemark og Norge, som bekymre sig saa meget om deres eget Lands Historie, at de ville giøre et Forskud til saa nyttig et Verks Befordring, vil jeg ikke raade flere af hans Ordens-Brødre til at træde i hans Fodspor. Imidlertid ønskede jeg, at Forfatteren maatte blive belønnet for sin Flid, og maaskee, naar Geistligheden selv arbeidede paa, at giøre den gode Tænkemaade og Smag mere almindelig iblant deres Lands-Mænd, skulde Tiderne engang blive bedre for sammes Efterkommere.

Adelsmanden og Kiøbmanden lovede, at de vilde lade sig tegne for nogle Exemplarer, og

giøre

giøre Skriftet bekiendt iblant Folk af deres Stænder. Og J, min Ven, sagde Kiøbmanden til Bonden, J maae og kiøbe Eder et Exemplar. Skulde J ikke have Lyst til at vide, hvorledes de Norske Bønder leve? J troer dog ikke som Chineserne, at Siælland er Kiernen af den hele beboede Verden. Jeg venter i det mindste ikke, at en saadan Siellandsk Bonde som J er, skulde have saa høie Tanker om sine Landsmænd.

No. 62.

Fredagen, den 7 August 1761.

En Ederkop, som spandt i et Vindue, hvor en Lærke havde sit Buur, var misundelig over denne Fugl, fordi den blev elsket i Huset for den Sang, med hvilken den hver Morgen opvakte Ederkoppen af sin Søvn. Den besluttede at hevne sig, og spandt om Natten med stor Møie en Væv over Buret, hvorved den tænkte at berøve Lærken saa meget af Dagens Lys, at den skulde tabe Lyst til at synge. Denne Væv, som i Ederkoppens Tanker havde været tyk nok til at formørke Solen, hindrede ikke Lærken fra

at

at vaagne til den sædvanlige Tid, og at isten
sin Morgen-Sang. Dagens Pragt og den
lyst, som den følte i at forklare sine Bevæge
ved Stemmen, indtog den saaledes, at den
merkede Spindel-Væven, og endnu mindre gi
sig nogen Forestilling om Ederkoppens Hen
 Da den siden vilde kaste nogle Skaller
som vare blevne tilovers af det Frøe, som
havde spiist, falt ved en Hendelse nogle af
Skaller ned i Ederkoppens Væv, som der
kom i saadan en Uorden, at nogle af de Fl
som den nyelig havde indviklet, slap løs. H
tør du letsindige og unyttige Fugl, sagde Æ
koppen i sin Vrede, saaledes angribe min V
den Væv, som er giort saa meget konstig,
Streger og Kanter ere saa lige, saa rigtige,
den største Landmaaler ikke kunde giøre dem be
Lærken, som endnu ikke ret vidste, hvad der
skeet, og hvad det var, som bevægede Æder
pen til at skielde paa ham, spurgte ham, hvo
han kaldte ham en letsindig og unyttig Fu
fordi, sagde Ederkoppen, du giør ikke andet
synger, og forstyrrer mig i mit konstige Arbe
Konstig, tilstaaer jeg gierne, at det er, sa
Lærken, det har jeg jo aldrig nægtet? ja
alene konstigt, svarede Ederkoppen, men og
tigt, og tusindegange nyttigere end al din Sa
Kan nok være, sagde Lærken, vil du da ikke

mig, min kiære Ederkop, hvori det bestaaer, at jeg kan have den tilbørlige Høiagtelse for dig? I stedet for, sagde Ederkoppen, at du sidder indsluttet som en Fange i dit Buur, kan jeg gaae, hvor jeg vil. Jeg forstaaer den Konst baade at angribe og at forsvare mig. Med en eneste Traad kan jeg henge mig fast i Luften, løbe op og ned i en ret Linie, fange Fluer, dræbe dem med et Sting, og holde dem fast i min Væv.

Du forstaaer altsaa meget vel at ødelegge andre Dyr til din egen Nytte, sagde Lærken. Dersom jeg ikke dræbte saa mange Fluer, svarede Ederkoppen, skulde de plage Folk endnu meer end du giør. Jeg forstaaer og andre Ting, dersom Menneskene vidste at skionne paa mit Arbeide, kunde de giøre ligesaa fiint Tøi af mit Spind, som af Silken. Det er sandt, at det har ikke den Anseelse, men det er nok saa sterkt, og Dyr, der paastaae at være saa fornuftige som Menneskene, burde see mere paa det Grundige og Bestandige, end paa det Glimrende; men det er just det, som meest forbitrer mig, at ligesom man agter Silke-Ormenes Spind mere for dens Glands, saa agter man og dig mere for din Sang. Du veed mange Ting, svarede Lærken, men hvor har du lært alt det? Af mig selv, svarede Ederkoppen, og det er just det Forunderligste. Jeg behøver ikke som Bien at flyve om fra et Blomster

til et andet, for at hente Materialier til det, som jeg forarbeider. Jeg behøver ikke heller saa mange Anstalter som du, der endelig skal sidde paa en Græs-Tørv midt i Solen, for at kunde synge. En gammel Mur, en mørk Krog er mig nok saa kier som den prægtigste Bygning og den herligste Egn, og jeg kan uden Syn og Hørelse, ved Hielp af min ordentlige Tænkemaade alene, og ved en liden Grad af Følelse, udspinde alle disse prægtige Figurer, som du her seer. Siden du er saadan en Elsker af gamle Mure, sagde Lærken, hvorfor bliver du da ikke der, hvor du er sikker for Støve-Kosten? hvorfor vil du endelig spinde ved mit Buur? Jeg kommer dig aldrig for nær; Min Lyst er at see Dagens Lys, og jeg bygger aldrig i gamle Mure. Men siden du kan saa mange Ting, saa kan du vel og synge? Synge, svarede Ederkoppen, ja det er nok en stor Konst; naar jeg kan giøre saa rigtige Linier og Kanter, vil du da spørge, om jeg kan synge? Men siden det er saa let, svarede Lærken, hvorfor synger du da aldrig; Fordi jeg aldrig har holdt det Umagen værd, svarede Ederkoppen. Men naar jeg nu bad dig meget derom, sagde Lærken, og jeg forsikrede dig, at det skede alene for at finde Anledning til at beundre saa dybsindigt et Dyr, som du er, i den Konst, der er den eneste jeg forstaaer. Det er mod min Na-

nt svarede Ederkoppen, at giøre en eneste Streg uden tilstrækkelig Grund, og intet er mere ufornuftigt end at synge. Det havde jeg aldrig tænkt, sagde Lærken. At love Skaberen, at glæde sig i Naturen, at fornøie sig selv og opvække ligesaa sine Bevægelser hos andre, er det ufornuftigt? Vi troe ja dog alle, at Menneskene ere de klogeste af alle Dyr, og de giøre jo altid mere af Fugle-Sang end af Spindelvæve? Hvem har sagt, at Mennesket er det klogeste Dyr? sagde Ederkoppen. Er du da klogere? svarede Lærken. Lad en Newton og Leibnitz, sagde han, og disse ere jo de klogeste af alle Mennesker, giøre paa fri Haand saadan en Figur, som den du rev i Stykker med dine Frøe-Skaller? Det er let at rive ned, men ikke saa let at bygge op igien. Jeg havde aldrig troet, sagde Lærken, at du besad saa store Fortienester. Dersom du bare vilde synge, skulde man sætte dig i et Buur her ved Siden, og hvortit skulde vi da ikke fornøie os sammen? Behold dit Buur, enfoldige Fugl, svarede Ederkoppen. Jeg elsker den naturlige Frihed, og jeg er en Hader af alle Forandringer. Mine Forfædre have fra Verdens Begyndelse af aldrig synget, aldrig boet i Bure, de have ikke bekymret sig om andet end at væve, og fange Fluer. Dersom Menneskene og Dyrene med deres Bulder, deres Skrig, deres Sang ikke forstyrrede

os, skulde vi hverken misunde Fuglene deres forgyldte Bure, eller Menneskene deres prægtige Palladser. Men dette er det eneste, som fortryder mig, at naar Dyrene have den hele Skov og Mark for sig selv, og Menneskene have opreist store Slotte og Templer, som de ikke selv kunde opfylde, kunne de ikke saasnart see en Spindelvæv i Krogen af et Vindue, førend de komme med en lang Støve-Kost for at feie den ned. Saasnart en Bygning bliver gammel, og til at holde den for gammel, er det undertiden nok at man finder nogle af vore Væve i Krogene, skal den strax rives ned. O! hvor mange prægtige Væve, hvor mange gamle Mesterstykker have de ikke ødelagt ved denne utidige Lyst til at forandre, og vidste de, hvad Umage de have kostet os, langt mere end disse forfængelige Zirater, disse glimrende Tapeter, disse opsminkede Ansigter, med hvilke de zire deres Vægge, vidste de, hvor megen Deel de høiere Sielekræfter, den rene Forstand have i vore Figurer, fremfor i disse Verker af Sandserne og Indbildnings-Kraften; da skulde de agte en gammel Muur, som var fuld af Spindelvæve, høiere end alle deres nyemodige Bygninger. Vare der ikke endnu iblant Menneskene nogle, som agtede disse Levninger af Alderdommen; vare der ikke nogle faa grundige Lærde til, som havde lige saa stor Afskye, som vi, for alle slags Støve-

Koste,

Koste, og tillode aldrig, at der kom saadant et ødeleggende Instrument i deres Bog-Sale eller Studere-Stuer; skulde vi snart blive udryddede af hele Verden. Disse ere vore eneste Beskyttere. I deres Bog-Stole, paa deres Hylder og i de gamle Gothiske Ruiner have vi endnu en sikker Tilflugt mod de forfængelige Kreature, som overalt forfølge os.

Men hvorfor søge I da ikke alle derhen, sagde Lærken, mig synes, at mange Ederkopper kunde faae Rum i et eneste gammelt Kirke-Taarn. Hvorfor vil I vove Eder selv saa nær ind iblant andre Dyr, som ikke veed at sætte Priis paa Eders Fuldkommenheder? Kreature, der ere saa kyndige, saa nøisomme som I; der foragte alle de Ting, med hvilke andre Dyr beskiæftige sig; som hverken røres af Naturens Yndigheder eller af Fuglenes Sang; som ikke have Lyst til Forandringer, og ikke forlange Menneskenes Beqvemmeligheder; Kreature, som ere sig selv nok og behøve ikke andres Hielp, hvor lykfalige skulle de ikke leve imellem sig selv indbyrdes; de skulle uden at misunde, uden at hade hinanden, ikke have andet at giøre, end at beundre hinandens Mesterstykker. Jeg veed selv, sagde han videre, hvor stor en Fornøielse det er for mig, naar jeg hører en Lærke, en Nattergal, en Fløite, eller noget saadant, som er efter min Tænkemaade

og Smag, og som jeg kan dømme om.
eneste, som her undertiden gier mig Tiden
sommelig, er, at jeg ikke mere kan høre de
lige Stemmer, med hvilke saa mange slags F
i forenede Flokke udtrykke den uskyldige Gl
som de føle, og den selskabelige Drift, som
turen har indprentet dem. Jeg misundte al
Nattergalen, at han blev mere agtet end
Jeg afbrød tit min sødeste Søvn for at høre h
jeg taug af Ærbødighed, saasnart han begy
at synge, og jeg var den første iblant Fuglen
at klappe med Vingerne ved hans prægtige S
Kunde du synge som han, min kiere Æderl
hvor vilde jeg da glæde mig ved at have dig
Naboe. Men kunde vi, som ikke forstaae
det end at synge, fornøie os saa meget, ikke a
ved vore egne Gavers Brug, men og ve
Fuldkommenheder, som andre Fugle-Arter b
de; ære vi Mesterstykkerne i alle disse adski
Tunge-Maal; hvor meget maae da ikke Dy
saa stor en Dybsindighed, som I, finde at
undre i hinandens Arbeide, og hvor lykſa
skulde I være, dersom I boede tilsammen?

Vi forlange ikke at være hinanden saa
sagde Æderkoppen; Kierlighed er kuns en
i de svage og indskrænkede Siele, som regiere
Følelser, og ikke af Grunde. Saa dybsin
Dyr, som Æderkopper, kiende ikke denne

else. For at have Rum til at udbrede vor Vær, og Plads nok til at jage, boe vi langt fra hinanden, og taale ikke, at en anden Ederkop kommer os paa mange Skrit nær. Enhver har saa meget at beundre i sit eget Arbeide, at, hvor høit vi end i Almindelighed agte vores Art frem for alle andre Dyr, elske og rose vi dog aldrig hinanden indbyrdes. Saa mange Secter, som der ere iblant Menneskene, saa mange adskillige Arter ere der og iblant Ederkopperne; Saa mange philosophiske Systemer, saa mange Maader at væve paa. Enhver Philosoph holder sit System, og enhver Art af Ederkopper sin Væv, for den beste. Af Nidkierhed for vore Grundregler ødelegge vi hinanden; Lykken er foranderlig, og af den Aarsag har hver Art sin Tid, da den er mægtigst, og da de andre sielden lade sig see. Nu have Ederkopperne med de lange Been, som giøre lutter Mathematiske Skrit, længe været i Moden. = =

I det samme kom en Spie-Flue og stødte an paa Væven, og Ederkoppen hastede med forfærdelige Skrit for at giøre saa rigt et Bytte. Men Støve-Kosten, som strax derpaa lod sig tilsyne, jog den med ligesaa lange Skrit tilbage ind i sit Hul, hvorfra den med yderste Forbittrelse saae Fluen rive sig løs; og udspyede al sin Gift paa den *Støve-Kost*, med hvilken man nedfeiede

dens Bæv. Lærken begyndte sin sædva
Sang, hvilken den fortsatte hele Dagen; og
arme Ederkop kom ikke frem igien, førend
en var gaaet ned.

No. 63.

Mandagen, den 24 August 1761

Naar man betænker, hvor længe Græke og Romernes Verker havde været beki iblant de Lærde, førend noget af de nye F Europa dristede sig til at efterligne dem i i eget Sprog; hvor megen Modsigelse disse Efterlignelser fandt overalt, ikke alene af i som ei agtede andre Videnskaber end den S lastiske Philosophie, hvori de Tiders Grui hed fornemmelig bestod, men og af dem, dyrkede den Græske og Romerske Veltalen hvor meget alle disse Stridigheder ligne sig overalt; hvor ofte de samme Indvendinger adskillige Folk og til adskillige Tider baade opkaagte igien og besvarede: skulde der da vores Tider kunde siges noget saa selsomt Sprogets og de skiønne Videnskabers Dyrk

at det kunde forundre os? Nei, vi bør giøre vore Landsmænd den Ret at tilstaae, at de i denne Sag ikke kunde sige noget saa urimeligt, at det jo tilforn har været sagt i Athenen, i Rom, baade da det latinske Sprog først begyndte at dannes efter det Græske, og siden da man i det Italienske søgte at efterligne det Latinske, i Paris, i London, i Leipzig. Skulde da vore Lands-Mænd ikke og have Tid til at udrase? og bør vi vel have saa gode Tanker om os selv, at vi skulle troe, at vi vare det eneste af alle Folk, hos hvilket alle gode Forandringer skeede uden Hobens Modsigelse? Alt det, man kan forlange af en Patriot, er vel, at han ved de gamle og fremmede Mønstres flittige Læsning, og ved saa mange Exempler af andre Folk vil lade sig overtale til at troe Mueligheden af ligesaadan en Forandring hos os, og være forsikret derom, at, dersom saa mange hundrede Aars Erfarenhed ikke kan paa engang oplyse os saa meget, at ingen skulde skrige mod den gode Smag, skulde de dog vist giøre den Nytte, at dette Skrig hastigere skal faae Ende hos os, og det Gode snarere vinde Seier.

De, som af saadanne fremmede Verkers Læsning og af Videnskabernes Historie kiende baade Smagen og dens Skiebne, ere vel saa overbeviiste derom, at de ikke holdt det nødvendigt,

digt, at spilde Tid eller Papiir paa at besvare disse Indvendinger, som hundrede gange ere opkaagte; men for Mængdens Skyld, som hverken af Læsning eller af Historien veed, hvad Smagen er, og hvad Skiebne den har havt til andre Tider; for dem, som dømme alene efter det, de erfare i deres eget Land, hvor saadanne Ting endnu ere nye, er det undertiden fornødent at sige det paa Dansk, som man ellers kunde læse i Boileau, Swift, Pope og Rabener. Saa fornøden som saadan Skiemt undertiden er, og saa behagelig som den er for den store Deel af Publicum, som endnu ikke bekymrer sig meget om begge Partier, uden for at have noget at lee af, saa liden Lyst troer jeg, at alle de, som dyrke Videnskaberne af Menneske-Kierlighed, finde i saadanne Arbeider. De ønskede vel meget heller at kunde uden saadanne Omveie forfølge altid det Øiemerke, som de alene holde for vigtigt. De tage derfor og heller deres Mønstre af de Forfattere, som have vidst at opvække høie og hellige Følelser i de menneskelige Hierter, end af andre, som have giort de menneskelige Feil latterlige; og naar de undertiden efterfølge disse, skeer det alene, fordi nogle af deres Medborgere ikke kunne forbedres uden ved at lee, og andre ikke uden ved at blive latterlige.

De, som kiende noget til den herskende ag (og for at kiende den, behøver man kuns ære sig lidt bekiendt med vore Konstdomme. vivle vel ikke paa, at, dersom en indenlandsk atter udgav et Original-Stykke i Miltons ag, skulde han af disse Folk blive meget værre ndlet end den flygtige Batteux. Jeg fryg- derfor selv meget for den Oversættelse af Drøm, som blev indført i disse Blade. har til min store Forundring været langt ligere end jeg havde ventet; Hvad er Aar- ? jeg har nøie undersøgt det, og fundet, n hos de fleste er grundet paa Oversættelsens ighed, og paa en Høiagtelse for den En- e Original, som igien kommer af dens Æl- af det Bifald, som den omsider har vundet gelland, og af nogle lærde Folks Ærbødig- for denne Nations Sprog og Smag. Er kke allerede store Fordele, som vi have frem e Nationer, der have brudt Isen? Vi skal n Myndighed, som disse have over os, lade væge til at læse deres Skrifter, og vi skal saa længe med en blind Ærbødighed, indtil see og føle deres Værdie, og indtil vi troe, t er vore Landsmænd tilladt først at over- , og siden at efterligne dem uden at fortiene r at belees.

I dette Blad kan jeg meddele Læserne e Fortsættelse af det sidste Stykke af Milton, som indeholder Adams Bøn, hvilket Kiendere holde for noget af det Skiønneste i det hele Verk, og jeg haaber derved at berede de Læsere, som have nogen Følelse, til at læse i det følgende et Original-Stykke af en Dansk Forfatter, som i en ubunden, men dog poetisk, Stiil forestiller et Malerie, som er giort i Miltons Smag, men lige efter Naturen og sine egne Følelser.

Saa var da Alting vel; nu hasted' de
Til Marken fra den tykt begroede Lund;
Dog først, saasnart det kom til aabent Syn
Af Dagningen, og Solen (som nu nys
Opreist mod Kanten strøg vor Øiekreds,
Og skød langs Jorden hen sin dugged' Glands
Opklarede i Øster Strekningen
Af Paradisets lykkelige Egn.
De bøiede sig dybt, tilbad og bar'
Sit Morgen-Offer frem i ordrig Bøn;
Thi aldrig Ord, ei heller hellig Ild
Dem manglede til at ophøie Ham,
Som skabte dem: De talte eller sang
I bunden eller i ubunden Stiil;
Saa flød af deres Læber saadan Strøm
Af sød Veltalenhed, saa Tone-fuld,

A

At den behøved' ei af Harpens Klang
At laane Sødhed! De begyndte saa:

„ See disse ere Dine Gierninger,
„ O Fader af alt Got! Almægtige!
„ Din er al denne Bygning rundt omkring
„ Saa Under-skiøn! Hvor maae Du være selv
„ Beundrings værd! ophøiet over Alt,
„ For os usynlig, eller dunkelt seet
„ I disse dine mindste Virkninger,
„ Som vidne dog om meer end tænkes kan,
„ Din Godheds rige Dyb og Guddoms Magt.
„ Tal I, som best formaae, I Lysets Børn,
„ I Himmel-Aander; thi I skue ham,
„ Og Dag og Nat i Chor med stemmed' Sang
„ Omkring hans Throne frydes: Samler jer
„ Heroven med, al Jordens Skabninger,
„ Til at ophøie, love, takke Ham,
„ Ham først, Ham sidst, ham ene fremfor Alt.
„ Du Skiønneste blant Nattens Stierne-Flok!
„ (Om Du ei heller hør til Dagningen)!
„ Du Dagens visse Bud! som med dit Skin
„ Bekroner Morgenen, udfør Hans Pris,
„ Mens Dagen reiser til nye Lyst og Liv!
„ Du Soel! vor store Verdens Siel og Lys,
„ Erkiend i Ham din Større; syng Hans Lov
„ Udi det jævne Løb, naar du gaaer op,
„ Naar du staaer høiest, og naar du gaaer ned.

„ Du Nattens Lys, som Solen vexelviis
„ Nu møder og nu flyer; med Stiernerne,
„ Som, mens de drejes om, dog faste staae!
„ Og I fem andre Fakler, vandrende
„ I mystisk Dands, udfører ved jer Løb
„ Hans Pris, som Lyset frem af Mørket bød!
„ Luft, Elementer, I! den ældste Frugt,
„ Naturen bragte frem, som skiftes om
„ I en bestandig Cirkel tusendfold
„ Og nærer Alting, lad den stændige
„ Forandring vexle af hver Dag og Stund
„ Til den Almægtiges fornyed' Pris!
„ Dug, Dunst og Taage, som nu reiser op
„ Fra Skov og stille Søe saa mørk og graae,
„ Før Solens Glands har kantet jer med Guld,
„ Al Verdens GUD til Ære reiser op
„ Som Skyer at omsvæve, eller og
„ Som Regn at falde ned paa tørstig Jord!
„ Breed, naar I stige eller dale, ud Hans Priis!
„ Hans Priis. I Vinde! mod hver Jordens Kant
„ Udblæser sagte eller stormende!
„ Bøi hver en Gran sin Top, hver Plante dybt
„ Til Tegn paa Ydmyghed nedbøie sig!
„ I, som med toned Surren hvirvle frem,
„ I Strømme, toner hvirvlende Hans Pris!
„ Foreen jer Røst, hvert Liv, hver Siel, hver Fugl
„ Som syngende mod Himlen stige, bær'
„ I Eders Flugt, I Eders Sang Hans Priis!

„ I, som i Vandet glide, I, som gaae
„ Paa Jorden eller langsom krybe frem!
„ Siig, om jeg Dag og Nat vel lader af
„ At lære ved min Lovsang Skov og Mark
„ Og Bierge at gienlyde af Hans Priis!
„ Hil være Dig! al Jordens Herskere!
„ Bliv immer naadig, gavmild, rund paa Godt!
„ Og dersom Natten mod os uformærkt
„ Har avlet noget Ondt, adspred det da,
„ Som Lyset nu adspreder Mørk og Mulm.

Saa bad de i Uskyldighed, og snart
Tog Sindsroe og Fred hos dem sit Sted;
Nu iilte de til deres Morgen-Verk
I Marken ud blant dugged' Blomster-Bedd',
Hist hvor et frugtbart Træe hang alt for fuldt
Og overlastet, eller skiød for vidt
Dets geile Grene ud, og savned Hielp
At hindre frugtløs Tilvext, eller og
De lod Vintræet parres med sin Alm,
Som favner det med villig Grene-Skud,
Og ligesom til Brude-Skat igien
Med Druer pryder ud dens bare Løv.

No.

mit Hoved: — Hvor min Fod hviler paa den beduggede Eng, betræder det trebladede Kløver, og vandrer om blandt forskiellig farvede Blomstre; Hvilke : : : lad Mørket end have udbredet sit dekkende Skiul over dem, dog forvente, at den nye opgaaende Soel skal fornye deres buntede Pragt, og igiengive dem deres, med Lysets Tab, tabte Værd: — Fra dette saa høitidelige Sted skuer mit ledende Øie rundt om i Kredsen, men finder ingen Punkt til Hvile. — Som Landskabet paa Malerens Dug, i det skyggende Tusmørke forevisér ikkun en sort Tavle; saaledes bier den eensfarvede Omkreds paa, at det opklarende Lys igien skal aabenbare mig Tingenes Afstand og Farver: — Endnu er alting blandet, og det stirrende Øie taber sig i det dunstfulde Graa.

Hør da opmærksom til, mit Øre! Dig maaskee tør forundes, hvad Synet er nægtet; Dog nei, en dyb Taushed herskér overalt: — Nu blev den brudt! Vagtelens lokkende Slag brød den. — Jeg gav nøie agt, og, : : : hvilken sagte Susen surrer for mit Øre! : : : Er det Bekkers hultlydende Fald? — Eller Bladers hvislende Raslen? — Eller Luftens hvirvlende Lyd? — O! det er noget langt mere harmonisk: — Maaskee hører jeg omvæltende

Verde-

Verdeners sammenstødende Velklang, saaledes som Pythagor beskrev mig den.

Kunde jeg dog hæve mig til det Ganskes Middelpunct! og derfra med skiælvende Ærbødighed skue de forbisusende Planeter, og Eder, I utallige flammende Sole! med eders opklarede og rullende Sphærer, henrykt høre hele Naturens sammenstødende Velklang, og forene min Lov med Seraphs og Morgenstierners himmelske Fryde-Sang, vor fælles Fader til Ære! — her standsede min sværmende Phantasie, Klokken slog, og kaldte mig tilbage i Tiden, velsignet være dens lærende Stemme! — Opvakt, og forskrækket veier jeg nu mit forvovne Ønske; — hvor formasteligt det og var! — Jeg, der fast endaaner ved den blotte Tanke, : : og hvo kan taale dens Vælde; : : Jeg lade min Indbildning saaledes Tøilen! — Tie, stolte og dristige Phantasie! nedsænk dig dybt fra den alt for høie Flugt! eller, vil du sværme deroppe? Saa betragt de sig skillende Skyer! skue Østens Herlighed! og mael os Morgenen! Et Syn, der fortiener alles Beundring, og udfordrer mange gange din Styrke.

Og du Geist! der belivede Young, beliv os og mig! lær mig nogle af denne opløftede Sangers henrivende Træk, lad mig alene langt fra sine hans høit over Ørne-Vinger sig hæven-

de

de Flugt! og ufuldkomment efterligne Ha
meer end menneskelige Sang!

Og Eder, Youngs skiønsomme Be
re! vorder ikkun stolte ved det værdige D
Eder, Youngs Venner! opofrer jeg min E
At vinde Eders Bifald; — Torde jeg
det! — Og det skulde være mig dyreb
end de Mægtiges, — end de Lærdes Yn

Jeg seer Skyerne brekkes, den h
stende Taage fordele sig i Luften, Dagen
bryde, og Midnattens skumle Rædselet f
de. — Ja du sorte forfærdende Skye
vidt over den hvælvede Luft-Kreds udspend
skrækkelig du end var, du maae dog selv fr
flygte; Skal jeg et Øieblik vende mit S
din seierrige Fiende, for at følge dig p
ilende Flugt? Du har trukket dig mod T
men og derfra skal Dagskiæret snart forjag
skynd dig dybt under Øiekredsen! — L
sømmer det, du blegnende Maane! met
seelse at vige for din opthronede Broder
snart skulde hans brændende Straaler fo
dit laante Skin! — Alt have de ærbødige
ner indhyllet deres blinkende Tindren, og
men! jeg seer dit sølvklare Skin allered
delig aftage, — nu lidet klarere end d
omsluttende Skye; — Og hvor nu? —
ikke længer synlig, tabt i den rene Luft: —

Luft, hvis sølvhvide Glands blandet med det heilyse Himmelblaa, alt har udøst sine bølgede, og stribede Flammer, rundt hen under Himmelens Hvælving.

Men den smilende Morgenrøde drog nu mit Syn til sig, — Der kommer Hun, Østens Purpurklædte Dronning, yndigen iført sit rosenfarvede Sløer; En rødlig guldblinkende Skiær glimrer rundt omkring Hende, forgylder de sidthengende Skyer, og skildrer den vide østlige Strækning med uefterlignelige Farver. — Ja hvilken Blanding af Farver forlyster der mit Øie! hvilke Skatteringer af Rødt, og Blaat! alle forskiellige, men i deres Forskiellighed saa megen Harmonie! saa behagelig en Blanding! O! hvor udtone de Skaberens Priis! hvor udtrykke de en høitidelig Glæde! Og er dette den nys sørgende Himmel? hvor ere de Scener forandrede! hastigen forandrede! — Lærerige Syn! Kan sorte Skyer saa snart fordele sig, hvo vil da mishaabe om Glædens Morgen efter Sorgens Nat? — Nys var der ingen endelig Udsigt paa det gruefulde Mørke, nu har Morgenens Smiil fordrevet alt Mørke af Himmelen; og skulle mit Haab da vakle, naar skrækkende Tordener hænge dybt omkring mit Hoved; naar Angester omspænde mig, eller truende Farer aabne mig en sørgelig Udsigt i det Tilkommende? O! taber mit util-

lige Glands! Alt har du udviklet din fulde Prag
Øiet taaler ikke længer at skue din blendend
Funklen, — og nu kunne ikke alene de bestra
lede Bierg-Rygge, og de forgyldte Skov-Topp
men og den flade Slette, og den dybere Da
glæde sig ved din Smiil. — O du alt for he
lige! brænd dog ikke saa stærkt paa disse svag
Tindinger! — vær mig velkommen ærværdi
Eeg! dæk mig med dit bredbladede Skiul! j
nedkaster mig under dine ruskende Vinger; -
O! hvilken oplivende Kiølen din løvfulde T
lufter ned paa mig! hvilken liflig Vellugt de u
dunstende Blomster udsvede rundt om mig!
hvilket angenemt Skygge-Spil de sagte bevægend
Grene kunstigen opføre for mig! — Hvor Øi
end henskuer, taber jeg mig henrykt i den alme
tige Cirkels mangfoldige Under.

Tiere end denne gang iil min Siel til di
eensomme Betragtninger! Lærerige Natur! fo
stoed jeg dog ret din dybsindige Billed-Skrif
Paa hvert Blad staaer tegnet urandsagelig Vi
dom, og ei i Æoner Aarhundrede, og ei i d
utænkelige Evighed lærer den største Siel tilful
at begribe endog den ringeste Insect, eller d
mindste Soel-Gran; mig skal det være nok m
hellig Frygt at skue en virkende Almagt i
mindste Dele af Skabningens synlige Rige.

Nei, jeg vil ikke glemme dig du lille Urt! alt for stor Ret fordrer du min Opmerksom- dine smaa himmelblaa Blade, i hvis Mid- unkt en rødligguul Prik glimrer, synes ret i aat at afbilde den paa den himmelblaa Hvæl- glimrende Soel, af hvilken du og laaner din for ofte ubemerkte Skiønhed; — thi jeg slut- at en skiødesløs og uopmerksom Ligegyldig- først gav Anledning til dit paamindende m. — Lær mig, du smukke Blomster, til onning, fordi jeg ikke glemte dig, hvorle- hans Øie, hvis almindelige Forsorg saa her- klæder dig med meer end Kongelig Pragt, ledes det med en endnu ømmere, og besyn- gere Omsorg er henvendt paa mig; — Lær fra dig at slutte, hvorledes ikke et eneste af talte Hoved-Haar uden hans Tilladelse kan saa aldrig qvælende Nærings-Sorg, men n Bekymring at vorde sand nyttig, maae op- e i mit Bryst; men at min Tillid til Forsy- maae da være stærkest, naar alle synlige Ud- tillukkes for mig!

Lovsyngende Fugle! jeg hører, henrykt r jeg Eders liflige Morgensang: Og den psvingende Lærke, der synger den opgaaende l i Møde, opmuntrer mig lydeligen nok, at inge mig høit over Solekredsen, og istemme takkende Morgensang, Lysets Fader til

Ære. — Min Fader! hvor finder jeg Ord til at takke Dig, som jeg vil, og som jeg bør? dog medlidende Sukke, og Taak, der kun kan føles, ei udtrykkes, er jo din kiæreste Lovsang; Min Siæl mit Hierte, udøs dig da for ham i et dig selv uforstaaeligt, dog din Skaber velbehageligt Sprog!

Hvilke Under! en Hær af krybende, flyvende og svømmende Jord- Luft- og Hav-Insecter; mangfoldige i deres Slags, uendelige i deres Grader, — ja, naar det bevæbnede Øie, hvor det naturlige Syn standser, fortsætter ved at opdage endnu nye Arter, hvo tør da fastsætte, hvor nær eller langt fra Enden? — Saa uindskrænket virker den guddommelige Almagt, saa overflødig virker den. — Hver Sommer-Morgen føder Millioner Skabninger, hvilke Aftenen døder; og hvert Aandedræt er en Grav for utallige mange, af hvilke hver at fremskabe, fordrer Skaberen lige saa meget som at frembringe den mægtigste Elephant, eller at skabe en nye Verden. — Dog jeg tør ikke nærme mig til de uendelige Slægter, der vrimle i Luften: Men ved mig seer jeg den kunstige Bie, den flittige Myre, vingede Orme! hvilke Drifter! hvilke Under! hvo kan tænke sig det alt, og ei henfalde i stum Forundring?

Men den begyndte Dag har nu sat Alting rundt om mig i fuld Bevægelse: Hyrden samler

ud

i sin adspredte Hiord; Den tilige Landmand ler alt nyttig bevæbnet i Marken; Alle Forsæt t ere nu fornyede = = = O! at de gode iblant m ikke maatte uiværksatte naae en bebreidende sten = = = = Og nu, tak du høitidelige Mor n, rig paa Forneielse og Underviisning, tak r den Vellyst, jeg nød i din Betragtning! Tak it blomsterklædte Leie! Og du beskyggende Eeg! derqvæget iler nu min hurtige Fod til Staden, or mine Forretninger kalde mig.

Jeg fandt Veien hiem ad, langt yndige end da jeg gik ud; Morgen-Duggen havde forfrisket de visnende Blomster, de hævede es hængende Knoppe med fornyet Liv mod So , der i sin fulde Pragt nedstraalede fra den e Himmel, og spillede i Dug-Perlerne, hvilke nu laae og zittrede mellem Blomstrets omslut de Blade.

Deres forskiellige Farver, deres fast De nt lignende Glands forlystede Øiet; — Ly af et sig frydende Fugle-Chor fyldte Øret, hele Naturen var Harmonie. — Zephyrs ende Aande-Pust blandet med Floræ udsvedede lsam, skienkede Lugten og Følelsen Vellyst e Fornemmelser; — Lifslige og sunde Frug frembød sig og til at fornøie Smagen. — var nye Vellyst for hver Sands, og for de

indvortes Sandser en uudtømmelig Kilde til undringsfulde Betragtninger.

Henrykt overlod jeg mig nu til en tar let Glæde, og under skiønsomme, jo jeg tør det, hedrende Betragtninger, naaede jeg en sides Lystvei, ikke langt fra Byen; Her fren ste den hele vide Diekreds saa henrykkende I stens og Naturens Under, hvilke den frugtba Indbildnings-Kraft forgieves skulde søge at e ligne, og endnu mere forgieves at skabe r fuldkomnere.

En ukonstlet Hække af den spraglede og den nyttige Piil hældede som en Buegang over Veien, og, uden at nægte Diet at f opløfte sig mod Himmelen, beskyggede nu den Vandrende mod Solens alt for h Straalet. — Lige med Veien paa den enc gik en sagte Søe, hvis jevnt trillende B brøde Solens spillende Straaler, og frem lige saa mange zittrende Sole, som tum Bølger; — Fiskenes Mængde opsvinged fra Dybet, og ligesom om de ikke længer taale det store Syn, dukkede dem igien under Vandet. — Men med hvilken D hed, med hvilken Majestæt flyder hisset de brystende snehvide Svane med sin sprede N er det ved en skiønsom Følelse af den trygg hed, hvilken den, beskr...t ved Lovene, nyder

ker vil den dermed lære mig, ikke følesløs at maale min, og mine lyksalige Medbrødres misundelige Lykke, med foruroligede Naboers ynkværdigste Kaar? O høit ophøiet være den Konge! der bygger sig et Faders Navn paa sit Folkes Vel, frem for den, der søger sig et falskt Helte-Navn ved Aske- og Dødnings-Hobene . . .

Mit Øie forlod nu Søen umættet af at betragte den; — Men tænkte jeg, saa lystelig en Skueplads, den endog aabner for det beskuende Øie, er den dog langt herligere i Betragtning af de uudtømmelige Kilder og Aarer, som lædske saa Folkerig en Stad.

Jeg kastede nu mit Øie paa den anden Side af Søen, og standsede ved et ikke mindre indtagende Syn; Jeg saae den tætte Korn-Ager, med grønne levende Giærder indhægnet; hvorledes den høielige Ax efterlignede Søen, og tumlede sine hvislende Bølger. En siid, med de herligst farvede Blomster isprengt, Eng frævede og med unægtelig Ret, endog den meest Følesløses Opmerksomhed; Her sprang det kaade Kid fornøiet om blant beduggede Blomster, som for at lære Mennesket at finde i Naturens Betragtning en uskyldig Glæde. — Der slog den frygtsomme Hare sin Cirkel, og med ledende Øine søgte just dem, som den skyede, sin Frihebs Forstyrrere; den fandt dem ikke, og tryg nød den nu mere

Rolighed, — Nu saae jeg den vælige Hes
fremtræde, kaste med Fødderne, puste af
og nu vel tilfreds med sin stærke Bringe, o
seelige Skabning som Lynet fare igiennem
ten. — Selv den tunge Koe blev ved
Syn sat i Bevægelse, langsom reiser den s
sit magelige Leie, vader igiennem det høie
og brøler af Glæde. — Der bræger en F
Flok; der spiller den muntre Hyrde: —
hvo kan beskrive det alt, Synet er dertil for
alt for uudtømmeligt.

Jeg vender mit Øie derfra, og søger
le, men opdager nye Yndigheder; den hele K
har ingen Punct, som jo henrykker: —
seer jeg langt borte det stolte Hav, og de e
stoltere Skibe, som trodse Vinden og bryde
gerne: — Dette Syn afvexles med Lystgaa
smukke Haver, skyggefulde Gange, hvilke
mit Øie paa et af de best anlagde Lystslotte,
indsluttet i en Eden fremskinner med en ukon
dog majestætisk Pragt. — Jeg saae i den
me Øiekreds Landsbyer, Kirker, og enso
Lunde prange i en angenem Uorden. St
laae for mig i en lang Strækning, dens
Taarne ragte frem i Skyen, og de høie V
skiulte kostbare Bygninger = = = Men du sm
Stad! saa herlig at see til, hvilke giftige S
ger du dog giemmer inden dine Mure; —

| det er, er jeg dog vis paa, at Efterstræbelse,
nd, og Bagtalelse allerede udsprude deres
t, og just mod Fortienester; hvor tungt er
e! — Den Gierrige fortsætter alt møisom-
igen det Arbeid, som Søvnen først langt ud
Natten afbrød. — Den Flittige styrket ved
ile, er og nu længst opstaaet at virke til sine
dmennesters Gavn. — Kun den kiælne
ystige sover endnu, og da han vaagen er til
n Nytte, er det jo ligegyldigt, enten han for-
er, eller forsover, eller ved afvexlende Vel-
r myrder Tiden. — Disse Tanker forestille-
g mig saa levende, at jeg alt stod i Byen,
eg for Skræk og Afskye ønskede mig længst
a. — Og her tog mine Betragtninger Ende.

No. 65.

Nandagen, den 31 August 1761.

---

lgende Brev hører og til den virkelige Brev-
vexling, som jeg underholder med adskillige
re, og som daglig formerer sig.

Herr

Herr Tilskuer!

Siden Hensigten af Deres Ugeblade er at bedre Smagen, maae jeg indstændig Dem, at De dog vilde mage det saa, at Kone, som er en af Deres flittigste Læsere, o kunde faae nogen Smag. Hidindtil have res Blade hos Hende havt en ganske anden V ning; thi jo mere Hun læser, desmere synes at Hun taber Smagen.

Naar jeg undtager denne Mangel, fi jeg ellers alle de Egenskaber hos Hende, fortiene en Mands Kierlighed. Men er det nok til at giøre mig foldsindig, at Hendes Tænkemaade og Opførsel er stridig mod de Fr timmers Levemaade, som af alle holdes fo have Smag?

En Mand, som har anseelige Indkom som er af Stand, og som har en Caracter, ikke just er den laveste i Rangen, og saadı Mand er jeg, burde han dog ikke have en som i det mindste vidste at leve?

Hendes Nedrighed; thi hvad skal jeg kalde det? gaaer saa vidt, at jeg blues v sige det. Jeg er nær ved at blive til et B der blandt alle Folk af min Stand, og det, er det værste, man troer virkelig, at hu Herredømmet over mig, fordi jeg hverken ved

onde Ord kan bevæge Hende til at af-
fra Hendes særsindede og nedrige Opførsel.
engang, kiere Herr Tilskuer! er det ikke
n at sige det? Hun opammer selv Hen-
Børn.

Jeg elendige Mand! hvilken Vanære er
for mig, at have en Amme til Kone. Sko-
ere, Skrædere og endnu ringere Folk, ere
lykkeligere end jeg.

Dette er Hoved-Aarsagen til min Græm-
e; Thi jeg kunde endda glemme Hendes an-
Urimeligheder, f. E. at Hun aldrig svøber
Børn, aldrig lader dem vugge, at der aldrig
mer Snørliv paa dem, og at Hun truer, at
ndes Datter ikke skal bære Snørliv, førend
bliver 14 eller 15 Aar gammel. Burde
ikke være tilladt at skille sig fra saa egensindig
Kone?

Kiere Hr. Tilskuer! giør dog Deres Beste
t [illegible] Hende til en fornuftigere Opførsel.
et er ikke for min egen Skyld alene, men for
n hele Families, for mine arme Landsmænds,
alle skikkelige Folks Skyld, at jeg beder Dem
indstændig derom. Der ere mange, som
e om min Kone, at Hun har Forstand, og
ar jeg undtager disse Ting, troer jeg det selv.
ndes Exempel kunde derfor have skadelige Føl-

ger,

ger, og giøre flere Mænd ligesaa ulykkelige, som jeg er.

Nogle sige vel, at jeg bør give mig tilfreds, fordi min Kone for Resten ikke alene er en fornuftig, men og en god, en artig Kone; Hun klæder sig selv og sine Børn ret vel, og med det, som man kalder Smag, skiønt ikke prægtig; Hun holder den beste Orden i Hendes Huus; Mine Venner ere altid velkomne, og hun veed ret vel at omgaaes med alle slags Folk: Men hvad kan alt dette hielpe, saa længe hele Byen dog veed, at Hun er sine Børns Amme?

Alt hvad jeg siger Hende, nytter til Intet. Nogle Grækker, Romere og Engellænder, som skulle have sagt, at det er en Moders Pligt, at opamme selv sine Børn, gielde mere hos Hende end alle mine Venner. Skulde nogen overtale Hende til at forandre denne Levemaade, med hvilken hun nu saa længe har beskiemmet mig og forarget den hele Bye, skulde det være Dem M. H. Hun samler Deres Blade, Hun læse dem med Agtsomhed, og giør sine Anmerkninger derover; Men det vil jeg raade Dem, at De hente først nogle grundige Beviis af en anden Moral, end den, som De hidindtil have lært for at besvare alle de Indvendinger, som Hun vil giøre Dem, og som Hun er i Stand til at

tage

...ge af Deres egne Blade; thi det er ret en for-
...nderlig Kone.

Nu har Hun i disse Dage faaet en nye
...og, som heder, Fruentimrets Ven. I mine
...anker burde den hede Fruentimrets Fiende.
Af denne samler hun hele Skokke af Beviis for
at forsvare sin gamle Tænkemaade; og saadanne
Bøger, M. H., som ikke nytte til andet end til
at sætte Splid imellem Ægtefolk, og til at foran-
dre vore gode gamle Sæder, burde de vel trykkes?
Vidste jeg, hvem der har oversat den, skulde
jeg anvende al min Credit for at spilde hans Lykke.

Jeg troer ikke, at der er et skadeligere
Skrift til, og jeg holder det derfor for Deres
Pligt som Tilskuer, at afraade det smukke Kiøn
fra at læse det. Sid De maatte være lykkelig
nok til at overtale min Kone, til at kaste denne
og alle saadanne Bøger paa Ilden. Jeg vilde
gierne give Hende 10 gange saa meget, som alle
Hendes Bøger koster om Aaret, til Spille-Pen-
ge, og jeg vilde legge 10 gange saa meget til,
dersom Hun vilde holde en Amme. De kan
vel slutte, hvor meget De kunde forbinde mig
ved at afhandle denne Materie i Deres Blade.
Jeg forbliver

H. J. K.

Til-

Tilskuerens Svar.

M. H.

For at svare til Deres Fortroelighed og fo
overbevise Dem om min Redebonhed ti
tiene Dem, forelæste jeg strax Deres Br
Fruentimmer-Selskabet; thi De maae vide,
alt, hvad der angaaer Kiønnet, har jeg ikke
ringeste Magt, til at foretage noget uden (
skabets Tilladelse. Jeg gav mig den Frihe
forandre nogle smaa Ting i Deres Brev, h
ved jeg haabede endnu mere at bevæge disse
Damer, til at have Medlidenhed med D
Skiebne; Men jeg maae sige Dem reent ud
al min Umage var forgieves, og at baade D
Brev og min Tale havde en ganske anden V
ning, end jeg havde ventet.

Deres Frue blev enstemmigen udval
Medlem af de Usynliges Selskab, og de
Damer gav mig Befaling, til at tilsende h
det Ærestegn, som Selskabet uddeler til de
Mødre. Mig blev under Straf af mit Skr
Embedes Fortabelse og Kiønnets Vrede be
ikke at tale et Ord mere for Dem, og at s
strax et Ugeblad mod alle de Mænd, som
holde det for en Lykke at have saadanne Koner

Alt hvad jeg ved mine indstændige B
ner kunde udrette, var at blive befriet fra

Arbeide, som jeg ansaae for en Utaknemmelighed mod Dem, og at faae Tilladelse til at sende Ordens-Tegnet til Dem Selv, for at give Dem Leilighed til at forlige sig med Deres Kone paa billige Vilkaar.

Ordens-Tegnet er en Pelikan af Saxisk Porcellain, som har sin Rede i en Buket af levende Blomster, bundne i et rødt Baand, paa hvilket disse Ord ere malede: For de gode Mødre, tillige med Selskabets Merke, som ikke maae være bekiendt, og derfor bliver hvert Aar forandret. Denne Prydelse, M. H., skal allerede giøre meget til at sætte Deres Kone i Anseelse blant de andre Fruentimmer, af hendes Bekiendtskab, som alle inden faa Dages Forløb skulle bære Pelikaner i røde Baand, for at faae Folk til at troe, at de ere gode Mødre, og nogle skulle have den Fornøielse at blive troet af dem, som ikke vide Selskabets Merke. Den Ære, at give Anledning til en nye Mode, skal saaledes udslette meget af den Foragt, med hvilken Deres Kones Opførsel hidindtil har været anseet af Folk, som vide at leve.

Dersom Hun, som jeg troer, er mere Elsker af levende Blomster end af Kortet, kunde De herved finde Anledning til at fornøie hende daglig, ved at anvende den Sum, som De aarlig haver bestemt hende *til* Spille-Penge, paa at skaffe

hende hver Dag friske Buketter. Det er og M. H. især om Vinteren et Galanterie, hvorved De kan overtale Folk til at troe, at De selv veed at leve, og at Deres Frue har Smag.

Skulle disse Høfligheder ikke kunne overtale Hende, til at forandre noget i sin Opførsel; thi gandske kan Hun nu ikke forandre den, saa længe Hun vil blive Medlem af Selskabet, og jeg vil aldrig ønske Dem saa ulykkelig, at Hun nogen Tid skulde faae Aarsag til at klage over Dem, at De vilde forføre Hende, til at forlade det. Jeg maatte da strax mod min Villie skrive det strengeste Blad imod Dem. Jeg maatte fra den agtbareste Ret af det hele Kiøn bringe Dem denne forskrækkelige Dom: At De ikke fortiente at være Fader til de kiere Børn, som Deres Kone selv opammer.

Men for at tiene Dem, saavidt jeg kan, vil jeg foreslaae Dem et sikkert Middel til at mage det saa, at Deres Kone, uden at forandre noget vigtigt i Hendes Opførsel, skulde nyde en meer end sædvanlig Agtelse. Har Hun, maae jeg spørge Dem, med al den Forstand, som De tillegger Hende, slet ingen anden Feil end den, at Hun giør for meget af saadanne ringe Ting, som Hendes Huus og Hendes Børn? Skulde Hun ikke og maaskee være lige saa stor en Elsker af Hunde, Papegøier? Har Hun slet intet af

disse

disse smaa Egensindigheder, af disse stærke Empfindtligheder, disse selvgiorte Daanelser, og af det, som Franskmændene kalde Vapeurs. Havde Deres gode Frue nogen af disse Egenskaber, som i Paris holdes for et Kiendetegn paa et Fruentimmer, som veed at leve; O! da var De en lykkelig Mand: Hun skulde snart komme i Moden, og Hun kunde siden uden Skam gierne opamme Hendes Børn selv. Denne Forsigtighed maatte Hun alene bruge, at, naar nogen spurgte Hende, hvorfor Hun vilde paatage sig den store Besværlighed? maatte Hun ingenlunde anføre de gamle Grækere eller Romere, og endnu mindre Fornuften, eller sige, at Hun giorde det af Pligt. „Jeg tilstaaer selv, kunde Hun f. E. „svare, at det er en meget bizar og unaturlig „Lyst, som alle Folk maae forundre sig over; „Men jeg finder min Fornøielse i at leve efter „mit eget Hoved, og naar jeg har smaa Luner „imellem, er min Papegoie og mine Børn det „eneste, hvormed jeg kan fordrive Tiden. Min „Mand siger det tit nok; Han tigger, Han „beder mig, Han byder mig en kostbar Foræring efter den anden. Men jeg har mine Timer, da alt dette rører mig intet, og da jeg „ikke bekymrer mig om hvad min Mand siger. „Han mener, at jeg forstaaer ikke at leve, og „jeg troer, at det er Ham, som ikke forstaaer

hende hver Dag friske Buketter. Det er og M. H. især om Vinteren et Galanterie, hvorved De kan overtale Folk til at troe, at De selv veed at leve, og at Deres Frue har Smag.

Skulle disse Høfligheder ikke kunne overtale Hende, til at forandre noget i sin Opførsel; thi ganske kan Hun nu ikke forandre den, saa længe Hun vil blive Medlem af Selskabet, og jeg vil aldrig ønske Dem saa ulykkelig, at Hun nogen Tid skulde faae Aarsag til at klage over Dem, at De vilde forføre Hende, til at forlade det. Jeg maatte da strax mod min Villie skrive det strengeste Blad imod Dem. Jeg maatte fra den agtbareste Ret af det hele Kiøn bringe Dem denne forskrækkelige Dom: At De ikke fortiente at være Fader til de kiere Børn, som Deres Kone selv opammer.

Men for at tiene Dem, saavidt jeg kan, vil jeg foreslaae Dem et sikkert Middel til at mage det saa, at Deres Kone, uden at forandre noget vigtigt i Hendes Opførsel, skulde nyde en meer end sædvanlig Agtelse. Har Hun, maae jeg spørge Dem, med al den Forstand, som De tillegger Hende, slet ingen anden Feil end den, at Hun giør for meget af saadanne ringe Ting, som Hendes Huus og Hendes Børn? Skulde Hun ikke og maaskee være lige saa stor en Elsker af Hunde, Papegøier? Har Hun slet intet af

disse

disse smaa Egensindigheder, af disse stærke Emfindtligheder, disse selvgiorte Daanelser, og af det, som Franskmændene kalde Vapeurs. Havde Deres gode Frue nogen af disse Egenskaber, som i Paris holdes for et Kiendetegn paa et Fruentimmer, som veed at leve; O! da var De en lykkelig Mand: Hun skulde snart komme i Moden, og Hun kunde siden uden Skam gierne opamme Hendes Børn selv. Denne Forsigtighed maatte Hun alene bruge, at, naar nogen spurgte Hende, hvorfor Hun vilde paatage sig den store Besværlighed? maatte Hun ingenlunde anføre de gamle Grækere eller Romere, og endnu mindre Fornuften, eller sige, at Hun giorde det af Pligt. „Jeg tilstaaer selv, kunde Hun f. E.
„ svare, at det er en meget bizar og unaturlig
„ Lyst, som alle Folk maae forundre sig over;
„ Men jeg finder min Fornøielse i at leve efter
„ mit eget Hoved, og naar jeg har smaa Luner
„ imellem, er min Papegoie og mine Børn det
„ eneste, hvormed jeg kan fordrive Tiden. Min
„ Mand siger det tit nok; Han tigger, Han
„ beder mig, Han byder mig en kostbar Foræ-
„ ring efter den anden. Men jeg har mine Ti-
„ mer, da alt dette rører mig intet, og da jeg
„ ikke bekymrer mig om hvad min Mand siger.
„ Han mener, at jeg forstaaer ikke at leve, og
„ jeg troer, at det er Ham, som ikke forstaaer

„ det. At rette sig efter almindelige Leve-
„ Regler, at giøre hvad andre giøre, at bekymre
„ sig om Folkes Snak, er det at vide at leve?
„ Dersom alle Mødre i Byen opammede deres
„ Børn selv, giorde jeg det maaskee just derfor
„ ikke; Men nu, da enhver Borgerkone holder
„ Amme, er der da noget meer deri? Hvormed
„ kan Folk af Stand adskille sig fra Pøbelen,
„ uden ved at tage gamle Moder op? Kan man
„ have en nye Mode i tre Dage, førend en
„ Kielderkone har den samme? Hunde, Pape-
„ goier, Qvadriller, Tresset, er det ikke alt-
„ sammen gemeent? Naar jeg er i disse gam-
„ meldags Selskaber, hvor Folk gaaer, staaer,
„ snakker, spiser, spiller efter almindelige Regler,
„ efter visse *Façons*; ærgrer jeg mig tit saa
„ meget, at jeg kan kaste en Totus, en Galadon
„ paa Bordet, for at løbe ind i min Amme-
„ Stue, eller for at lege med min Hund. Disse
„ almindelige Regler, dette tvungne Væsen
„ gaaer saa vidt, at der ere visse Tider, baade
„ ved Spille- og ved Spisebordet, naar hele
„ Selskabet gaber, og naar hele Selskabet leer.
„ Min Papegoie har merket dette saa vel, at
„ han altid er den første, som faaer de andre til
„ at gabe eller lee."

Vilde Deres Frue øve sig i at tale dette Sprog, og i det mindste stille sig an, som om

Hun

an virkelig havde saadanne Luner, saadanne aa Egensindigheder; skulde det ikke vare læn- , forend Hendes Naboer skulde tage Hende til ønster. De, som ingen Børn havde, skulde ige sig efter Hunde af samme Farve som Hens, og efter Papegoier, som gabede og loe.

Men skulde Hun endnu, M. H., være saa afstaaende, at det var Hende ikke nok at giøre Gierning, som Hun holder for saa vigtig, en at bekiende for hele Verdens Øine, at Hun r det af Fornuft, af Pligt, af Samvittighed; maae jeg bede Dem søge Raad hos andre, som ve en grundigere Philosophie, og ere mere ede i den Konst at igiendrive, end jeg. Thi vidste sandelig ikke andet, end at raade Dem at bære Deres Kors med Taalmodighed. Jeg ide ikke engang med Sandhed sige, at jeg ynse Dem. Jeg forbliver o. s. v.

No. 66.

Fredagen, den 4 Sept. 1761.

De jevnlige Klagemaal over Folke-Mangel gav Selskabet nylig Anledning til at un-

dersøge Aarsagerne dertil nøiere. Bonden meente, at Gud havde bestemt et vist Tal Mennesker til at være paa Jorden, og at det var ved en besynderlig Virkning af Forsynet, at Menneskene ikke formerede sig over dette Tal; Thi, sagde han, dersom Menneskene vare blevne ved at formere sig med den Hastighed, med hvilken de strax efter Skabelsen og Syndfloden udbredede sig i Verden, skulde Jorden tilsidst ikke kunde rumme dem. Kiøbmanden syntes, at denne Mening ikke var saa urimelig, og spurgte Præsten, hvad han tænkte derom. Der er ingen Tvivl, sagde denne, at Forsynet jo regierer alle Ting, og at der er intet til i Verden af det, som vi kalde en blind Skiebne eller en blot Hendelse; men jeg troer ikke, at vi bør tillegge det besynderlige Veie, saa længe de almindelige og naturlige Midler ere tilstrækkelige nok til at opnaae samme Hensigter. At Menneskene lige saa vel som Dyrene ikke formere sig videre, end Nærings-Midlerne tillade, er saa naturlig en Følge, som noget af alt det, der skeer i Verden, og vi behøve lige saa lidt at søge besynderlige Aarsager dertil, som at spørge, hvoraf det kommer, at der er flere Muus i de Lader, hvor der er meget Korn, end i de andre, hvor der er intet? Denne Aarsag er alene nok til at forklare, hvorfor Menneskene formerede sig hastigere paa en Tid,

da hele Verden endnu var ubeboet, da de levede af Jordens Frugter og lode sig nøie med lidet, end i en anden, da alting var indtaget, og der udkrævedes mere til at leve. Vi see endnu efter almindelige Sygdomme den samme Virkning af Frugtbarhed baade iblant Mennesker og Dyr, som efter Skabelsen og Syndfloden. Hvor hastig bleve vore Marker igien ikke skiulte af Qvæg, i stedet for det, som ved saa almindelig og ødeleggende en Sygdom var bortrevet? Alle de Ødeleggelser, som ikke tillige formindske Nærings-Midlerne, oprettes lige saa hastig igien, som Menneskene og Dyrene kunde avles, fødes og voxe ved de Kræfter og i den Orden, som Naturen engang har fastsat, og som til alle Tider ere de samme. Virkningen af alle saadanne Ødeleggelser, enten de komme af Sygdomme, Krig, dyr Tid eller af andre saadanne tilfældige Ulykker, naar de kuns ikke foraarsage en bestandig Aftagelse i Nærings-Midlerne, ophøre igien til en vis Tid, og Verden kommer igien i den samme Tilstand som tilforn, det er at sige, Menneskene og Dyrene formere sig, saavidt Levnets-Midlerne tilstrække. Hvis disse derimod formindskes, enten ved ulykkelige Hendelser, eller ved en tilvoxende Overdaadighed, eller ved en Feil i de borgerlige Indretninger, som indskrenker Handelen og Konsterne, udsuer og nedtrykker

ker Arbeiderne, maae Folke-Mængden naturligviis i samme Grad aftage, og kommer aldrig til sin forrige Høide igien, førend disse Hindringer hæves; og da de ere af den Natur, at de ikke let, og undertiden aldrig, kunne bortryddes; da en Handel f. E., en Konst, som en Nation engang har tabt, og som andre ved dens Forsømmelse og Feil have tilvendt sig, ikke saa let opvettes igien; Da en herskende Overdaadighed, skadelige Misbrug, onde Vaner ikke saa hastig afskaffes, og vedvare ofte meget længere end Krig, Pest, dyr Tid, Jordskielv, Vandflod: saa ere og disse Ulykker, hvor meget de end føles af de Mennesker, som de treffe, ikke nær saa skadelige for det menneskelige Kiøns Tilvext, som de Feil i Tænkemaaden, Sæderne og Indretningerne, ved hvilke et Folks Windskibelighed og Næring indskrænkes, og som ved Vaner grundfæste sig saaledes, at de ere ligesaa skadelige og ligesaa onde at fordrive, som tærende Syger.

Jeg troer gierne, sagde han videre, at det høieste Tal af Mennesker, som Jorden, naar den blev brugt med den allerstørste Viisdom og Windskibelighed, kunde nære, ikke er uendeligt. Men neppe er noget Folk i Verden endnu kommen dette Tal paa mange Grader nær. De Lande, som vare begroede med Skove, og hvor Agerdyrkningen endnu var ubekiendt, de smaa

Repu-

Republiker, hvis Grund-Regler ikke tillode dem at dyrke Konsterne, fik snart flere Indbyggere end de kunde nære. Dette var Aarsagen til de Colonier, som de Nordiske Folk og de gamle Republiker sendte saa ofte ud til at oplede nye Lande. Ligesom Agerdyrkningen og de fornødne Konster toge til, formerede Menneskene sig mere, indtil en alt for ulige Deling af Godset og en alt for stor Begierlighed efter en fremmed Overflødighed, som man ikke kunde tilverle sig for egne Vare, begyndte igien at formindske deres Tal. Men hvorvidt dette end er steget hos adskillige af de polerede Folk, er det dog troeligt, at enhver Stat har Midler nok, ved hvilke den uden alt for store Forandringer kan skaffe Næring til et langt større Tal af Indbyggere, end den virkelig har. At opmuntre Folk til Ægteskaber, at udsætte Belønninger for dem, som have mange Børn, at oprette Hospitaler for dem, som ikke arbeide, er uden Tvibl det samme, som at byde mange Giester, naar man har intet at give dem at spise. Folk, som ikke kunne nære sig selv, ere kuns en Stat til Byrde; saadanne Folk ere Munkene og de fleste, som leve af deres Almisser i de Catholske Lande. At formere saadanne Menneskers Tal, var aldrig Staten til Nytte; men forøg Nærings-Midlerne og Folkene skulde nok komme af sig selv. De skulde, saa vidt disse

Midler tilstrække, endnu formere sig lige saa stærk som efter Syndfloden.

Kommer det alene an paa at formere Nærings-Midlerne, svarede Kiøbmanden, da er jeg vis paa, at de fleste Stater i Europa kunde faae mange flere Folk end de have. Hvor meget kunde vel ikke baade Landet og Søen endnu frembringe til Menneskets Underholdning! Ved en nøiere og almindeligere Kundskab om Ager-dyrkning, og ved nogle Forbedringer i Bondens Vilkaar, kunde de fleste Stater vinde hele Provincer, og de kunde ved Hielp af Fiskerierne giøre ligesaa store Erobringer i Søen. Disse sidste, som aabne alle de Folk, der boe ved Havet, saa stor og uudtømmelig en Kilde til Rigdomme; som tiene saa meget baade til at nære Mennesker og til at befordre Skibsfarten, hvor meget have de ikke været forsømte af alle de Europæiske Folk, jeg vil ikke tale om Spanierne og Portugiserne, som, efter deres beste Skribenteres Beretning, derved alene vare i Stand til at holde en mægtig Flode til at bedekke deres Kyster, men om Engellænderne, dette kloge og vindskibelige Folk, som indtil vore Tider har ladet deres Naboer hente deres største Rigdomme fra de Scotske Kyster; disse Rigdomme, som Jean de Witt kalder den Hollandske Guldgrube, og som efter hans Beregning har næret 2 til 300000 Mennesker,

nesker, og indbragt Staten 35 Millioner i bare Fordeel. Naar alt det, som Landet og Søen endnu kunde frembringe til Menneskets Underholdning, blev opsøgt af et Folk, hvor mange flere Mennesker kunde der da ikke underholdes, især i de Lande, som af Naturen ere frugtbare og omringede af Søen? Og dette, sagde han, skulde endda være lidet mod de Nærings-Midler, som et Folk kunde hente uden for Landet, ved Hielp af Konsterne og Handelen. Paa en Tid, da Konsterne ere bragte til saa stor en Høide; da saa mange Nytter af de naturlige Ting ere opdagede; da Skibsfarten har aabnet saa let og almindelig en Forbindelse imellem alle Verdens Dele, og da der neppe er mere end 3 Folk i Europa, som have ret benyttet sig af disse Fordele; da disse Folk selv klage over store Mangler i deres Indretninger, som ikke tillade dem at giøre nær alt hvad de ellers kunde giøre; Paa saadan en Tid i Verden, sagde Kiøbmanden, skulde der da vel kunde være noget Folk i Europa af dem, som ligge ved Havet, der kunde sige, at alle Leiligheder til at forhverve var dem saaledes betaget, at de jo endnu ved deres Vindskibelighed kunde blive langt mægtigere. Derom har jeg aldrig tvivlet; Jeg har kuns frygtet, at et Land, som ikke var stort nok, skulde ikke have Folk nok til saa mange Foretagender, og jeg maae tilstaae,

at jeg har troet, at dette beroede alene paa en besynderlig Skiebne.

Naar man kan skaffe Nærings-Midlet uden fra, sagde Adelsmanden med en Smiil, og behøver ikke Landet uden til at rumme Folkene, til at huse dem, til at giemme deres Vare og deres Penge, troer jeg, at en forfærdelig Mængde af Mennesker kan faae Rum i et lidet Land, ligesom der kan være faa Indbyggere i et stort, naar det ikke er dyrket. Holland og Zeland kunne bevise det med deres Exempel. Ere disse Lande vel meget andet end Magaziner, og hvor mange af Indbyggerne skulde vel kunne leve af det, som de indbringe? maaskee, som nogle mene, ikke flere, end der behøves til at holde Digerne i Stand og giøre Landet beboeligt. De øvrige, hvis Tal beregnes indtil 2 Millioner, hvoraf leve de, uden af Vindskibeligheden alene? Men for at bringe det dertil, er Muelligheden alene ikke nok. Man maatte have mange Kiøbmænd og mange Bønder, som De, sagde han til Kiøbmanden og Bonden, og for at bringe det dertil behøvedes adskillige Forbedringer ikke alene i Lovene, men og i Tænkemaaden og Sæderne. Enhver Arbeider maae have Frihed til at bruge sine Kræfter og sin Konst saa got, som han kan; han maae, efter at have betalt sine Afgifter, kunde beholde noget tilovers, som han kan leve

af efter sin Stand, som han kan kalde sit, og hvorpaa han selv og hans Efterkommere ere lige saa sikkre, som Staten er paa dens hele Formue. Ungdommen maae enhver efter sin Stand, tilig vænnes til Arbeidsomhed, og de offentlige Anstalter for Fattige fornemmelig sigte til at opvække og vedligeholde denne Arbeidsomhed. Lovene maae paa den ene Side befordre Vindskibeligheden, og paa den anden nedtrykke Ørkesløshed saaledes, at baade de, som have lært noget, hvorved de kunde fortiene deres Brød, ikke let kunne trænge, i det mindste ikke hindres fra at arbeide, og at sunde og friske Folk ikke kunde leve uden Arbeide og misbruge deres Medborgeres utidige Godhed. Der maae være en Symmetrie mellem alle Stænder, og den ene agte den anden uden at forlade sine Grundregler. Adelen maae ikke være saa modig af sin Rang, og Kiøbmanden ikke saa stolt af sine Penge, at denne skulde misunde hiin sin Ære, og hiin igien denne sine Rigdomme. Fortieneste og Vindskibelighed bør agtes saa meget i alle Stænder, at den ene Stand ikke maaler sig med den anden i Rang, i Titler, i Penge, i Pragt. Disse Forfængeligheder kunne gaae vidt nok i enhver Stand, og saa længe de blive inden for dens Grændser, befordre de Nidkierheden; men gaae de videre, kunde de forvilde en heel Nations

Tænke-

Tænkemaade og giøre, at Folk ville være alle Ting, uden just det som de burde være. Lad Kiøbmanden og Bonden søge at blive de rigeste Folk i deres Bye; lad den Lærde tragte efter den Ære, at blive den berømteste Forfatter i sin Tid, og Hofmanden jage ligesaa stærk efter en Titel. Naar de ere fornuftige, skulde de alle tilstaae, at deres Ønsker ere lige forfængelige; men disse Forfængeligheder kunde, naar de regieres af Fornuften, og naar de ikke forblinde dem saaledes, at de jo derfor agte hinanden, giøre dem alle til gode Patrioter, da ingen Folk derimod kunne være mere latterlige end en lærd Mand, som, i Stedet for at bekymre sig om sine Videnskaber, tænker kuns paa at samle Penge, og at faae en Rang, en Kiøbmand, som heller vil giøre Opbud end give en Adelsmand noget efter i Pragt og Anseelse, og endelig en Herremand, som med sin Myndighed vil afgiøre, hvad der i Videnskaberne er sandt eller falskt.

Disse Feil, sagde han videre, især naar de ved lange Vaner ere blevne meget herskende og almindelige, kunne ved de beste Love og den fuldkomneste Regiering alene ikke udryddes. Opdragelsen og Videnskaberne maae altid giøre det meste til at rette de Feil, som have deres Grund i Tænkemaaden og i Sæderne. Saadanne Bøger, som paa en Maade, der er fattelig for den

nde Fornuft, lære Menneskene at kiende det nde og det nyttige, det, som bestemmer deres rkelige Lyksalighed i alle Stænder; som lære m at kiende den rette Ære og at føle Værdien det sande Skiønne, af Sindets Fornøielser; adanne Bøger, som forklare de vigtigste Grund-gler i Opdragelsen, Huusstanden og det bor-rlige Selskab, ere uden Tvivl den første og tte Grund, paa hvilken alle de Anstalter som ste til et Folks Tilvext og Forbedring, bør byg-s. Og de, som opofre deres Tid, deres Kræf-, deres Fornøielser, deres udvortes Beqvem-ligheder, og en Deel af deres Medborgeres ndest, for at sige saadanne Ting; De, som i tedet for at misbruge deres Myndighed til at re disse Folk Arbeidet mere ubehageligt, op-mtre dem med deres Bifald, fortiene uden Tvivl kaldes Patrioter, mere end de, som opkaste til Anførere for Hoben ved at skrige mod alt ad der er Nyt.

No.

No. 67.

Mandagen, den 7 Sept. 1761.

Det høie langt udstrakte Firmament
Med blaa beskyed Luft saa vidt omspændt,
Den blanke Himmel-Hvælving paa sin Viis
Udbryder med sin store Aarsags Priis.
Den aldrig stille Soel ei trættes ved
At brede ud sin Skabers Herlighed,
Og Dag fra Dag forkynder i hvert Land
Det Underverk af en almægtig Haand.

Naar Aften-Skyggen faaer med Lyset Magt,
Gientager Maanen, hvad de før har sagt;
Og til den agtsom Jord ved Nattens Lye
Begynder nu sin Fødsels-Sang paa nye.
Mens hver en tindrend' Stierne trint omkring,
Og hver Planet udi sin Tuur og Ring,
Alt som de rulle frem, det kundbart giør,
Og rundt fra Pol til Pol den Sandhed føer.

Hvad! skiønt de om vor Jord bevæge sig
I stille Taushed saa høitidelig,
Endskiønt ei Røst, ei Stemme bliver hørt
Blant disse lyse Legemer fremført;
Fornuftens Øre dog med største Lyst
Hør dem opløste sin lovfulde Røst,
Og mens de skinne, synge idelig:
Den Haand os giorde, er Guddommelig.

Addison.

* * *

Blussel og Banghed mit Hierte betager,
Naar jeg, min Gud! Din ugrændsede Storhed,
Naar jeg min egen uværdige Ringhed
Ydmyg betragter.

Hvad er et Menneske mod Dig at regne?
Himmel! hvor irrer jeg ei ved den Tanke!
Verden, ja tusende Verdener ere
Mod Dig som Intet.

Hvad er et Sandskorn paa Skyevorne Bierge?
Eller en Draabe i bundløse Vande?
Jeg er end mindre i Ligning mod alle
Skabningers Mængde.

Skulde Din Omsorg saa dybt da nedstige?
Skulde Dit naadige Øie oplede
Mig, som blant Væseners Talløse Skare
Næsten forsvinder?

Skulde den Gud, hvis almægtige Hænder
Dannede Alting, og Alting opholder,
See mig, ansee mig, opholde og hielpe? —
Visselig giør han.

Tusende gange jeg har det erfaret;
Hiertet, der kiender sin Svaghed tilfulde,
Finder en Kraft, som er ikke dens egen,
Give det Styrke.

Mon vel et Skib uden Folk, uden Fører,
Midt udi Søen blant Klipper og Farer,
Overladt Bølgerne lykkelig skulde
Reisen fortsætte?

Sandelig, Livet er nok saa urolig,
Sielen langt svagere, Farerne større;
Ikke et Øieblik kunde jeg levet
Uden Din Bistand.

Dog

Dog indtil nu er jeg blevet ved Live;
Ja indtil nu har jeg levet med Glæde;
Hele Naturen har syntes at være
Skabt for mig ene.

Heraf jeg kiender Din skiulte Ledsagning,
Himmelske Fører! oh! trøstelig Kundskab!
Sielen nedsænkt i sin Ringheds Betragtning,
Derved oprettes.

Det er Din Almagt, som kraftig forvolder,
At skiønt saa liden, saa svag og saa ringe,
Jeg dog blant stændig Afvexlingers Tummel
Bliver opholdet.

Det er Din Godhed, som naadig tillader,
At den saa store vidtløftige Verden,
Hvor Millioner af Væsener leve,
Fødes og glædes.

Ogsaa for mig skal saa herligen tiene
Til en lyksalig forlystelses Bolig,
Hvor jeg for Sielen og Sandserne finder
Nok, som fornøier.

Bort da af Hiertet al Mistvivl og Banghed.
Verden er bygt paa Guds Almagt og Naade,
Naar jeg mit Haab paa den samme Grund bygger,
Sover jeg roelig.

L.

No. 68.

Fredagen, den 11 Sept. 1761.

Philomele og Progne vare tvende Systre i Athenen; Progne, siger Fabelen, blev af Guderne forvandlet til en Svale, og Philomele til en Nattergal; men den fortæller os ikke, hvad disse smukke Kreature giorde siden efter deres Forvandling. Min Prophet har aabenbaret mig det, og her er deres Historie.

Progne, som havde den Skiebne at blive forvandlet til en Fugl, der ikke agtes enten for sine smukke Fiere eller for sin Stemme, fandt, at Skiebnen havde erstattet dette Tab ved andre Egenskaber, som giøre Fugle af hendes Art ligesaa fornøiede i sig selv, som de ere elskede af andre Mennesker og Dyr. Den naturlige Kierlighed, som var hendes eneste Lyst, lærte hende snart at vælge en Mage, der var ligesaa enfoldig

uskyldig som hun. Dette unge Par fordrev
'e Tiden med at synge, eller med at betragte
:es smukke Fiere; thi de vare begge ligesaa
)ar klædte som alle andre Svaler, og hinanden
ı en Fier fuldkommen lige. Hvor skal jeg
ıge dig et Rede? sagde Hannen; Det er mig
:meget, svarede den kielne Hun, hvor du byg=
, naar du kuns vælger os et Sted, hvor vi
:ne finde den fornødne Føde for os og for vore
ger, og hvor disse smaa Kreature, som jeg
rede forud elsker, kunde være sikkre for Men=
kenes Vold. Er du fornøiet dermed, svarede
n, da have vi ikke nødig at reise langt; her
ıer denne Hyrdes Tag har mine Forfædre havt
es Rede i mange Aar, og jeg kan med nogle
Halmstraae sætte den i Stand. Folkene
'e os, og ansee det for et lykkeligt Tegn, at
uskyldige Dyr have den Tillid til dem, at
ıge under deres Tag; de forsvare os som deres
reste Kreature, og de spise os dog ikke. Vi
de første iblant Fuglene til at forkynde dem
raarets Ankomst, den Tid, da Solen ved sine
)e Straaler opvækker Naturen af sin lange
nter=Søvn, og fremkalder Dyrene af deres
ler, til at opfylde Naturens virksomme Drif=
. Denne Tid, som den aarvaagne Huusfa=
gaaer med saa stor Glæde i Møde, og af
lken han agter hvert et Øieblik saa dyrebart;

og stille Aftenluft. Endskiønt Philomele hidindtil havde været forsigtig nok til ikke at lade sig lokke i Snarer ved hendes Nysgierrighed, en Drift, som skal være meget almindelig iblant Fugle af hendes Art, kunde hun dog nu ikke længer modstaae den; Hendes hele lille Krop zittrede af Begierlighed efter disse nye Prydelser, men i det hun vilde flyve ned af Træet, for at betragte dem, blev hun forskrækket for Paafuglens Fødder, og var maaskee faldet død til Jorden, dersom ikke hendes skiulte Elsker, som forud saae hendes Fare, havde udstrakt sine Vinger, for at modtage hende og afværge hendes Fald. Da hun kom til sig selv igien, og indsaae den Fare, som hun havde været saa nær ved at styrte sig i, følte hun saa meget større Erkiendtlighed mod hendes Velgiører, som hun ikke havde ventet at finde saadan en Ven blandt alle Fugle, men allermindst iblant dem af hendes egen Art, som var saa misundelig over hendes Sang. Hvormed skal jeg belønne din Oprigtighed, ædelmodige Befrier, sagde Philomele; Jeg er belønnet nok, svarede Hannen, dersom jeg maae være elsket. Ach, tænkte hun ved sig selv, jeg har vel Aarsag til at elske dig; hvortil nytter al den Ære og Hæitid, som man beviser mig, saa længe jeg iblant tusinde Misundere og Efterstræbere ikke har en eneste Fortroelig? Jeg vil forlade dette farlige

Sted,

d, og følge denne Ven, jeg vil boe hos ham,
vil elske ham; thi jeg føler hos mig en Drift,
tilsiger mig, at jeg i hans oprigtige Kierlig-
skal finde den Lyksalighed, som jeg forgieves
øgt i en forfængelig Ære. Men hvor meget
ur og Taknemmelighed end talede for ham i
es Hierte, fik dog Æren snart Overhaand
. Jeg vil altid være eders Ven, sagde hun;
jeg kan endnu ikke overtale mig til at blive
s Mage. Er det for meget, sagde hun vi-
om jeg troer, at en Fugl af mine Gaver er
mt til noget høiere, end til at fordrive Som-
Nætterne stiltiende i et Rede, for at legge
er ud? Jeg vil i det mindste blive ved at
e saa længe Foraaret varer; bliv imidlertid
mig, og lad det være nok, at jeg aldrig væl-
nogen anden til min Mage end eder. Om-
forestillede han hende, at Naturen ikke gav
lene saa prægtige Stemmer alene for at for-
Menneskenes Ørene, og for at giøre dem
Ære; at de vare Virkninger af høiere Drif-
som hun uden Utaknemmelighed mod Natu-
kke kunde modstaae; at det var hendes Pligt
revige saa ypperlige Gaver i hendes Afkom,
t dersom hun lod den beste Tid af Somme-
gaae forbi, skulde det siden være for sildig.
n han sagde, saa skede det. Efter nogen
s Forløb havde Philomele hverken Lyst til at

synge eller til at elske. Dette Aar gik forbi, og Philomele lod sig i det næste Foraar høre i Lunden igien. Hendes troe Han fuldte hende; thi han haabede dog engang at blive lykkelig. Men Philomele var nu allerede bleven saa berømt for hendes Sang, at hun hver Aften saae sine Tilhøreres og Beundreres Tal voxe; Vane og Indbildning forstørrede i deres Øine hendes Fuldkommenheder saaledes, at de endog tillagde hende dem, som hun ikke havde; Denne Fugl, sagde nogle, er meer end en Nattergal; man skal ikke finde hendes Mage i alle Skove. Ved disse Ord opskød det lille Dyr sin Kroe saa meget, at hun begyndte at ansee hendes Elsker med de foragteligste Blik, som tilkiende gave, at hun ikke holdt ham meer for hendes lige; dog troede hun endnu, at Taknemmelighed forbandt hende til at undslaae hans Begiering med høflige Undskyldninger. Engang traf han hende ved et Lærke-Rede, og da hun syntes at være rørt af den Glæde, som viiste sig i hver en Bevægelse, med hvilken Moderen kom sine spæde Unger til Hielp, benyttede han sig af dette Øieblik, til at prise hende Lyksaligheden af de selskabelige Forbindelser, som ere grundede paa den naturlige Kierlighed. Jeg begriber det nok, svarede hun, men siig mig, min Ven, var det vel anstændigt for Fugle af saa høie Gaver, at begrave sig, som denne Lærke,

i en

i en Kornmark. Jeg elsker den frie Luft, og jeg er vant for vel til at indslutte mig i et Rede, hvor man neppe kan røre sig, neppe drage Aanden, i et Rede fuld af nøgne Unger, i saadan et Rede skulde jeg døe af Qvalm; hvilken elendig Figur er dog ikke denne Runddeel, i hvilken Fugle bygge deres Rede; kunde de da aldrig lære af Bien og af Ederkoppen at vælge et smukkere Mønster; Jeg lod mig før sætte i et Buur, end jeg overtalede mig til at gaae i saa skievert et Fængsel, for at ligge nogle Nætter og Dage udstrakt over et par Æg. Spurrer, Svaler og andre gemene Fugle, som ikke due til andet, kunde man ikke bruge dem til at udlægge vore Æg? var det for meget, om de forlod deres egne Unger, for at opføde vores i den Tid, som vi bedre kunne anvende. Min Frihed, min Stemme, min Ære, min fine Skabning, alt dette skulde jeg opofre, for at giøre mig lige med en graa Spurre, og maaskee, for efter saa kummerligt et Liv, at have engang den rare Fornøielse at frembringe en Unge, som skulde hovmode sig over mig, naar jeg blev gammel, og bilde sig ind, at hun sang bedre end jeg.

Saaledes talede Philomele en Sommer efter den anden, indtil hendes Stemme omsider begyndte at falde, og nogle af hendes Beundrere at forlade Lunden. I denne Eensomhed saae

hun

hun engang hendes Syster omringet af en talrig Flok af unge Svaler; Hun fortalte hende med en hemmelig Bedrøvelse, og med megen Uroelighed, al hendes forbigangne Herlighed. Og denne gav med en stille Glæde tilkiende, at hun ikke havde Aarsag til at misunde hende; Hun forsikrede af sin egen Erfarenhed, at alle de selskabelige Pligter vare ikke Byrder, men de eneste sande Fornøielser i Livet; og Virkningen af deres Samtale var, at Philomele besluttede at forsøge, om hun kunde blive lige saa lykkelig ved en Forening med hendes bestandige Elsker. Fem Sommere vare imidlertid fordrevne med at synge, og i den siette byggede hun et Rede, hvor hun med stor Smerte fødte det første Æg, og døde med det andet. Man hørte aldrig mere saadan en Nattergal i Lunden, og alle forundrede sig meget derover; men Propheten forsikrede, at det ikke var mere forunderligt, end at saa mange store Slægter iblant Menneskene ere uddøde.

Jeg læste denne Fortælling i Selskabet, og Præsten meente i den at finde mange Beviis for det, som han havde sagt om Aarsagerne til det menneskelige Kiøns Afstagelse. Overdaadighed, Forfængelighed og Kielenskab, sagde han, er hos de formuende Stænder en mere dræbende Gift end Armod og Trang hos Mængden. Naturen har giort alle vore Pligter lette; men vi

giøre

giøre dem selv besværlige ved at forøge vore Mangler og svække vore Kræfter med en kielen Opdragelse. De, som engang ere saaledes van-e, kunne ikke mere følge Naturen; men dersom man i Fruentimrets Opdragelse indførte de samme Regler, som nu begynde at blive almindelige i Henseende til Mandsfolkene; dersom man, i ste-et for at indslutte og forkiele dem, vænnede dem ilig til at taale Luft, Kulde og Bevægelse; der-om man undertrykte den forfængelige Lyst til at evare deres Skiønhed, for hvilken de opofre aade Sundhed og Pligter, skulde de blive frie or mange af de Besværligheder, som nu giøre em Livet bittert. Vi skulde opdrage sunde og rugtbare Mødre, tapre og retskafne Mænd, som ormerede Selskabet med en talrig og lyksalig Afkom.

No. 69.

Mandagen, den 14 Sept. 1761.

Midt i de Laster, Forfængeligheder og Efter-ladenheder, hvori vores Alder maaskee overgaaer mange af de forrige, giver den Nid-

kierhed, med hvilken alle Folk af de uligeste Meninger, Sæder og Regierings-Former tænke paa at forbedre Bonde-Standens Vilkaar, vores Aarhundrede saa stort et Fortrin, at, dersom disse Bestræbelser ikke ere ganske forgieves, skal det menneskelige Kiøn regne sin sande Lyksaligheds Begyndelse fra denne Epoke.

Iblant alle de Skrifter, som sigte til at oplyse Menneskene om de Midler, som tiene til at befordre Selskabets sande Beste, er der neppe noget, som er skrevet med mere Viisdom, Menneske-Kierlighed og Smag, end det, som fører Titel af Menneske-Vennen, (*L'Ami des Hommes*). Den femte Deel af dette Verk indeholder en Afhandling om Agerdyrkningen, som er indgivet til Selskabet i Bern, og for at giøre Læserne bekiendte med dette fortreffelige Skrift, vil jeg i dette og det følgende Blad oversætte to Stykker deraf. Det første sigter til at vise, hvor vigtig Bondens Velstand er for Staten; Det andet handler om Landmandens Sæder og om adskillige Midler til at giøre Livet behageligt for en Stand, der er saa nyttig i Selskabet.

Hvor er det mueligt, siger Forfatteren p. 112. at denne Konst, nemlig Agerdyrkningen, som giver tifold igien hvad man anvender derpaa, men indbringer intet for dem, som have intet at

anden-

anvende, at den skulde blomstre i et Land, hvor Jorden er overladt til den Classe af Indbyggere, som have mindst Indsigt og mindst Formue, hvor al den Velstand og Rigdom, som den indbringer, forsvinder ligesaa hastig som den kommer, og løber igiennem Arbeidernes Hænder for at uddeles iblant dem, som leve af deres Renter, for at fortæres af den ørkesløse Forødere, eller begraves i Aagerkarlens og Pengepugerens Kiste, og hvor alle Øine ere henvendte til at berige sig paa disse Maader. Til at befordre Agerdyrkningen, især de Deele af den, som udkræve meest Omhyggelighed, meest Formue og meest Opmerksomhed, er det fornødent, at den betragtes som Grunden og Roden til alle Rigdomme i en Stat, og som Middelpunkten af alle de selskabelige Kræfters Forening.

Al Rigdom kommer af Jorden; det veed man. Af de Frugter, som den frembringer, tiene nogle til Menneskenes Underholdning, andre blive ved Konsten forandrede til Vare. De, som taale at giemmes, sendes langt bort for at opsøge en Belønning for Agerdyrkerens, Konstnerens og Skipperens Møie. For at befordre denne Vexel, ere Menneskene blevne enige om en almindelig Rigdom, Maal og Priis, som kan forflyttes og deeles, og hvorfor de kunne tilvexle sig alt hvad de behøve. Men som alle

Foran-

Forandringer i Verden have deres visse Løb, og alt hvad der gaaer ud af Kredsen, taber sin Nytte; saa maae og alt det, som kommer af Jorden, alt det, som fortæres paa Stedet, komme tilbage til Jorden igien, enten som Giødning, eller som Midler til at underholde Arbeiderne, og ligeledes maae den Deel, som forandres til Vare og sendes langt bort, komme tilbage i Penge.

Disse Penge ere den beste Giødning for Jorden. I de Lande, hvor der er meget Agerland, og hvor man kan have store Forpagtninger, kunne vel nogle faa gode Landmænd være nok; men disse Forpagtere, som ikke kunne leve uden at være tiligere oppe og gaae sildigere i Seng end andre, som maae være i en bestandig Virksomhed, som underholde hele Familier af Arbeidere og Agerdyrkere, hvilke daglig skulle have deres Betalning; Disse Forpagtere, som underholde Selv-Eierne, og betale Afgifter til Staten, behøve de ikke stedse at have Penge imellem Hænderne til de Bekostninger, som Agerdyrkningen udkræver, og til at redde sig, naar Misvæxt, Qvægsyger, og andre ulykkelige Tilfælde indtreffe? Uden dette skal den første ulykkelige Hændelse ødelegge dem og tillige med dem hele Landet. I de Lande, hvor der enten formedelst Jordens Beskaffenhed, eller formedelst Eiendommenes Indskrænkning ere kuns smaa

Land-

Landgodser, skal Agerdyrkningen, dersom Selveierne ikke selv drive deres Avling, ikke indbringe mere, end der behøves til en slet og maadelig Underholdning for Arbeiderne; den skal altid lide meget ved de mindste ulykkelige Tilfælde, som indtreffe; den skal ikke blive tilstrækkelig til at kunne føre noget ud af Landet, især dersom disse smaa Bønder ikke have Evne og Formue nok til at drive deres Avling og betale deres Afgifter. = = =

Uden saadan en Velstand hos Landmanden er det forgieves, at han piner Jorden med sit møisommelige Arbeide. Han maae have Qvæg, fordi han skal have Giødning; han maae have noget tilovers for at kunne leve i den Tid, da han pløier Jorden, saaer, høster og tærsker, og for at kunne taale uformodentlige Tab. Fra denne Øiepunkt af maae man betragte de Midler, som tiene til at befordre Agerdyrkningen, og ikke troe, at det er nok, at man siger til en Bonde, som har intet at giøre: Gaae hen og dyrk Jorden! Vi have ikke Mangel af Folk, som vide, hvorledes Jorden skal behandles og Agerdyrkningen drives, men de glemme gemeenlig i deres Forslag det fornemmeste Middel til at sætte dem i Verk, det er at sige, den Rigdom og Formue, som behøves for at giøre Bekostninger, og den Frihed i Handelen, som er fornøden, for ved Varenes

Afgang og Priis at erstatte Bekostningerne, og belønne Arbeiderne for sin Møie. Man betragter Kornet alene som en Vare, der tiener til Menneskets Føde; men lad os spørge en Arbeider, hvorfor han søger at bringe Kornet frem af Jorden? og han skal svare, at det skeer for at sælge det. Naar man undtager den Deel, som er bestemt til hans Fortæring, arbeider han fornemmelig, for at faae Penge for det øvrige til at fortsætte sin Agerdyrkning, og saaledes bør man forklare Ordsproget: At Jorden gielder saa meget som Folkene gielde. *Tant vaut l'Homme, tant vaut la terre.* Den Trang, som ved Arbeidsomhed kan lettes, opmuntrer Vindskibeligheden; men en uovervindelig Armod udslukker den. Lyksalige Lande, hvor man ikke hører de falske Grunde, med hvilke ildesindede Folk søge at overtale Prindser og Ministre til at troe: At det er got, at Bonden er fattig, at Armod og Trang opmuntrer ham til Arbeidsomhed, at en rig Bonde er trodsig og trættekier, og at jo mere han trykkes, des føieligere bliver han, og des villigere løber han. Den stolte Borger, de myndige og graadige Betientere prise disse Grundregler, men de ansees med ligesaa stor Afskye af alle dem, som have Menneske-Kierlighed, og som vide, at en Bonde, som ikke kan beholde noget tilovers for

sig

g selv, og som ikke har andet for sit Arbeide end
t allernødvendigste Livs-Ophold, forfalder til
rkesløshed i de gode Aaringer, at han er grov,
d, ustadig, undersundig, trodsig, og uden al
lelse af Ære, fordi han er foragtet; fordi han
r intet at tabe, og intet at haabe eller frygte:
en Bonde derimod, som kan fortiene sig nogen
:lstand, og er vis paa at beholde den i Fred,
nuntres til Arbeidsomhed, for ikke at forøde
, for at formere den, underholde sin Familie,
skaffe sine Børn sikkert Leve-Brød i deres
dreneland. Den Fremgang, som han giør
sin Flid, opmuntrer ham. Han er ærlig og
elig, for at beholde sin Credit; Han giver med
Exempel sine Børn den samme Tænkemaade;
n anfører dem til Arbeidsomhed og en god
usholdning; Han holder dem fra Drukken-
d, Ryggesløshed, Tyvagtighed, Betlerie og
nedrige Handlinger; Han giør hver Mand
t og Skiel, og er Øvrigheden lydig, fordi han
noget at tabe; Han har Ærbødighed for
ene, fordi de beskytte ham; Han er fredsom-
ig, fordi han stedse er beskæftiget; og han
's kuns Trættekiær for de smaa Plage-Fogeder,
vilde misbruge deres Magt til at giøre ham
ld og Uret. = = =

I lyksalige Folk, som i disse Tider under-
Midlerne til den sande Velstand. See her

de virkelige og uskyldige Rigdomme. Jorden giemmer dem alle i sit Skiød; der er ingen nyttigere, ingen fordeelagtigere Handel end den, som føres imellem Jorden og Eder. Forfatteren til *Essai sur l'admiration des terres*, har beviist, at tre Millioner indbragte for Vare, som voxe i Landet, berige Staten mere end ti Millioner for Vare, som forarbeides. Al anden Handel kan ikke berige Eder, uden med andre Menneskers Tab; I denne derimod er alt, hvad I vinde, en Fordeel baade for hele Staten og for alle Folk, og er det lidet at besidde en Velstand, som er grundet paa Uskyldighed og Menneske-Kierlighed? Dersom disse Dyder, som er Roden og Kilden til alle de andre, forgik paa andre Steder i Verden, skulde man endnu hos Eder finde denne Phoenix under sin Aske. Lad de sværmende Folk, som ere forblindede af Hovmod og Egennytte, samle indbildte Rigdomme, som en Vind kan bortblæse; Men I, agter I kuns de Eiendomme, som Forsynet har lagt under Eders Fødder, den Soel, som skinner over Eders Hoveder, de Brødre, som Gud gav Eder til Medhielpere, og de Dyder, som han har indprentet i Deres og Eders Hierter. Elsker Retfærdighed, Uskyldighed og Oprigtighed. Retfærdighed kan herske andensteds; men dens Borgerskab er i Landsbyerne. Uskyldighed er en Tvang i

Stæderne

ræderne, og Lasterne ere det paa Landet. Op-
tighed er en Helte-Dyd ved Thronen; men
i er en naturlig Egenskab hos Hyrderne. Elsker
ers Agre; men elsker dem, som en god Fader
'er sine Børn; Han sparer for sig selv, for
forøge deres Velstand; han betragter sine
idler som deres Arv, og naar han har sin nød-
dige Underholdning, hører det øvrige dem til.
ker og agter Eders Øvrighed, hvis Viisdom
gode Hensigter beundres af alle dem, som have
Lykke at kiende den, fordi den agter og be-
tter Agerdyrkningen. Jeg veed vel, at Re-
:ingens vidtløftige Forretninger og Rettens
ndhævelse tillade ikke den nøie og særdeles Un-
søgning, som udkræves til at sætte alle de smaa
il i gang. Jeg veed, at Cincinnatus skulde
ie handlet mod sin Pligt, dersom Kierlighed
hans Ager havde hindret ham fra at møde i
iadet; men jeg anseer ham saaledes, som alle
lk i Verden have anseet ham, dobbelt ærvær-
l, naar han i Spidsen af en seierrig Krigshær
lager, at hans Ager ligger udyrket.

Disse Ord, som Forfatteren af *l'Ami*
r Hommes har sagt til et Folk, som boer paa
ergene, og hvis Korn-Marke ere strøede iblant
:pper, lad dem meget mere være sagt til Eder,
ere Landsmænd, mod hvilke Forsynet har været
re gavmild. I, som boe i Lande, hvilke

Naturen har dannet til Agerdyrkningen alen
omringet med Havet, for at opmuntre Ede
at frembringe mere af Jorden, end J selv k
fortære, og tilvexle Eder for Eders Overfl
hed de Penge, som behøves til Agerdyrknin
Drift. J, som have den Lykke at leve u
en Regiering, der sørger for Landmandens L
med en Faderlig Ømhed, og som ikke bruge
Magt uden til at beskytte og forøge sit F
Frihed og Eiendomme. Hav den Tillid,
J bør, til Eders Anførere, og understytter hi
den med en broderlig Kierlighed i de Foreta
der, som sigte til at befordre den almindelige V
stand. Lader Retfærdighed og Billighed
hegne Eders Marker og bevare Eders Eien
me; bruger den Frihed, som J nyde, til U
dighed, og lad Oprigtighed herske i E
Handel!

Forfatteren handler i det følgende om N
vendigheden af Fælledskabs Ophævelse og af M
kernes Indhegning. Fra den 123 til den 13
igiendriver han de Indvendinger, som kunne
res derimod; men jeg formoder, at disse S
heder ere saa bekiendte iblant os, at det kon
ikke saa meget an paa at bevise dem, som p
overvinde den Egennytte og Paastaaenhed,
hindre deres Iverksættelse. Jeg vil derfor
anføre hvad han fortæller om tvende Sta

ropa, om hvilke man troer, at de have store
rrin i Henseende til den borgerlige Frihed. I
gelland, siger han, naar nogle, som have
el i et Fælled, begiere af Parlamentet Tilla-
se at faae deres Jord indhegnet, bliver der
r, enten de andre Lods-Eiere vilde eller ei,
nævnte tolv Eedsvorne Mænd til at dele den.
rimod har man forsikret mig, siger han, at
Mand i Sweitz, som vil have Tilladelse at
hegne sine Marker, maae betale saa meget der-
at det snart beløber sig til den siette Deel af
dsets Værdie. Er det saa, siger han, tør
sige, at det er Uret.

Den borgerlige Frihed bestaaer ikke deri,
hver kan giøre hvad han vil, og misbruge
Eiendoms-Ret til Skade for det Almindelige.
indskrænke faa Personer i deres Friheder, for
tilveiebringe alle Lemmer af Selskabet en
e Brug af deres Eiendomme, er ikke at svække
heden, men at befordre den, ligesom alle de
bud, der sigte til at forebygge Tab i Hande-
ere ikke Indskrænkninger af Handelen, men
ler til dens Opkomst. Ingen Love skulde
s være mere mod Friheden, end den Lov i
gelland om Fællederne Deeling, og Naviga-
s-Acten; men ligesom alle Fornuftige troe,
en sidste er Grunden til Nationens Rigdom
Søemagt, saa troe de og, at den første er

en af de vigtigste Aarsager til Agerdyrkningens Flor.

No. 70.

Fredagen, den 18 Sept. 1761.

Det andet Stykke af det Skrift, kaldet Menneske-Vennen, som jeg har lovet at indføre i dette Blad, er uden Tvivl det meest rørende i det hele Verk. Det kan ansees som en Opmuntrings-Tale til alle Herremænd og Selveiere, grundet paa Statens og deres eget sande Beste og paa Menneske-Kierligheds store Pligter.

I alle Ting, siger han p. 173, er Exempel den beste Underviisning. Venter ikke, at Bonden, som vover alting ved at vove Frugten af sit Arbeide, skulde antage Eders nye Methoder, dersom I ikke vise ham lykkelige Forsøg. Det er forgieves, at I oversvømme Landet med Forslag, at I anføre de sikkerste Beviis for de Ting, som I lære; Bonden troer alt, hvad I sige ham, men han efterfølger kuns det, som han seer. Gaae ham for med Exempel, I som have Formue til at vove noget! han skal lee i nogen

Tid af Eders Forsøg. Ulysses blev anseet for en Nar, fordi han saaede Salt, og man veed dog nu, at det har en ypperlig Virkning i Henseende til visse Jordarter og Gevexter. Men Eders Nabbe skal give Agt paa Eders Høst, han skal lidt efter lidt antage Eders Grund-Regler, og jo mere langsom han har været til at efterfølge Eder, des mere bestandig skal han siden blive i det, som han har begyndt.

Vogter Eder især for at indføre paa Landet saadan en Tænkemaade, som ikke skikker sig til Landmandens Sæder. Hovmod og Foragt er ham utaalelig. Naar I rose Eders egne Methoder, saa foragter ikke hans. Spørger ham heller til Raads, og I skulle ofte forundre Eder over den practiske Indsigt, som han skiuler under sin grove Bark. : : : Der ere visse Skikke, som ere grundede paa en Erfarenhed, hvortil man endnu ikke veed Grunden, og som er meget bedre end den Philosophie, som vil sige os Aarsagen til alting. : : : Lad Videnskaberne først forklare os Naturens Kræfter, og vi ville holde den for ufeilbar i Henseende til dens Virkninger; men saa længe maae det være os tilladt at troe, at en stolt Videnskab er den dybeste Afgrund af Vankundighed. : : :

Det er got at opvække en Lyst hos Landmanden til at overgaae hinanden indbyrdes. Sel-

skabet i Dublin har med stor Nytte uddeelt Priser til dem, som have været de lykkeligste i adskillige Forsøg. Jeg vil ikke tale videre derom, men kuns legge dette til, at jeg ønskede, at man vilde forandre disse Priser til saadanne Æres-tegn, som kunde fornøie disse gode Folk; Et Æres-Sted i Kirken, i deres Forsamlinger, en Farve, et Tegn paa deres Klæder o. s. v. Belønninger i Penge opvække Begierlighed, men Æren føder nidkiere og ædle Bestræbelser. (Vore Naboer have vidst at giøre saadanne Belønninger almindelige, endog for den ringeste Almue, og deres Nytte beviser, at de Nordiske Folk kiende endnu Æren, som var deres Fædres eneste Rigdom.)

For alting maae man ved Frihed, Eiendomme og andre Opmuntringer bringe det dertil, at Bonden elsker sin Stand og sit Fødested. I de Stater, hvor der ere store Herremænd og følgelig Fæste-Bønder, som ikke eie deres Jorder selv, har man, for at befordre Agerdyrkningen, søgt at forlænge Fæsterne, og at give Bondens Efterkommere saadanne Fortrin, at de paa nogen Maade kunde ansee sin Gaard som en Arv og Eiendom. - - - Denne Regel er almindelig fra Herremanden af indtil den ringeste Arbeider. Det er fornødent, at de alle elske deres Marker, og at de ikke tit skifte Eiere. Jorden er som et

Barn,

Barn, der taber altid ved at skifte Amme; Det var got, om Bønderne fra en Alder til en anden ikke kiendte uden deres Fødested, og fandt der altid baade deres Fædres Grave og deres Børns Vugger.

For at kunde beholde dem, og give dem Lyst til at blive paa deres Fødested, er det nok, at de ere gode Folk, og til at skaffe sig saadanne Bønder, dertil veed jeg kuns et Raad, som jeg vil give Eder. Ville I, at Eders Underhavende skulle være gode, saa værer selv gode. Intet formilder de groveste, de vildeste Sæder saa meget, som Exempel og Fromhed. Det er en liflig Stemme, hvormed man kan lokke Tigre og Biørne til sig. Besøger Eders Bønder, kommer dem til Hielp i deres Sygdomme, bekymrer Eder om deres Børns Opdragelse, belønner deres Flid, laster deres Ørkesløshed, værer beskedne og vise i Eders Opførsel, ærlige og fromme i Eders Omgang, giver agt paa deres Levemaade og Foretagende, værer kierlige mod dem, og viser Eder, som nidkiere Beskyttere af de Fortrængte. Alle skulle elske Eder, de skulle med deres Forbønner, som høres af den store Dydens Belønner, stree Blomster paa Eders Veie. Jeg græd, og hvorfor skulde jeg ikke tilstaae det, da jeg ved min Tilbagekomst til et Landgods, hvor jeg ikke havde været i fire Aar, saae min ærværdige Ven

Bussaton komme mig i Møde med to af hans Børne-Børn, som vare fødte i min Fraværelse; Bussaton græd ogsaa. Søde Taarer! kunde jeg i det sidste Øieblik af mit Liv fælde saadanne over mine egne Børn! Skulde vel Hovmods phantastiske Løbebane og Vellysters forfængelige Skygger kunne give Eder Fornøielser, som vare mere sande, mere indtagende end disse? Værer gode, oprigtige og faderlige. Ved at efterligne Patriarkernes Sæder, skulle I arve deres Myndighed, deres Skiebne, deres Lyksalighed. Alting skal leve om Eder; alle skulle troe, at de have Eder at takke for Livet; De skulle glæde sig ved Eders Ankomst, længes i Eders Fraværelse, og ønske, at de snart maae see Eder igien.

Mirabar, qvid moesta Deos, Amarylli, vocares
Cui pendere sua patereris in arbore Poma:
Tityrus hinc aberat: ipsæ Te, Tityre, Pinus,
Ipsi Te Fontes, ipsa hæc arbusta vocabant.

Endelig vil jeg raade Eder, at I giøre alt hvad I kunde, for at udbrede Glæden i Eders Landsbyer. Indstifter smaa Heitider, opvækker Lyst til Musiken, indfører offentlige Danse, Lege og Øvelser til Opmuntring for de unge Folk. Giver dem nogle smaa Historier og Sange i Landets Sprog, som forestille Hyrde-Livets Yndig-

heder:

heder; Lader Huusfædrenes Viisdom, Ungdommens Dyd og Smukhed være de Ting, som I prise i disse Sange. Lærer dem i nogle at takke Gud for en rig Høst, besynger i andre Lovgiverens Dyder, de godgiørende Medborgere og de flittige Arbeidere. Roser i disse smaa Helte-Digter de unge Mandfolks Hurtighed, deres Dristighed i Farer og deres Styrke til at taale besværlige Arbeider. Berømmer Døttrenes Kydskhed, deres Lydighed mod deres Mødre, og deres Beqvemhed til alle de Forretninger, som henhøre til deres Kiøn. Lader disse Viser synges offentlig i Eders Landsbyer ved Veddeløb, Lystigheder og Heitider, som i stedet for den forfængelige Pragt, som glimrer paa Skuepladsen i Stæderne, ere prydede med en uskyldig Glæde; der, hvor de ældste Mødre sidde øverst, hvor de gamle Mænd dømme, og hvor den smukkeste og dydigste Pige uddeler Belønninger. En reen Glæde, en levende og uskyldig Fornøielse er den sødeste og kraftigste Opmuntring til Arbeidsomhed.

Hyrde-Levnet, saaledes som vi forestille det i vore Idyller, i nogle Romaner og Balletter; denne behagelige Forening af enfoldige Fornøielser, af glade Heitider, af fromme Sæder, og af en Venlighed, som kommer fra Hiertet; hvis opsminkede Forestillinger opvække hos os, naar vi see dem paa Skuepladsen, saadanne Følelser,

som

som de, der bevæge Fuglene til at flyve mod Staaltraadene af deres Buure: Hyrde-Levnet, siger jeg, er ikke en Drøm, ikke et Foster af vore Poeters Indbildningskraft. Det er en Afbildning af de Forretninger, af de Tilbøieligheder, af den Tænkemaade, som var almindelig iblant Menneskene i de uskyldige Tider. = = = O gyldne Alder! hvorfor skulde man ikke haabe at finde dig igien i vore Egne, under Beskyttelse af en Regiering, som er grundet paa Kierlighed og Fortrolighed, det rette Kiendetegn paa den sande Høihed, og en frugtbar Moder til Lyksalighed? Dertil behøves kuns, at man skaffer vore Agerdyrkere en billig og sikker Beqvemmelighed, at man elsker og ærer dem, som de fortiene.

Og hvilke Steder i Verden skulle vel være beqvemmere til en Boelig for Dyd og Uskyldighed, end de fredelige og frugtbare Marker? Hvad er der bleven af Eder, I Folk, som en falsk Vittighed har forført til at foragte Land-Levnet? Jeg søgte Mennesker i Stæderne, og jeg fandt kuns Kreaturer, som vare vanskabte ved Forstillelse, Tvang og Efterabelse; Tilbøieligheder, som ved Overdaadighed og Mæthed vare blevne unaturlige; Siele, som havde giort sig selv til Slaver af Moder og Meninger, som vare forvildede i deres egne Tanker, og trette af unyttige Bekymringer. Have I vel Ret til at foragte

den nyttige Stand, som føder Eders Ørkesløs-
hed? Er det denne urene, grove og dumme Pø-
bel, som løber paa Eders Gader, er det den, som
I agte mere end Agerdyrkere og Hyrder, disse
Folk, hos hvilke Ærlighed, Godgiørenhed, Kydsk-
hed og Gudsfrygt udretter mere end baade Love
og Politie hos Eder? Eders egennyttige Konst-
nere, som, for ikke at bedrages selv, ofte maae
bedrage andre; Eders lade Borgere, som gabe
af Bankundighed, som ere saa stolte af det lidet,
som de vide, som forundre sig over Alting, og
begribe Intet, synes de i Eders Øine at være
bedre end Landmænd og Forpagtere, hvis Arbei-
de og Aarvaagenhed frembringer alle de Midler,
som I misbruge, og beskytter Staten? Er det
maaskee Eders Store, Eders Rige, som ere
nedsunkne i en umenneskelig Overdaadighed;
som selv vilde have alting, og unde deres Lige
Intet; som hige efter andres Gods og forøde
deres eget; som ere opblæste, kielne, forvildede,
beængstede og plagede af Egenkierlighed, hvis
Afgud er Lykken, og som ikke kiende anden Lyk-
salighed end den Vattersottiges Tørst, og Forø-
derens Rigdom? Er det disse uretfærdige Rige,
som I agte høiere end en værdig Herremand eller
Selveier, som boer paa sit Gods, som ved sin
Opsigt befordrer saadanne Arbeider, som berige
Staten; som giør vel mod sine Underhavende,

anden-

anvender sin Overflødighed til at forbedre den Grund, som nærer hans lille Rige; som lever tarvelig og dog vel, og giver andre Exempel af Windskibelighed, Dyd og Menneske-Kierlighed. Maaskee ere der andre Ting, som I kunne have Aarsag til at hovmode Eder af? Det er i Byerne, siger man, at de Folk boe, som man kalder Oplyste, Lærde, Philosopher; men giøre de vel den menneskelige Forstand Ære, naar de foragte den vigtigste Deel af Philosophien? Lad dem fornøye sig med deres smaa Opdagelser, med de smaa Forsøg og Erfaringer, som de anstille ved Akademierne, med deres Undersøgninger og Giønninger i de Gamles Sprog og Historie; Lad dem agte disse Arbeider, som de giøre for Tidsfordriv, lige ved de vigtigste Dele af Stats- og Huusholdnings-Konsten, betragtet til adskillige Tider, i Henseende til dens adskillige Dele og adskillige Virkninger. Denne bliver dog altid Nøgelen til Folkenes Historie, og Grunden til deres Magt, deres Fremgang, deres Lyksalighed, deres Ære, til deres Mangler, deres Svækkelser og deres Undergang. Hvad indeholde vel de fleste Historier af de store Stæder? Efterretninger om Feltslag, Beleiringer, Ceremonier, Lystigheder, Underfundigheder, og adskillige Roller, som ere spilte af de store Acteurer, i Religions-Sager, i Stats-Sager, i Krige og i Galanterier. Er

det meste af alt dette ikke Vind? De fleste Historieskrivere have selv ikke vidst Aarsagerne til det, som de fortælle, og de have ikke kiendt Grund-Reglerne af de borgerlige Selskaber, hvis Handlinger de beskrive.

Hvor gierne ønskede jeg at kunde udføre det hele prægtige Stykke, dersom Rummet tillod det; men jeg maae afbryde det, for at ende dette Blad med at giøre Forfatterens sidste Ord til mine, og ønske mine Landsmænd det samme, som han i Slutningen af sin Afhandling ønsker det Folk, for hvilket han har skrevet:

Værer da lyksalige, I Folk, som leve under en billig, mild og fredelig Regiering, under en Regiering, som forlanger intet af Eder, som ønsker alene Eders Lyksalighed, og søger kuns at vedligeholde iblant sine Børn den Retfærdighed, paa hvilken den er grundet, at bevare Eder fra de Laster, som gaae i Svang hos andre Folk, og at beskytte Eders Grændser.

Bliv ved, lyksalige Land! at opfostre et viist, tappert og nøisomt Folk. Bevar og fornye fra en Alder til en anden i deres glade Hyrde-Boeliger Uskyldigheds og Troeskabs hellige Ild. Lad de gode Borgeres Tal daglig formeres, og udbrede hos deres Naboer de Dyder, i

hvilke de ere opdragne. Bliv et Sæde og en Skole for den ældste, den ypperligste af alle Konster, at de Folk, som dyrke dig, kunde nyde alle de Velsignelser, som Gud har lovet den Retfærdige, og tag med Godhed mod dette Offer, som giøres dig af en nidkier Medborger og Menneske-Ven.

No. 71.

Mandagen, den 21 Sept. 1761.

Der er intet saa urimeligt, at jo Folk, som ellers have Forstand, kunne forsvare det, naar Hovmod, Misundelse eller andre Passioner drive dem til at tage Partie mod deres egen Fornuft. Denne menneskelige Skrøbelighed yttrer sig ikke alene i Henseende til visse Meninger og Stykker af Videnskaberne, men og ofte i Henseende til Videnskaberne selv. Disse have, ligesom alle Ting i Verden, Perioder. I stedet for at agte enhver Videnskab efter sin Nytte, og, uden at betragte dem som Moder, opofre sig til dem, som efter enhvers Stand og Bestemmelse ere de vigtigste, søger man at ophøie sit eget og

forringe andres. Saalænge disse Stridigheder blive imellem lærde Folk alene, giøre de ikke stor Skade; de tiene endog til at opvække ædle Bestræbelser iblant de Studerende, hvorved Videnskaberne blive bragte til en høiere Fuldkommenhed. Men naar andre, som kunne giøre noget til Videnskabernes Opkomst, tage Deel i saadanne Skole-Tretter, giør det Videnskaberne en stor Afbræk, og det er i saadanne Tilfælde bedre, at de ere reent uvidende, end at de misbruge den Indsigt, som de kunne have i en Videnskab, til at forringe og undertrykke de andre. Saadan en Partiskhed har fornemmelig til Grund, at man ikke vælger Videnskaberne efter visse Hensigter, men alene fordi det er en Mode i Verden, at man ikke kan passere for et skikkeligt Menneske uden at vide noget. Naar man bestemmer en ung Person af Stand til Bogen eller Pennen, som man kalder det, tænker man ikke, som ved Konsterne, paa at afgiøre først, hvad det er for et Haandverk, som han skal lære, og hvortil han skal bruges. Det er nok, at han studerer, at han lærer noget. Hvori dette skal bestaae, det kommer an paa hans Læreres og paa Tidernes Smag. Denne Smag har i den lærde Verden forandret sig tit. Vi kunne tælle fire Hoved-Scener. I den første regierede den Scholastiske Theologie; I den anden de lærde Sprog,

tilligemed de Græske og Romerske Alderdomme; I den tredie Mathematiken og Philosophien; og nu synes det at være Lovkyndighedens, Statskonstens, og de skiønne Videnskabers Periode. Under Jacob den første var det nok for en Statsmand, at tale got Latin, og det var farligere for en Gesandt at begaae en Feil mod Grammatika, end at være uvidende i Lovkyndigheden og Statskonsten. Paa den Tid, da Chiromantien og Astrologien blev regnet iblant de store Videnskaber, og *Chronodistica*, *Anagrammata*, *Rebus* for Vittighedens Arbeider, holt man Naturkyndige for Hexemestere, og tvivlede, om Naturens Ret var en Videnskab.

Det er endnu ikke meer end hundrede Aar siden Grotius skrev det bekiendte Verk om Fredens og Krigens Ret. Baade den store og lærde Verden studsede ved at see en Bog, som foredrog de Almindeligste af Menneskets Pligter, i et System, der var ligesaa ordentligt og grundigt, som det, i hvilket man var vant til at forklare Ordenes Bøielser og Sammenbindelse i de to lærde Sprog, Begrebernes og Sætningernes Sammensættelse i Fornuftslutninger efter de adskillige Figurer og Maader, som Aristoteles har opfundet, og iblant hvilke der ere kuns saa faa, som Fornuften kiender sig ved. Hele Verden, siger jeg, blev forundret over at see, Grotius

var

være dristig nok til at giøre Natur- Stats- og Folke-Retten til en Videnskab; Men det varede dog længe, førend man ved Akademierne lod den passere derfor. De Store, som paa den Tid dyrkede de døde Sprog, og skreve Bøger om Astrologien, ansaae Grotii Verk for et Galanterie. De læste det, ligesom mange i vore Tider læse *l'Esprit des loix*, for Tidsfordriv, og undrede sig over, at en lærd Mand kunde skrive om saadanne Ting. Alt hvad der syntes at være Nyt, blev anseet enten for guddommelige Sandheder eller for Kietterier, og man beundrede og fordømte med lige Heftighed en Bog, som man endnu ikke forstod. Det varede længe, førend de Lærde kunde overtale sig til at give den Plads paa de høie Skoler ved Siden af Grammatik og Logik. Forfatterens Navn, som er saa berømt iblant de Lærde ved de kritiske Verker, som han skrev i sit Gesandtskab, har uden Tvivl forhvervet Videnskaberne denne Ære, og Efterkommerne den Tilladelse, at tænke lidt mere paa Selskabets Beste, end denne lærde Mand tænkte paa de Svenske Stats-Sager, som vare ham betroede.

Saa vanskeligt var det at faae Menneskene til at troe, at Fornuften havde nogen Deel i disse Handlinger, paa hvis Bestyrelse Folkenes Skiebne beroer. Men det var endnu langt fra,

at man troede, at der behøvedes saa meget dertil, som til at læse gamle Haandskrifter, og til at skrive Almanakker. Den liden Fremgang, som de Videnskaber, der lære os at bestyre vore Handlinger til Selskabets Beste, have giort, indtil de nye Tider, den Sparsomhed, med hvilken de ere dyrkede af vore Lærde, bevise det. Ligesom den Mængde af vigtige Sandheder, som alle Nationer ved fælleds Bestræbelse i nogle faa Aar have opdaget, og som, baade i Henseende til deres Mængde og deres Nytte, udgiøre mere end et heelt Facultet tilforn har vidst, bevise paa den anden Side, hvad der kunde have været giort, dersom det til alle Tider havde været de Lærdes Hensigt, at arbeide til Menneskenes Nytte.

Den Iver og Nytte, med hvilken en eneste Deel af denne Videnskab, nemlig den, som angaaer Land-Oeconomien, nu dyrkes iblant os, stadfæster denne Sandhed. Hvormeget have disse Undersøgninger ikke opvakt Nationen til at tænke paa andre Ting, ved hvilke Fædrenelandets almindelige Beste kunde befordres. Friheden af disse Undersøgninger, og den patriotiske Nidkierhed, med hvilken de understyttes, giere Regieringen en evig Ære, og de, som have været Redskaber dertil, fortiene at regnes iblant de faa ret nyttige Lærde, som have lært Menneskene at bede og arbeide.

De

De Skienne Videnskaber ere endnu mere
: hos os. Upartiske Læsere kunne af det, som
paa adskillige Steder har sagt, let slutte, at
forstaaer derved ikke alene den Konst at tale
; den maae være forenet med al den Viden-
ıb, som tiener til at forbedre Forstanden og
iertet. Den Konst at tænke ordentlig, men
ige naturlig, og uden unyttige Omsvøb; den
ındskab om Gud, Mennesket og Verden, som
hverves ved den sunde Fornufts Brug, ved en
ɪentlig Læremaade, ved en oplyst Fornufts Be-
gtninger af Guds Huusholdning i Verden,
ı Indsigt i Lovkyndigheden og Statskonsten,
ı det Nyttige og Opbyggelige, som Historien
eholder, og ved de gamle og nye skiønne Ver-
s fornuftige Læsning. Alt dette har man Ret
at udkræve af dem, som dyrke de Skiønne Vi-
ıskaber, og tillige at de besidde en Færdighed
at bruge denne Kundskab i et levende Sprog,
ıledes at de dermed kunne gavne og fornøie
es Medborgere. Cicero forlanger det samme
en Taler. Plato, Cicero, Boileau, Pope,
dison, Montesquieu besad disse Videnskaber,
da deres Verker ere saa bekiendte iblant os,
ke vi da troe, at der kunde være Folk til, Folk,
ı have Læsning baade i lærde og levende Sprog,
tvivle, om disse Videnskaber ere nyttige Vi-
skaber; som troe, at de Skiønne Videnska-

der ere en Opfindelse af de Franske, og til Skade for den sunde og grundige Lærdom.

Disse Indvendinger ere saa svage og saa ofte igiendrevne, at jeg er kied af at tale derom, og holdt dem ikke værd at besvare, dersom jeg ikke skrev for et Publicum, hvor de opkaages hvert Øieblik, og som er uoplyst og ustadigt nok til at foragte i de nye Skrifter det Selvsamme, som de af Vane alene og uden Skiønsomhed og Følelse tilbede i de gamle. Spørger man f. Ex. disse Folk, om Cicero og Plato have været grundige? o da er Wolf og alle vore nye Philosopher kuns Børn mod dem. Spørger man dem, om hine gamle Taleres Verker ere Skiønne? da er Fenelon og Flechier kuns Fuskere. Slutter man nu deraf, at det i et levende Sprog (thi det Græske og Romerske har jo dog engang været levende?) er mueligt at skrive baade grundigt og skiønt; Slutter man videre af de Gamles egne Grund-Regler og Exempler, at det Grundige og Skiønne ikke bør adskilles i alle de Videnskaber, som sigte til at forbedre Menneskene, at Cicero og Plato ikke havde været saa store Skribentere som de ere, at de ikke havde besiddet denne Skiønne Lærdom (*politiorem doctrinam*), som man priser i deres Verker, dersom de havde skrevet i den Smag, som findes i vore nye Philosophiske Lærebøger efter den Mathematiske Methode;

Under-

Understaaer man sig endelig at sige, at et Skrift i et levende Sprog er saa meget des fuldkomnere, jo mere det ligner disse Mønstre i de Gamle, da have disse samme Folk strax tusinde Indvendinger, for at giøre til intet alt hvad de selv tilforn have sagt. Da er det Skiønne, hedder det, til Hinder for det Grundige, med hvilket det dog saa vel bestod i Athenen og Rom; da ere de gamle Sprog saa Guddommelige, at alt hvad der er sagt om dem ikke gielder om andre; da er det, som var skiønt og grundigt paa Græsk og Latin, ikke mere skiønt og grundigt, naar det siges paa Fransk eller Dansk, og det, som de Gamle kaldte *literas humaniores*, er, som nogle Lærde forsikre, ikke mere det, som de Franske kalde *belles lettres*, og vi de Skiønne Videnskaber; Nei, det er en af de forlorne Konster, som alle Folk i Europa forgieves søge at finde igien, og som ikke mere er til uden i de Græske og Latinske Glose-Bøger. De samme Folk, som forsikre os, at Apostlerne selv have lært deres Veltalenhed af Hedenske Skribenter, ere færdige til at giøre andre til Kiettere, som troe, at Flechier, Bossuet, Tillotson og Mosheim besidde noget af Apostlernes og de gamle Grækers Veltalenhed. De sætte vore nye skiønne Verker i de levende Sprog i Classe med Sophisternes opskruede Skrifter, og i det de prise os saa meget den gamle Veltalen-

 hed,

det er. Efter Aristotelis System vare alle Væsener Maskiner, og Sielene deres Former. Ja det Platoniske System selv, hvor mange Fortrin det end havde for de andre, forestillede Gud, som den Persiske Monark, hvis Ære tillod ham ikke at være nærværende, eller at virke overalt i den hele Skabning; han boede, hedte det, i de høie Himle, og overlod de Jordiske Tings Bestyrelse til de andre Aander.

Ingen af disse Philosopher indsaae tilfulde og i Sammenhæng de Sandhedet: at Verden har sin Grund i et Væsen, som er adskilt fra Materien, hvis Magt er Aarsag til Tingenes Virkelighed, og hans Viisdom og Godhed til deres Orden og Fuldkommenhed; At han virker overalt, uden selv at være deelt; At Sielene hverken kan være Egenskaber eller Dele af dette Væsen, eller Legemernes Form; at intet skeer ved Hændelse, eller ved en blind Nødvendighed, og flere Sandheder af den naturlige Religion, som nu begribes af alle, der have sund Fornuft, endog dem, der ikke antage den aabenbarede Religion. Og kan vi da andet end troe, at den menneskelige Forstand har behøvet et høiere Lys, for at bringes paa Spor af disse Sandheder, som den nu begriber, efter at de ere bekiendtgiorte? Bliver denne Formodning ikke endnu rimeligere, naar vi betænke, at de, som først have lært os at kiende Gud paa

en Maade, som er mere overensstemmende med det naturlige Lys, end alt hvad Pytagoras, Plato, Zeno, Epicur og Aristoteles ved Hielp af dette Lys alene have lært, vare Personer, som ikke havde stor Hiolp af menneskelige Videnskaber?

Lad os endog tilstaae, at de gamle verdslige Viise have indseet nogle vigtige Sandheder; hvad Virkning giorde det paa Mængden? Ikke alene den store Deel af det menneskelige Kiøn, som ikke vidste af deres Lærdom at sige, men og de fleste i Grækenland og Rom, hvor disse Lys skinnede, bleve i Vankundighed. Overtroe og Vantroe, som, hvor stridige de end synes, dog altid ere nær forenede, tog ved den menneskelige Forstands Tilvæxt mere til end af. Hvor sildig skulde da ikke endog de Sandheder, som vi nu fatte ved Fornuften, være blevne bekiendte, dersom de ved disse Viises Lærdom alene vare blevne forplantede, og hvor stor Aarsag have vi derimod til at ansee dem som guddommelige Redskaber til det menneskelige Kiøns Lyksalighed, ved hvis Prædiken saa vigtige Sandheder, som tilforn kuns vare nogle faa Viise bekiendte, ere blevne almindelige for alle Folk.

Hvad Virkning maae dette Beviis ikke have giort paa dem, som levede paa den Tid, og som af Begierlighed, efter at finde Sandhed, sammenlignede Christi og Apostlernes Lærdom med

de gamle Systemer? Den Lykke vi have at leve i mere oplyste Tider; Den liden Kundskab, som Mængden, især de, der med saa lette Vaaben angribe Religionen, har om de Gamle, og den Vanskelighed, som de Lærdeste og Skarpsindigste maae finde ved at skille det af Aabenbaringen laante Lys fra det blot Naturlige, er Aarsag til, at saa iblant os kan føle den Grad af Overbeviisning, som en Mand, der levede paa den Tid, og der besad den Lærdom og Skiønsomhed som Origenes. „Hos hvem, siger han, (*) skulle vi „ søge Sandhed? Hos Epikuræerne, som nægte „ Forsynet? Hos Aristotelikerne, som sige, at „ det strækker sig ikke til os? Hos Stoikerne, „ som giøre Gud til et Legeme, som kan forgaae „ og forandre sig i adskillige Gestalter?„ Og hos hvem da? kan vi legge til, uden hos Christus og hans Apostle. Hvem er det vi have at takke for, at nogle Philosopher, i dette og det forrige hundrede Aar, have fundet Beviis til mange Sandheder, som indtil Christi Tid enten vare skiulte, eller og meget faa bekiendte, og som siden ere prædikede for det hele menneskelige Kiøn, uden at der i al den Tid har reist sig en Philosoph, som har opdaget nogen vigtig og for det menneskelige Kiøn almindelig nyttig Sandhed,

der

(*) I hans Tractat om den Christl. Relig. Sandhed, *II.* Bog, 10 Cap. §. 21.

de ikke var grundet i de Skrifter, som de Christne ansaae for en guddommelig Aabenbaring.

Den daglige Erfarenhed viser, at den menneskelige Forstand kan begribe Grunden til mange Sandheder, naar de fremsættes af andre, hvilke den dog ikke var i Stand til at opfinde selv. Denne Forskiel giør Mængden ikke; den troer, at den kunde opfinde alt, hvad den kan begribe. Den tilskriver sig selv ofte det Lys, som den laaner af andre, og som den ikke havde været i Stand til at antænde selv. Vi ansee Ildens og Bogstavers Opfindelse for ringe Ting, endskiønt de Mennesker, som først have giort disse Opdagelser, maaskee have været de eneste af det hele menneskelige Kiøn, som vare skikkede til at udfinde dem. Cicero siger, at Socrates bragte Philosophien ned af Himmelen, og hans Skiebne og Endeligt viser, at de Sandheder, som nu begribes af enhver, der har sund Fornuft, vare saa nye, saa fremmede i det vittige Athenen, at man endog forfulgte dem som Vildfarelser. Dersom da Erfarenhed lærer os, at der ere mange nyttige og umistelige Sandheder til, som, endskiønt de i sig selv ere saa lette og eenfoldige, at de, naar de fremsættes af andre, kunne begribes endog af en maadelig Forstand, dog ere saa vanskelige at opfinde, at de aldrig bleve almindelig bekiendte, dersom ikke Mængden blev opvakt og bragt paa

Spor

Spor deraf ved et eneste Menneske, som Fo
net har givet en besynderlig Gave eller Ar
ning dertil; Skulle der da ikke og kunde
nogle ligesaa nyttige og umistelige Sandheder
som overstege det hele menneskelige Kiøns Op
delses Kraft, og som behøvede en Aabenbari
og hvad skulle vi da dømme, naar vi see Sa
heder, som ere af den yderste Vigtighed, i H
seende til Menneskets Oplysning og Forbedri
og som Fornuften forgieves har søgt at opfind
udbrede paa en Tid, da den i andre Videnske
havde bragt det saa vidt, at dens Arbeider an
endnu for evige og uforbedrelige Mønstre? H
skulle vi dømme, siger jeg, naar vi see disse S
heder fremsættes og prædikes for det hele me
skelige Kiøn af Personer, der ikke nær havde
Leilighed til at dyrke deres Fornuft, som de
ders Philosopher?

Dersom Apostlerne havde efterladt si
System i Maale-Konsten eller Natur-Læren,
man siden ved nøiere Undersøgning fandt at
fuldkomnere, end alt hvad de lærdeste Grækere
Romere havde skrevet derom, og dersom de ti
havde sagt, at de ikke havde det System af
selv, vilde jeg uden nogen Betænkning troe
endskiønt det ikke er nær saa rimeligt, at G
skulle aabenbare saadanne Sandheder, som at
har aabenbaret andre, der lære os at kiende

og os selv, og giøre os dydigere, roeligere og mere skikkede til at opfylde hans Hensigter her og i et andet Liv. Dersom da disse Menneskers Lærdom om Gud, Sielen, Verden og Pligterne baade kommer den sunde Fornuft meget nærmere, og har giort en langt almindeligere Nytte i Verden, end Grækernes og Romernes Philosophiske Systemer, skulle vi da ikke troe, at de ei have den Lærdom af dem selv? Skulle vi ikke troe, at deres Philosophie er kommen endnu meget mere umiddelbar fra Himmelen end den Socratiske, og at den Prophetiske Aand, og det Lys, som disse Personer have havt, har været mere Guddommeligt end de Aabenbaringer, som Pytagoreerne tillagde deres Viise? Skulle vi ikke vise den samme Tillid til dem, som til andre Forfattere, der lære os nye og vigtige Sandheder, som vi ikke selv have kundet opfinde; at ikke nægte strax alt hvad vi endnu ikke kunne begribe, og at troe endog noget paa deres Ord? Det er dog vist, at Menneskene i alle Videnskaber behøve Anførsel, og skulle vi længe kunde tvivle om, hvilken Lærdom der fortiente meest at legges til Grund i det menneskelige Kiøns Underviisning, enten de gamle Philosophers Systemer, som nægtede Forsynet og Udødeligheden; som snart giorde Sielene til Deele af Gud, snart Gud til Materiens Kraft; som lærte, at alting skede enten af en blot Hændelse,

eller af en blind Nødvendighed, og som en
udelukte Gud reent, eller satte ham paa et S
i Verden, hvor han hverken kunde see eller
styre alle Ting. Kunde vi, siger jeg, tvi
om vi skulle legge denne Lærdom til Grund i vo
Underviisning, eller og den, som findes i Ev
gelisternes og Apostlernes Skrifter. Alle
gamle Philosopher have desuden misbrugt de
Systemer til at forsvare og undskylde det aln
delige Afguderie, og naar vi i disse Viise betr
den menneskelige Forstands Svaghed, til u
Lærdom at opfinde Sandheden, og at modst
Fordomme, have vi da ikke Aarsag til at sige
Origines (*): At den sikkerste Vei er at ov
give os til den Store Guds Forelse, og
antage en Lærdom, som affondrer os re
fra Kreaturene, for at lade os regiere
ham alene, ved det evige og levende O
som er hans Søn.

(*) Contra Celsum l. c. §. 27.

No. 73.

Mandagen, den 28 Sept. 1761.

Hvor meget end Fornuftens Utilstrækkelighed synes at bevise Aabenbaringens Nødvendighed, skal det dog endnu ikke mangle paa Indvendinger. Jeg vil i dette Blad berøre nogle af de fornemmeste. Dersom den menneskelige Forstand, siger man, er saa svag, at den uden Hielp af en Aabenbaring ikke kan kiende sin Skaber, hvorfor har Gud da ikke givet Menneskene saadan en fuldkommen Aabenbaring førend efter 4000 Aar, og da mange endnu ikke kiende og antage den, hvorfor aabenbarer han sig da ikke oftere, hvorfor ikke saa klart, at han kan blive kiendt af alle, og at Fornuften ikke skal have Anledning til nogen Tvivl eller Indvending?

De, som have nogen Færdighed i at tænke, ville let finde, at der er stor Forskiel paa at undersøge Aarsagen, hvorfor en Ting virkelig er, og paa at sperge efter Grunden, hvorfor en anden ikke er. I det første Tilfælde har den menneskelige Forstand noget virkeligt for sig, hvorpaa den kan *grunde sine* Undersøgninger; I det sidste

derimod have vi intet uden Gisninger, og
grund af Muelігheder. Naar vi ved en vi
Forandring i Tingenes Sammenhæng fin
stor Mangel opfyldt, og et vigtigt Gode t
bragt, kunne vi slutte, at det har været
Hensigt af den Forandring; men det var
ligt, om vi derfor vilde tænke, at alle de F
dringer og Virkninger, hvis Nytte vi ikke
begribe, havde derfor i sig selv og i Guds
stilling ingen Hensigter. Vi begribe af den
som vi erfare, at en Soel er fornøden, men
som vi vilde spørge, hvorfor Gud ikke har
flere Sole til at lyse for os, og sat dem i de
bindelse med Jorden, at de kunde uddele L
Varme i en ligere, jevnere og taaleligere Gr
alle dens Indbyggere; dersom vi deraf, at v
kunne begribe Aarsagen, hvorfor der ikke er
Sole, vilde slutte, at der slet ingen var, el
et viist Væsen ikke kunde have sat den paa
melen, som vi see, hvor daarligt var da ikke S
maalet, og hvor latterligt var ikke Slutning

Saa vanskeligt er det for den mennesk
Forstand, i den vigtigste af alle Undersøgni
at følge de Regler, som den dog ellers tagt
i alle naturlige Ting. Snart ere vi i vores
Øine saa ringe, at det mindste Mirakel, der
geste Forandring i Naturens sædvanlige L
synes for meget, om end Gud derved kunde b

et stort Tal af Siele til en høiere Fuldkommenhed, hvilke, hvor ringe de endnu ere, dog i Evigheden kunne have en vigtig Indflydelse paa Guds store Riges almindelige Beste. Snart blive vi igien saa store i vore egne Tanker, at vi ansee os som Middelpunkten af den hele Skabning, og spørge, hvorfor Gud ikke giør flere Mirakler? hvorfor han ikke har giort dem før? hvorfor ikke daglig og for hvert Menneske især? hvorfor han ikke uden Midler oplyser, forbedrer og saliggiør os, og ved lutter Mirakler udretter alt det, hvortil han ellers tilbyder os Midler? Den samme Celsus (*), som paa et Sted betragter de Christne „som en Flok Myrer, der mene, at ingen Forandring skeer i deres Tue, uden at Gud siger den forud; at han forlader hele Verdens Regiering, og lader Stiernerne løbe vild, for at sørge alene for dem; at de ligne Gud; at alting er dem undergiven; at naar de forsee sig, sender Gud sin Søn paa Jorden for at frelse dem, o.s.v." Den samme Celsus spører paa et andet Sted: „Hvorfor en Engel ikke holdt Herodes, eller, som i Sodoma, giorde dem blinde, som vilde dræbe Jesum? hvorfor han lod ham flygte den lange Vei til Egypten?

Alle disse Indvendinger mod Guds Huusholdning i Aabenbaringen kunne de ikke med

 samme

(*) Origenes l. c. IV. Bog, 3 Cap. 4. 9. §.

famme Grund giøres mod hans Huusholdni
Naturen? Den Gud, hvis uendelige Viis
Godhed og Magt viser sig daglig i saa m
Velgierninger, at et Menneske har Aarsag t
betragte sig selv som Guds og Naturens K
begge, hvorfor tillader han Hede, Kulde, M
Jordskielv, Pest, at plage et Kreatur, til
Nytte og Fornøielse Jorden fornemmelig er sk
Tør vi derfor sige, at der ingen Viisdom og G
hed er i Naturen? Vi skulle aldrig kunne
kiende disse Guds Egenskaber i nogen Gaves
delelse, dersom vi vilde troe, at han ikke giver
fordi han har Magt til at give endnu mere.
Fornuftige vilde ansee dem for Daarer, som
for nægtede Sandhed, Viisdom og Fuldkom
hed i Naturen, og hvorledes skulle vi da
dem, som, endskiønt Historie og Erfarenhed t
dem til at tilstaae Christi Lærdom en Virknin
at forbedre og oplyse Menneskene, der langt
gaaer alt hvad den menneskelige Forstand
har kundet udrette, dog ikke ville ansee de
et guddommeligt Verk, alene fordi de ikke k
begribe, hvorfor denne Lærdom ei er blevet
benbaret før, og for alle Mennesker, hv
ikke paa saadan en Maade, at ingen kunde t
derom?

Men lad os forsøge, om Fornuften
og kan besvare disse Spørsmaal, i det mind

ia vel, som man besvarer mange andre af
ime Slags, f. Ex. Hvorfor Lys og Varme ikke
eles i en lige Grad til alle? Men lad os til-
erindre, at ligesaa daarligt som det var at
te Guds Viisdom i det, han har giort i Na-
n, fordi vi ikke altid kan begribe, hvorfor han
har giort mere; saa daarligt var det og at
te Aabenbaringens Nytte og Fornødenhed paa
Tid og i den Grad, hvori den er givet, fordi
kunde indsee, hvorfor den ikke er givet før og
en høiere Grad af Klarhed.

Vi maae for alting vel indprente os den
ıdhed, at Gud baade efter Fornuftens Lys,
fter Aabenbaringens eget Vidnesbyrd iagtta-
alle sine Virkninger, og følgelig i Naadens
el som i Naturens Rige, visse Regler, som
sig til Menneskets Natur og Tilstand; at
giør ingen Forandring uden Midler, endskiønt
, naar Øiemerket ikke anderledes kan opnaaes,
ıden for Naturens sædvanlige Orden; og en-
at alle Forandringer skee uden Spring, da
i Naadens Rige ligesom i Naturens fører
Skabninger igiennem visse Grader, af hvilke
foregaaende er et Middel til den følgende, og
ringere til den større, til det store Fuldkom-
jeds Maal, som han har foresat sig. Naar
tænke dette, som kan tiene til at opløse mange
e Indvendinger, som gieres mod de aaben-

barede Sandheder, er det ikke saa vanskeligt, som det synes, at besvare begge Spørsmaal.

Hvad det første angaaer, nemlig, hvorfor Aabenbaringen ikke er givet før? synes det af den gamle Historie at være klart nok, at den større Oplysning, som blev givet os ved Christi Prædiken, ikke passede til Menneskets Tilstand, førend just i denne Tids-Punkt, som Skriften kalder Tidens Fylde. De Nationer, som levede paa den Tid, da den første Aabenbaring blev givet, vare saa fordybede i Overtroe og Afguderie, at de ikke vare skikkede til at tage mod en Lærdom, der var saa høi, saa aandelig, saa afsondret fra alt det Sandselige, og saa frie og ubunden i Henseende til Tid, Sted og Ceremonier, som den Christelige. Endskiønt Gud gav den første Aabenbaring til et Folk, som havde fælleds Herkomst, Regiering, Sæder og Love, og som ikke var større, end at det jo engang om Aaret kunde samles i Templen, var det dog ved alle disse Midler, som tillige paa det nøieste bleve forbundne med deres timelige Lyksalighed, saa vanskeligt at holde dem ved den eneste og sande Guds Dyrkelse, at de hvert Øieblik forfaldt til de groveste Afguderier, som gik i Svang hos deres Naboer. I saadan en Tilstand var en almindelig Religion, der ikke var bunden til nogen vis Tid, Sted og Ceremonier, ikke muelig uden en voldsom Forandring i

den

den menneskelige Natur, hvori Overbeviisning og Frihed ingen Deel havde. Den første Aabenbaring var et Middel til at berede Menneskene til at antage den sidste, og til at fæste den sande Guds Kundskab saaledes hos et Folk, at den ikke teent skulle uddøe; Gud maatte derfor, som Apostelen siger, see igiennem Fingre i Vanvittighedens Tid (*). Af dem, som vare uden for den Jødiske Kirke, forlangte han kun, at de skulle skye raabende Laster, som deres egen Samvittighed fordømte, og, naar de giorde det, ynkedes han over dem, som vi see af Niniviternes Exempel. Den menneskelige Forstand maatte deels ved den første Aabenbaring, deels ved Naturens Betragtning beredes til et høiere Lys, og da den endelig var kommen saa vidt, at den kiendte en Himmelens og Jordens Skaber, endskiønt ved det naturlige Lys alene endnu meget ufuldkommen, og derfor, som Apostelen siger, Uvidendes dyrkede ham; da i Tidens Fylde, da Forstanden var skikket til aandelige og høiere Betragtninger, da nogle Viise, endog af Naturens Lys, indsaae, at Gud var en Aand, der ikke boede i Templer, som vare giorte med Hænder; da var det Tid at opfylde den Mangel, som endnu var tilbage, og som Fornuften selv ikke kunde afhielpe; da var det Tid, ved særdeles

(*) A. G. 17.

les Tildragelser at giøre de Sandheder almindelig bekiendte, som nogle faa Vise alene havde sig forbeholdne, og, som Apostelen siger videre, at indbyde alle Mennesker allevegne. Havde den sidste Aabenbaring været givet før, skulle vi have manglet det Beviis for dens Nødvendighed, som nu kan tages af Philosophiens Utilstrækkelighed paa en Tid, da den menneskelige Forstand i andre Ting havde bragt det saa vidt. Origenes og andre af Fædrene kunde ikke have havt saa fornuftig og paa Overbeviisning grundet en Høiagtelse for Aabenbaringen, som de havde, dersom de ikke ved Philosophiens Hielp havde besiddet saa høi en Grad af det naturlige Lys, som de kunde ligne med det Aabenbarede. Ligesom Øiet ved Morgenrødens svagere Skin beredes til at tage mod det fulde Middags Lys, hvilket, naar det paa engang frembrød, skulde, i stedet for at oplyse, forblinde; saa maatte og den menneskelige Siel ved den første Aabenbaring og den gamle Philosophie beredes til at modtage det større Lys, som den sidste Aabenbaring antændte. Og ligesom Skinnet af et klarere Lys allerbest fattes, naar det holdes mod et svagere, saa tiente baade den første Aabenbaring og den gamle Philosophie til at indsee Nytten og Fuldkommenheden af Christi Lærdom.

Vi see heraf, at endskiønt Gud, for at [o]pfylde en Hensigt, hvortil der ikke have været [t]ilstrækkelige Aarsager i Naturen, undertiden kan [k]omme de naturlige Kræfter til Hielp ved en [u]middelbar Forandring, iagttager han dog, saa [v]idt muligt er, baade i Forandringen selv og i dens Følger den sædvanlige Orden, som er grundet i hans Viisdom, og passer sig til Tingenes Natur og Tilstand; og hvorfor skulde der ikke til at naae Guds endelige Hensigt, undertiden behøves en Forandring i et Led af Naturens Kiede, hvortil Gud ikke uden at handle mod andre Hensigter kunde have lagt Aarsagen i de naturlige Tings allerførste Indretning ved Skabelsen? Men skulle saadan en Forandring undertiden [v]ære muelig og fornøden, er det da ikke mere ri[m]eligt, at Gud efter den overalt af hans Viis[d]om iagttagne Sparsomheds-Lov frembringer [d]enne Forandring just til den Tid og i den Maa[d]e, som udkræves til at naae hans Hensigt, end [a]t han fra Begyndelsen af skulle have skabt en [l]ang Kiede af naturlige Aarsager, hvis Virknin[g]er i al den Tid enten havde været unyttige, eller [o]g stridige mod høiere Hensigter? Det er ligesaa [s]tort et Mirakel at opholde Tingene, som at skabe [d]em; For Guds Magt ere begge Virkninger [l]ige; men da hans Viisdom udkræver, at ingen Kraft i Naturen virker enten mere eller mindre

end hans endelige Hensigt tillader, saa er og en Verden, hvori han til visse Tider og Steder giør nogen umiddelbar Forandring, mere overensstemmende med hans Viisdom, end en anden, som bestaaer af lutter naturlige, men tillige overflødige Kræfter; Jo større Sammenhæng der er i Naturen, des mere Forandring skulle saadanne overflødige Kræfter giøre paa det Hele, og des lettere kunde de hindre andre Hensigter. Det er derfor saa langt fra, at overnaturlige Virkninger stride mod Guds Viisdom og Verdens Fuldkommenhed, at tvertimod, jo mere Sammenhæng der er i Tingene, og jo større den Viisdom er, som regierer dem, des mere kunne undertiden i saadan en Verden Mirakler behøves. Rummet nøder mig til at opsætte det andet Spørsmaals Besvarelse til det næste Blad.

No. 74.

Fredagen, den 2 Octobr.. 1761.

Det andet Spørsmaal, som jeg lovede at besvare i det sidste Blad: Hvorfor Gud ikke aabenbarer sig oftere, og paa en for alle

begri-

begribeligere Maade? kan besvares af de samme Grunde. Gud virker i Naadens ligesaa lidt som i Naturens Rige flere Forandringer, end der just behøves til at naae hans endelige Hensigt i den hele Skabning, og da denne Hensigt overgaaer vores indskrænkte Begreb, bør det ligesaa lidt komme os fremmed for, at Gud ikke oftere paa en klarere og for alle Mennesker begribelig Maade aabenbarer sig, som at alle Mennesker af Naturen ikke ere lige kloge, lige sunde, lige stærke, og Jorden overalt lige frugtbar. Men have vi og undersøgt, om saadan en Aabenbaring, som vi forlange, var muelig? Gud kan, som en Aand, ikke aabenbare sig umiddelbar for os. Vi kunne ikke forestille os vores egen Siel uden af dens Virkninger. Gud maae altsaa aabenbare sig ved Tegn; men hvoraf skulle vi vide, at disse Tegn komme fra det Høieste Væsen, uden deraf, at de ere Virkninger, som overgaae alle endelige Væsners Kræfter? De Tegn, som Gud har givet os i Naturen, det Vidnesbyrd, som alle Tings Sammenhæng, Orden og Overenstemmelse aflegge om en eneste, allerhøieste, uendelig viis, god og almægtig Aarsag, ere de visseste Tegn, som Gud kan give os, og den klareste Maade, hvorpaa han kan aabenbare sig. Ikke desmindre kunne Menneskene blive saa vante til at see disse Ting daglig for deres Øine, at de ikke opvække

nogen besynderlig Eftertanke eller Forundring. De fleste Nationer have i mange hundrede Aar henlevet i Vantroe og Afguderie. Jeg har viist i det foregaaende, at den menneskelige Forstand behøvede just paa den Tid, da den var meest dyrket, allermeest Opvækkelse, for at giøre sig sunde Begreber om sin Skaber, og at de Philosophiske Beviser alene ikke vare kraftige nok til at bringe Mængden til den sande Guds Kundskab. Menneskene behøvede altsaa en Aabenbaring; men den maatte tillige bestyrkes ved usædvanlige Tildragelser, ved Mirakler, som giorde Folk opmerksom paa Lærdommen, og som gave dem, der prædikede, den Myndighed og Anseelse, som Fornuftens svage Beviis ikke kunde give de Tiders Philosopher iblant Folk, som vare saa forblindede af Overtroe. Saadanne Mirakler, hvor store de end ere, ere dog aldrig saa fuldkomne Beviis paa Guds Egenskaber, som det større Mirakel i Skabelsen og Forsynet, hvilket vi see daglig for vore Øine. Ikke desmindre opvække hine mere Opmerksomhed, men hvorfor? uden fordi de ere mere usædvanlige. Dersom saadanne Tildragelser bleve almindelige, dersom vi saae Døde hver Dag opstaae, skulde de tilsidst giøre ligesaa liden Virkning paa os, som de store Vidnesbyrd, Gud har efterladt sig i Naturen, hvilke ikke røre os mere, just fordi vi see dem

daglig.

daglig. Vi skulle ansee Mirakler som naturlige Hendelser, saasnart begge vare sædvanlige, og dersom den store Orden og Overensstemmelse, som vi nu finde i Tingene, ikke kan overbevise os om et Høieste Væsens Nærværelse og Virksomhed i Naturen, skulde vi meget mindre troe, at et viist og got Væsen regierede Verden, dersom Naturen ikke fulgte nogen bestandig Regel eller Lov i sine Virkninger, og dersom dens Orden hvert Øieblik blev forandret ved umiddelbare og overnaturlige Virkninger.

Usædvanlige Tildragelser, som stride mod Naturens almindelige Love, kunne opvække Opmerksomhed hos et Kreatur, men de kunne ikke oplyse og forbedre det, dersom de ikke forbindes ned en Lærdom, som kan overbevise Forstanden og bøie Villien, og som kan tiene til Beviis, at et Væsen, ved hvis Magt saadanne Mirakler kee, vil Menneskets Beste. Om end saadanne delige Mirakler giorde nogen Virkning paa Menneskene, kunde dog den Virkning, saavidt den om af Miraklet alene, og ikke af Overbeviisning m Lærdommens Sandhed og Nytte, ikke giøre s viisere og bedre; Den opvakte kun en Trældoms Frygt, som igien forsvant, saasnart vi bleve vante til at see saadanne Hendelser ofte, ligesom Pest, Jordskielv, Krig, Havsnød og andre Ting, som ere de forskrækkeligste i Livet, giøre Menneskene,

skene, naar de først blive vante dertil, sielden bedre, men ofte haardere og mere forstokkede.

En forfærdende Lyd, en Torden, et henrykkende Syn, og andre umiddelbare og usædvanlige Virkninger af Guds Almagt, som hvert Øieblik erindrede os om det Høieste Væsens Nærværelse, kunde vel opvække en Skræk for dette Væsen, som bevægede os til at efterleve hans Befalinger med en Trældoms Frygt. Men de kunde ikke give os Kierlighed, ikke Tillid til dette Væsen. De lærte os ikke at kiende hans Viisdom og Godhed; De viiste os kun en forfærdende Almagt, en Despote, som med skrækkelige Trudseler aftvang os en udvortes Lydighed, som ikke forbedrede Forstanden og Hiertet. Nu derimod lære vi af Naturens Orden, og af en Aabenbaring, som er stadfæstet ved Mirakler, der vise, at den er given af Naturens Herre, at kiende Gud som en viis Regent, og som en Fader; og de, som ikke høre disse Vidnesbyrd, skulde vel, som Frelseren siger, ikke heller troe, om de saae hver Dag Døde opstaae.

Idelige Afvigelser fra Naturens Orden skulle desuden forvirre den menneskelige Forstand, som ikke kiender uden almindelige Sandheder, der grunde sig paa en Overensstemmelse i vore Erfaringer; dersom disse sloge alt for ofte feil, dersom f. E. Ilden jevnlig lod af at brænde,

som vi saae Jernet ofte at flyde paa Vandet
Træet at synke, blev alting uvist. Vore
utninger og Handlinger havde ingen sikker
und meer, og vi vare ikke i Stand til at skille
indhed fra Drømme og Indbildning.

Men endskiønt vi have Aarsag til at troe,
Guds Viisdom ikke tillader, at der jevnlig
et saadanne Mirakler, som kunne falde i vore
indser og fattes af os, have vi dog ingen Aar-
til at nægte andre umiddelbare, men for os
ulte Virkninger i Forsynet. Guds Viisdom
Verdens Fuldkommenhed giver os, som jeg
har viist, meget mere Anledning til at troe
danne end til at nægte dem.

Naar Guds Hensigt udkræver en Foran-
ng, hvortil der ikke er tilstrækkelig Aarsag i
turen, kan den skee paa tvende Maader:
en ved skiulte Virkninger af Guds Almagt,
ikke ere synlige for Menneskene, eller og ved
danne aabenbare Virkninger, som kiendelig
, at de komme fra en høiere Haand, og over-
e Naturens sædvanlige Orden. Endskiønt
ne sidste Maade at virke paa synes ikke at
e overensstemmende med Guds Viisdom og
nneskets nærværende Tilstand, uden naar saa-
ne Virkninger behøves til at stadfæste en nye
dom, er der dog ingen Aarsag, hvorfor vi
lde nægte, at Gud paa den første Maade endnu

virkede umiddelbar, naar Kreaturenes Lyksalighed i visse Tilfælde udkrævede en Forandring i Tingenes sædvanlige Løb, hvortil Gud ikke kunde have lagt de fornødne Aarsager i Naturen, uden at hindre større Hensigter. Jeg vil oplyse denne Sag ved et Exempel. Sæt, at Lazari Sygdom var efter naturlige Aarsager dødelig; der behøvedes da et Mirakel til at bringe ham til Live. Dette Mirakel kunde være skeet, uden at lade ham først døe, og siden opvække ham, ved at hæve den i Legemet skiulte Aarsag til Sygdommen. Dersom Gud havde virket paa denne Maade, havde det ligesaa vel været et Mirakel, men Menneskene havde ikke vidst, om Forandringen var naturlig eller ei; Miraklet havde været skiult; Man havde ikke erkiendt Guds Finger i denne Forandring, og den kunde derfor ikke heller have tient til at bestyrke Christi Lærdom. Lazarus maatte altsaa døe og opvækkes. Men sæt, at Gud, for at opfylde visse Hensigter, vilde forlænge et Menneskes Liv, paa en Tid, da der var ligesaa liden Grund dertil i Naturen, som til Lazari Opvækkelse; Sæt, at saadanne Tilfælde forekom oftere; Mon Guds Viisdom skulde tillade, at giøre det samme paa ligesaa aabenbare en Maade, som den, paa hvilken han opvakte Lazarus? Dersom Døde daglig opstode, hvilken Forvirrelse skulde saadanne Hændelsers Forvent-

ning

ing ikke foraarsage i den menneskelige Tænke-
maade, og i alle vore Handlinger? Da det deri-
mod ingen videre Forandring giorde, om Gud
undertiden ved overnaturlige, men for os skiulte
Virkninger forlængede et Menneskes Liv over
Naturens Kræfter. Vi kunne altsaa nogenledes
begribe, hvorfor Guds Viisdom ikke tillader at
giøre jevnlig aabenbare Mirakler; men vi kunne
deraf ikke slutte, at det strider mod den samme
Viisdom, at forandre undertiden Tingenes na-
turlige Løb ved umiddelbare, men for os skiulte
Virkninger, og endskiønt vi derfor ikke bør vente
saadanne, seer jeg dog ikke heller, hvorfor vi
skulle nægte dem, og hvorfor vi skulle ansee alt
hvad der skeer i Verden, som blot Mechanisk, og
som Virkninger af de Kræfter alene, som Gud
har lagt i den første Skabning. Den fornuftige
Slutning, som vi bør giøre af alt dette, er denne,
at ligesom vi ikke ere berettigede til at kræve no-
gen Hielp af Gud, uden at bruge de Midler, som
han har aabenbaret os i Naturens og Naadens
Rige, saa bør vi og, naar vi følge denne Orden,
ikke indskrænke hans Almagt saaledes til de faa
Regler, som vi kiende af hans viise Huusholdning,
at vi ikke troe tillige, at han kan giøre meget mere
end alt hvad vi kunne bede eller forstaae.

No. 75.

Mandagen, den 5 Octobr. 176

Med al den Høiagtelse, som vi vise m
Gamle, søge vi sielden at efterligne i
det, hvori de virkelig fortiene at tages til
stre. De Gamle elskede deres Fædrenel
deres Historie og deres Sprog. Vi fo
vores og tilbede deres alene, fordi det er
med og gammelt. De skreve for at opl
deres Landsmænd af alle Kiøn og Sta
Deres Efterkommere skrive paa døde Sprog
for at beundres af nogle faa Lærde. De a
Menneskets og Borgerens Pligter, Sæde
og Statskonsten for de vigtigste Dele af
sophien; De søgte at giøre deres Lærdomm
telige for den sunde Fornuft, og at forestille
paa saadan en Maade, at de kunde røre Hi
De indklædte dem i Samtaler, i Fabler, i
ralske Beskrivelser og Caracterer, i Sa
Helte- og Lære-Digter; De forenede paa
pladsen Poesien og Musiken med Sædelære
at give de strenge og alvorlige Pligter en mi
yndig Anseelse. Alt dette var hos dem

ger af den Socratiske Læremaade, en Philo-
hie, som vi siden have indskrænket til den Vi-
skab, som Aristoteles først gav Navn, og af
lken de Gamle, i Mangel af Aabenbaringens
, forstode langt mindre end vi, nemlig Me-
hysiken. Denne og Logik var det, som vore
de alene fandt værdige at beære med det agt-
: Navn af Verdslig Viisdom, og de to yp-
igste af Aristotelis Verker, hans Stats-Vi-
kab og Tale-Konsten, just disse, i hvilke de
nle havde saa stor en Styrke, dem have de
en læst, og endnu mere sielden brugt og efter-
et. De Gamle skreve Historier for at danne
tsmænd og Helte, ved at undersøge de bør-
ge Handlinger efter Grund-Reglerne af Sæ-
ren, Stats- og Krigskonsten, for at vise os
sagerne og Følgerne af de vigtigste Stats-
ndringer, og for at belønne Heltene med
ige Berømmelser, og opmuntre andre ved
aa rørende Taler, til at efterfølge dem. De-
ærde Fortolkere have læst disse Historier, de
oversat dem, og skrevet store Forklaringer
ver, uden at forstaae mere end Sproget, uden
n Indsigt i Sædelæren eller Statskonsten.
have bekymret sig mere om de Gamles Klæ-
agter, om Navnene af deres Guder, deres
ger, deres Gader og Torve, deres Maade
ise og drikke paa, end om de Love, de Leve-

Regler, ved hvilke de udrettede de store Ting som vi nu omstunder baade beundre og belee, uden at kunne give anden Grund derfor, end at de fleste, som fortælle os disse Ting, hverken have Skiønsomhed til at fatte de Gamles Grund-Regler, eller Hierte til at efterfølge deres Dyder. De Gamle forestillede i deres Helte-Digter, deres Sørge-Spil, deres Mynter, deres Støtter, berømmelige Mænd af deres eget Folk, for at give Fædrenelandet Ære, og opmuntre deres Landsmænd til at træde i Fædrenes Fodspor. Naar vi derimod ville giøre en Sang, eller opføre et Skuespil til Dydens Ære, er ingen af vore egne Helte værdig til at træde frem paa Skuepladsen. Grækenland og Rom alene har kunnet frembringe saadanne Personer. Efterkommerne maa slutte, at de Folk, som nu leve i Verden, ikke have giort noget merkværdigt. Aarsagen er ofte alene, at et Dansk, et Engelsk, et Fransk Navn ikke skulde klinge saa vel i vore Ørene som et Græsk eller Latinsk. Ville vi pryde vore Haver, vore Torve, vore Spadsere-Gange med Billeder og Støtter, da er det Apollo, Mars, Herkules og andre gamle fabelagtige Personer, som ved saadanne Erindrings-Tegn fortiene at forevige iblant os. See dette er den sande Lærdom, den grundige Viisdom, som man ophøier saa langt over Boileaus Skiemt og Miltons Løgne, over

de Regler i Veltalenheden, som den flygtige Batteux har givet, og den nye Smag, som Engellændernes Grublen og de Franskes Letsindighed har indført i Konsterne, Videnskaberne, Digte-Konsten og Historien.

Mynter ere de eneste af vore Tiders Arbeider, hvori det er tilladt at fremvise noget af vort eget, men denne Frihed strekker sig ikke videre end til Ansigterne; Klæderne og Overskrifterne maae være Græske eller Romerske. For at betage nogle af mine Læsere den stolte Tanke, at jeg i alting ikke sigter uden paa dem, og at de ikke heller skulde giøre mig den alt for store Ære at troe, at jeg er det eneste Menneske, som kunde falde paa at sige saa forhadte Sandheder, vil jeg i dette Blad indføre nogle Anmerkninger over de skiønne Konster, tagne af Universal Magazin for October 1752.

Stene og Mynter ere de tilforladeligste og rigtigste Efterretninger, som vi have om de forbigangne Tider, da de forestille os Navnene, Billederne og de merkværdige Handlinger af de store Mænd, som have levet for henved to tusinde Aar siden. Det støbte Kobber, eller det haarde Marmor antager ved Bildhuggerens Konst en Alexanders, en Socratis, en Cæsars, en Vir-

gils, en Erasmi, en Carl den Femtes Gestalt. Det er denne Konst, som vi have at takke for den Fornøielse, at vi endnu kunne see og betragte dem, som have været de forbigangne Tiders Prydelser, og at vi have Alderdommens fortreffelige Mønstre for Øine, for ved dem at opmuntres til dydige Handlinger og Helte-Gierninger. Dette var den første Hensigt af denne ædle Opfindelse, og just det, som forskaffede den saa almindeligt et Bifald i Verden. Men ak! hvor skammelig er den ikke overalt forandret og fornedret!

Gaaer jeg f. Ex. ud at spadsere i en offentlig Have, som med store Bekostninger er prydet med en Mængde af Billeder og Støtter, er det da ikke naturligt at formode, at saadan en Ødselhed af den fineste Marmor, som er udgravet af de største Konstnere, har til Hensigt at give os nogle nyttige Regler og Efterretninger? Min Nysgierrighed leder mig til det første Billede, som jeg seer. Efter nogen Betragtning finder jeg, at det forestiller Cephalus og hans Hund Laelaps, Ting, som ere kuns af liden Betydenhed for at opvække min Opmerksomhed. Ligesaa lidt kan jeg begribe, hvortil det nytter at see, paa hvor behændig en Maade Proeris tager en Pill imellem sine Fingre, for at giøre Cephalus en Foræring deraf. Lidt længere hen finder man et Billede af Ceres, af den Gud Pan, eller af

anden fabelagtig Gud, som de fleste ikke kiende et til. Paa et andet Sted bliver Orithyiæ rtførelse ved Boreas, eller en anden saadan el forestillet mod alle de Regler af Ærbar- og Velanstændighed, som bør iagttages baade usene og paa offentlige Steder.

Det er langt fra, at jeg tænker, at vi de sætte alle verdslige Historier tilside, eller e alle de gamle Mesterstykker, som uværdige t efterlignes af os. De skiønne Støtter eller lerier til Versailles og i andre Kongelige Pal- er have visselig havt til Hensigt at opmuntre sterne og at forbedre Smagen. Vi kunne heller nok beundre disse fortreffelige Mønstre.

Men paa den anden Side viser det en be- erlig Overtroe og en meget indskrænket Tæn- tade, at ikke finde Smag i andet end i det, er gammelt, og uden Ende at tage Efter- lser og Tegninger af disse Mønstre. Lad fterligne de Gamle saaledes, som Addison og e have efterlignet dem. Disse undersøgte vel Græske og Romerske Digtere, for at danne s Smag; men de holdt det derfor ikke for- nt at skrive paa Græsk eller Latin, eller i Stykker at være slaviske Efterfølgere af dem. tænkte selv, og frembragte noget Nyt af deres.

Saaledes burde og Billedhuggerne og Ma- giøre, og ikke altid blive ved det samme,

uden at kunne forestille os andet end en Apol, en Diana, en Herkules, en Faunus og andre saadanne forslidte Billeder.

Havde Grækerne ikke været andet end slaviske Efterfølgere af Egypterne, da havde vi ikke havt andet end lutter Egyptiske Tegninger og Afmindelser, da de nu tvertimod, ved at forbedre Konsten, have brugt den til at give Folket i Grækenland nyttige og offentlige Efterretninger om deres eget Lands Merkværdigheder. Alle deres Spadsere-Gange og offentlige Steder vare fulde af Billeder af berømte Krigs-Helte, Øvrigheds-Personer, Lovgivere, Philosopher, Bygmestere, Talere og andre berømte Mænd. Naar de kom paa de Steder, kunde de vise hinanden en Draco, en Solon, eller en Aristoteles. Her stod en Stifter af en berømt Secte, hisset en tapper Anfører; Fast ved hvert Skrit paa Gaderne eller Torvene i Athenen kunde de lære noget nyttigt af Sædelæren eller Historien. Saaledes blev enhver bekiendt med de Personer og Ting, som i forbigangne Tider havde været merkværdige, og den Ærbødighed, med hvilken man ihukommede dem, som i adskillige Stænder have adskilt sig fra Hoben, var ligesaa mange Opmuntringer for andre, til at giøre sig den yderste Flid i deres adskillige Forretninger og Foretagender.

Der

Der er intet, hvorom man mere taler iblant os, end om Smagen; Men jeg troer, at vi skulde give bedre Prøver deraf, dersom vi i Stedet for alle disse Billeder af den gamle Fabel-Lære, og de gamle Forvandlinger, opfyldte vore offentlige Pladser, Haver og Cabinetter med saadanne Figurer, som kunde tiene til at forbedre vores Forstand, og forevige saadanne Mænds Ihukommelse, som fortiente at sættes til Mønstre for Efterkommerne. Hvor fornøieligt og tillige opbyggeligt et Syn skulde det være for os, naar vi i en stor Billed-Sal fandt paa den ene Side alle vore berømteste Generaler, paa den anden alle dem, som havde indlagt sig meest Ære i Videnskaberne, og paa den tredie dem, som vare blevne Navnkundige ved deres Opfindelser og Forbedringer i Konsterne og i Handelen, med saa Ord, naar vi med et Øiekast kunde oversee alle dem, som ved deres Mod, deres Lærdom, deres nyttige Opdagelser og utrettede Flid, have forøget deres Fædrenelands Velstand. Vi maatte ikke heller ganske udelukke dem, som i de andre Dele af Verden havde giort sig berømte, for at vise, at Dyd og Videnskab fortiene overalt, hvor vi finde dem, at elskes og æres. Naar Erasmus, Küster eller Faust have giort sig fortiente af det hele menneskelige Selskab, bør deres Asmindelse være os ligesaa dyrebar, som den er

for deres egne Landsmænd, og de have ligesaa stor Ret til at æres med Støtter i London, som i Rotterdam, Harlem og Maynß. Skulde der være nogen, som ikke ønskede paa en offentlig Spadsere-Gang at see, i Stedet for Marsyas og Irions Støtte, Huygens Billede hos Newtons, Malebranche hos Locke, Ludvig Elzevir hos Robert Stephan, og Lord Arundel ved Siden af Colbert.

Paa denne Maade kunde vi snart faae en almindelig Kundskab i Historien, og naar vi giorde vore Spadsere-Gange ligesaa beqvemme til Underviisning, som til Fornøielse, kunde vi blive lærde uden engang at læse. Men det lader, som om vi baade i Billdhugger- og i Maler-Konsten bekymre os saa lidet om Sandheden, og at det Fabelagtige alene er i Moden. Vi finde ingen Smag i Historien, dersom den ikke forbedres med saadanne Tillæg, og vi ere deri allerede komne saa vidt, at vi ikke mere kunne kiende vort eget Folks Levemaade og Sæder for hundrede Aar siden, af de Beskrivelser, som vi have. Vore Ædle og Store skamme sig ved at lade sig see i en Engelsk Dragt ved Hoffet, eller for i Spidsen af en Krigs-Hær. De maae males som Grækere eller Romere, om de skulle have nogen Ære deraf. Lader en Huusfader eller en anden lærd Mand sig afskildre, har Maleren, i Stedet for

deres

deres rette og sædvanlige Dragt, hvoraf Efterkommerne engang kunde kiende, til hvad Tid de have levet, Hovedet saa fuldt af Alderdommens Prydelser, at det hele Malerie maae være i den gamle Smag. En Adelsmand maae udrustes med et Harnisk, som en Krigs-Gud, og hans Hoved prydes med en Paryk, som er lagt i de ziirligste Lokker; Hvor vel skikke disse Ting sig ikke sammen? Maleren giver saaledes ofte en Borger en Krigerisk Dragt, med blotte Arme, ligesom det var en Romersk Feltherre; og en Philosoph forestilles i sin Studerestue med Natkue og Slobrok, i saa selsom en Dragt, at man skulde troe, at Maleren havde villet tegne os en Moskoviter eller en Indbygger i Tonquin.

No. 76.

Fredagen, den 9 Octobr. 1761.

Der er Pedanterie i alle Stænder, og dog holder enhver sin Stand frie derfor. Soldaten troer, at Pedanteriet alene har sit Sæde i den Lærdes Studere-Kammer; og den Lærde meener, at det findes ingensteds mere end paa

Parade-

Parade-Pladsen. Enhver er forelsket i sin Stand, og ønsker derfor gierne at finde Feil hos en anden, for at kunne giøre sig selv den Kompliment, at han har udvalgt den beste.

En Særsindet kalder ofte en ligegyldig og almindelig Sædvane Pedanterie. Magisteren maae lee af mig saa meget han vil, fordi jeg kysser et Fruentimmer paa Haanden. Er jeg en Pedant, saa er jeg i det mindste en føielig Pedant; og jeg vil i en ligegyldig Sag heller begaae en Daarlighed, for ikke at legge mig ud med alle Folk, end være klog, for at beholde Magisteren til Ven. Da Diogenes vilde ikke reise sig for at gaae Alexander i møde, gik Alexander af Solen for at føie Diogenes. Mange skulde maaskee være stolte nok til at giøre det samme som Diogenes; men faa skulde, som Alexander, have Høimodighed nok til at lempe sig efter en Pedant.

Naar man paa engang treffer to Pedanter af adskillige Stænder, kan man ved dette Syn blive overbeviist derom, at en Feil kan have meget ulige Skikkelser, og dog blive endnu den samme Feil. Denne Fornøielse havde jeg forleden, da Clitander og Sommelius mødte hinanden uden for mine Vinduer. Sommelius gik langsom henad Gaden, men den ene Haand i Barmen og den anden i Vest-Lommen, han saae

den i Været, og naar han engang giorde det,
kte han Øinene ligesaa hastig tilbage og blev
, som om nogen havde bemerket ham; ved
rt Øiekast var han saa bange, som om hele
iden vidste, at det var Sommelius, og gav
agt paa andet end paa ham. I hans An-
var en tvungen Alvorlighed, som naar man
undertrykke en indvortes Glæde, der dog mod
es Villie udbryder. Jeg merkede let af den
ine, han giorde til de unge Studentere, der
dte ham, an han i Gaar maatte have været
Examen, og faaet en berømmelig Caracter.
n hilsede ingen uden med stor Eftertanke, og
agtede dem meget nøie, for at merke, om de
aa vidste, at han var den Person, der havde
et sig saa vel. Clitander derimod havde en
og skiødesløs Gang; hans Øine spillede
llem begge Siderne af Gaden. Naar nogen
dte ham, tog han saadan en Stilling an, som
tilkiende, at han gik dem i møde, alene for
udbede sig deres gunstige Dom om hans Per-
; gik En forbi uden at merke ham, den for-
gte Clitander med et foragteligt Øiekast, som
eidede den anden sin Uagtsomhed; men saae
n efter ham med en Opmerksomhed, som til-
idegav nogen Høiagtelse, da opklaredes Cli-
ders Ansigt, og han undersøgte sin hele Per-
, for at finde, hvori de Fortienester laae, som

havde

havde giort andre saa agtsomme, om det var den smukke Læg, eller den nette Skoe, som man beundrede. Saa ulige Personer, som disse, kunde ikke andet end blive hinanden vaer, længe forend de kom sammen. De lavede sig og begge til at tage imod hinanden med den Foragt, som enhver troede, at den anden fortiente, og som = = = de fortiente begge. Jeg merkede, hvor Sommelius lagde sit Ansigt i Folder, for at udfinde den Mine, som var beqvemmest til at vise hans Modstander, at han ingenlunde var sindet til at give ham Fortrinet for en Person, som offentlig havde fortient saa megen Berømmelse for sin Lærdom. Men Clitander forsømmede ikke heller noget paa sin Side, hvorved han kunde give sin Person en Glands, som i det mindste maatte afnøde den anden et misundeligt Øiekast.

Ikke alle Pedanter ere lige utaalelige; de ere ikke heller alle lige skadelige. Der er et Slags Pedanterie, som alene fortiener at belees; men der er et andet, som har alt for alvorlige Følger, til at man skulde lee deraf. Enhver i Byen veed at sige, at Orgon er hovmodig, og jeg troer det selv; thi Orgon har kun liden Forstand og stor Lykke. Men ingen taler om hans ærværdige Svoger, da jeg dog er vis paa, at han har langt større Mod end Orgon, endskiønt han skiuler det med et heldende Hoved og en kry-

ende Gang. Det er sandt, naar jeg taler med Orgon, maae jeg ikke glemme at ophøie hans Fortieneſter mod mig; jeg maae nøie passe paa at nævne hans Titel ved hvert Ord; glemmer jeg det engang, stiller han sig an, som om han ikke hørte, hvad jeg sagde, og med et koldsindigt Hee! nøder mig til at sige de samme Ord igien, for at rette min Feil; men naar jeg iagttager dette, er Orgon for resten høflig, og begegner mig aldrig med Foragt. Men hans Svoger . . . ja jeg takker Gud, at jeg ikke kiender ham; men dette veed jeg, at han spildte en af mine Venners Lykke, der engang kom ind til ham uden at lade sig melde; og man fortæller om ham, at han alletider staaer inden for Vinduet, for at bemerke, om hans Clienter tage en ærbødig Mine, naar de gaae forbi hans Huus. Kort: en hovmodig Pedant, som tillige er egensindig, og har nogen Magt i Hænderne, er et af de fæleste Skabninger i mine Øine.

Jeg finder saadan en Mængde Pedanter, hvor jeg seer mig om, at jeg umuelig kan give et fuldkommen Portrait paa dem alle. De ere og saa ofte saa ubestandige, at de forvandles under mit Øiesyn, og have saa uvis en Caracter, at jeg ikke veed, fra hvad Side jeg skal angribe dem. Jeg vil alene forsøge at udkaste nogle

enkelte Grundtræk til en eller anden, ligesom de først forekomme mig.

Struma lovede i Gaar at ville giøre mig en Velgierning; jeg skulde komme til ham i Dag Klokken Ti. Gud veed, jeg trængte haardt til den. Jeg kom et halv Qvarteer til Elleve, han lod mig gaae, og kaldte mig Utakaemmelig. Den Pødant!

Par bleu, sagde den unge Msr. Franzen, hvor giør det en *agreable tems* i Dag! Ja, svarede Magisteren, Sandserne synes at ville have Herredømmet over de høiere Siélens Kræfter. Efter-Aarets Yndigheder smile ret i Dag den kielne Ungdom i møde. Derpaa tog denne skiønne Aand Ordet, som i Gaar kiøbte en græsk Grammatika, for i Dag at læse i Pindar.

Roes engang Serpil for at være en stor Satyricus. Hvad gielder? Han skal giøre Forsøg med sine Stikpiller paa dig selv. Du er hans Ven? Det skader ikke; naar kun Serpil kan hedde vittig, saa opofrer han gierne sine beste Venner. Jeg hørde ham engang sige til sin Moder: Mama, jeg troer ikke, at F** har været min Fader; thi alle sige, at han var saadan en ærlig og enfoldig Mand.

Astulph lader sig aldrig see paa Gaden uden med sin Tiener efter sig. Han seer hvert

Øieblik

)ieblik tilbage, og kalder Tieneren til sig. J
orgaars kaldte man Astulph et Kiødhovet, t
)aar fik han en Titel, i Dag har han allerede
;aet Ja paa den vittige Frøken F * *. Den
kkelige Pedant!

Du kan giøre Emil til en Religions-
Spotter, alene ved at vise dig bestyrtet over hans
gudelighed. Han fortæller dig, hvor mange
ruentimmer han har forført; hvor tidt han har
gt i Rendestenen. Troe ikke et Ord deraf;
in digter det altsammen, for at kunne holdes for
munter Skielm.

Herr von Tyboe maae være en Pedant,
t kan ikke feile; thi hans Tienere ere grove og
jøslige. De tilsige mig altid at møde i For-
emakket tre Timer førend Herren giver Audien-
; en af dem har stødt en Supplikant ned af tre
rapper, for at giøre sin Herre Plads, og Her-
n kaldte Supplikanten, da han laae neden for
rapperne, en næsviis Karl.

Den unge Julius tør intet tale i sin Fa-
rs Nærværelse. Spørger du ham om noget,
i svarer han ikke, men seer paa sin Fader · · ·
vem hans Fader er? · · · Det er ham, som
letider gaaer med de fire Drenge-Børn, der ere
je-ens klædte; Har du ikke hørt om en Mand,
)is Datter blev forført, fordi hun ikke maatte

gifte sig, førend hendes ældre Syster var forsynet : : : :

Lupin, min gamle akademiske Ven, tog fat paa mig i Gaar paa Gaden, og talte med mig over en halv Time. Jeg kunde ikke begribe, hvad der var Aarsagen til den overmaade Mildhed, der opklarede hans Ansigt, imens han talede, da det er første Gang Lupin har vildet see til mig, siden den Tid han vandt den store Sum i Lotteriet. Jeg bildte mig stadig ind, at nogen havde sagt Lupin, at jeg havde faaet en Titel, og at han derfor holdt mig sit Venskab værdigere end tilforn. Jeg var allerede i færd med at forsikre ham vidtløftig om, at min nye Værdighed ikke i ringeste Maade havde forandret mig, da jeg blev et ungt Fruentimmer vaer, som stod i et Vindue lige over for ham. Nu merkede jeg først, hvorfor Lupin havde talt til mig, og at det ikke var mig han talede med, men Jomfruen.

B * *

No. 77.

andagen, den 12 Octobr. 1761.

t, som jeg i de foregaaende Blade har søgt
om den Christelige Religions Fortrin for
Systemer om Gud, som vare bekiendte i
n paa den Tid, da den først blev prædiket,
den Tvivl ansees for en af de vigtigste Aar-
til dens hastige Udbredelse. De alminde-
Meninger om Religionen og den offentlige
dyrkelse vare da saa fulde af Overtroe, at
nde Fornuft behøvede kuns liden Oplysning,
indsee deres Urimelighed, og Philosophien
Mangel af et høiere Lys, som kunde lede
rdelige Vise i deres Undersøgning, saa fuld
vl, at de Klogeste og Oprigtigste, som So-
ikke kom videre, end til at erkiende For-
s Utilstrekkelighed, i det, som var Menne-
llermeest magtpaaliggende at vide. Saa
som disse Omstændigheder maatte befordre
ionen paa en Tid, da den endnu var nye,
prædiket i sin fulde Reenhed, da den endnu
n var blandet med Philosophie eller Over-
og da Philosophien, uden at være endnu

bestraalet af Aabenbaringens Lys, var ligesaa nøgen og mørk, som den uden Aabenbaringens Hielp skulde have været endnu, og den almindelige Guds Dyrkelse ligesaa ufornuftig og vanskabt, som den altid maae blive, naar de, som anføre Hoben, ville opfylde Fornuftens Mangler ved opdigtede Lærdomme og Vunderverk. Saa meget, siger jeg, som disse Omstændigheder da maatte befordre Religionen, saa meget maatte de menneskelige Tillæg og Misbrug, med hvilke den siden blev opfyldt, hindre dens Fremgang, især naar man i denne Tilstand sætter den imod en Philosophie, som er stolt af det Lys og af de Forbedringer, som den har Religionen alene at takke for. Da jeg satte mig for at udføre disse Betragtninger videre, fandt jeg et Brev i Gentlemanns Magazine, for April-Maaned 1760. p. 171. hvor Forfatteren har afhandlet denne Materie, og oplyst den med saa mange Store Læreres Vidnesbyrd, at jeg gierne opofrede den Ære at levere Læserne en Original, for at kunne sige Dem det samme med andres Ord. Har jeg, tillige med Forfatteren, og alle dem, hvis Vidnesbyrd han anfører, taget Feil, kan man dog ikke beskylde mig for at have i saa vigtig en Sag søgt Ære i at sige noget Nyt, og man skal altid finde mig ligesaa villig, som Forfatteren, til at tilstaae den Sandhed: At Mennesker kunne tage feil.

Jeg

g ønsker intet meer, end at man ved Brevets ennemlæsning stedse vil tænke paa denne Sand-, som er saa vigtig en Lærdom i den Protentiske Kirke.

* * *
** ** **

Det har ofte givet mange fornuftige Folk Anledning til Forundring, at Christendomn, som blev saa hastig og almindelig antaget, den i en oplyst og sleben Alder blev prædiket nogle saa enfoldige og ulærde Fiskere, nu omnder enten tager af, eller i det mindste ikke r mere saa stor Fremgang i Verden, paa en , da den baade beskyttes af saa mange mægti- Fyrster og læres med saa megen Nidkiærhed af de og dygtige Folk, som ved de stærkeste Grunde æges til at paatage sig dens Forsvar.

Det er let at oplyse denne Vanskelighed, som vi give os Tid til at undersøge Verdens værende Tilstand og Beskaffenhed. Vi skulde uden Tvivl finde, at den har sin Grund i nge Aarsager, som jeg nu ikke kan opregne, og derfor vil indskrænke mig alene til de følgende:

1) Den liden' Omhyggelighed, som de fleste istne vise for at efterleve alle Grundreglerne en Religion, som de bekiende, er uden Tvivl største Anstød for dem, som endnu ikke have

antaget den. De kunne neppe forestille sig, at de Christne selv virkelig troe denne Religion, naar de see dem handle tvert imod alle dens Befalninger, og at overtræde selv de Love, om hvis Nødvendighed og uomgiengelige Forbindelse de vilde overbevise andre. De Vantroe, som forundre sig over at finde saa megen Grumhed, Gierrighed og Troløshed hos Christne, ere tilbøielige til at slutte deraf, at en Religion, som ikke giør bedre Virkninger iblant dens egne Bekiendere, kan ikke have en Guddommelig Oprindelse. Man kan ikke heller vente, at saadanne skulle have Lyst til at antage den Christne Religion, saa længe de, som allerede bekiende den, ikke indrette deres Levnet og Handlinger, saa vidt den menneskelige Skrøbelighed tillader, efter dens Himmelske Befalninger. Denne Betragtning bør derfor nødvendig forpligte alle Christne, som have nogen Høiagtelse for deres store Lærer, og ønske, at hans Religion maatte blive almindelig antaget i Verden, til at leve selv efter de Love, som han har givet dem, saaledes, at de Vantroe deraf kunde see, hvor uendelig Christendommen overgaaer alle de falske Maader at dyrke Gud paa, som nu findes i Verden, og derved overtales baade til at antage og udøve den.

2) De mange menneskelige Tillæg, som ere føiede til Troens Lærdomme, og de Misbruge,

som

re indførte i de Christnes Gudsdyrkelse, efter
id, da Evangelium først blev prædiket, have
meget til at hindre dets almindelige Anta-
Verden. Den Christne Religion var saa-
som den først blev foredraget, klar og en-
. Man forlangte kuns af de første Christne,
skulde bekiende: JESUS at være Mes-
Guds Søn. Dette sees klarligen af de
Troes-Bekiendelser, og af den hele Skrift.
den Æthiopiske Kammersvend forlangte at
i den Christne Religion, sagde Philippus
m: Dersom du troer af dit ganske Hier-
maae det skee. Ap. Giern. 8, 37. og han
e: Jeg troer, at Jesus Christus er
s Søn. Dersom du bekiender den
e Jesum med din Mund, og troer i dit
te, at Gud opreiste ham fra de Døde,
al du blive salig. Rom. 10, 9. Hvor
Christendommen siden er bleven forderver,
bedrøvelig Sandhed, som dens ivrigste For-
e ikke kunne nægte; Man kunde i de føl-
Tider sige som *Erasmus Roterodamus:*
niosa res esse Christianum, at der ud-
des megen Kløgt til at være en Christen.
e Maade at prædike Evangelium har for-
t dets Fiender store Fordele, og givet dem
ning til at giøre saadanne Indvendinger,
ste have meget Skin af Rimelighed. Lord

Bolingbroke anmerker i hans Breve til Pope p. 279. at Evangelii Prædikanterne ikke ere fornøiede dermed, at Guds aabenbarede Ord, baade det gamle og det nye Testamente, er bekiendtgiort i Verden saavel ved Originalen selv, som ved gode Oversættelser, og at det ikke heller er dem nok, at have fastsat alene saadanne Troens Artikle og Grund-Lærdomme, som ere klarligen aabenbarede i Evangelio; men de forlange endog, at vi skulle troe og bekiende os til et konstigt System, som de selv have sammensat, og hvorved den sande Christendom forvikles i en Mængde af Stridigheder, som hverken have deres Grund i den naturlige eller aabenbarede Religion, men ofte ere stridige mod begge. Bolingbroke var en Fiende af den Christelige Religion, og hans Ord gielde derfor i denne Sag ikke videre, end til at bevise, at Christendommens Fiender virkelig deraf tage saadanne Beviis, til at bestride den, som ere saa meget mere farlige, som de tages af Religionen selv, og grunde sig paa Klagemaal, som vore beste Lærere selv maae tilstaae. Den lærde Biskop af Cloghers bekiender selv det samme i hans *Vindication III. D. p.* 8. hvor han siger: „At
„ saadan en Maade at lære Religionen er brugelig ikke alene i Pavedommet, men og i de
„ Protestantiske Lande." Den lærde og gudsfrygtige Dr. Hammond, naar han i hans

View

of the Directory roser den Enfoldighed
'thed, med hvilken Lærdommen fremsættes
i Catechismo, siger: at „dersom vi altid
e ved den Enfoldighed, og fremsatte ikke
tørre Mængde af Troens-Artikle, end dem,
Apostlerne have troet, og som ere fore-
gne i vores Catechismo, og lod alle de vigti-
ærdomme om Daabens Løfte og alle Guds
alninger blive saaledes, som de ere forkla-
af Christo, er jeg vis paa, at der ikke
e være saa mange iblant os, som hadede
ordømte hinanden, (hvilket gemeenlig er
kningen af mange Meninger og Forklarin-
) mere Gudsfrygt og Kierlighed, og saa
en Christendom blant de Christne og Pro-
nterne, som der hidindtil kuns har været
deraf." Det største Anstød, som hos alle
ier, og til alle Tider har hindret Evange-
Sandhedens Fremgang har været en hyk-
lidkierhed for at indføre med Magt en ind-
overensstemmelse i Meninger, som i sig selv
nelig, i stedet for den sande Christelige
d, som er grundet paa Oprigtighed, Kier-
og en indbyrdes Fordragelse, som er Grun-
l den Christelige Fuldkommenhed. Dr.
Serm. VIII. Vol. 6. 8vo. Alle de, som
Christi Evangelium, have ikke den ringe-
edning til at stride om nogen vigtig Lær-

dom,

dom, da alle Christne ere døbte paa Bekiendelsen af den samme Troe, og forbindes til at adlyde de samme Befalinger; Det er bekiendt nok, at al Strid i Christenheden har reist sig alene af de adskillige Tillæg, som enhver Sect eller Partie har af egen Myndighed, og tvertimod deres Læreres Befaling, understaaet sig at føie til hans Lærdomme og Love. *Id. Serm. VIII. p. 525.*

Det første Skrit til at udbrede Christi Rige maae derfor bestaae i en Forbedring i Christendommen selv, og hos dem, som antage og bekiende den. Den Romerske Kirke er ikke den eneste, som trænger til Forbedring. De andre Christne Selskaber, som have adskilt sig fra den og afskaffet dens største Misbrug, ere afvigede nogle meer og andre mindre, fra den første Evangeliske Enfoldighed, og have blandet nogle menneskelige Lærdomme med Guds Ord; hvorfore de og have Forbedring nødig. Man maae derfor haabe, at der engang kommer en Tid, da Religionen skal faae en yndigere og mere indtagende Skikkelse, da Christne skulle blive enige ikke i Meninger om alle de Theologiske Sætninger, hvilket er umueligt, saa længe Mennesker ere Mennesker, men i Kierlighed, i Samdragtighed og i en almindelig og enfoldig Troes Bekiendelse. *Jortin's remarks on E. H. Vol. III p. 445.*

3) S

) En blind Høiagtelse for Fædrenes og
lodernes Myndighed har og giort meget
idre Christendommens Forbedring. Man
t tilforn for utilladeligt at vige fra Fa-
Neninger eller at forkaste Modernes Be-
r, da Intet er mere vist, end at disse
og Kirke-Moder ikke alene kunde feile,
virkelig have feilet, og at det ikke er ri-
t giøre deres Meninger til vor Regel og
r, siden de ikke alene have modsagt hin-
nen og ofte modsagt sig selv. Nu en-
er denne Hinder for Christendommens
ng meget faldet, og man dømmer ikke
r saadanne Folkes Meninger, som lige
unne være urigtige, som det er muligt,
o kunne tage feil; Man lærer i det mind-
at Troens Lærdomme bør dømmes efter
e Bøger, som alene kunne giøre os vise
ighed.

Jeg er

rech, April 2.

No.

No. 78.

Fredagen, den 16 Octobr.. 1761.

Jeg var forleden, sagde vores Kiøbmand, buden til Giæst hos en Mand, som vil ansees for en stor Patriot. Om han fortiener dette Navn eller ei, vil jeg overlade til Dem, min Herre, at dømme, naar jeg har fortalt Dem hvad der passerede i Selskabet; men det Vidnesbyrd tør jeg altid give ham selv, at han er en fortreffelig Vært for alle dem, som gierne spise og drikke vel. Man maae tillade ham at føre Ordet, og at have Ret i sit eget Huus, især naar han taler om Fremmede, og uden Medlidenhed fordømmer den Nation, som i det Øieblik har den Ulykke at mishage ham; Denne Frihed bør man og virkelig tilstaae ham, naar man kiender hans Caracter, og veed, at hvor meget han end har at udsætte paa alle Fremmede, er han dog saa upartisk, at han tilstaaer, at der ikke er et Land til i Verden, som jo frembringer noget, der har den Lykke at smage ham.

Den Franske Nation er iblant alle den, som han er meest ugunstig; dog har den og sine

de Øieblik om Dagen, endskiønt disse ere me-
saa. De første Retter, som vi fik, vare
ıne Supper, Engelsk Kiød og Budding, hvilke
etter gave alle vores Vært Anledning til at tale
get om den Franske Nations Letsindighed og
ı den Engelskes Grundighed. Hollænderne og
Tydske fik for Dugens Skyld, som var vævet
Slesien, og bleget i Harlem, nogen Deel i disse
erømmelser. Dog var han ikke saa nidkier
disse Nationers Ære, at han jo tilstod, at
n maaskee med Tiden kunde giøre ligesaa godt
lmet her i Landet; men han svoer paa, at alle
e Franske Projectmagere kunde ikke lære os at
je saadant et Stykke Kiød, eller at lave saadan
Budding, som den vi havde paa Bordet.
ette gav ham Anledning til at fortælle os, hvor
den Franske Nation lever. En Suppe, sagde
ı, kogt paa en Lundstikke, en Salat, et Fransk
rød og et Glas Vand, er et god Maaltid for
Fransos, og dette, forsikrede han, var Aar-
en, hvorfor Nationen havde hverken Styrke
r Grundighed, hvorfor de ikke vare saa gode
ldater, som de Tydske, og havde sielden Taal-
adighed til at skrive store Bøger. Han tog
Daase og sit Uhrverk op, for at vise, hvor
kt det Franske Arbeide var, og at Tegningen
alt hvad man havde for sine Penge. Men
d skal man giøre, sagde han, det er Moden,

og

og jeg holder for, at siden vi endelig skulle kiøbe saadant af andre, er det bedre at forskrive det, end at fylde Landet op med Fremmede, som foragte og forderve Nationen. Det eneste, som anstod ham i Frankrig, var Vinene; Det er ikke, sagde han, fordi de ere saa gode i sig selv; thi de ere tynde, og komme i Henseende til Kraften og Styrken hverken mod de Spanske og Italienske Vine, eller mod Engelsk Øl, men af disse Drikke kan man ikke nyde meget. Han gav os en fortreffelig Bourgogne-Viin, og medens vi drak denne af store Engelske Glas, forsikrede han, at naar han drak, vilde han gierne have noget tungt og fast i Haanden, og holdt derfor mere af disse Glas end af vore egne. Over Maaltidet blev der talt meget om Penge-Mangel i Landet, og han forsikrede, at endskiønt vi havde flere Skibe nu end tilforn, troede han dog, at vi tabte i vores Handel, især paa Frankrig; men derfor, sagde han, er det just ikke fornødent at forhøie Tolden paa Vinene. Ved Slutningen af Maaltidet begyndte hans patriotiske Iver at falde, og efter nogle Minuters Taushed, sagde han, i det vi stod op fra Bordet, at hvor urimelige end de fleste Franske Moder vare, holdt han det dog ikke ganske ufornuftigt at sove Middags-Søvn.

Da Caffeen havde fordrevet Dunsterne, kom hans patriotiske Geist over ham igien; Ben-

e vare fra Levante, Sukkeret fra Martini-
Theekopperne fra Japan, og Skeerne giorte
iris af Peruviansk Sølv. Endskiønt Caf-
var saa forbrendt, at man ikke kunde smage,
det var Bønner eller Erter, drak han dog
med stor Appetit, og forsikrede, at der var
en Forskiel i Smagen imellem de Levantiske
nner, og dem, som vi hentede fra vore Øst
stindien; han beklagede, at vort eget Suk-
var dyrere end det Franske, og at den Chi-
ke og Vestindiske Handel ikke havde større
agang.

Jeg tog mig denne ene gang, sagde Kiøb-
den, den Frihed at sige ham imod; Dersom
, svarede jeg, brugte Levantiske Bønner og
sk Sukker, var det ikke Under, om den
indiske Handel gik tilbage. Hvorfor J**,
e han med Heftighed, give J os da ikke bedre
e og bedre Kiøb? eller hvorfor passe vore
-Betientere ikke bedre op? Vel er jeg en
Patriot, men jeg seer dog ikke, at Kierlig-
til Fædrenelandet forbinder mig til at drikke
Caffe, og betale mit Sukker dyrere, naar
andre kunne have det baade bedre og lettere.
e alle andre, svarede Kiøbmanden, sige uden
ol ligesaa. Enhver vilde maaskee nok handle
Patriot, dersom alle andre giorde det sam-
, men de betænke ikke, at det aldrig kan kom-

me dertil, at mange handle saa, førend en[...]
begynder fra sig selv. Jeg beklager dem, [...]
af Trang forledes til at bruge uretfærdige Mid[...]
for at sætte sig i Ligevægt med andre, som [...]
saadanne uretfærdige Midler berige sig. [...]
ærlig, men fattig Kiøbmand kan, naar han le[...]
iblant mange Bedragere, sættes i de Omstænd[...]
heder, at han enten maae begaae Uretfærdig[...]
der, eller opgive Handelen? Men andre, [...]
ikke ere Kiøbmænd; som for at giøre en li[...]
Fordeel paa de Vare, som de indkiøbe til de[...]
eget Brug og Fortæring, eller for en indb[...]
Smags Skyld, som de finde i det Fremm[...]
handle med saadanne Bedragere, mon de ikke [...]
være Lastværdige, end alle Kiøbmænd og T[...]
Betientere? Saa længe vi have mange saad[...]
ne Borgere iblant os, skulde en heel Krigs[...]
af Betientere ikke forslaae til at hindre alle fr[...]
mede Vares Indførsel, og vore Kiøbmænd ma[...]
være opdragne i den strenge Dyd af Lacedæ[...]
og Rom, dersom der ikke fandtes nogen, [...]
lod sig forlede til at søge utilladelige Ford[...]
Verden bliver aldrig i nogen Tid forbedret, [...]
som enhver vil bie, indtil alle giøre det sam[...]
De, Min Herre, er en formuende Mand, [...]
ikke lever af Handelen, og ikke kiøber uden h[...]
De fortærer. Om og de indenlandske Vare [...]
lidt dyrere end fremmede, skal denne Forsk[...]

ofte er anseelig paa den store Mængde af
e, som gaaer igiennem Kiøbmændenes Hæn-
ikke giøre mange pro Cento ud i Deres
sholdning. De er en Embeds-Mand, en
nds-Person, og i Betragtning baade af De-
Stand, Deres Eed, Deres Embede, og
es Besoldning, Staten nøiere forbunden end
Kiøbmand, som lever af sit daglige Arbeide;
nd De først at vise Deres patriotiske Nid-
ed deri, at De aldrig kiøbe noget, som er
iden, og ikke forskrive fremmed, saa længe
an giøres her i Landet. Lad være, at det
altid var saa fuldkommen, den Mangel maae
ades ved alle Begyndelser; og naar vi be-
e, hvor mange virkelig gode Manufacturer
ve, hvor lang Tid det har kostet andre Folk
inge deres Arbeide til den Fuldkommenhed,
r sandelig giort meget hos os i 30 Aar, thi
ä værende Indretninger ere ikke ældre. Der-
en indenlandsk Vare, som De enten bruger
læde, eller Spise, eller Prydelse i Deres
s, ikke har al den Smag og Anseelse, som
mmed Stykke af samme Slags, skal det dog
dem mere Ære, end det prægtigste, som
sten formaaer at frembringe, dersom Folk
at det ikke er af Karrighed, men af Pa-
sme, at De foredrager det Indenlandske,

og derom kan man jo ikke twivle, dersom disse Vare ere dyrere.

Ja, saa snakker man for os, svarede Kiøbmandens Vært, Jo jeg kan høre, at I og haver læst de politiske og oeconomiske Skrifter, som ville bilde os ind, at vi kunne være rige uden Penge = = Saadanne Bøger, som der nu omstunder skrives, og deri have vi og lært at efterabe Fremmede, ere et Lands største Ulykke. Naar vi først ere ødelagte ved Projecter, komme Skribenterne bag efter, og giøre os Hvidt Sort, og Sort Hvidt, saa have de hundrede gode Raad, som alle gaae kuns ud paa at indskrænke Folk, for at skaffe os de Penge igien, som vore gode ærlige Forfædre samlede, uden at være indskrænkede, og uden at forstaae enten Politiken eller Oeconomien. Snart skal et afskaffes, snart et andet; Nu maae det ikke indføres, nu skal Prisen derpaa forhøies. I gamle Dage tænkte man anderledes; I stedet for at forhøie Tolden paa fremmede Vare, søgte man at skaffe sine Landsmænd dem for godt Kiøb, og lod Fremmede igien betale dyrt, hvad de hentede i Landet. Nu er alting forkiert. Alt hvad der kommer Udenlands fra, skal være dyrt, og vore egne gode Indenlandske Vare, vores Korn, vores Smør, dem skulle Fremmede have for got Kiøb. I stedet for at vi nu drikke Vand og tyndt Øl af Leerkar,

og ere dog lige fattige, drak man i forrige Tider Brunsviger Mumme og Rhinsk Viin af Sølv-Kander; Men hvor ere nu disse Kander? : : :

Jeg vilde have svaret ham, sagde Kiøbmanden til mig, at disse Kander vare omstøbte til Thee-Potter, Caffe-Kander, o. s. v. Men en lærd Mand af Selskabet, som havde en høi Røst og en sterk Lunge, faldt os ind i Talen; han roste Værten for hans patriotiske Tænkemaade, og forsikrede, at, hvad Videnskaberne angik, var der lige saadan en Forskiel mellem den gamle grundige Lærdom og den nye Smag, som imellem Brunsviger Mumme og tyndt Øl. I Stedet for at forbyde fremmede Vare, sagde han videre, var det nok saa godt, om man forbød fremmede Bøger. Jeg undtager de Engelske Commentarier og vore Tydske Lære-Bøger; men, siden vi have begyndt at læse Franske Skrifter, og at efterligne dem i vort eget Sprog, er den sande Lærdom, og tillige med samme, gode Bøgers Priis saaledes falden, at det er Skam. Bøger, som i forrige Tider have været den største Zirat i vore Lærdes Bogsamlinger, Elzeviriske Oplag, Skrifter *ad modum minellii*, *cum notis variorum*, ja vel og undertiden *in usum Delphini*, Scheldonianske Oplag i prægtige Engelske Bind Store Collectioner in Folio, som have kostet mange Penge, selges nu ofte efter

Alen-Maal paa vore Auctioner; Og disse nymodige smaa Verker i 12. disse *Memoires*, *Essais*, *Oeuvres de* - - - kunne ikke veies op med Penge. Er det ikke skammeligt, sagde han til Kiøbmanden? Jeg forstaaer ikke, svarede denne, at dømme om den indvortes Værdie af disse Skrifter, som De tale om; men skal jeg sige min Mening som Kiøbmand, troer jeg ikke, at der gaaer nu saa mange Penge ud af Landet for disse smaa Bøger, som der gik ud for de store, og da hine ere skrevne paa levende Sprog og kunne læses af alle Stænder, er det rimeligt, at de længere beholde deres Priis end de andre, som ere skrevne for lærde Folk alene. Vi Kiøbmænd agte altid Varene fornemmelig efter deres Søgning og deres Nytte. Det rare, det kostbare, det som er for saa Kiendere, har sielden en bestandig Priis. Det er ikke Græske og Latinske Verker, raabte den Lærde, ikke de, som ere trykte uden for Landet alene, som have tabt deres Priis ved denne Forandring i Smagen; men og vore egne gode gamle Danske Bøger. Vore største Taleres Verker, de nitideste Exemplarer af Lig-Prædikener in Folio, indbundne i sort Fløiel med Sølv-Snit, finde ofte ikke saa mange Liebhabere, som en Ode til - - -. Mandfolkene kiøbe dem for Kaabberstykkernes skyld, Fruentimmerne skiære Fløilet af til Kyser og Modester, og Ma-

en bruges til Kræmmerhuse. Saracenerne
e ikke handlet saa ilde med Bibliotheket i
randrien, at jo det Barbarie, som man daglig
ver mod vore egne Danske Skrifter, endnu
er videre, og det hielper ikke, at man taler
om; Folk leer os kuns ud. Siig mig, min
ige Mand, sagde han til Kiøbmanden, om
n i andre Ting vilde saaledes forandre Moden
r Dag, hvorledes skulde da nogen Handel
aae? de fleste Vare, som De indkiøbe, maatte
rt Øieblik tabe deres Priis, de maatte af
ngel paa Kiøbere, raadne i deres Magaziner.
det frygte vi aldrig, svarede Kiøbmanden, jo
e Forandringer i Smagen, desbedre for Kiøb-
nden og Handverksmanden; man slider ikke
Gamle halvt op, førend man vil have Nyt,
aar vi først have solgt det, og Pengene have
ilert, bekymre vi os ikke derom, at det siden
r sin Priis. Jeg veed ikke, om det gaaer
) Forandringerne i Videnskaberne, saaledes
det gaaer i Konsterne. I disse kommer man
Naturlige altid nærmere, og de nyeste For-
ringer bestaae ikke saa meget i at sætte til, som
tage fra, og i at afskaffe de mange Kruser,
ber, Sving og Gothiske Zirater, med hvilke
i forrige Tider vanskabte Naturen og for-
ede de største Mesterstykker. Ved disse For-
ringer, Min Herre, ved den Priis, som Nye-

heden og Smagen giver de sidste Vare, vinde vi saa meget, at det ofte erstatter vores Tab paa det Gamle, og om dette end taber sin Priis paa et Sted, vide vi dog gemeenlig Leilighed til at afsætte det paa andre. Der ere Kiøbmænd i Holland, som leve alene af at opkiøbe gamle og forligne Vare, hvilke de ofte med stor Fordeel føre til Colonierne, og til de Nordiske Lande, til Island, Canada, Archangel, o. s. v. Maaskee om de Lærde giorde det samme med deres gamle Bøger, om de, i stedet for at blive altid ved det Gamle, arbeidede paa noget Nyt, skulde de derved oprette det Tab, som de nu beklage. De tale som en Kiøbmand, sagde den Lærde med en høi Latter, Lad os spille i Brettet; det forstaae vi begge, og det er et got gammelt Spil.

No. 79.

Mandagen, den 19 Octobr. 1761.

At bestemme Ordenes Bemerkelser, er et af de vigtigste, men tillige vanskeligste Arbeider i et Sprog. Vi sættes derved i Stand til at dømme om dets Beqvemhed, Overflødighed og

Mangel, og lære paa en nøiere Maade at kiende Folkenes Tænkemaade, hvis Begreb til adskillige Tider og Steder ere saa foranderlige, at man sielden finder et Ord i et Sprog, som fuldkommen kan udtrykkes i et andet. Vore gamle Lærde have med en utrolig Møie opsøgt Ordenes adskillige Bemerkelser i de Græske og Latinske Sprog; det er ved deres utrettede Flid vi endelig have faaet de fuldstændige Ordbøger, i hvilke man finder alle de Meninger og Forbindelser, hvori et Ord er brugt af alle Græske eller Latinske Forfattere. I dette Blad vil jeg levere et lidet Forsøg af saadannt et Real Lexicon i det Danske Sprog, for at vise, at de Lærde, som have Lyst til at arbeide i Sprogene, kunne i deres Moders Maal finde Anledning nok til at forfærdige ligesaa store Verker, som dem, ved hvilke Stephanus, Faber, og flere have giort sig saa berømte.

Artig, et Ord, som er meget brugeligt i vort Sprog, men hvis Bemerkelse endnu ikke er bestemt. Det betyder behagelig, pudserlig, latterlig. Man siger, en artig Mand, en artig Kone, en artig Pige, artigt Væsen, artige Manerer, artige Indfald, artige Tanker. Naar vi enten ville rose eller belee noget, sige vi i begge Tilfælde: det er artigt, og den daglige For-

maning, som vi give vore Børn, er, at de sk
være artige.

Bog betyder foruden dets egentlige B
merkelse alle Kirke- og Skole-Videnskaber.
sætte en til Bogen, er at bestemme ham til
Kirke- eller Skole-Betiening. At slaae sig
Bogen, er at ikke søge mere Kirke- eller Sk
Embeder. Man siger derfor om en, som stu
rer Lovkyndighed ikke for at blive Doctor e
Professor, men Dommer, Advocat, o. s. v.
en, som legger sig efter Mathematiken, for at b
Bygmester, Ingenieur, o. s. v. at de slaae
fra Bogen. Heraf har det, som man kal
Boglige Konster, sin Oprindelse, hvilket
er det samme, som Romerne kaldte *Artes li*
rales, thi dette Ord kommer i det latinske Sp
ikke af *Liber*, en Bog, men af *Liber*, fr
Cicero kalder denne Kundskab *Erudition*
libero dignam. Det burde altsaa hedde,
Frie og ikke de Boglige Konster; hvilken F
skiel vore Lærde vel havde taget i agt, dersom
ved Boglige Konster vilde have forstaaet det,
Romerne kaldte *Artes liberales*. Det
ikke heller det, som de Franske kalde *Belles l*
tres. Men de Ord, Boglige Konster, b
ges i vort Sprog egentlig til at betegne de Sk
Bøger, som unge Studentere lære til den
kaldte *Examen Artium*.

Borger er et gemeent Ord, som vi af Mangel paa andre bruge til at udtrykke hvad man i det Franske kalder *Citoyen* og *Bourgeois*. I Rom kunde man uden Forhaanelse og Tvetydighed sige om de største Mænd, at de vare *Cives*, ligesom man i det Franske endnu kan kalde dem *Citoyens*. I det Danske Sprog derimod maae man altid befrygte, at en fornemme Mand skulde finde sig ligesaa fornærmet, om man kaldte ham en Borger, som om man paa Fransk kaldte ham *Bourgeois*. Borger betyder hos os egentlig dem, som i Stæderne leve af deres Haandverker. Saasnart en Mand faaer et Embede eller en Titel, er han ikke mere Borger. Alle Lemmer af Selskabet, fra den Største indtil den Ringeste, kunne i det Latinske kaldes *Cives*, og i det Franske *Citoyens*, men i det Danske er det Ord Borger for meget for en Bonde, og for lidt for en Adelsmand.

Fædreneland er et Ord, som begynder at gaae af Brug. I de store Kiøbstæder hører man det endnu undertiden af velhavende Borgere; men paa Landet kaldes det Føde-Stavn, og den Pligt, med hvilken man er Fædrenelandet forbundet, Vorned-Rettigheden. I den store og galante Verden siger man i stedet for Kierlighed til Fædrenelandet, Stats-Interessen, Tienesten, Æren, o. s. v.

Frihed betyder i en Philosophisk Mening en Formue til at giøre uforhindret hvad Fornuften erkiender for at være det Beste. Men i daglig Tale forstaaer man derved en Evne til at giøre hvad man behager, uden at være nød til at følge Fornuftens Bydende. Den naturlige Frihed, ved hvilken man behager i Selskaber, bestaaer i en Maade at tale og handle paa, som er saa utvungen, at man i det mindste ikke merker, at Fornuft og Overlæg har nogen Deel deri. Det, som man kalder borgerlige Frihed, er en Frihed for alle de Indskrænkninger, som de Verdslige Love kunne paalegge Mennesker, og denne sættes fornemmelig deri, at det ikke forbydes Folk at forøde deres Midler, og fyldestgiøre deres Begierligheder, men at enhver har Tilladelse, som man siger, at giøre med Sit, d. e. med sin Helbred og Velfærd, hvad man vil. Til denne borgerlige Frihed henhører og det, som nogle kalde Handels-Frihed, hvorved de forstaae, at man kan føre saa mange fremmede Vare ind, og saa mange Penge ud af Landet, som man behager. Ligesom nogle Herremænd henføre iblant deres Adelige Friheder den Ret, at kunne handle med deres Bønder, som de ville. Religions Frihed er og en Art af den Borgerlige Frihed. Efter nogles Mening bestaaer den i en Tilladelse, til at ikke sige andet end hvad de

mene.

mene, og at ikke nødes til at antage noget uden tilstrekkelig Overbeviisning. I de flestes Tanker er den derimod en Tilstand, hvori man ikke forurolliger Folk med saadanne Undersøgninger, og tillader dem at leve uden al den Tvang, som Samvittigheden ellers paalegger Menneskene. Hine sætte det, som de kalde Religions eller Samwittigheds Frihed, i Frihed til at tænke, og i Tilladelse til at have en Samvittighed; Disse derimod sætte den i Frihed fra at tænke, og i Tilladelse til at have ingen Samvittighed. Til denne sidste Classe henhøre de fleste af dem, som man kalder Fritænkere.

Frue er en Kone af Borger-Standen, hvis Mand har Rang. I den store Verden, og iblant skikkelige Folk, som ingen Rang have, kalder man en Kone Madame.

Gud kommer her af God, og siden det Gode fortiener mere at elskes end at frygtes, burde man heller sige Guds Kierlighed end Guds Frygt. Ikke desmindre bruges dette Ord i Almindelighed til at betegne alt hvad man kalder Religion, ventelig fordi den hos de fleste ikke saa meget er grundet paa Kierlighed til Gud, og Tillid til hans Godhed, som paa Frygt for Helvede. I stedet for det Ord Gud bruger man nu mere Himmel, Skiebne, Forsyn, Hoieste Væsen.

Gout,

Gout, *Sentimens*, ere to Franske Ord, som vi trænge meget til, og som dog ikke kunne oversættes. Det Ord Smag, som i andre Sprog betyder noget værdigt, er latterligt i vores, og i at udtrykke det, som man kalder *Sentimens*, ere vi endnu ei kommen videre end til Fornemmelser.

Hoilærd er en Titel, med hvilken man i det Danske Sprog betegner lærde Folk af en vis Caracter, som Doctor, Professor, o. s. v. Den kan ikke vel oversættes paa Fransk; thi *Savantissime* betyder i dette Sprog en Person, som kuns indbilder sig selv, at han er meget klog.

Intet er en Person uden Caracter; om saadan en siger man: Han er Intet.

Kiereste betyder det samme som *Maîtresse* i det Franske. I vores Sprog betyder det egentlig et Fruentimmer, saa længe hun endnu er forlovet. Man kan og endnu bruge det om gifte Koner, endskiønt det i denne Mening er noget gemeent. Naar man for Ex. siger til en Mand: Hvorledes lever Deres Kiereste? forstaaer man derved altid hans Kone; Men siger man i det Franske: *Comment se porte Madame vôtre Maîtresse?* forklare alle det om et Fruentimmer, som ikke er hans Kone.

Kirke betydede tilforn det samme som Menighed, det er, et Selskab af sande Christne,

m ofte kom sammen, for at opmuntre hinanden
Bestandighed i deres Troe og Bekiendelse, og
r at øve Kierligheds Gierninger mod deres fat-
ge Næste. Nu betyder det et stort Huus,
or alle skikkelige Folk maae lade sig see under-
den, i det mindste eengang om Aaret.

Leve, at vide at leve, er egentlig og ligt
ter Ordene, at indrette sine Handlinger saale-
s, at man kan bevare sin Sundhed og sin For-
ue, forlænge Livet, og forøge dets Lyksalighed.
len saaledes som det bruges i daglig Tale, be-
der det at spise og drikke alt hvad der smager
l, og undertiden meer end man kan taale; at
ede sig ikke efter Sundheds og Beqvemmelig-
ds, men efter Modens Regler; at fortære aar-
; over sine Indkomster, og at leve i nogle Aar
ledes, at man siden har Intet at leve af.

Liderlig, dette Ord bruges nu kuns om
ttige Folk, især naar de begaae Laster, og ikke
ve Midler nok til at iagttage den udvortes Vel-
ständighed. En Soldat, for Ex. som i en
oe drikker sig drukken i Dansk Brændeviin, og
ver baaren hiem, kan kaldes liderlig. Men
n siger det ikke om en rig eller fornemme
and, som kiører hiem i sin egen Vogn fra et
iestebud, hvor han har drukket mere af de hede
ine end han kunde taale. Den Letfærdighed,
m gemene Folk begaae med løse Qvindfolk, kal-

des Liderlighed. Men naar Stands-Personer forføre skikkelige Fruentimmer, heder det Galanterie.

Lyksalighed betyder egentlig en Tilstand, hvori man er fornøiet; hvilket fornemmelig beroer paa Sindets Forfatning. Men siden Menneskene have opfundet saa mange udvortes Midler til at forbedre deres Tilstand, som ikke altid giøre dem fornøiede, og hvis Besiddelse kommer ikke saa meget an paa dem selv, som paa Lykken, bruger man nu ikke meget mere det Ord Lyksalighed. Man siger for Ex. oftere: Det Menneske er lykkeligt, end at det Menneske er lyksaligt. Det Ord Lyksalig, som er sammensat af Lykke og Salighed, synes ellers at tilkiendegive, at der, til at befordre Menneskets sande Fuldkommenhed, udkræves noget Udvortes, som ikke beroer paa Mennesket selv, og noget Indvortes. Siden man har begyndt at sætte Lyksalighed alene i det Udvortes, og at kalde derfor al timelig Velfærd Lykke, bruger man nu det andet Ord nemlig Salighed alene, til at betegne en Tilstand efter Livet, som i de fleste Menneskers Tanker er saa Indvortes, saa Aandelig, saa adskilt fra de Jordiske Fornøielser, og fra det, som man her i Verden kalder Lykke, at de neppe ønskede dem denne Salighed, dersom de ikke

frygtede

tede for en anden Tilstand, som kaldes For-
melsen.

Monsieur er en Titel, som i det Fran-
ives til alle skikkelige Folk endog Stands-
soner; det betyder lige efter Ordene min
re; men en Herre er meget mere i det Dan-
end *Monsieur*. Dette Ord bruges hos os
s til dem som ikke engang ere Velædle, Hoi-
e eller Velærværdige; Det er en Ære-Titel
alle dem, som ere Intet. See Intet.

Naade betyder egentlig den Godhed, som
Statsmand beviser mod en ringere, over det,
han var pligtig at giøre. I daglig Tale
erker det alt hvad Folk af større Stand giøre
andre, som ere mindre end de, og bruges
or ofte til at betegne saadanne Handlinger,
iblant gemene Folk kaldes Pligter og Skyl-
yeder. Undertiden er det og en Naade, at
som har megen Formue, ikke giør alt det
e, som han kan. Iblant det smukke Kiøn
itel af Naadig bleven meget almindelig. En
nds-Person maae være Hoi- og Velbaaren,
at blive kaldet Naadige Herre; men alle Ko-
hvis Mænd ere Velædle og Velbyrdige, ere
adige Fruer.

O! er en Partikel, som i vort Sprog har
esynderlig Kraft til at sætte Tilhørere og Læ-
i Bevægelse, og bruges derfor meget af

de Geistlige Talere. See Skiønne Videnskaber.

Pligt er et Ord, som ikke bruges meget i den store Verden. See Fædreneland, Frihed, Naade.

Præste-Kald betyder egentlig den indvortes Drift, som føles af en Person der er beqvem til Lære-Embedet og overbeviist om dets Nytte og Vigtighed, og den Ret, som Menigheden selv eller andre paa deres Vegne have til at udsøge værdige Personer, som have saadant et indvortes og guddommeligt Kald til Lære-Embede. I daglig Tale bruges dette Ord til at betegne Indkomsterne af et Geistlig Embede, og den Ret, som privilegerede Personer have til at bortgive saadanne Embeder; Hvilken Ret, efter Kaldenes Mængde og Indkomster, forøger Prisen af et Jorde-Gods, og derfor kaldes en Herlighed. De, som udøve disse Herligheder, kaldes Kirke-Patroner. See Kirke.

Skiønne Videnskaber, er en Oversættelse af det Franske, og noget ganske andet end det, som man i Skolerne kalder Rhetorica. Dette Græske Navn, som er mere bekiendt iblant os, betegner en Konst, af hvilken man finder mange Spor i vore Geistlige Taler, og som bestaaer fornemmelig i en Færdighed til at bruge Exclamationer, og udfinde Ord, som i en høi Grad ere at

forskiæ-

forhøie eller forringe det, som der tales om. F. Ex. O, Ach, Ei, Ingenlunde, Visselig, Overmaade, Forfærdelig, Forskrekkelig, Usel, Elendig, Jammerlig, o. s. v.

Selskab betyder i Almindelighed en Samling af Folk, som see hinanden til visse Tider, for at spise, drikke og spille Kort. Ved Lærde Selskaber forstaaer man egentlig en Samling af Personer, som forene deres Indsigter til at befordre og udbrede en vis Videnskab; men man bruger og dette Ord om dem, som hver for sig skrive Afhandlinger i adskillige Videnskaber, som ingen Forbindelse have med hinanden, naar kuns disse Verker udgives under et Titel-Blad, og indbindes i et Bind.

Student betyder i det Tydske Sprog Personer af Adel- eller Borger-Standen, som legge sig efter Videnskaberne, Sprogene og Historien, og som derfor blive agtede frem for andre af deres Stand, som ikke have lært noget. I daglig Tale bruges dette Ord hos os kuns om de Personer af Borger- eller Bonde-Standen, som have lært Latin, og saalænge de endnu ere Intet. See Intet.

Tendre er et Ord, som i det Franske Sprog har en meget fiin Bemerkelse, og bruges til at udtrykke en høi Grad af Venskab, Kierlighed og Taknemmelighed. Dette Ord kan ikke

oversættes paa Dansk. Men i stedet for det, som de Franske i Venskab kalde *tendre retour*, bruge vi i det Danske Sprog til at udtrykke vores Taknemmelighed mod en Mand, som nylig har beværtet os vel, en anden Talemaade, som ikke kan oversættes i noget Sprog: Tak for sidst.

Verden betyder i Guds Ord og i vore Prædikener den store Hob af Menneskene, som sætte deres Lyksalighed alene i de udvortes, sandselige og forgiengelige Ting; som anvende alle deres Sinds Kræfter, og opofre de største Pligter, alene for at nyde denne Verdens Gode. I daglig Omgang betyder det skikkelige Folk, som vide at leve, og et Selskab af Mennesker, som besidde denne Egenskab i en høi Grad, kaldes den store Verden. See Leve, Lyksalighed, Selskab.

No. 80.

Fredagen, den 23 Octobr. 1761.

Herr Tilskuer!

Opdragelsen har saa vigtig en Indflydelse i det, som er Hensigten af Deres Foretagende

ende, at det ikke vil blive Dem ubehageligt, ved
ølgende Brev at faae en nye Anledning, til at
etragte saa vigtig en Sag. De tænker uden
Tvivl ligesom Forfatteren af følgende Brev, at
man ikke anseer Barndommen med alvorlige, og
eg tør sige, ærbedige Øine nok, fordi man i det
øgende Barn ikke tænker paa den alvorlige
Mand, i Dukketøiet paa den modne Alders For-
etninger, og derfor ofte forsømmer saa mange
gode Leiligheder, til at indprente et Barn den
Tænkemaade og det Sindelav, som i den voxne
Alder skal giøre dets og Fædrenelandets Lykke.
Det Brev, af hvilket jeg her har den Ære at
tikke Dem en Oversættelse, er skrevet paa Fransk,
af en lærd Adelsmand i Jylland, til en af sine
Paarørende; det indeholder nogle Betragtnin-
ger over Romaner: Forfatteren er aldeles ingen
Fiende af disse Skrifter, ikke engang af alle Fran-
ske, som han dog meest synes at være misfornøiet
med. Han troer alene, at de fleste ikke ere
skrevne i en Smag, der er uskyldig nok for gode
og rene Sæder. Her er Brevet:

Min kiere Niece!

Jeg er aldeles af samme Mening, som Eders
Cabinet-Præst, i Henseende til de Romaner,

som Eders Francoise foreslaaer den unge Frøiken at læse, for at øve sig i Sproget. Jeg er forvisset om, at de hielpe ligesaa meget til at fordærve Hiertet, som til at forbedre Kundskaben i Sproget; og hvilken uendelig Forskiel er da imellem det Tab og den Fordeel, som de føre med sig! Jeg troer ikke, min Datter, at Eders Præst vilde fordømme Romaners Læsning, dersom han troede, at de kunde forskaffe en uskyldig Fornøielse, eller en ligegyldig Tidsfordriv. Men det er langt fra, at man kan sige dette om de Romaner, som vi gemeenlig give vores Ungdom i Hænderne, for at øve sig i et Sprog, hvis Kundskab Moden engang regner for et væsentlig Stykke af en god Opdragelse. De franske Romaner ere skrevne med Kløgt og Vittighed; men desto farligere ere de, naar Uskyldigheden fattes dem. Den Vellyst, de prædike, er tillavet med den fineste Smag, og aabner sig Indgang til Hiertet ved Følelser, som synes uskyldige. Elskov er snart den eneste Drivefier, som sætter deres Helte i Gang. Af den udspringe deres Dyder, den skal forsvare deres Laster, den bliver Aarsagen til deres Vanheld, og dens Sødhed skal tillige være deres Lyksalighed. Men deres Dyder ere for høie, og deres Laster for fremmede for den største Deel af Menneskene. Vi ere gemeenlig for svage til at opnaae de første, og af os selv

seldeu

nde og frekke nok til at gaae saa vidt i

Imidlertid indtage de dog en levende
ning, og et følende Hierte; Man ønsker
gne dem, men det visseste, man naaer,
Vanheld og Ulykker. At vise Bestan-
Elskov, og at opofre en Deel af sin ti-
ykfalighed for en velgrundet Kierlighed,
aracter, hvori et uædelt Hierte kan finde
der selv. Men hvor let kan ikke denne
ige Caracter vanslegte til Udyd! Hvor
lydige Børn, hvor mange haarde For-
ulykfalige Familier kan den ikke føde af
r den skal dannes i Romanernes Skole!
som det endda var en dydig Kierlighed,
de Roman-Heltenes Fortienester. Men
er det ikke en blind Passion, som kom-
gesaa forderver en Kilde, som den har
Hensigt. Ikke desmindre har denne
Yndigheder nok, til at henrive et føieligt
naar den elskende Helt føres fra en Ulykke
i Gienvordighed til den anden. Den
e har Fortienester nok i vore Øine, og
nheld alene synes at give ham en Ret til
ighed. Vi ynkes alene over hans Ulyk-
glemme de Daarligheder og Laster, ved
n haver tildraget sig dem.

os Eders Kiøn, min Datter, er dette
befrygte end hos vores. Naturen gav

Eder et mere følende Hierte, og en mere levende Indbildnings-Kraft end os. Eders Opdragelse tillader Eder desuden ikke den Omgang og Bekiendtskab med Verden, som vi nyde. Hvad vores Kiøn angaaer, da, endskiønt dets Hoved-Feil ikke pleier at være nogen overdreven Bestandighed i Elskov, saa ere der dog andre Følger, som ikke ere mindre farlige, og ikke mindre at befrygte, naar unge Mandfolk voxe op ved de sædvanlige Romaners Læsning. De giøre sig vrange Begreb om Verden, og forestille sig Menneskene enten alt for onde, eller alt for gode, og naar de engang komme ind i den virkelige Verden, ere de fremmede i den. De ere saa vante til at fornøie sig ved selsomme Tildragelser og unaturlige Caracterer, at det borgerlige Selskab, hvori og hvortil de ere fødte, synes dem alt for enfoldigt og naturligt til at kunne røre dem. En forvendt Indbildnings-Kraft fører dem til vidt udseende Planer; De foragte og kiedes ved en Lykke, som med al for liden Møie kan erholdes. Jeg erindrer mig herved en virkelig Tildragelse, som skeede, mens jeg opholdt mig i Sachsen. En velhavende Mand fra Eisleben, reiste paa den Tid omkring i Tydskland, for at opsøge sin eneste Søn, som havde forladt ham, uden at Faderen havde givet ham ringeste Aarsag dertil. Dette unge Menneske havde saa længe

læst alle mulige Robinsonner, at han tilsidst selv fik Lyst til at formere deres Tal, og for at blive en vandrende Ridder, opofrede sin egen Lykke, og sine gamle Forældres Rolighed.

Efter alt dette, min Datter, ville De vel ansee mig for en afsagt Fiende af Romaner. Men nei, det er jeg ikke. Jeg anseer denne Opfindelse ikke alene som uskyldig, men og som en af de nyttigste, til at formilde Sædelærens Strenghed, og at give Hiertet levende Følelser af Dydens Sødhed, eller af Lastens Afskyelighed. Men Roman-Skriverne bør ogsaa have denne ædle Hensigt, naar de digte. De bør ikke blot ville vise en frugtbar Indbildnings-Kraft, ved at sammenspinde en Mængde underlige og selsomme Tildragelser, som henrykke Læseren, og sætte ham i Bestyrtelse, uden at forbedre ham. De bør ikke ville tilbætle sig hans Høiagtelse, ved at smigre for hans Passioner, og ved at antænde en skadelig Ild i hans Bryst. Deres Hensigter bør være, ved at forestille Menneskene saadanne, som de virkelig ere, at føre os ind i Verden til en Tid, da vi troe at have undslaaet os fra den, at forskaffe os en Kundskab og Forfarenhed, som vi i Omgang med Verden ikke kunne indsamle os uden vores Skade. Naar disse Hensigter opfyldes, da fortiene Romaner først Navn af Historiens Stedbrødre, som Herr Formey kalder

dem, og da have de Fortrin for Historien selv. Historien optegner Tildragelserne saadanne og i den Orden, som Tiden har frembragt dem; Den tør ikke forstørre eller forringe dem, den tør ikke give dem et vigtigere Udseende, eller en betydeligere Plads, end den de i Naturen have. Intet Liv er underkastet lutter selsomme og usædvanlige Hændelser. Endog det Menneskes Liv, som synes allermeest merkværdigt, har en Kiæde af utallige matte, tomme og ubetydelige Perioder, som ei røre os, fordi de ikke indeholde noget Nyt og Usædvanligt. Historien, som alene søger Sandhed, tør ikke digte Merkværdigheder, for at sætte os i Forundring, heller ikke fortie det Uvigtige, af Frygt for at giøre os kiedsommelige. Roman-Skriveren derimod har Tildragelserne i sin Magt; Han opfinder dem selv, han danner og udarbeider dem selv. Han kan udelade det Daglige, det Sædvanlige, og føre sin Helt fra en merkelig Tilstand til den anden. Han søger ikkun Rimeligheden, og man forlanger ikke af ham, at han skal vise os fuldkomne Mønstre i Naturen, af de Skilderier, som han har giort. Lad være, at alle Træk ikke findes samlede i Naturen; det er nok, naar et hvert for sig betragtet er naturligt, og de ikke modsige hinanden. Læseren skal kunne kiende sig selv paa et eller andet Træk, han skal sætte sig i de mislige Omstændigheder, hvori hans

t er, og af ham lære at være forsigtig, rede-
ædelmodig, o. s. v.

Det er sandt, vi have faa Romaner, som
skrevne efter denne Plan, og som derfor, i
e Tanker, fortiene at bruges til at danne et
t Menneskes Smag og Følelser. Men dog
e vi nogle. Den Engelske Pamela er Eder
endt, min Datter, og jeg veed, I læse den
Fornøielse. Men Forfatteren har endnu
gaaet sig selv i Clarisses og Carl Grandisons
orie; imod disse fortiener Pamela ikkun Navn
t Forsøg til en Roman. Clarissa fortiener
ryde et hvert fornemme Fruentimmers Nat-
; Intet kan være opbyggeligere for et ungt
ntimmer end hendes Levnet, og hendes Død
a rørende, at den maatte have et følesløst Hier-
er ikke kunde fælde Taarer ved den. Gran-
is Historie viser en retskaffen Mands Opfør-
de betydeligste og meest fristende Omstændig-
r i Livet. Hans Caracter forener den fine,
ge og belevne Stands-Person med den op-
ge Ven, og den retsindige Christen. Her
ierlighed til Fædrenelandet, parret med almin-
Menneske-Kierlighed, Fornuft med Elskov,
og Samvittighed med Ære og Stand.
r jeg tænker paa, hvad jeg følede, da jeg læste
ndisons Historie, saa kan jeg let indsee Ri-
gheden i det, som jeg har hørt fortælle om en

vis

vis stor Skribent, hvilken, da han havde læst denne Historie til Ende, brød ud i dette Suk: O! at jeg havde skrevet Grandison, saa blev jeg vist salig. Jeg fornøier mig over den prægtige Lovtale, som ligger i dette Suk for Grandisons Forfatter, men endnu mere fornøier jeg mig over den ædle og dydige Skribent, der har kundet ønske, at have skrevet et Verk, hvori der fremskinner ligesaa megen Forstand, Vittighed og Lærdom, som Dyd og Menneske-Kierlighed, ikke for at tildrage sig Verdens Høiagtelse, men for at tækkes den Allerhøieste ved at prædike Dyden, og forbedre sine Medborgere. I Sandhed en Skribent, som saaledes tænker, han skal ikke ville ved ugudelige og vanartige Skrifter komme Dyden og Religionen i mange hundrede Aar efter sin Død til at sukke over hans afskyelige Minde. Saadan en Skribent skal kunde gaae Døden og Evigheden med den glade Fortrøstning i møde, som den Engelske Tragedie-Skriver Tomson, til hvis Berømmelse man har sagt: At han aldrig havde yttret en eneste Tanke, som han kunde ønske i sin Døds-Time at udslette.

Forlad mig, min Datter, at jeg bliver saa alvorlig. Den Høiagtelse jeg bærer for Grandison, havde nær forført mig til at holde en Lovtale over en dydig Skribent, i det jeg vilde rose min Roman. Men læs den selv, min Datter,

er vis paa, at den Glæde; I da vil føle,
ørst giøre min Lovtale sand og fuldstændig.
orbliver &c.

B * *

No. 81.

andagen, den 26 Octobr. 1761.

n Helvedes Flod, om hvis Vande Poeterne
fortælle, at de fortærede Jern og Staal,
med et hastigt og brusende Fald igiennem en
Dal, hvor en tyk Skov, omringet af ube-
ge Bierge, udbreder overalt en Skygge, som
er sig til det Cimmeriske Mørke. Midt i
Dal er en Underjordisk Bygning, opmu-
saa Klippefast en Hvelving, at Tiden selv
ormaaer at ødelegge den. Denne Bygning
Forglemmelsens Tempel. Paa den
Hvelving ere kun twende Aabninger, den
evares af Søvnens, den anden af Dødens
l. Jeg steg ved Søvnens Ledsagning ned
iem den første Aabning; thi de, som gaae
iem den anden, komme aldrig tilbage. Jeg
t svagt Lys fremskinne af en mørk Afgrund,

og min Veileder sagde, at dette kom fra Tidens Boelig, som uden Ophør stræbte at ødelegge alle de menneskelige Arbeider, som Døden og Søvnen bragte herind. Ved Indgangen stødte Fødderne hvert Øieblik an paa noget, som lignede Stene og Gruus af forfaldne Bygninger. Engelen sagde, at det var Stykker af Kroner, Zeptre, forfaldne Ære-Porte, Triumph-Vogne, og andre saadanne Ting, som Tiden udfeier i saa stor Mængde, at de ofte tilstoppe Indgangen. Er I en Kiender af Alderdommen, sagde han til mig, da kunde I her giøre mange rare Samlinger; men det bliver altsammen til Støv, saasnart I kommer op igien i den frie Luft. Jeg fornam hist og her nogle Bevægelser, og det forekom mig, som om jeg saae Skygger af menneskelige Figurer. Det er Siele, sagde han, af gamle Konger, Paver, Generaler, Stats-Ministre, Historieskrivere, Poeter, Philosopher, som man sielden kan kiende igien, og som selv neppe vide, hvad de have været. Han dreiede i det samme en blind Lygte, som han havde i Haanden, og sagde: Disse ere Alexander og Diogenes; men de vare begge saa mørke, at jeg ikke kunde kiende dem fra hinanden.

Han viiste mig adskillige Rum i denne Bygning. I det første var en stor Mængde af Græske og Romerske Haandskrifter. Her, sagde han, seer I alle de Bøger, som de Lærde kalde

orne Skrifter. Jeg læste noget i dem, og
t til min store Forundring, at de hverken i
eller i Tanker lignede dem, som ere blevne
ers paa Jorden. Skulde da Tiden, sagde
alene have sparet de gode Skrifter? Hun,
nedkaster Pyramider og Troner, skulde hun
et Stykke Pergament, hvorpaa der er malet
e Caracterer, saa hoit, alene for Tankernes
ld? Man havde i de Tider faa Bøger, sva-
min Anfører, og just fordi det kostede Møie
skrive og samle dem, derfor giorde man sig
megen Umage derfor. Af de ret gode Skrif-
som fandt almindelig Bifald, vare mange
aplarer, og Tiden kunde ikke saa snart øde-
nogle, førend der bleve nye afskrevne. Er
Aarsagen, sagde jeg, da skulle de Bøger,
skrives siden Bogtrykkeriet er bleven opfun-
ikke let komme her. Siig ikke det, svarede
Anfører, her kommer hele Læs hver Dag,
arsagen er let at begribe. Man vover mere
t giøre et heelt nyt Oplag af et Skrift, som
har stor Afgang, end man vovede i forrige
, ved at afskrive efterhaanden nogle faa
nplarer deraf. Jeg forskrekkedes, da han
viiste mig den Mængde af trykte Bøger, saa
e Kloster-Kroniker, Commentarier over de
ke og Romerske Forfattere, over den Cano-
og Borgerlige Ret, Acter og Protocoller af

de

de gamle Kirke-Moder, Helgenes Bedrifter, Pavelige Buller, utallige Skrifter fra forrige Aarhundrede om Punkteer-Konsten, Chiromantien, Astrologien, og den naturlige Hexekonst; Medicinske og Alchymistiske Verker om den Philosophiske Steen, om en almindelig Tinctur til at helbrede alle Svagheder, om de hemmelige Egenskaber i Naturen, og om Sympathetiske Kurer. Paa de Philosophiske Skrifter var ingen Ende. Jeg kunde ikke engang tælle dem, som havde giort sig bekiendte ved nye Meninger, end sige Forfatterne af alle Udtoge og Opfinderne af de nye Methoder og Konst-Ord. Ligesaa forskrekkelig en Mængde forefandt jeg af Poetiske Skrifter, baade i de lærde og i de levende Sprog, *Chronodistica*, *bouts rimes*, *Lippogrammata*, *Rebus*, og tusinde andre af Vittighedens Arbeider, som til sin Tid havde været i stor Priis. Men det, som meest forundrede mig, var, at jeg i det samme Rum fandt en Mængde af splinder nye Skrifter, af Nye-Aars Vers, Binde-Breve, Bryllups- og Begravelses-Vers, Kierligheds-Viser, *Ænigmer*, *Logogrypher* og *Madrigaler*, blant hvilke vare nogle, som jeg ganske nyelig havde læst i den Franske Mercure, og adskillige Danske og Tydske Oder; Lære-Bøger, som uddeeltes Arkeviis, for at tiene til Forelæsninger ved Universiteterne, og som ligeledes Ark

Ark bleve førte herind, forend Cursus endnu til Ende; Akademiske Stridsskrifter, Programmer, Taler, af hvilke mange bleve bragte til Forglemmelsens Tempel, ligesaa vaade, som de i fra Pressen.

Da jeg rodede blant alle disse Papirer, fornam jeg, at der ved Siden af mig opkom en Stank, ligesom den, der udbryder af lukte Begravelser, eller af andre hemmelige og tilsluttede Steder i Jorden; Jeg fandt en Dør paa Hvelvingen, men i det jeg vilde gaae derind, holdt min Leder mig tilbage, og sagde: Kom ikke nærmere, dersom I vil leve. Dette Rum er fuldt af lutter giftige Papirer. Det indeholder Acter af alle Navnkundige Stridigheder i Religionen og Videnskaberne. Der ere Pavelige Bandsættelser, Hexe-Processer, alle Skrifter, hvis Titel begynder af *Anti* - - Historien af de Arminianske Stridigheder i Holland, af Barnevelles Henrettelse og af Grotii Fængsel. Doctor Langes Skrifter imod Wolf, og de Pietistiske Stridigheder ere de, som stinke meest, fordi de endnu ikke have havt Tid til at forraadne, og fordi her komme daglig saadanne Bøger, hvori man søger at giøre Philosopher til Atheister, Moralister til Enthusiaster, og dem, som ved nyttige Arbeider søge at tiene Staten, til farlige Mennesker. Disse ere alt for giftige til at I kan

taale dem. Der ere andre, som ikke slaae Hiertet i tu, men kuns foraarsage nogen Qvalme som er let at fordrive: af dem vil jeg vise Eder nogle. See der, sagde han, de Anmerkninger over Corneilles Verker, som Richelieu har skrevet med sin egen Haand. Ved at aabne dem, merkede jeg ikke anden Virkning deraf, end at jeg kom sterk til at nyse. Fandens Brev til Voltaire, og hans Kammertieners Efterretning om hans Liv og Endeligt, havde samme Virkning. Tilsidst fandt jeg iblant disse Papirer nogle Anmerkninger over et Brev til Tilskueren; jeg læste kun det sidste Blad, som lugtede meget ilde. De taale ikke at giemmes længer, sagde Søvnens Engel, og i det samme kastede han dem ned i det dybeste Rum af Forglemmelsens Tempel.

Han førte mig ind i et andet Rum, hvor der vare lutter Haandskrifter. De, som staae paa denne Side, sagde han, ere Dag-Bøger, hvori Statsmænd og Generaler have optegnet alt hvad de selv have erfaret; men af Frygt for at aabenbare Stats-Hemmeligheder, har man giemt dem saa længe, at Tiden tilsidst har fortæret dem. De løse Papirer, som I see deriblant, ere politiske Tænkesprog, og Maximer, Forslag til adskillige Indretninger og Forbedringer i Staten, Undersøgninger i Natur- og Folke-Retten, som Forfatterne ikke have udført videre, af Frygt for

blive behandlede som Hobbesianer og Machia-
ister. De Skrifter, sagde han, som I seer
den anden Side, ere Physiske og Chymiske
dagelser, som Forfatterne have brændt, for ikke
blive brændte selv som Hexemestere; Philoso-
ske Verker, som ikke ere fuldførte, og som ere
evne af Folk, der ere fordrevne for Kietterie.
døde Been, som ligge hist og her paa Gul-
, ere Knoklerne af nogle ulykkelige Forfattere,
i ere blevne opgravede efter deres Død, for at
den Straf, som man ikke kunde udføre paa
rsonerne selv, medens de levede.

Jeg hastede fra dette forskrekkelige Sted
et andet Rum, hvor min Anfører sagde, at
vare ligesaa mange forandrede Oplag af Bi-
en, som der havde været Secter til i Christen-
en. Jeg tog en i Haanden, og i det jeg slog
op, traf jeg just det 20 Cap. hos Matthæum.
min største Forundring var det hele Stykke
det 25 til det 28 Vers forglemt; Dette, sagde
n Anfører, er en Catholsk Bibel. I et Haand-
ift, som laae ved Siden deraf, savnede jeg
Joh. 5, 7. Afskriveren har forglemt det,
de Engelen; han var en Arianer. Dette
ide jeg begribe; men det, som meest forskrek-
e mig, var, at jeg iblant de Lutherske Bibler
dt et Exemplar, hvori de fleste Vers af det
Cap. i Jacobi Epistel vare overstrøgne. En-

gelen trøstede mig, og sagde, at dette var det eneste Exemplar af Lutherske Bibler, som var saaledes behandlet, og at det havde tilhørt Niels Amsdorf, som i det 16 Aarhundrede lærede, at gode Gierninger vare skadelige. For nogle Aar siden, sagde han, havde man i Sinde at udelukke disse Steder i et Oplag til Herrenhut; men man betænkte sig siden, og lod dem staae. Jeg fandt i alle disse Oplag adskillige Steder, som vare meget ulæselige, især det 11 og 13 Cap. af Pauli 1 Epistel til de Corinther, hvor der handles om unyttige Tretter i Menigheden, og om Kierligheden Ypperlighed fremfor Kundskaben. Da jeg forlod dette Sted, beundrede og prisede jeg Forsynet, som midt i alle disse Stridigheder har bevaret denne Bog saa mange hundrede Aar uforandret.

Det er mig umueligt at opregne alt, hvad jeg saae i denne Tempel. Et Rum var fuldt af Dag-Registere, hvori paa den ene Side vare optegnede Forældres Formaninger til deres Børn, og paa den anden alle de Feil, som Forældrene selv havde begaaet i deres Ungdom. Begge Dele forglemmes lige hastig, sagde Engelen. I et andet Rum vare de menneskelige Synder og Ugudeligheder opskrevne; Dette Rum, sagde Søvnens Engel, tør jeg selv ikke komme i. Intet Menneske paa Jorden kunde sove rolig, dersom

han

an saae alle de onde Gierningers Følger; De-
:ns Engel har alene Nøglen dertil. Ikke langt
:rfra var et Sted, hvor forglemte Velgiernin-
:r og ubelønnede Fortienester vare optegnede. I
:tte Rum saae jeg Skygger af lemlæstede Sol-
ater, som havde faaet Afskeed efter Krigen, og
den vare døde af Hunger; af gamle Tieneste-
lk, Ammer, Lærere, ja Forældre selv, som
ggede Almisse af deres Børn; Store Genera-
r, som ingen mere bekymrede sig om, saasnart
reden var sluttet, og kloge Stats-Ministre, hvis
ortienester vare forglemte ligesaa snart, som deres
ersoner ikke længer behagede. Jeg saae en
ortegnelse af alle Marlboroughs Bedrifter, som
re indstoppede i den mindste Finger-Hytte af
t par Handsker, som vare Aarsag først til hans
ones, og siden til hans eget Fald; men jeg saae
lige, at man havde skrevet med gyldne Bogsta-
r paa Kraven af den ene Handske, det, som
Bolingbroke sagde til en, der meente, at han
orde ham en Fornøielse ved at opregne Marl-
roughs Forseelser: Denne Mand havde saa
ange Dyder, at jeg har glemt hans Feil.
det samme Rum fandt jeg mange Løfter til
rømte Forfattere, som vare færdige at døe af
unger. Jeg saae en Anviisning paa 100 Rdlr.
m var bleven sendt Gellert tilbage igien; An-
gninger, som aldrig vare giennemlæste; gode

Forsætter, som aldrig bleve opfyldte; Løfter, som vare giorte i Nød, og ikke bleve holdte; dyre Forpligtelser, hvorved unge Mandfolk forskrev sig til at elske evig de Fruentimmer, som de kort efter foragtede, og gamle Venskaber, som for en liden Fordeels Skyld bleve forglemte.

Derfra kom jeg ind i et Rum, som syntes at være prægtigere end alle de andre, som jeg havde seet. Jeg fandt overalt noget, som glimrede i Øinene; men jeg kunde ikke see hvad det var. Her, sagde Engelen, giemmes alle de Berømmelser, som man giver Folk, medens de leve, og Levningerne af den Pragt, med hvilken Formuende Folk søge at giøre sig bemerkede i Verden. Jeg saae store Samlinger af Lovtaler i prægtige Bind; Brystbilleder af Store og Lærde Mænd;Ære-Støtter, Mynter, Skilderier og Kobberstykker; Klæder og Smykker, som glimrede af Guld og Juveler; men saasnart jeg nærmede mig til et Stykke deraf, for at besee det nøiere, fløi det bort ved det første Aandedræt, og jeg saae, at det var kuns glimrende Støv.

Haver I Lyst til at see alt, hvad I selv haver forglemt, sagde Søvnens Engel, saa kom ind i dette Rum. Der laae en Bog, hvori jeg fandt optegnet alt, hvad der var mødt mig, saa længe jeg havde levet, og som jeg nu ikke mere kunde erindre. Jo mere jeg læste i denne Bog,

desmere nysgierrig blev jeg, og dog ønskede jeg tillige, at jeg aldrig havde seet den, saa ubehagelige vare de Ting, om hvilke den erindrede mig, og de ubehageligste iblant dem alle vare mine egne Feil. Hvorfor vilde I føre mig herind, sagde jeg til Søvnens Engel, jeg bliver ikke rolig førend I giver mig min forrige Glemsomhed igien. I det samme faldt jeg i en dyb Søvn, og da jeg vaagnede op igien, var jeg saa lykkelig, at jeg ansaae alt det, som var hendet mig, for en Drøm.

No. 82.

Fredagen, den 30 Octobr. 1761.

Menneskets Oplysning og Forbedring beroer saa meget paa Historiens rette Behandling, at man ikke nok kan arbeide paa at opfylde de Mangler, som endnu findes i denne vigtige Deel af den menneskelige Kundskab; Med alle de store og fortreffelige Verker, som vi have i Historien, og med alt det, som baade de gamle og nye Forfattere have giort for at oplyse den, lader det som nogle af deres vigtigste Hensigter,

og den Maade, paa hvilken de best kunne opnaaes, endnu vare ubekiendte. Jeg taler her ikke om de gemene Historie-Skrivere, som fortælle alting, endog de ubetydeligste Tildragelser uden Sammenhæng, og som bekymre sig alene om at skrive store Bøger i en Chronologisk Orden, eller at sige os noget rart og nyt, som ingen tilforn har vidst, eller maaskee havt nødig at vide; Jeg taler kuns om saadanne Historie-Skrivere, som have foretaget sig at oplyse Verden ved at beskrive vigtige Tildragelser.

Endog disse have havt mere til Hensigt at berette saadanne Handlinger, som, efter Menneskenes almindelige Domme, ere store, rare og usædvanlige, end saadanne, som kunne være til almindelig Nytte og Opbyggelse. Den Geistlige og Lærde Historie indeholder saa mange urimelige Meninger, bittre Stridigheder, Forfølgelser og forargelige Handlinger, at de tiene mere til at vise Fornuftens og Religionens Misbrug, end til at lære os deres rette Brug. Mod hundrede Levnets-Beskrivelser af Folk, som ere blevne navnkundige ved Ting, hvorfor de snarere fortiente Plads i en Daare-Kiste, findes neppe et Exempel af en fornuftig og retsindig Lærer. Det er ikke saa meget, fordi disse Folk have til alle Tider været saa rare, som fordi deres Tænkemaade og deres Handlinger ikke har været selsomme

og

imelige nok til at giøre saa stor Opsigt, som
, der have været Stiftere af en Philosophisk
, eller Anførere for et af de Partier, som
de sig selv Orthodoxer og alle andre Kiettere.
s-Historien er meest opfyldt med Efterret-
r om Krige og Underhandlinger, som siel-
ortælles paa saadan en Maade, at en Krigs-
Statsmand deraf kan have stor Underret-

De indvortes Forandringer i Staten,
re de vigtigste, blive sielden berørte; Naar
vil vide Oprindelsen og Fremgangen af A-
ekningen, Konsterne, Handelen, Viden-
ne, Lovkyndigheden, Financerne og Krigs-
n, maae man søge den i enkelte Blade, i
ver, i gamle Forordninger, og som oftest
e sine Slutninger alene paa Gisninger.
g de Forandringer, som ere foregaaede i
rings-Formen, og som dog burde være en
storie-Skrivernes første Øiepunkter, findes
i saaledes beskrevne, at man med nogen
ed kan dømme om Statens Forfatning i
r Alder. Efter saa mange Historie-Skri-
som vi have i Europa, er Taciti Beskri-
af de Tydske endnu det vissete, som vi vide
en ældste Regierings-Form. Det lader,
en almindelige Plan til alle Historier har
ikke saa meget at beskrive os Staten selv,
at give os nogle Efterretninger om Regen-

ternes Personer og Familie. Endog disse finder man sielden saaledes udførte, at man deraf kan slutte deres Caracter og deres Grund-Regler. Man lærer at kiende dem som store Herrer, Hofmænd, Krigsmænd, og sielden som Fædre, Menneske-Venner, Lovgivere og Dommere. Det er ikke altid det, som en Regent siger for i Spidsen af sin Krigshær til en fremmed Minister eller i en offentlig Raads-Forsamlig, som caracteriserer hans Tænkemaade og Regiering. Det er den Opmerksomhed, som han i enkelte Tilfælde viser, for at erkyndige sig om sit Folks Tilstand, de merkværdige Ord og Handlinger, som tilkiendegive, at han kiender og føler Vigtigheden af sine høie Pligter, den Gave til at ære Dyden og giøre Lasterne foragtelige; som giøre større Virkning end Straffer og Belønninger. Den Agtsomhed, som han viser for personlig Fortieneste i alle Stænder, den Ømhed og Retsindighed, med hvilken han baade hører de Fortrængtes Klagemaal og de Anklagendes Undskyldninger, og endelig det Mod, som han viser i at opofre nogle af sine egne Lyster og Beqvemmeligheder, for at befordre den almindelige Velstand. Disse Ting, som giøre en Regent mere Ære end baade den Tapperhed, med hvilken han vover sit Liv i Striden for at aftvinge sin Naboe en Province, eller den Klogskab, med hvilken han veed at udføre

en

en Underhandling til sin Fordeel, hvor sielden ere de ikke optegnede i Historien? Den Mængde af værdige Ord og Handlinger, som findes hist og her i enkelte Efterretninger, i Haandskrifter, som ere bevarede i et taknemmeligt Folks Hukommelse, og som fortælles fra en Slægt til en anden, vise, at det ikke saa meget er Narheden af de gode Regentere, som Narheden af gode Historie-Skrivere, eller rettere at sige, en fordervet Tænkemaade i Historien, som er Skyld i denne Mangel.

Naar og denne Deel af den borgerlige Historie er allerbeste udført, hvor lidt finder man deri, som kan opbygge den store Deel af det menneskelige Kiøn, som hverken ere Regentere, Generaler eller Stats-Ministre? og skulle der ikke iblant saa mange Aldres, saa mange hundrede Aars Bedrifter være mange, som kunde forøge den menneskelige Erfarenhed i alle Stænder, og opmuntre Dyden i andre vigtige Tilfælde i Livet? Et viist Foretagende, en ædelmodig Gierning, et merkeligt og usædvanligt Beviis af Troeskab, Menneske-Kierlighed, Venskab, om det og ikke angik hele Staten, om det var sagt eller giort af en Borger, af en Bonde, skulde det da ikke fortiene ligesaa meget at optegnes, som et lystigt Indfald af en Hofmand, der ofte siges for at fornøie den menneskelige Forfængelighed paa

Sand-

Sandhedens og Dydens Bekostning? Skulde det ikke være ligesaa meget en Historie-Skrivers Pligt at ære saadanne Handlinger, som det er vigtigt for Staten selv, at den har gode Borgere i alle Stænder? Dersom et enkelt Ord, og en eneste Handling, alene for Personens Stands Skyld, kan fortiene at bemerkes, hvor merkværdigt var da ikke et Liv, som var en Kiede af lutter dydige Handlinger, om og disse tilsammen ikke beviiste andet, end at den Person havde i sin Tid været en ærlig Mand, en god Huus-Fader og en nyttig Borger? Dersom vore Historie-Skrivere, som ellers have saa megen Lyst til at skrive store Bøger, at de derfor alene have opfyldt Historien med Fabler og ubetydelige Tildragelser, og giort sig Samvittighed over at udelade noget, som en og anden har sagt for dem; Dersom de, siger jeg, frygte, at Historien blev alt for vidtløftig, i fald man deri og optegnede saadanne private Handlinger, som indeholde nogle særdeles Beviis af Klogskab og Dyd; da stod det dem altid frit for at vælge de merkværdigste, og da man endnu ikke har klaget over den Mængde af Historiske Bøger, Dag-Registere og offentlige Tidender, hvis Tal bestandig formeres, tvivler jeg paa, at nogen Alder skal blive saa overflødig af ædle og gode Handlinger, at man skulde

have

ie Aarsag til at klage over Mængden af saa-
ıne Dag-Bøger.

Disse Efterretninger skulde desuden have
nde store Nytter; den ene er, at Borgerne i
Stænder skulde opmuntres til sine Pligter
en Ære, som baade er større og bestandigere
ı den, som de ellers søge. Den anden Nytte
at man af det menneskelige Kiøns sande Hi-
ie kunde samle Materialier til de Fortælleiser,
ı, naar de ere gode, giøre mere Nytte end
Lære-Bøger. Vore Romaner og Fabler
lde da ikke mere være blotte Virkninger af
dbildnings-Kraften, og man kunde med Tiden
skaffe Folk af alle Aldre, Stænder og Kiøn
dfærdige Historier, som vare ligesaa forneielige
mere fornuftige og uskyldige.

Aarsagen til denne og mange flere Mang-
i Historien er, at de, som behandle denne
tige Deel af den menneskelige Kundskab, siel-
bekymre sig om det, som skeer i deres Tid.
t Gamle, det Forbigangne er det eneste, som
holde deres Agtsomhed værd; og hvor skulle
erkommerne nogen Tid faae sikkre og fuldstæn-
: Efterretninger, dersom de, der dyrke Viden-
ierne, ikke giøre det til deres fornemmeste
rk at optegne hvad der skeer paa den Tid, da
leve, og da de ere i Stand til at undersøge
igene. Jeg taler her ikke om nogle faae

Stats-

Stats-Hemmeligheder, som ikke førend efter en vis Tids Forløb kunne blive bekiendte, alle andre Tildragelser ere af den Beskaffenhed, at de bedre kunne undersøges af os, som leve, end af Efterkommerne. Den Deel af Historien, som jeg her fornemmelig taler om, angaaer desuden kuns private Handlinger. Den eneste Vanskelighed er, at Personernes Navne ikke vel kunne bekiendtgiøres, saa længe de endnu leve, og at enkelte Skribentere kunne være partiske i at dømme om det, som skrives i deres Tid.

Men og denne Vanskelighed kunde let forebygges, naar flere Patrioter forenede sig, til at befordre saa vigtigt et Foretagende. Selskabet har giort en Begyndelse dertil, hvorom jeg i dette Blad vil underrette Læseren. De meddele mig efter Haanden alle de vigtige Tildragelser, som de erfare, og de have ved Bekiendtskaber og Brev-Vexlinger bragt det saa vidt, at der neppe i et Selskab siges noget, som er meget fornuftigt, meget mindre skeer en virkelig god eller stor Gierning, at de jo faae det at vide; Thi om Laster, Daarligheder og Vildfarelser, vare de end nok saa store, bekymre de sig ikke. De troe, at der findes nok af dem i den Politiske, Lærde og Geistlige Historie. Naar de have samlet den fornødne Oplysning om saadant et Ord eller Handling, som de finde værd at antegne, faaer

g Befalning til at indføre det i en Bog, som
ildes Historien af vores Alder. Denne Bog
i Selskabets Forvaring, og aabnes ikke uden
alle Lemmernes Overværelse; man har og alle-
de føiet de Anstalter, at hvad Forandring der
id kunde foregaae i Selskabet, skal Bogen dog
live i sikker Forvaring, og ikke bekiendtgiøres,
rend efter 50 Aars Forløb. J denne findes
ter Ordenen af Tiden med Personernes Navne
dskillige Ord og Handlinger, som Selskabet har
undet værdige at optegne. Sandheden er sagt
en naturlig Stiil uden al Sminke og Persons
Anseelse. Man finder her Efterretninger om
olk af alle Stænder iblant hinanden; vi have
etragtet dē fleste mere som Mennesker og Bor-
ere i Almindelighed, end som Stands-Personer.
Stedet for at Folk af en vis Stand og Lær-
om ellers alene nød den Ære at blive erindret i
historien, saa finder man her Adelsmænd, som
ave levet paa deres Gods og giort vel mod deres
Bønder, ligesaa ofte nævnte, som Hofmænd,
Stats-Ministre og Generaler; Geistlige som al-
rig have skrevet andet end Prædikener, og som
ke ere meget bekiendte uden for deres Menighed,
hvilken de opbygge med deres Levnet og Lærdom,
kulle, naar denne Bog engang aabnes, blive nok
a meget ærede, som de Lærde, der have skrevet
ore Strids-Skrifter mod berømte Forfattere.

Jo.

Ja det, som endnu er mere, et Fruentimmer, en Borger og en Bonde, hvis Navne ellers ikke blive nævnte i Historien, uden naar de have begaaet meget store Misgierninger, kunne være forsikrede, at en fornuftig Tale og en ædelmodig Handling af dem skal blive saa nøie bemerket, og lige saa trolig opskreven, som om de vare rige nok til at give Lærde Folk Pensioner.

Til et Beviis deraf har Selskabet tilladt mig at bekiendtgiøre nogle af disse Efterretninger uden Navne.

No. 83.

Mandagen, den 2 Novembr. 1761.

Udtog af den Protokol, som er ommeldt i forrige No.

Pag. 5.

En ung Mand af Stand lader Halvparten af sine aarlige Spille-Penge uddele iblant fattige Familier, som have mange Børn. Han vil ikke være det bekiendt, og er saa lykkelig, at

de fleste ikke heller troe det. Dersom det var sandt, sige nogle, maatte Mødrene til alle disse Børn være hans Maitresser; Thi ellers var det jo utroligt, at en Person af hans Alder og Stand skulde finde mere Fornøielse i saa besynderlig en Handling, end i at spille Kort. Med mindre, sige andre, at han er en Hernhuter og Pietist, eller giør det af Skinhellighed og for at behage saadanne Svage Siele, blant hvilke der endnu skulle være nogle, som formaae meget, og som kunne giøre hans Lykke. De, som af denne sidste Aarsag mene, at det maaskee kunde være sandt, hvad der fortælles om ham, finde, at han er et snildt ungt Menneske, som har vide og dybe Hensigter i Verden, og som veed at bruge alting endog Religionen selv til sin Fordeel. Andre derimod holde for, at af hvilken af disse Aarsager han giorde det, handlede han dog ufornuftig; thi, om end alle disse Børn, sige de, virkelig vare hans egne, var der jo mange andre lettere Maader til at skille sig af med dem; og at han skulde giøre det af Skinhellighed, det er endnu mindre troeligt. En Mand af hans Stand, sige de videre, en Mand, som veed at leve, maae jo kiende Verden for vel, til at troe, at saadan en Handling skulde kunne giøre noget til hans Lykke. Selskabet, som paa det nøieste har undersøgt Sagen, er overbeviist om dens Rigtighed; Det

veed, at denne Mand er hverken Skinhellig eller Liderlig; Men da han selv ikke vil være sin Handling bekiendt, have de endnu ikke kunnet udforske, om han gior dette af en naturlig Blødhed alene, eller af Pligt og Religion. De have nogen Grund til at troe, at Aarsagen, hvorfor han saa meget skiuler en Handling, som i sig selv er god, er ikke saa meget af Frygt for at holdes for Liderlig eller Skinhellig, som for ei at blive beleet iblant andre unge Folk af hans Stand.

Pag. 7.

En rig Kiøbmand, som har ingen Børn, har foresat sig at testamentere en Capital til en offentlig Stiftelse, i hvilken fattige Børn af skikkelige Forældre, som opdrages til Handelen og andre borgerlige Forretninger, hvortil man just ikke behøver det, som læres i de saa kaldte latinske Skoler, skulle foruden deres Christendom, Regnen og Skriven, lære en skikkelig Stil i det Danske Sprog, Fransk, Tydsk, Historien og Geographien og det nødvendigste af Mathematiken, tilligemed noget af Natur-Historien, af Tegningen og Musiken. I denne Stiftelse skulde de, hvis Forældre og Venner aldeles ingen Formue have, og som findes at have besynderlige Naturens Gaver, nyde frie Underholdning, indtil de kunde sættes i Tieneste hos gode og duelige Folk.

For-

Forstanderne af Stiftelsen skulle bære Omsorg for at opsøge saadanne Tienester, og derved stræbe baade at forskaffe Børnene gode Vilkaar, især Leilighed til at lære noget, og at vedligeholde Stiftelsens Credit ved oprigtige og tilforladelige Vidnesbyrd om deres Forhold. Naar de gaae i Tienesten, skulle de have en skikkelig Udredning. Ved deres Antagelse skulle deres Forældre og nærmeste Venner slutte en skriftlig Contract med Forstanderne af Stiftelsen, ved hvilken de overdrage dem al deres Myndighed, ikke alene for den Tid, i hvilken de opdrages, men og saa længe de staae i Lære, hvorimod Stiftelsen og for den hele Tid skal drage samme Omsorg for dem, som Forældre for deres Børn. De, som befindes at ikke have Genie til Handelen eller Konsterne, eller og opføre sig ilde, skulle i Tiden enten leveres tilbage til deres Venner, eller og med deres Samtykke sættes til andre Haand-Gierninger, hvortil der ikke behøves saadan en Opdragelse. Dersom Capitalen bliver tilstrækkelig, skal en Sum henlegges til at give dem noget Forskud, naar de engang i Tiden ville sætte sig ned. Denne Sum skulle de paa visse Aar nyde uden Renter, og Stifteren formoder, at de, hvis Foretagende vel lykkes, efter deres Formue siden godvillig give Stiftelsen nogen Giengieldelse til at forøge Hoved-Stolen. Ligeledes

ønskede han og at kunne henlegge en Capital til at lade nogle unge Kiøbmænd og Konstnere reise udenlands, førend de satte sig ned. Til at bestyre denne Indretning vil Stifteren selv ved Testamente udnævne nogle Kiøbmænd og Konstnere, som siden ved de fleste Stemmer skulle vælge andre i deres Sted, saaledes at en eller to i det mindste hvert tredie Aar afgaaer.

Dette er kortelig Hoved-Planen til en Indretning, som Stifteren selv endnu ikke nok har overlagt for at giøre den saa fuldkommen, som han ønskede. For at indhente andres Betænkninger derom, har han uden Navn indgivet sit Forslag til Selskabet, hvilket igien af samme Aarsag har befalet mig at bekiendtgiøre det, og tillige at indføre det i ovenmeldte Protocol, at Erindringen af saa priseligt et Forsæt i det mindste skulde blive bevaret, i fald dette tillige med saa mange andre gode Forsætter skulde have den Skiebne, at ikke blive opfyldt.

Pag. 11.

En Mands-Person, som af sine Forældre var bleven nød til at forlove sig med et Fruentimmer, som havde en stor Arv i vente, kunde siden ikke overtales til at forlade hende, da dette Haab var forsvunden, og hans Venner giorde sig megen Umage for at skaffe ham et fordeel-

agtigere Partie. Endskiønt denne Ædelmodighed af en ung Mands-Person ikke er almindelig, havde den dog ikke været stor nok til at fortiene at optegnes i Selskabets Protocol, dersom Fruentimmeret havde været meget snukt, og hendes Beiler uerfaren i Elskov. Men at en ung Mands-Person, som var en Kiender af Skiønheder, kunde forbinde sig til en, som ikke var af den første Orden, alene for at holde sit Løfte, og skaane hendes Ære, er uden Tvivl noget af det rare og usædvanlige, som man endog i den artige Verden pleier at kalde stort.

Pag. 12.

Den ** No. ** gav Hr. N*. en af sine Domestiker Afskeed, fordi han havde givet et uhøfligt Svar til en Person som forlangte at blive meldt hos hans Herre.

Ibidem.

En gammel Vertshuusmand paa Landeveien sagde engang til mig i Anledning af Forordningen om Brændeviin: „Endskiønt jeg har
„ tabt meget derved, begriber jeg dog, at den
„ Forordning er nyttig for Landet. Var jeg
„ ung, skulde jeg maaskee lade mig forlede til
„ at bedrage min Næste for at oprette min Ska-
„ de igien; Men nu, da vor Herre har født
„ mig i 62 Aar, uden at jeg har været nød til

„ at bruge saadanne Midler til at fortiene mit „ Brød, haaber jeg og, at han nærer mig i „ den korte Tid, som jeg har tilbage at leve i. „ Mine Børn ere alle forsørgede." Denne Mand er saa frisk og munter, at man ikke skulde troe, at han var ældre end hans ældste Søn, som er 41 Aar. Skulde vel en stor Herre kunne sige, eller en Lærd Mand kunde skrive noget, som fortiente mere at bevares end disse Ord? hvor skiønne ere de ikke, ligesaa enfoldige som de ere sagde, og behøves der vel mere for at finde dem ret værdige at opteqnes, end at være forsikret om deres Sandhed, til hvilken jeg selv tilligemed en af mine Venner ere Vidner?

Pag. 19.

En Person som ved ulykkelig Hændelse saae sig nød til at laane 500 Rdlr., og som ikke havde noget at sætte i Pant, tog sin Tilflugt til en Jøde. Ved en Hændelse blev den af ham givne Forskrivning af Jøden tilbuden en af hans Venner, som uden at betænke sig betalte Jøden Summen tilligemed Renterne, og derpaa skrev et Brev til Skyldneren, hvori han bebreidede ham sin Mangel af Fortroelighed. Da Skyldneren undskyldte sig dermed, at han ikke vilde falde sin Ven besværlig, forundrede denne sig, at han endnu ikke havde følet den Fornøielse at kunne

endog med sin egen Uleilighed tiene sin Ven. Da Vexelen var forfalden, indfandt Skyldneren sig for at betale Hoved-Stolen og Renterne, hvilke, siden Pengene vare laante af en Jøde, vel vare høiere end 6 pro Cento. Hans Ven vilde ikke tage imod nogen af Delene, men bad ham bringe Pengene tilbage igien til det Sted, hvor han havde laant dem, og at give sig et Beviis for Capitalen. De Renter, som vare betalte til Jøden, vilde hans Ven ingenlunde have tilbage igien; Dette, sagde han, er den mindste Straf, som I bør lide, fordi I endnu ikke have lært at forskaffe Eder en Vens Fortroelighed, og han udbad sig alene til Giengieldelse, at han vilde fortie Sagen.

Saaledes er denne Tildragelse bleven os berettet af en troeværdig Person, til hvilken den er fortalt af Skyldneren selv, dog uden at nævne hans Vens Navn. Vi have endda udeladt nogle smaa Omstændigheder, som kunne synes utroelige for de Læsere, der ikke føle den Forneielse at kunne tiene en Ven med sin egen Uleilighed. Selskabet ønskede meget, at Skyldnerens Ven vilde tillade ham at melde os hans Navn for at indføre det i Protocollen, hvorimod vi igien forsikre ham, at det efter Selskabets Love ikke skal blive bekiendt, førend efter 50 Aar. Vi troe endog, at baade Skyldneren og hans Ven kunde ved saa-

danne Opdagelser giøre Videnskaberne en t
Tieneste paa en Tid, da man i Philosophien
get tvivler om saadanne Følelser, hvis Vir
hed ikke kan demonstreres *a priori*, og som
kuns sielden har Leilighed til at erfare.

Selskabet udbeder sig ligeledes af all
sere, at de vilde give dem Efterretning om
danne Ord og Handlinger, som fortiente a
tegnes i vores Alders Historie. De kun
disse Prøver see, at Selskabet seer alene pa
denes Mening og Handlingernes Moralske
skaffenhed, uden at bekymre sig enten om P
nernes Stand, eller om deres Talers og H
lingers Zirlighed.

No. 84.

Fredagen, den 6 Novembr. 17(

En Bodfærdigs gudelige Tanker Eensomhed, af Young.

Ja Priis, evig Priis være din guddom
Barmhiertighed for denne Naade!
nødvendig, hvor velkommen er mig denne F

ane roelige Tilflugt! Her tier Jorden stille, og ader mig at høre Himmelens Stemme; Himmelens Stemme, der stedse taler i det menneskee Hierte, om vi kun vilde agte derpaa. . . . r lader mig raadslaae med mit saa længe begstigede Hierte, der længe nok har holdt an hos g om en beleilig Stund, men altid fundet mig kæstiget. Eller og den buldrende Verden forrrede os midt i vor Samtale, og opsatte den kkeligviis til en anden gang; endskiønt (o fordelige Tanke!) endskiønt en biende Evighed beidede min Nølen.

Saa længe Verdens Bulder døver vort re; dens Færsel og Tummel strøer os Støv i inene: hvo kan da høre Samvittighedens sagte isken, eller læse Fornuftens stærke Fordringer, : dog staae skrevne med store Bogstaver paa : rolige og ufortryllede Hierte? Nu læser, hører skielver jeg; skielver for det, hvorover jeg før umphærede; blues ved det, hvorover jeg ellers r stolt. O Vellyst! Vellyst! hvad er du? rnuftens Død. Og med Fornuften døer Menskets ganske Himmel saavelsom og dets ganske racteer.

Da Taagen, der hidtil indhyllede mig i at, nu lidet har fordeelt sig, saa see dig engang i, min opklarede Siel! og siig mig, hvor, er hvad er jeg? En Umaalelighed rundt omkring

mig! En Evighed for mig! min Fornøielse en Skygge! min Tid et Øieblik! mit Liv en Dunst! og skulle vel et Øieblik, en Skygge, en Dunst, bemestre sig al min Kierlighed? Bemægtige sig alle mine Tanker? Skal for deres Skyld, en Engel fra Himmelen bie, til det falder mig beleiligt, at antage hans Besøg? Skal selv Englenes store Fader opsætte sit Kald til i Morgen? — Hvad, o min Siel! om han ei tiere skulde kalde dig! — Naadige Gud! om han ei tiere skulde kalde dig! om du var overladt dig selv! — hvor blev saa Haabet? Hvor blev da Mennesket? I det første Øieblik, Mennesket, det affindige Menneske, vil være sin egen Herre, ingen Tvang meer lide, og tager Teilen i sine egne forvovne Hænder; det første Øieblik han nu er i Frihed, bliver han just den elendigste Slave. Hvor er han haart sluttet! hvor afmattet! hvor trængende! hvilken Hungers Nød han føler midt i sine Fraadserier! Ingen kan i Hensigt paa Tiden være viis, der i Hensigt paa Evigheden er en Daare. Skrækkelige Selvraadighed! det første Øieblik, Mennesket nu ei længer holder sig til sin Skaber, strax synker det! synker dybt ned i Fortvivlelses og Fordervelses bundløse Afgrund.

Af dette Dyb raaber jeg til Dig, o HERRE! HERRE hør min Røst! Sønderslid de Fortryllelses-Kieder, der binde mig til uværdige,

til jordiske, ja til Helved-Forlystelser; og giv mig Vinger at hæve mig mod Dagens Lys, og til at søge de Ting, der tiene til min Fred. Hvor er den Skabning, hvilken du giorde? Hvor er det Hierte, hvilket du dannede? Denne al Ureenheds Pøl! Dette Rede af alle Laster! Den kunde umueligen komme fra dig. Nei jeg har vristet det af din velsignede Haand, og ladet det falde i Skarnet. Hvad hielper det mig, at din Barmhiertighed er over al din Skabning, da jeg ikke længer er som du har skabt mig?

Jeg har sovet tæt ved Afgrunden paa den yderste Brink og drømt, at jeg var i Himmelen, endskiønt truende Høvn svævede over mig, og Flammen brølede under mig. Hvad for en Skræk vaagner i mig! hvad for et Svælg ligger for mig! hvad for en Naade har reddet mig!

Hvor skulde jeg nu vel have været, om jeg var død i Gaar? O! lad dog denne Tyngsel, dette Bierg paa mit Hierte, dybere og dybere nedsænke mig i taknemmelig Ydmygelse for den saa overvættes Naade, at jeg endnu lever! — Havde jeg før følet denne Angest, førend jeg var omvendt. —

O du der bærer Jordens Grund-Pillere, understyt mine Leve-Geister! — Hvor skulle jeg nu vel have været, om den Dag i Gaar havde været den sidste? Hvor? — Ak hvor? — og

derill

dertil evigen! — Evigen! — O Herre almægtigste Gud! kunde din Torden vel mere ryste mig?

Du majestetiske Gud, der skaber Tordenen! lad mig opstige over Skabningen, og med en høi Flugt opsvinge mig til Tanker om dig — I Labyrinth og Mørke, vandrer jeg hid og did paa en saadan Betragtnings grændseløse Mark! Hvor, hvad, hvilken, hvorledes er du? Alle Væseners Kilde! alt Godes Middel-Punkt! Dagenes første Alder! før Tidens Fødsel! over Engle Begreb! Umaaleligheden Opfylder! Du, der skuer ned paa de høieste Ting, og understytter de ringeste! — O understyt du endogsaa mig.

Understyt mig, medens jeg bestræber mig at giøre mig et tydeligt Begreb om dig, min Gud! — men jeg bestræber mig forgiæves. Du, der blandt alle Væsener er det meest aabenbare, og det meest skiulte, det nærmeste og det længst fraværende; hvor meget vi føle dig! hvor lidet vi kiende dig! Jeg er i Dig, og kan dog ei finde Dig. Jeg kan hverken gaae fra Dig, eller komme til Dig. Skyer og tyk Mørke ere din Telt! Under over Under beskytte og forherlige din frygtbare Trone i Tidens korte Dieblik, og igiennem den umaalelige Evighed.

Og, for saadan en Dommer skal du, o min Siel, føre din Sag? Udøse din store Sorg,

og din endnu større Synd? For ham skal du med bævende Stemme udbryde din veemodige Klage? Ak! tilintetgiør dig selv for ham. Hverken Syndere eller Mennesker eller Engle ere noget i hans Øine, førend de ere Intet i deres egne Øine. Hvo har vel, o HERRE! nogensinde tænkt paa Dig uden af Skræk og Blussel at nedslaaes til Jorden? og tillad mig at legge dette til: Hvo har vel, o HERRE! nogensinde bedet til Dig, (og bedet som han burde) uden at være bønhørt? og for denne uendelige Naade være Dig med ydmygelsefuld, fyrig og evig Kierlighed fra de første Troner i Himmelen til de ringeste Orme paa Jorden Ære, Priis og Tilbedelse.

Anden Afdeling.

Saliggiøres de, der bede? — Men hvad hielper det mig? Understaaer jeg mig at bede? For hvem udøses dog Bønnen? O! hvor skrækkelig er han i sin Majestæt! endnu skrækkeligere i sin Hævn! forfærdelig for de Salige der oppe, end forfærdeligere for Mennesket, og endnu mere for Synderen! hvad maae han da være for den største Synder? Kan jeg altsaa ei sige om mig, hvad der er sagt om dit Allerhøieste Væsen almægtigste Gud! Helvede er aabnet for mig, og Fordervelsen har ingen Skiul: hvor skal jeg da flye hen? Jeg kan ikke undløbe din Nær-

Og tør jeg da vove det, at nærme
dig? Hvilken Forvovenhed det er! —
er det en større, at undlade det. At
farligt: fortvivle er dødeligt. Ak Forbo
fulde JESU! hvor skal jeg ellers finde
flugt, uden hos dig? Og dog vover jeg
at fremstille mig for dit Ansigt; jeg komm
vende bag efter dig. Kunde jeg alene
Sømmen af dit Klædebaand, saa var jeg
det. Endog Hunde tør æde Brød-Smu
falde af deres Herres Bord — O hvil
bedelse hør dig til for saa guddommelig
de! Dybt i Støv nedknælet maae jeg
dig. — Men hvilken Tilbedelse er din
værdig? Jeg kan ikke ret tilbede dig.
jeg end kunde det, er jeg dog uværdig
løfte et Øie op til din Trone. Min B

elser. Jeg holdt et føllesløst Hierte for en
ig Samvittighed; en Mængde Syndere for
Indskyldning for Synd; og Verdens Mode
din Lovs Ophævelse. Jeg var utaknemme-
for hvad du af faderlig Mildhed gav mig,
øllesløs mod det, du endnu af større Mildhed
de mig. Jeg opvakte dig til Vrede, naar
eviste mig den største Naade. Jeg knurre-
ald af Utaalmodighed ved den mindste Mod-
, og levede sikker hen i Vellyst midt under
Straffe-Domme. Din Velsignelse var min
handelse. Jeg forvandlede den til Gift, og
Lykke var min Undergang.

Jeg beflittede mig paa Uretfærdighed som
en Konst. Jeg var stolt af mine Fortrin i
skab, og skammede mig ved mine Pligter.
bluedes for et Menneske, et vildfarende
nneske, der saae paa mig, og var klippehaard
Fornuften og mod dig. Jeg laante nogle
ndte Tanker af Fritænkerne for at sætte mig
edit hos Verden. Den Tid, som gaves mig
mvendelse, anvendte jeg til Daarlighed, og
rugte den guddommelige Langmodighed til at
e mig udi Synden. Ja jeg har og syndet
min Evne. Hvor mange Anslag har jeg
giort, hvilke du af Naade har forhindret,
mange onde Ting har jeg ei begyndt, som
bleve fuldførte.

Alt dette veed du, o Herre! og dog l
jeg endnu. Alt dette har du seet og dog
stille dertil. Du har forkortet din Arm; og
Hævnen tilbage midt i Skyen; endskiønt
havde raabt den ned paa mit Hoved, i fald e
en fræk Trodsen kan nedraabe den.

Hvor længe, o Herre! har du havt T
maadighed med mig, og havt Taalmodig
imidlertid dine Pile fløi rundt omkring: (
skiønt jeg hørte til den første Orden af Synd
og aldrig holt Bønnens Skiold for mig,
fremstod ganske nøgen i Synden. Mine e
lastefulde Medbrødre fald haabeviis rundt
kring mig til Jorden; og deres Fald var s
ligt. Jeg udslettede deres Afmindelse i r
Giestebud, og den billige Aarsag til min S
fordoblede kun min Ondskab. Uadvaret ved
varseler, ubevæget ved dine Velgierninger, usk
ket ved egne Følelser, uoverbeviist af egen O
beviisning, dadlede jeg deres Forhold, og i
videre fort i deres Fodspor. Jeg beklagede d
sørgelige Afskeed og rendte min egen i M
Var jeg bleven skaanet, naar den yderste
truede mig, strax holdt jeg mig for udød
Hvor mange muntre og modige Hobe af dem,
vare fødte efter mig, og som i alle Livets
haabninger havde meget forud for mig, har
ikke paa samme Vellyst-Bane, i samme Ær

righeds Flugt, seet fremskinne, blomstre og prange, visne, synke og døe. Hvilken Hemmelighed af Naade er dette! og hvilket Under af Miserie er jeg! hvorledes? Midt paa denne store Valplads lever jeg endnu? — Og imidlertid jeg tvivler, om jeg endnu lever? Lever jeg stedse fort i Synder! Selv min Bodfærdighed formerer deres Antal; en saa lunken Bodfærdighed, der saa lidet kommer i Ligning med min Ondskabs Storhed.

(Fortsættelsen følger.)

No. 85.

Mandagen, den 9 Novembr. 1761.

Fortsættelse af Youngs Tanker,

Tredie Afdeling.

O Herre! bøi dog fra din forfærdelige Høide, til hvilken Cheruber omsonst hæve deres Øie, bøi dit Øre herned, at høre! — Nei, o Herre! hør mig ikke! thi hvad har jeg vel at forevende? Hvilken Undskyldning har jeg, for at skiule min Ondskab? Hvilken Forevending, for-

ikkun nogenledes at formilde den? Kan vel min Synds Bekiendelse gielde det mindste hos dig, til min Sags Beste? Ak! jeg frygter, ikke saa meget som et Sandskorn. Thi hvorfor har jeg vel blottet mine Overtrædelser? fordi jeg ikke kunde skiule dem. Du veed jo endog de, hvilke jeg ei engang selv veed. Men, o Herre! jeg er og bleven fristet — ja, og jeg har lokket Fristelsen. Den svage Natur har forført mig — men har jeg ikke med villigt Hierte fulgt min Forfører? Verdens Exempler have sterkt sat an paa mig — og jeg har glædet mig over denne Sminke. Jeg har syndet med mine Fædre. — Det er sandt; men jeg har overgaaet dem i at synde. Hvilken Tids-Alder har saa frit givet alle Udyder Tøilen, som denne? og hvilket Menneske, i en saadan Tids-Alder, har rendt videre fort i Laster, end den Elendige, der ligger her for dine Fødder?

Men er da intet Glimt af det Gode at finde hos mig? Har jeg da ikke i det mindste nogen Ret at beraabe mig paa Dyden, hvorved jeg kunde give min med Synd opfyldte Vægtskaal nogen Ligevægt? Jo, jeg har været en Forsvarer af Dyden; — paa det jeg kunde rødde alle Hindringer for Laster tilside for mig. Jeg har gaaet i din Tempel; — men ladet mit Hierte hiemme. Endnu mere, jeg har bedet; — men ikke ønsket hvad jeg bad. Jeg stillede mig ydmyg

— af Hovmod. Gav de Arme — men Christen-Kierlighed. Jeg var venlig, det gste Menneske af Verden; — for derved ae Magt til at vise mig saa grusom, som den e Fiende. Mine Religions-Pligter har jeg ke forsømt; dog aldrig fortrydt uden ufuld-te Synder; og de kiereste Fornøielser, som ogen Tid har nydt, ere just Aarsag til min ærende Sorg.

I det jeg nu giennemforsker mit eget Hier-denne Fordærvelsens Afgrund, saa finder jeg e en Dyd, som jo min hykkelske Siæl har t til en Maské; og neppe en Last, som jo Frekhed har udøvet under dens Skin. Ved skammelige Middel har jeg giort den reneste mistænkt, den sorteste Ondskab endnu af-igere. Og jeg har da været en fast lige saa ervelig Pest for Staten, som ulykfalig Mor-mod mig selv. Saaledes bliver jeg da ved de Grunde, hvorved jeg søgte at retfærdig-e mig for dig, o Gud! endnu haardere an-et, og i stedet for Undskyldninger, jeg søger, ger jeg ikkun nye Misgierninger.

Men som jeg i mig selv, ved egen opvakte rtanke, opdager nye Misgierninger; saa op-r jeg og, ved Gaven af din Naades Aand, Godhed, nye Fuldkommenheder, nye Under . Jeg levede i Mørket, i Dødens Skyg-

ger. Jeg viklede mig ganske ind i B
Jeg saae intet, uden saadanne Ting, dem
ønsker aldrig at have seet; Ting, der gior
blind imod dig. Men nu bryder dine Gu
melige Egenskaber saa klart frem, som S
nen; og opvække mig til Følelse af din N
relse. Nu seer jeg dig i alt; og seende
jeg tilbede dig; og tilbedende skielve.

Dine Egenskaber straale alle paa e
ned paa mig, og slaae mig som Mand
Tarsus, din ei saa fiendtlige Forfølger; d
mig ned i Støvet. Din høistforfærdelige
stedsnærværelse; Din høist ubegribelige K
hed; Din høist uindskrænkte Viisdom;
fuldkomneste Retfærdighed, og uudsigeligste
hed, ja, en Godhed, der er ganske uudsi
og mig, o Herre! mig utaalelig. Denn
nemmeste Aarsag til min Beskiemmelse!
der uophørlig gior min Vandel de strengest
breidelser! der saa skrækkeligen forstørrer
Skyld! Qvæler din Godhed mig saa;
maatte da ei din Vrede giøre? Om din
vaagner, (o I Bierge skiuler mig!) om
Vrede vaagner — Ak! Naade! Naade!
de! — Du der er mægtig til at redde!
viis mig Naade!

Og Naade skal du vise mig, du al
dens Fader! Du overstrømmende, uudte

lige Barmhiertigheds Kilde! Du skal ikke fordømme den, der fordømmer sig selv; der skielver for sin egen Domstoel; og der neppe gruer mere for din Hevn, end for sin Synd, for en saadan Synd, og mod en saadan Herre! hvis Velgierninger satte mig i Stand til at blive saa overordentlig stor en Synder; og hvis Langmodighed saa længe bar over med saa Himmelraabende Afvigelser.

Men jeg fortryder dem, ak Gud! jeg fortryder dem. — Og hvor tørre ere alligevel disse Øine! hvor haardt dette Hierte! Slaaer du Klippen, og den giver Vand. Lad da ikke den, der sukker over sine Forbrydelser, sukke over din Unaade. Du Giver, Fører, Elsker; Du de menneskelige Sieles Gienløser! og o! for hvilken høi Pris har du løst dem! Du, der endog hører deres Tanker, der have et sønderbrudt Hierte: Hør mig! forbarme dig! skaan mig! og du Herre! fortørnes ei, om jeg understaaer mig at føie endnu dette til! — forskaan din faderlige Ømhed! frie den fra det, der er den saa meget imod; fra dens nødigste Verk. Hevnen er dit høistelskværdige Væsen fremmed; Fordervelsen er en fuld Tilintetgiørelse af din høist ærefulde Plan.

Har jeg endskiønt været forladt af den sunde Fornuft; og er besat af en Legion; har

jeg endskiønt bestridet min egen Forstand, og bekæmpet mit eget Hierte; naar det vilde bevare din Lov. Har jeg end med stor Møie bestridet min Selvklogskab, og indtaget Fordervelsen med Storm; saa lad dog Forbarmelsen ei være en ganske ukiendt Fremmed i Himmelen! Lad din Fortørnelse ei evig brænde! Hvorfor er Herren fortørnet? Derfor at jeg er en Synder? Hvem kunde du ellers tilgive? Fordi min Synd er stor? des større er din Roes, at du tilgiver den. Din Tiener er en Misdæder, men dog endnu stedse en Tiener. Din Søn er en ulydig Søn, men dog endnu stedse en Søn. Har jeg end ikke viist et Barns skyldige Lydighed, ak! tab du derfor ikke, o grændseløse Kierlighed! al en Faders ømme Forbarmelse! Er jeg ikke dine Hænders Verk? o! saa forsmaae det ikke! Er jeg ikke et Billede af din Majestæt? o! saa udslet det ikke! Er jeg ikke det Klenodie, hvilket du med dit Blod har erhvervet? ak! saa forkast mig da ikke! Skulle Ting, der mindst kunne bestaae tilsammen, forene sig til min Undergang? kan jeg tillige være beslegtet med Fordervelsen og med dig? O! giør det dog til din Guddommelige Fornøielse at omvende mig, ikke at udslette mig! Udsletter du mig, saa skulle dine Fiender triumphere; omvender du mig, saa er Glæde i Himmelen,

melen, og ti gange ti Tusende skulle love dig derfor rundt omkring din Trone.

Fierde Afdeling.

Men, faaer jeg Forladelse, hvo kan da vorde straffet? Hvad for Pletter kunne da fordømme, naar saa sort en Synder, som jeg, bliver benaadiget? Mørkhedens Egne ere og en Deel af din Skabning; og Helvedes gruefulde Svælg var ikke skabt forgieves. Hvor store ere mine Forbrydelser, i og for sig selv betragtede! og hvor ere de endnu langt større, for saa vidt de ere begaaede mod din uendelige Majestæt! Hvad skal jeg altsaa sige? Til hvilken Skygge af Undskyldning skal jeg tage min Tilflugt? — Forlad mig, o Herre! min Fornufts Svaghed, om jeg dømmer feil; eller rettere, smigrer mig med et falskt Haab. Din uendelige Majestæt synes at tale for mig. Hvor gierne ønskede jeg at finde en Talsmand i denne; i den selvsamme Aarsag, der meest forsterrer min Skyld.

Thi, o min Gud! hvad er jeg? elendigen tilsammenføiet af Ringhed og Intet; Alle Manglers og Ufuldkommenheders rette Middelpunkt; En Sammenbindelse af alle de Aarsager, der kun kunne opvække din Forbarmelse. Svagt Kiød, og en flygtig Aand! et Møl! en Orm! et Markblomster! i Dag og ikke i Morgen. Om

Formiddagen og ikke om Aftenen! Skrøbelig nok til at bukke for den mindste Vind! Et Herre af et Dieblik! en Drøm! en Dunst! en Skygge! et Væsen af Intet! der igiennem daglige Tvivl og Farer, Arbeider og Besværligheder kryber frem i nedrigt Støv og Mudder.

See, det er jeg! saaledes var jeg født; — og skabt af dig. Og vil du nu vel, o Herre! blotte en almægtig Arm imod mig? Vil du skyde en Tordenkile, der kan sønderknuse hele Skabningen, ned mod dens ringeste Orm? (Ak! tilgiv, hvad min Angest nøder mig at forestille dig.) Din uendelige Majestæt erklærer sig selv mod dette Forsæt: Denne redder Synderen, hvorvel den forhøier Synden. Maae ikke min Uselhed giøre din Almagt Vaabenløs? Er ikke den Forurettedes Høihed, den forurettendes Frelse? Visseligen er jeg din Godhed uværdig, ganske uværdig; men er jeg da og ikke din Vrede uværdig? Du, som har din Trone i de høieste Himle, og seer Verdener, utallige, som Gran i Solen, svæve under dig! — skulde du, ak! skulde du ei tænke paa, at jeg er ikkun Støv.

Jo Herre! Du skal tænke derpaa: Du skal tænke paa dit eget herlige Væsen; Du skal ihukomme, hvad de gamle Tider vidne om dig; hvilke Under den Guddommelige Kierlighed giorde i vore Fædres Dage. Thi til hvem raaber

jeg?

;? Er du ikke den, til hvilken endnu ingen for-
ves har raabt? Den, der kun skabte for at
saliggiøre; kun befaler, for at bevare; og kun
ffer, for at omvende? Den, der ved sin over-
ttes Kierlighed sætter Synderen ligesaa meget
Bestyrtelse, som hielper ham? Thi er du ikke
n samme Gud, der, endskiønt saa høit af os
tørnet, dog ikke anderledes, end om du var
n fortørnende, beder os, at vi dog ville forlige
med dig? Er du ei den samme Gud, der
ger over de ubodfærdige Forbrydere, og, over
ubodfærdige Forbrydere imod dig selv? Og
ar din Sorg ei kan frugte, endog i deres Sted
eder? Tog du ei hine Taarer, som det for-
kkede Jerusalem ei vilde udgyde, i dine egne
mmelske Øine, der ved det blotte Syn af dens
estaaende Undergang udbrast i Graad? Hvo
n vel uden en hellig Skræk, uden den største
rdsel, tænke paa disse Ting? eller uden en
øst, der er endnu større.

Og her er endnu ikke engang Ende paa
e vor Trøstes husvalende Forhaabninger. Ikke
neste for at bede os, for at sørge over os, og
at græde paa vores vegne, kom Herlighedens
det evige Livs Herre herned; men og for at
e for os. Og hvilken Død! og efter hvad
et Liv! efter et Liv fuldt af Forbarmelser uden
l og uden Maade. Hvad for en prægtig Frem-

gang, hvad for en høi Stige i Kierlighed! Han gaaer den tilbagevendende ulydige Søn i møde; Smiler Forbarmelse til en fornægtende Peder; forkaster ikke en vantroe Thomas; lader den syndige Magdalene komme til sig; tilgiver den Qvinde, som var greben i Hoer; og samler til sig i Paradis, hvor Engle nedkaste deres Kroner for hans Fødder, en Røver af Korset. Hvilken forunderligt og høist tilbedelsesværdig Stigen er dette! og er det da vel mueligt, at Kierligheden endnu kan stige høiere? Ak! lad den endnu stige høiere, ja endog strekke sig til mig.

Hvad er jeg, o du ganske uudtømmelige Kierligheds Kilde? Hvad er jeg dog, at jeg skulde sætte Grændser for en saadan Forbarmelse, som denne? Kan vel Oceanen drives tilbage af et eneste Sandskorn paa dens Bredde? Hvilken Naadens Triumph er det, at uddrive Fordærvelsens Børn af Fordærvelse! hvilken Almagts-Gierning, at redde de meest forlorne Elendige! Har jeg end ladet mig bedaare af Vellyst; Er endskiønt Fornuft, Samvittighed, Himmel, og selv Jorden med i en Vægtskaal overveiet af en Fiær i den anden; Har jeg endog med Esau hensolgt min Førstefødsels-Ret for Intet; Lad dog alligevel, o Herre! om ei den sønderknuste bodfærdiges Bøn, saa dog disse Fortvivlelsesfulde Tanker, denne Hierte-Angest, denne, den piinte

Misdæders Marter naae Foden af din Trone. For den dyre Forsoners Skyld, der ei forskaanede sit høistkostbare Blod, ak! for hans Skyld skaan mig, tilgiv mig, giør mig salig; ja giør mig, endog mig, salig, o min Fader!

Du, af hvis aabnede Mund Tordenen udrulder; hvis opløftede Øie formørker Solen; Du, der har din Vei i Uveir, og der gaaer paa Vindens Vinger; Du, der sidder over Himlene, og skiuler dine Fodsoler i Svælgene; men, (hvad der gielder mig langt meer end alt det øvrige) Du, hvis rige Udflydelse, hvis Ocean af Kierlighed overstrømmer den hele Skabning! o føi dog til disse Under endnu et Under, — Tilgivelsen af en Skyld, som min er! Hør denne grædende Stemme, see dette blødende Bryst, denne Vanghed, disse Qvaler af det syndigste og ryggesløseste, — men og det bodfærdigste og meest ydmygede blant alle Mennesker.

Saa maae du, o Herre, lade skee mig, hvad du vil; og jeg vil ikke klage. Min Glæde skal fremskinne midt i Livets truende Storme, og igiennem Dødens Rædselfulde Skygger. Saa vil jeg udraabe: Lov, og Ære, og Priis, og Kraft være den, der sidder paa Stolen, og Lammet, der har heftet Synden paa Korset! — Saa vil jeg, trods mine Sukke, synge!

synge! Saa vil jeg i mit sidste Aandedræt synge! Saa vil jeg synge fra Evighed til Evighed! Amen, o min Siel! Amen, Amen.

H * *

Dersom dette Forsøg finder det Bifald, hos de Danske Læsere, som jeg venter, tør jeg, paa Oversætterens vegne, love dem snart en Oversættelse af Youngs Natte-Tanker.

No. 86.

Fredagen, den 13 Novembr.. 1761.

Herr Tilskuer!

Jeg er 54 Aar gammel, og har endnu ikke været gift, følgelig er jeg en af de Personer, som man her i Landet kalder gamle Ungkarle, og som man i forrige Tider kaldte Pebersvenne. Hvad mener De, om jeg endnu fik i Sinde at gifte mig? Jeg vil kortelig sige mine Grunde, og udbede mig Deres Betænkning. Den første og den vigtigste af dem alle er: at jeg ikke kan komme ud med mine Indkomster, og disse ere dog

saa

saa store, at mange Folk af min Stand leve med Kone og Børn af meget mindre. Jeg derimod, som ikke har nogen Bekostning at giøre uden paa min egen Person, og som, uden at rose mig selv, kan forsikre, at jeg ikke er en slet Huusholder, sætter hvert Aar Penge til af en Capital, som jeg havde samlet i den Tid, da jeg endnu hverken havde Embede eller Huusholdning, og for alt dette, M. H., har jeg ikke en skikkelig Ret Mad paa mit Bord, og ingen Opvartning, naar jeg er syg. Jeg har selv Nøglen til mit Fadebur og min Kielder. Jeg veed, hvor mange Gryn der skal til en Grød, og hvor meget bagt Brød veier mere end Melet. Jeg maaler mine Folk selv alting til, og dog bliver jeg narret, ja paa tusende Maader narret. Det blev mig umueligt at opregne dem alle. Jeg vil kuns fortælle Dem een, som jeg nyelig opdagede, og som giorde mig saa fortvivlet, at jeg besluttede at gifte mig. Jeg havde min Hønse-Gaard fuld af fede Kapuner; Min Huusholderske kom en Morgen ind og sagde, at Maaren havde bidt nogle af dem ihiel. Det forstaaer sig selv, at jeg lod hende bringe de døde Kapuner ind for at see, om det var sandt. Dagen efter havde Maaren bidt ligesaa mange, og kort at fortælle, han beed hver Morgen saa mange, at der inden faa Dage var ingen flere i Gaarden. I Begyndelsen skaffede

Huus-

neske, som jeg kan forlade mig til, ikke en Siel, som ynker mig, eller tager nogen oprigtig Deel i alt det, som angaaer mig? Endnu meer, Hr. Tilskuer, jeg begynder at blive knarvurren og utaalmodig. Dette er en nye Aarsag, hvorfor jeg troer, at jeg bør gifte mig. Andre Folk vilde lee deraf, men jeg holder Eder for en sindig Mand, som hører Folkes Grunde, førend I dømme dem. Alle de Folk, som jeg har i mit Huus, ere mine Tienere, og af dem tør ingen sige mig imod; thi jeg er streng. Denne lange Vane til at have Folk om mig, som rette sig efter et hvert Vink, og som giøre uden Modsigelse alt hvad jeg forlanger, har giort mig saa magelig og avindsyg, at jeg tidt veed ikke selv, hvorledes jeg vil have det. For nogle Aar siden havde jeg en næseviis Tiener, som ofte tog sig den Frihed at giøre Indvendinger mod hvad jeg sagde; jeg taalte det længe, fordi Karlen ellers var fornuftig og troe, og fordi jeg siden efter ofte fandt, at han havde ret; Men for ei at ærgre mig længer, jog jeg ham dog tilsidst paa Døren. Skulde De vel troe, at jeg i den Tid var meget mere fornøied, og ærgrede mig virkelig meget mindre, end nu, da der ikke er et Menneske i mit Huus, som siger mig imod? Dersom jeg fik en Kone, som med gode Manerer, thi hun maatte just ikke være ligesaa myndig som jeg, søgte at bringe mig

til

til Raison, en Kone, som jeg tillige kunde have nogen Høiagtelse for, og som jeg maatte giøre mig Umage for at behage; mon jeg da ikke skulde blive mindre uroelig og misfornøied end jeg nu er?

I seer, at jeg ikke forlanger urimelige Ting. Jeg vil kuns have en Person, som kan deele Herskabet og Huusholdningen med mig; som begriber, at hendes Velfærd er saa nøie forenet med min, at hun hverken bedrager mig, mens jeg lever, eller ønsker mig død. Jeg forlanger ikke, at hun skal være forelsket i mig; thi dertil er jeg for gammel, og at jeg skulde forelske mig i hende, derfor frygter jeg ikke heller. I kan derfor haabe, at Eders gode Raad ikke skulde være spildte, og at jeg er Herre nok af mig selv for at kunde frie efter Raison alene.

Hvis I derfor har i Sinde at skrive et Blad om Frierie, og dette er jo dog en vigtig Materie, er det just saadanne Folk som jeg, der skal have meest Nytte deraf; thi de, som ere i en Alder, i hvilken man endnu kan elske, de lee kuns af alle Eders Regler. Jeg er 2c.

Svar.

Min Herre!

Hvor besynderligt det end kunde synes for andre, at en Mand vil gifte sig, fordi han

som Ungkarl ikke kan komme ud med sine Indkomster, og fordi han begynder at blive knarvurren, saa vilde jeg dog just for disse Aarsagers Skyld raade Dem dertil, dersom De var nogle Aar yngere. Erfarenhed har lært Dem, skient alt for sildig for Dem selv, den store Sandhed, at vi ikke blive lyksaligere ved at unddrage os fra vore Pligter, og ved at søge en Frihed, som ikke er naturlig.

Det Menneskelige Kiøns Formerelse er alt for vigtig en Hensigt af Forsynet og af dette Liv, til at troe, at de, som opfylde denne Pligt, skulde derved tabe noget af dette Livs Lyksalighed. Et Menneske er aldrig mindre fornøiet, end naar det har intet at haabe eller frygte, og naar alle Ting føier det. En eenlig Person, som har ingen at sørge for uden sig selv, finder i sin Lehne-Stoel tusende smaa Sorger, som qvæle ham meer, end den Omsorg, som andre have for at bestyre en heel Familie; og den første er saa meget ulykkeligere, som han har ingen at klage sig for, og ingen Belønning i Tiden at vente. Alle Folk indtil hans egne Tienere lee ham ud. Vi kunne ikke være lyksalige uden at indskrænke vore Begierligheder, og da vi sielden ere fornuftige nok til at sætte os selv Grændser, behøve vi undertiden Indskrænkninger. Uden saadanne Indskrænkninger blive Menneskene i de beste Om-

stændigheder kielne, utaalmodige og tilsidst urimelige, og det er, med Deres Tilladelse M. H. den rette Aarsag, hvorfor man finder saa mange saadanne latterlige og ulykfalige Caracterer iblant store Herrer, gamle Pebersvenne og bedagede Jomfruer.

Ægteskab er den mildeste, den naturligste af alle Indskrænkninger, det er et Selskab af Lige, grundet paa fælleds Fordele, en Middelstand imellem Despotisme og Anarkie, imellem den ubundne og frække Frihed, som giør os til nedrige Slaver af vore egne Phantasier og Lyster, og de unaturlige Selskaber, i hvilke mange ere Slaver af nogle faa. De Indskrænkninger, som Ægte-Standen paalegger os, ere ikke Virkninger af en Mægtigeres Befaling, af en streng Nødvendighed, af truende og skrækkende Love, af Fornuftens kolde Overlæg, men af Kierlighed, Venskab, Taknemmelighed, og af saadanne Drifter, som i enhver Alder fører den visse Belønning med sig.

Men for at nyde disse Behageligheder i Ægtestanden, maae man følge Naturens Orden. Enhver Alder af et Liv, som ikke varer længere, end der behøves til at fødes selv, opdrage andre, og døe, har sine Fornøielser, som man forgieves søger at kalde tilbage. Der er, som den vise Konge siger, Tid til at elske. Den naturlige

Kierlighed udbreder Yndigheder over det hele Liv; men hver Alder har sine. Ungdommen er ligesom Foraaret skabt for at plante, Manddommen ligesom Sommeren for at opelske Planterne, og Høsten for at glæde sig af Frugten af sit Arbeide. De første Bevægelser af Kierlighed ere Ungdommens Fornøielser, og en Belønning for den Umage, som det ene Kiøn giver sig for at behage det andet, og for at komme i Stand til at forsørge en Familie. Naar disse flygtige Bevægelser ophøre, stifte Vane, Venskab og Erindring af Ungdommens Fornøielser en nye Forbindelse imellem Ægtefolk. En øm Kierlighed til Børnene, deres uskyldige Spøg, den daglige Fornøielse, som Forældre finde i at see Fornuften og Passionerne udvikle sig, og den Glæde, som de vente at opleve i deres Afkom, ere Belønninger for Opdragelsen og den mandige Alders Glæde. Men just det, som i denne Alder er saa behageligt, er i Alderdommen besværligt. Kierligheden er i en Alder, da man mere agter Fordele og Magelighed, for kold og mat til at finde Behag i de Bestræbelser, med hvilke Ægtefolk giøre hinanden Livet yndigt. I en Alder, da man elsker Alvorlighed og Stilhed, da man ikke har uden en svag Erindring af Ungdommens Forlystelser, da vi ere tilbøielige til at ansee Tungsindighed for en Dyd, og Munterhed for en Last, i

denne

denne Alder er Opdragelsen en Byrde. Frygt for at efterlade en uforsørget Familie forøger denne Besværlighed, og den eneste Lyksalighed, hvortil Alderdommen er beqvem, er den stille Glæde, som gode og bedagede Huusfædre finde i vel opdragne og taknemmelige Børn, som ikke mere behøve deres Omsorg.

Denne Glæde M. H. er Livets Høst, og Høiden af den timelige Lyksalighed, hvormed Forsynet kroner et Liv, hvis hele Løb har været overensstemmende med dets Hensigter. Det er Belønningen af en uskyldig og flittig Ungdom, af en dydig og uegennyttig Kierlighed, og af en fornuftig Opfyldelse af alle Naturens Drifter.

For en Mand af Eders Alder, kan Ægtestanden ikke være andet end et Selskab grundet paa fælleds Fordele, og naar I var allerlykkeligst i Eders Valg, bestod Eders Lyksalighed alene deri, at I ikke havde meer nødig at maale selv Eders Gryn, og at vogte selv Eders Kapuner. En Kone, som ikke elskede Eder, blev utaalelig for en Mand, som ikke er vant til Modsigelse, og en Kone, som elskede Eder, om det og var mueligt at faae saadan en, var Eder kuns til Byrde; I var endnu mere ulykkelig, om I selv blev forelsket. I skulde for at behage en ung Kone, begaae tusende af Ungdommens Daarligheder, som giorde Eder mere latterlige end alle Eders Bi-

 zarre-

zarterier. I skulde blive mistænkelig, og denne Passion skulde bryde Eder mere end en heel Huusholdning.

Da I allerede er for gammel og for meget vant til Rolighed, til at finde Smag i Barndommens uskyldige Spøg, saa skulde og Eders Børn ikke kunne fornøie Eder, om I end troede, at I selv var Fader til dem. Jo mere I elskede dem, des uroeligere skulde I være, fordi I ikke kunde vente at leve med dem til den Tid, da gode Forældre nyde den Belønning for Opdragelsens Møie, som er Alderdommens eneste Glæde.

Dersom I vilde føle noget af denne Glæde, som er den eneste, hvilken Naturen har giemt til Eders Alder, veed jeg ikke andet at raade Eder, end at I anvende noget af Eders Formue paa at giøre vel mod fattige Børn, af hvilke I kunde endnu vente at blive belønnet med Taknemmelighed. Paa denne Maade alene kunde I opdrage Eder Venner, som skulde elske Eder oprigtig nok for at begræde Eders Død; thi Kierlighed, Venskab, og Taknemmelighed ere Ungdommens Følelser. Og ved at udlokke dem med Velgierninger, kan I endnu midt i Alderdommens kolde Vinter smage noget af Foraarets og Sommerens Forlystelser.

Troe, at Natur og Pligt siger endnu det samme til Eder, som et ærværdigt Senat i Rom

sagde

agde til saadanne gamle Pebersvenne, paa en Tid, da Forsømmelsen af saa vigtige Pligter endnu ikke blev anseet som ligegyldige Ting.

„Naturen, som har ladet Eder føde, har „paalagt Eder den Pligt at føde andre, og Eders „Forældre have ved at opføde Eder, forbundet „Eder, om der ellers er nogen Skam i Eder, „til at skaffe dem Efterkommere. Desuden ere „I ved den Lykke, som I have giort, for lang „Tid siden kaldet til at opfylde Eders Pligt. „Imidlertid have I ladet Eders Aar gaae bort, „og I ere nu ikke mere skikkede til at være enten „Mænd eller Fædre. Gaaer derfor hen og „betaler for Eders Ladhed en Penge-Straf til „dem, som have mange Børn at opdrage. *Val. Max.* II Bog. 9 Cap.

Dette er alt hvad jeg veed at sige til Eders Trøst; thi paa Eders Alder M. H. er Fortrydelse og Bedring ikke nok til at undgaae al den Straf, med hvilken Naturen hevner sig over Ungdommens Forseelser.

No. 87.

Mandagen, den 16 Novembr. 1761.

Jeg fandt for kort siden i den 34 Tome af *Nouvelliste oeconomique & litteraire* en Efterretning om et Skrift, som er udkommen i Engelland i Aaret 1759 under Titel af Betragtning af de Skionne Videnskabers Tilstand i Europa (*An Enquery into the present state of Polite Learning in Europe.*) Det Ord *Polite Learning* udtrykker saa lige efter Ordene det, som man paa Latin kalder *Politior Doctrina*, og hvorved nogle af vore Lærde alene ville have forstaaet den Græske og Romerske Veltalenhed, at jeg bildte mig stadig ind, at, dersom Forfatteren ikke ganske havde forglemt os, skulde jeg finde her mine Lærde Landsmænds Arbeider i de døde Sprog, anførte som Zirater i Historien af den polerte Lærdoms Tilstand i Europa; thi jeg kunde ikke haabe, at en fremmed Skribent af et Land, hvor de Skionne Videnskaber ere bragte til saa stor en Heide som i Engeland, skulde tale om de faa Danske Skrifter, som vi have, og som vore Lærde neppe holde værdige til at nævnes i det menne-

skelige

skelige Kiøns Historie. I stedet for disse ulærde Skrifter, som ikke kunne vente at blive læste uden for Dannemark, ventede jeg at see de store Latinske Verker, som vore Lærde havde skrevet for det hele menneskelige Kiøn, nævnte med megen Berømmelse, og som Zirater i Historien af den polerte Lærdoms Tilstand i Europa. Efter saa stor, saa billig, saa grundet en Formodning, hvor stor blev da ikke min Forundring, da jeg fandt, at Forfatteren ikke havde sagt mere om os, end disse Ord: „Hvad Dannemark angaaer, „ kan dens lærde Historie (*NB.* Forfatteren taler „ her kuns om de Videnskaber, som de Lærde „ kalde *politiorem Doctrinam*) indbefattes „ i en eneste Mands Liv; Den begynder og ender med den berømte Baron Holberg."

Nu begreb jeg først, at han ved den polerte Lærdom forstod enhver Nations Arbeider i sit eget Sprog; Men hvilket Tordenslag for en Patriot! har da denne Engellænder, sagde jeg, ikke læst Møllers Nordiske Bibliothek? Der kunde han jo have seet, hvor poleret et Sprog det Danske har været, og hvor mange Skiønne Verker det har frembragt længe for Holbergs Tid. Det eneste, som igien kunde opreise mit nedslagne Sind, var den Trøst, som man finder i et almindeligt Skibbrud; thi vore Naboer de Svenske bleve ikke mere skaanede, og alt hvad man

tilstod dem i disse Videnskaber, var, „at Greve
„ Tessins Breve vare en god Begyndelse, og
„ at, dersom Muserne i nogen Tid kunde boe i
„ dette forskrekkelige Clima, skulle de bringe det
„ vidt, fordi de Svenske have megen Styrke i
„ Sielen, og en frie Tænkemaade."

Saa er det nu ikke de Franske og Tydske alene, som ville forringe vore Fortienester af Videnskaberne; Nei det er og Engellænderne, denne Nation, som vore Lærde agte saa høit, fordi deres Geistlige ere Baroner og Mylords, og fordi man i deres Skoler lærer endnu meget Græsk; Thi for de Engelske Verker i de Skiønne Videnskaber, for Miltons og Youngs Skyld er det vist ikke. Dette Folk vil nu ikke heller skaane os. Herefter, sagde jeg, bør ingen Dansk Patriot mere tale vel om nogen fremmed Nation. Kunde vi ikke holde dem Ligevægten ved at rose os selv, bør vi stræbe at giøre det ved at laste andre.

Jeg vilde skrive et Blad mod Milton, Pope og alle store Engelænder. Jeg vilde vise, at Milton var ingen Poet, at Pope var ingen Philosoph, at hiins Verker ikke vare Skiønne, og dennes ikke grundige, og endelig at begge ikke vare Christne; Men til Lykke, thi jeg skulde ellers have giort et meget unyttigt Arbeide, faldt det mig ind, at den patriotiske Tilskuer endnu ikke er bekiendt i Engeland : : Jeg vil skrive, sagde

jeg i min Vrede, et lærd Strids-Skrift paa Latin, som kan læses af det hele menneskelige Kiøn. = =

I det jeg var saa forbittret mod den hele Engelske Nation, og imidlertid bladede hist og her i ovenmeldte *Nouvelliste*, fandt jeg i nogle Anmerkninger over de adskillige Skrivemaader, forfattede af en Sveitzer, noget, som oprørte mit patriotiske Blod endnu mere, end alt hvad Engelænderen havde skrevet. „En vis Maadelig-
„ hed i Skrivemaaden, siger denne uhøflige Svei-
„ tzer, giør det meste til et Skrifts Fremgang.
„ Stærke Tanker ere ikke for alle Hoveder; Der
„ ere faae, som kunne opløfte sig til Baco. Den
„ største Deel finder mere Smag i Bruyere og
„ Gratian, og der ere de, som maae lade sig
„ nøie med Holberg."

Nu var Engelænderen i Betragtning af Sveitzeren saa billig en Dommer, at al min Vrede faldt paa den sidste alene; Men Sveitz, tænkte jeg, er endnu længer borte end Engeland, Danske Bøger kunne ikke komme derhen uden til Lands, og jeg erindrer mig ikke, at jeg har seet nogen af vore Disputatzer ved Frankfurter Messe. = •

Jo mere jeg pønsede paa dette vigtige Foretagende, desmere Vanskeligheder fandt jeg deri, at skrive mod Franske, Engellænder, Tydske, Sveitzere, mod saa mange Nationer paa engang;

om

om jeg og havde alle Lærde Folk her i Landet paa min Side, var Partiet dog ulige. Her behøvedes et Forbund, som ikke var mindre end det, der forenede Cimbrer, Gother og Teutoner til at angribe det stolte og vittige Rom. Jeg ventede at finde denne Hielp hos vore Naboer, som ikke vare mindre fornærmede end vi, og jeg fæstede min Forhaabning fornemmelig paa Forfatteren af det Ugeblad, som nu udgives i Sverrig under Titel af den Frie Svenska. Vi ville, sagde jeg, med forenet Magt, og som sande Patrioter, opfordre alle Stærke Siele blant vore Landsmænd til at fægte for Fædrenelandets Ære, og hele Sønden af Europa skal skielve for de Nordiske Folkes Penne, ligesom de fordum skiælvede for deres Jern-Køller. De skulle erfare, om ikke af vore Skiønne, saa dog af vore Critiske Verker, at skiønt vores Tænke- og Skrivemaade ikke altid er saa fiin, saa er den dog stærkere end deres, og at, om vi end i andre Videnskaber maae lade os nøie med Holberg, er Tabet dog ikke stort, fordi vore Metaphysiker alene ere stærke nok til at svinge sig langt over Baco. Efter saa mange lykkelige Forsøg baade i det Høie og det Lave, hvem skulde da tvivle om vore Gaver i det middelmaadige? Og da vi have en Holberg og en Tycho Brahe, hvortil skulle vi da vel behøve en Baco', en Bruyere og en Gratian?

I det samme fik jeg nogle Stykker af Uge-Skriftet kaldet den Frie Svenska og af de Svenske Lærda Tidningar. Min Correspondent i Stokholm berettede mig tillige, at der var stor Strid iblant de Lærde om Skrivemaaden og Værdien af de gamle Nordiske Forfattere. Den ærlige Svenske, sagde jeg strax, skal uden Tvivl have betaget mig Umagen. Det skal ikke være ham nok at redde sit eget Folkes Ære; han skal ligesaa lidt glemme de berømte Forfattere, som Dannemark har havt for Baron Holberg, som dem, hvilke Sverrig har kiendt for Greven af Tessin. Jeg tog med Begierlighed eller Nysgierrighed fat paa det 10de Blad af ovenmeldte Uge-Skrift. Jeg saae strax af Begyndelsen, at det handlede just om denne Materie. Jeg læste, men min Nysgierrighed forandrede sig snart til en ubeskrivelig Forundring.

„Man maae tilstaae, at vores Land, som „ ellers ikke savner gode Skribentere i andere „ Materier, hidindtil har havt Mangel af gode „ Historie-Skrivere. Vi have en heel Hob, „ som have været temmelig beqvemme, til at „ samle Materialier og Handlinger, men ganske „ faa, som have vidst at bruge dem, og bringe „ dem i Orden, med den Reenhed og Behagelighed i Skrivemaaden, den Skarpsindighed „ og Styrke i Reflexionerne, den Fiinhed og

„Skion-

„ Skiønsomhed i Caracterernes Udviklelse, og
„ det Valg af Omstændighederne til hele Fortæl-
„ ningens Oplivelse, som med Rette saa meget
„ fornøier os hos de gamle Græske og Romerske,
„ og de nyeste Franske Forfattere. — —

„Hos os, siger han videre, er ingen med
„ saa liden Læsning og Studeringer, som ikke
„ indbilder sig at være saa stort et Verk voxen.
„ Især har i disse sidste Tider en Art af saadan-
„ ne Skribentere begyndt at florere, som man
„ ikke kan ihukomme uden Misfornøielse. Jeg
„ mener vore Biographer, som de kalde sig selv,
„ hvilke med deres Historier, Biographier, Ca-
„ racterer, Paralleler, Epitaphier, Taler o. s. v.
„ formene sig at kunne bevare til Efterkommerne
„ Afmindelser af værdige Personer og Handlin-
„ ger: Men, Kiære! hvad for daarligt Be-
„ greb maae ikke Udlændninger fatte om de
„ Mænd, som ved en hederlig Vandel have
„ giort sig afholdne og berømte iblant os, om
„ de skulde indrette deres Domme efter saadanne
„ Skrifter? Hvad skulde vore Efterkommere
„ tænke om deres berømmelige Forfædre, om de
„ alene betragtede dem ved saa dunkle og ubeha-
„ gelige Lys? Men til vores Trøst ere deslige
„ Arbeider saa kortlivede, at de ikke let kunne
„ forringe værdige Patrioters Æreminde, lige-

„ som

„ som de tillige ere uformuende til at bevare dem
„ fra Forglemmelse.“

At indremme Fremmede saadanne Fortrin, at forringe saaledes sine egne gamle berømte Landsmænds Verker, er det vel tilladt i et offentligt Uge-Skrift, som udgives efter Rigs-Stændernes Befaling?

Jeg kiendte ikke mere den gamle Nordiske Caracter igien i vore Naboer. Nei, sagde jeg, da ere Vore Siele stærkere; de lade sig ikke saa let boie, og de vide bedre at modstaae alle Forandringer i Smagen. En Dansk Forfatter skulde understaae sig at sige om en eneste gammel berømt Skribent tiende Delen af det, som denne Svenske siger om saa mange brave Mænds Verker, om Taler, som ere holdte i saa anseelige Forsamlinger, ved saa høitidelige Leiligheder; O jeg vilde ikke være den ulykkelige Skribent, om han end kunde vente, at hans Navn skulle blive ligesaa udødelig hos begge Nationer som Holbergs og Tessins. En heel Sværm af Konst-Dommere skulde overfalde saadan en Oprører, og giøre ham Livet saa suurt, at det kuns lidet skulde glæde ham, om han kunde vente at blive engang, naar han var død, nævnet af en Engelænder i Historien af de Skiønne Videnskabers Tilstand i Europa som et rart Exempel i Norden af det Slags, som andre Folk kalde det Middelmaadige.

Jeg

Jeg kastede Uge-Skriftet bort, og hastede til de Lärda Tidningar for at see, om de Svenske Konstdommere vare følesløse nok til at lade saadan en Forbrydelse mod Nationens Ære blive uhævnet. I Critiken af et hvert Skrift, som blev anmeldt, ventede jeg i det mindste at finde noget, som kunde hentydes paa dem, som vilde forandre Smagen, især om man troede, at de efterlignede de Franske = = Jeg ventede at læse hver Postdag noget om Smagens Fordervelse, Lærdommens og den sunde Fornufts Aftagelse hos andre Folk, om den hoppende, flyvende og springende Stiil, om de opskruede og opsvolmede Talemaader, som have forjaget de gamle Cimbrers og Gothers mandige Veltalenhed af Europa, om den ubodelige Skade, som det Grundige leed ved Svenske Skrifter i den nye Smag = = Men jeg fandt Intet af alt dette. Efter megen Søgen fandt jeg endelig i det 40 No. af bemeldte Tidender en Critik over disse dristige Tanker af den Frie Svenske; men den var saa lemfeldig, saa kold, og i Betragtning af den Styrke, med hvilken vore Konstdommere vide at udtrykke sig, saa svag, at man snarere maatte ansee den for en fiin og beskeden Tilstaaelse af det, som den frie Svenske havde sagt i en dristigere Tone. „Naar vi betænke, siger Forfatteren „ af denne Critik, at vort Sprog endnu ikke er

„ rigt og bestemt nok, at vi hos os gemeenlig
„ vænnes før til at skrive og yttre vore Tanker
„ paa fremmede Sprog, end paa Moders-Maa-
„ let : : kan ingen undre, om vore Lands-
„ mænd endnu ei have kunnet opnaae Grækerne,
„ Romerne og de Franske; Men skulle vi der-
„ for foragte det indenlandske? Er det endnu ei
„ kommen til den Høide, kan det skee, naar
„ kuns ikke Lysten betages ved foragtelige Dom-
„ me " : :

Dersom den Frie Svenske havde skrevet iblant os, skulde vore Konstdommere da vel have indrømmet ham saa meget? Skulde de vel have tilstaaet fremmede Sprog og især det Franske et Fortrin i Rigdom og Styrke? : : De, som ikke kunne tilgive Babue, at han i et af sine Breve har sagt, at det Schytiske Sprog endnu ikke var stærkt nok til at kunne udtrykke de fineste af Hiertets Følelser, en Mangel, som i det beste Sprog aldrig fuldkommen kan oprettes. : :

En god Ven, som jeg viste disse Skrifter, giorde ganske andre Betragtninger derover; han vilde endog nøde mig til at ansee den Frie Svenskes Critik som et Beviis paa det, som den Engelske Forfatter har sagt til de Svenskes Roes. Hvor megen Styrke i Sielen, sagde han, maae det Folk ikke have, hvor en Forfatter kan driste sig til at sige paa engang saa mange forhadte

Sandheder, og endnu mere, hvor Folk kunne taale at høre dem. Lad andre, som begyndte tiligere, have bragt det videre, det bliver os aldrig en Skam at tilstaae Sprogets Ufuldkommenheder, naar vi søge at rette dem; men at Folk, hvis Sprog endnu ikke er Fremmede bekiendt uden af en eneste Mands Verker, ville klage, at Sprogets og de Skienne Videnskabers Dyrkelse hos dem, er til Hinder for det Grundige, dette skulde giere dem langt større Skam, dersom det engang blev bekiendtgiort i Videnskabernes Historie. Det kan vel være, sagde han, at det Grundige forsømmes, og i fald saa er, er det meget at beklage; men hos os og vore Naboer er det endnu ikke de Skiønne Videnskabers Skyld.

Tilsidst vilde han bilde mig ind, at jeg i nogle af disse Blade og paa andre Steder havde talt saaledes om vore gamle berømte Forfattere, at mange Læsere troede om mig, at jeg havde samme Tanker om vores Sprog, som den Svenske om sit. Det hialp intet, at jeg anførte alt hvad jeg havde sagt til vore nye Skribenteres Roes og til de Gamles Undskyldning; at jeg beviste ham, at min Critik over nogle af de Gamle ikke forringede deres Fortieneste paa den Tid, da de levede; at den sigtede ikke til at beskiæmme de Gamle, ikke til at afskrække andre, men til at forsvare og opmuntre de Nye, som ved foragteli-

og ubillige Domme bleve afskrækkede. Haver ikke tænkt det, sagde han, saa burde J have ikt det, og at J ikke haver været stærk nok til sige det saa reent ud som den Svenske Forfat-, det kan undskyldes, fordi Erfarenhed viser, Eders Landsmænd ikke ere stærke nok til at lle det.

Saa uhældig er ofte en Skribent, at de ›mme, som i nogles Tanker ere haarde og bittre, es andre at være alt for lemfældige, og at det, a hos alle andre Folk ikke giorde nogen Opsigt, paa et eneste Sted i Verden foraatsage et :t Bulder.

No. 88.

Fredagen, den 20 Novembr.. 1761.

Min Moder!

Jeg erindrer endnu meget ofte Eders Kierlighed imod mig, og især den Bedrøvelse, med lken J fulgte mig til Søe-Bredden, da min der havde solgt mig for et Stykke Engelsk To-, til den Kiøbmand, som førte mig herhid.

En gammel Neger, som reiser undertiden til St. Croix, har sagt mig, at I er kommen der til Øen, og det første Ønske, som jeg giorde, var, at jeg maatte blive solgt til Eders Herre, om det og var den værste paa hele Landet. Imidlertid har jeg lært at male nogle Caracterer, og den gamle Neger har lovet, at han vil forelæse Eder hvad jeg skriver.

Da jeg havde forladt Eder og blev ført ud paa Skibet, var der intet saa forskrækkeligt til, at jeg jo troede, at det kunde møde mig; thi hvad andet skulde jeg vel vente af Fremmede, som havde kiøbt mig, jeg som var vant til at see en Neger opædes af en anden, og Børn at sælges af deres egne Forældre. Eders Taarer, Eders Bedrøvelse var det eneste, som jeg forundrede mig over; og ligesom det aldrig faldt mig ind at tvivle, at jo min Fader havde Ret til at giøre med mig alt hvad han vilde, saa troede jeg det samme endnu mere om de Folk, til hvilke han havde solgt mig. Den første Tanke, som faldt mig ind, var, at de vilde æde mig; thi hvortil, tænkte jeg, skulde disse Folk, som i alle Ting ere saa meget klogere, som de ere værre end vi, bruge en Neger, som ikke har lært noget af deres Konster, og som ikke engang forstaaer, hvad de sige? Denne Tvivl blev først opløst, da jeg kom her til Landet.

Den

Den nye Herre, til hvilken jeg blev solgt, overleverede mig til en gammel Neger, som han havde sat over sine Slaver? Siden denne var min Landsmand, haabede jeg, at vi skulle komme vel til rette; men min Glæde fik snart Ende. Han handlede mig endnu værre end Europæerne, og naar jeg undertiden bad min Plager, at han dog vilde have Medlidenhed med en arm Slave, som var hans Landsmand, svarede han, at han var en Christen, og havde intet mere tilfælles med saadanne forbandede Mennesker.

Jeg fik Lyst til at vide, hvad det var for Folk, som han kaldede Christne. Deres Vilkaar, tænkte jeg, maae være bedre end vores, og siden han er det, kan jeg maaskee og blive det. Den første gang jeg spurgte derom, fik jeg ikke andet Svar, end at jeg var for dum til at begribe det. En anden gang, da han syntes at være lidt bedre sindet imod mig, fortalte han mig forunderlige Ting om disse Folk. Saa meget som jeg kunde begribe deraf, var Meningen denne: at der var en stor Herre oppe i Himmelen, som havde sat de Christne over alle andre Folk, ligesom hans Herre havde sat ham over mig; at alle de, som ei vare Christne, havde intet got at vente af denne Herre, og ingen Ret til at klage over de Christne, om de end nok saa meget pinede dem; thi, sagde han, vi kunne aldrig giøre Eder saa

meget Ondt her i Verden, at I jo fortiene tu- sinde gange mere, og faae det og engang, naar I døe, dersom I ikke først blive Christne. Jeg vil gierne være det, sagde jeg, sig mig kuns, hvad skal jeg giøre. Han fortalte mig derpaa mange forunderlige Ting, hvoraf jeg ikke forstod det allermindste. Alt dette, sagde han, skal I troe, og lade Eder døbe. Saaledes er jeg bleven en Christen, og saaledes kan I og blive det engang, om Herren vil tillade det; thi saa snart I bliver det, er I frie.

Dette gav mig endnu mere Lyst til at blive en Christen. Jeg giorde ham ved alle Leilig- heder mange Spørgsmaale om de Ting, som han sagde, at jeg skulde troe. Engang fortalte han mig, at den store Herre i Himmelen havde en gammel Slave, som efter Døden skulde pine mig endnu mere end han, dersom jeg ikke blev en Christen; Jeg vil jo gierne være det, svarede jeg, men I siger selv, at min Herre maaskee ikke vil tillade det, fordi han mister derved de Penge, som jeg har kostet ham. Er da den store Herre vred, fordi jeg ikke bliver en Christen, saa maae han jo straffe min Herre derfor, og ikke mig. I snakker som en dum Karl, sagde han, kan ikke enhver giøre med sit hvad han vil? Jeg blev siden bekiendt med en Mand, som underviser dem, der blive Christne, og denne gav mig ved den

allers-

allerførste Samtale ganske andre Begreber om Christendommen.' Han forsikrede mig, at den store Herre, som de Christne tilbede, var Kierlighed selv; at der hos ham var ingen Persons Anseelse, ingen Forskiel imellem Tiener og Herre, Hvid eller Sort; at han havde sendt sin eneste Søn til Verden for at lide al den Straf, som det hele menneskelige Kiøn havde fortient med deres Synder; at denne hans Søn havde prædiket alene om Kierlighed, og ikke givet de Christne andre Befalinger end denne: at de skulle elske Gud over alle Ting og andre Mennesker som dem selv. For dem, sagde han, som saaledes troe og elske, har han beredt en evig og ubeskrivelig Lyksalighed efter dette Liv, og for dem alene, som modvillig og indtil Enden foragte saa kierlige Tilbud, har han beredt ligesaa ubeskrivelig en Straf. Ved denne korte Tale følte jeg ganske andre Bevægelser hos mig. Jeg fandt noget deri, som jeg billigede uden ret at vide, hvorfor. Jeg tænkte paa Eder, min Moder; Dersom denne Herre i Himmelen, sagde jeg ved mig selv, elsker alle dem, som elske ham, uden at giøre Forskiel imellem Hvid og Sort, da bliver min Moder vist nok lyksalig; Vare alle Christne saadanne Folk, tænkte jeg, da var det got at være deres Slaver. Jeg ønskede i det Øieblik ikke mere at blive frie, jeg forlangte kuns at

blive en Christen; Mev kiere Moder, disse søde Forhaabninger varede ikke længe: Saa snart jeg fik Tid til at tænke mig om, faldt det mig strax ind, at de Christne kunde umuelig selv troe noget af alt dette. Disse Folk, som ikke engang elske hinanden indbyrdes, som nægte sig selv intet af alt hvad de begiere, som ere saa kielne, saa mageligе, saa lækkre, saa stolte, saa vellystige, og dog behandle os andre, ligesom om vi ikke havde Følelse, skulde de vel troe, at den Store Herre i Himmelen havde befalet dem at elske alle andre endog Sorte Mennesker, som dem selv? Er det mueligt, at den samme gode Herre kan forlange af os, at vi skulle elske dem? Nei, sagde jeg ved mig selv, enten maae de troe, at vi ikke ere Mennesker, eller vi kunne ikke troe, at de selv ere Christne.

Ikke desmindre syntes denne Mand at have noget saa fromt og oprigtigt i sit Væsen, at jeg ikke kunde troe, at han vilde bedrage mig. Dersom han havde sagt, at han var den eneste Christen paa den hele Øe, havde jeg uden videre Betænkning troet alt, hvad han fortalte mig om den store Herre i Himmelen; thi jeg ønskede selv ret inderlig, at det maatte være sandt. Jeg kom til ham engang om Ugen, da han forelæste mig noget af en Bog, som indeholdt adskillige Taler, hvilke den Himmelske Herres Søn havde

holdt

holdt til Menneskene, paa den Tid, da han stiftede det første Selskab af Christne i Verden. Jo mere han læste deri, desmere blev jeg overbeviist derom, at Hoved-Summen af den hele Lærdom var Kierlighed, ja en Kierlighed, min Moder! som overgaaer langt alt hvad vi kalde Kierlighed; Hos os elsker ingen Fader saaledes sine Børn, ingen Broder saaledes den anden. Jeg kunde nu ikke mere begribe, hvorledes de Christne kunde troe et Ord af alt, hvad der staaer i denne Bog. Jeg undrede mig endog derover, at vore Herrer tillode denne Mand at lære os saadanne Ting, som ikke nyttede til andet, end til at giøre dem selv og deres hele Opførsel endnu mere afskyelig i vore Øine. Kan I vel troe, min kiere Moder, at disse Folk, som øve saa megen Grumhed mod andre, og udstaae selv saa mange Farligheder alene for at samle det gule Støv, som ligger paa Bunden af vore Floder, og i hvis Besiddelse de sætte al deres Lyksalighed? Kan I troe, siger jeg, at disse Folk lære efter denne Bogs Indhold: at man ikke skal sørge for den Dag i Morgen; at man ikke skal samle Liggendefæe paa Jorden, som Rust og Møl kunne forderve, og Tyve igiennembryde og stiele, og at saa vanskeligt som det er, at drage et stort Reeb igiennem et Naale-Øie, saa vanskeligt er det og

for en rig Mand at opnaae den Lyksalighed, som de gode Mennesker skulle nyde efter Døden.

Den gode Mand forelæste mig engang et Stykke af hans Bog om en Dom, som den himmelske Konges Søn vil holde over Menneskene." Naar han kommer, hedder det, i sin Herlighed, og alle Folkene forsamles til ham, skal han skille dem fra hverandre ligesom en Hyrde skiller Faarene fra Bukkene. Da skal han sige til dem, som have klædt de Nøgne, bespiist de Hungrige og huset de Fremmede, kommer, min Faders Velsignede, og arver det Rige, som Eder var beredt før Verdens Grundvolde bleve lagte, thi hvad I have giort mod den ringeste blant Menneskene, det have I og giort mig; men til de Ubarmhiertige skal han sige: Gaaer bort I Forbandede til den evige Ild; og naar de sige, at de have lært og tilbedet i hans Navn, vil han svare dem: Jeg kiender Eder ikke, gaaer bort fra mig, I som beflitte Eder paa Uret.

Haver I vel nogen Tid hørt saadanne Ting? Lære de Christne og saadant paa Eders Øe? Hvis ikke, skal det ikke engang synes Eder troeligt, at Christne kunne sige sligt; I skulde tænke, at jeg vilde bedrage Eder. Men hvor kunde jeg eller nogen Neger optænke saadanne Ord af os selv, og dog, min Moder, er der dog

ikke

ikke noget i vort Hierte som siger os, at, om det ikke er, burde det dog være saa?

Er dette virkelig den Himmelske Konges Villie, sagde jeg til den gode Mand, da maae han jo have de Christne frem for alle andre Folk; og hvorledes kan De da sige, at Ingen blive salige uden de? Dersom de Christne ikke giøre hans Villie, svarede han, bliver deres Straf større end andres; han har selv sagt, at det skal gaae andre Folk, for hvilke han ikke har aabenbaret sig, taaleligere paa Dommens Dag, end dem, og at den, som ikke lovede at giøre hans Villie, og dog giorde den, var ham kierere, end den anden, som lovede og ikke giorde det.

Men hvortil nytter det da, sagde jeg, at den gode Herre har givet de Christne saadanne Befalinger, siden de ikke holde dem? De tiene jo da kuns til at giøre dem mere strafværdige og ulyksalige end andre Folk, for hvilke han ei har aabenbaret sig? Endskiønt mange, sagde han af dem, som kalde sig Christne, ikke leve mere efter deres Store Læreres Regel; saa ere der dog endnu nogle sande Christne til, og der har været en Tid, da der var et Selskab af Christne til, som paa det nøieste opfyldte Kierligheds Lov. Disse vare da vel alle meget Lyksalige, sagde jeg, og havde et langt herligere Rige paa Jorden, end de onde Christne, som endnu leve? De vare

Lyk-

Lyksalige, svarede han, men deres Lyksalighed bestod ikke i Rigdom og Magt. De havde den samme Skiebne, som deres Store Lærer, at blive forfuldte af onde Mennesker, som da levede i Verden. Han beskrev mig disse Forfølgelser, og jeg maae tilstaae, at alt, hvad den elendige Slave lider, er kuns lidet mod det, som disse Mennesker have udstaaet, og i alt dette vare glade, som man kan see af deres Breve, hvoraf han forelæste mig nogle Stykker. Jeg er fem gange hudstrøgen, siger en af de ypperste iblandt dem, en gang stenet; Jeg har tre gange lidt Skibbrud; Jeg har udstaaet Arbeide og Møie, Vagt, Hunger og Tørst, Kulde og Nøgenhed, og i alt dette, siger han, er jeg vel tilfreds. Denne indvortes Trøst, sagde den Christne Lærer til mig, som kommer af Haab om et bedre Liv, er den rette Lyksalighed, som den himmelske Konge, hvis Rige ikke er af denne Verden, tilbyder alle, som troe hans Forjættelser og giøre hans Villie, enten de ere Slaver eller Herrer, Tienere eller Frie, Rige eller Fattige. Denne Lyksalighed er saa stor, at de første Christne, blant hvilke vare mange Slaver, hvis Vilkaar ikke vare bedre end Eders, ikke ængstelig søgte at forlade deres Stand. De vare midt i deres Baand og Trængseler mere fornøiede end deres tyranniske Herrer, og i

de

anne gode og lyksalige Folk vare alle Christne, sa længe de bleve forfulgte og foragtede i Verden.

-Hvor selsom end denne Tale forekom mig Begyndelsen, fandt jeg dog i denne Mands eget Exempel noget, som giorde den rimelig. Skulde I troe, min kiere Moder, at denne Mand, som underviser andre i Christendommen, og som fast er den eneste, der lever efter de Christnes Lærdom; at denne gode Mand just er en af de fattigste og mindst agtede her paa Øen? De fleste Herrer ere vrede paa ham, og sige, at han forfører og forderver deres Slaver, at han er en streng, myndig, knarvurren og egensindig Mand, og dog er han altid kierlig og vel fornøiet; Men han drikker og spiller ikke med de andre, og han foreholder dem engang om Ugen deres Feil.

Men siden de Christne, sagde jeg videre til ham, som nu ere i Verden, ikke leve efter deres Lærers Regel, hvorfor ville de da bære hans Navn? Hvorfor kalde de sig Christne? Hvorfor foragte de andre, som ikke bekiende sig til en Lærdom, som de selv foragte? Siden det er bleven en Ære-Titel, svarede han, med hvilken man har forenet adskillige verdslige Fordele, er Verden bleven opfylt med saadanne Mund-Christne. De fleste Slaver, som lade sig døbe, giøre det alene for at blive frie; og jeg maae derfor tilstaae, at,

hvor gierne jeg end under Eder alt gik, ønske jeg dog meget, at denne Skik, hvorved vi blive slette Christne, og andre hindres fra at blive det, ikke var indført. = =

I det samme kom min Herre tillige med hans gamle Slave; Denne, som havde merket, at hans Herre var forbittret, fordi jeg talede med Præsten, opsøgte strax en anden ringe Anledning til at straffe mig, han pryglede mig saa forskrækkelig, at jeg laae halv død for hans Fødder. Præsten kunde med alle sine Forbønner intet udrette. Min Herre bebreidede ham endog, at han søgte at forføre en Slave, som havde kostet ham mange Penge. Det er ikke min Leilighed, sagde han, at kiøbe en Slave i Dag, for at giøre ham frie i Morgen, og andet søge disse Hunde ikke ved at blive Christne. I veed ikke, hvad der stikker i en Neger; De ere ikke Mennesker, men Bæster, hos hvilke man udretter mere ved Prygl end ved en Prædiken. Dersom den Skik skal vare længe, at vore Præster ville blande sig i Ting, som ikke angaae dem, og som de ikke forstaae, skulde vi tilsidst ingen Slaver beholde paa Landet, og Sukkeret skal blive saa dyrt, at den hele Handel gaaer over Styr. = = = Men han bløder sterk, sagde han til den gamle Slave, veed du ikke, hvad han har kostet, og at jeg har mere

Nytte

Nytte af ham, end af 10 saadanne gamle Christne, som du er.

Siden har jeg ikke talt med den gode Mand; men jeg har ofte tænkt paa hans Ord, og jeg ønsker, at jeg kunde meddele Eder, min kiere Moder, noget af de søde Forhaabninger, der undertiden have trøstet mig i mine Lidelser; Er der saadan en Himmelsk Herre til, og hvor tilbøielig er jeg ikke til at troe det, da skal han vist belønne Eders Kierlighed mod mig.

No. 89.

Mandagen, den 23 Novembr. 1761.

Krigs-Standen og den borgerlige ere begge saa vigtige for Staten, at dens sande Velfærd beroer paa en fuldkommen Ligevægt imellem dem; Men denne Ligevægt er ofte vanskelig at treffe, fordi begge Stænders Grund-Regler ere saa adskillige, at de let kunne komme i Strid.

Krigs-Standens Styrke bestaaer i en stræng Orden, i en Munterhed og Hastighed til at iverksætte uden Ophold alt hvad som befales. Den Borgerlige derimod, hvis Hensigt er at ovlyse

Ri-

Regenten og dømme i vanskelige Tretter, udkræver mere Overlæg og Forsigtighed end Hastighed. De borgerlige Forretninger ere af den Natur, at de taale mere Forhaling, fordi det sielden eller aldrig kan være saa farligt at opsætte Udgivelse af en nye Lov eller en Misdæderes Straf, som at forhale den mindste Anstalt til Landets Beskyttelse. Man kan ikke tvinge Menneskene til alle de Pligter, som Statens borgerlige Velstand udkræver, og de maae derfor ved Grunde, ved forsigtige og vel overlagte Skrit beredes til de Forandringer, som ere Staten tienlige. Krigs-Befalningerne ere kuns for visse Øieblik; De grunde sig paa Tilfælde og Hændelser, paa en overordentlig og usædvanlig Tilstand, som ophører, da Tingene komme af sig selv igien i den forrige Tilstand; Men de borgerlige Love høre til Statens Væsen, til dens rette og naturlige Stand, de virke paa det hele Folk, og deres Følger vedvare ofte ligesaa længe som Staten. Baade Lovenes Myndighed og Folkets Frihed lider, dersom de alt for ofte forandres, og de bør derfor være saa uforanderlige, som det er mueligt i menneskelige Ting, der altid ere underkastede Hændelser, og i hvilke den største Forsigtighed ikke kan see alting forud. Af alle disse Aarsager udkræve de borgerlige Forretninger en vis Koldsindighed, men saadan en Koldsindighed, som ikke er en

rkning af Dorskhed og Lunkenhed, men af
:figtighed og Nidkierhed. Jeg siger med Flid
:sigtighed og Nidkierhed; thi begge Egenska-
ere lige nødvendige i den civile Stand. Der
Tilfælde, hvori en Embedsmands Forsigtig-
behøver at understøttes med en Slags Frygt-
ihed, og der ere andre, hvori Pligterne ud-
ve en besynderlig Bestandighed, en Dristig-
til at fremsætte sine Tvivl, og til at undskyl-
sig for et anfortroet Foretagende, hvis farlige
:ger man indseer. Disse Egenskaber, hvis
:eening giør en god Statsmand og Dommer,
'ke sig ikke saa vel til Krigsstanden, i hvilken
for stor Betænksomhed af en Anfører er ofte
deligere end en Plan, hvori der kunne være
jen Feil, naar den udføres med Klogskab og
standighed, og hvor alle Underhavende ikke
-vise deres Nidkierhed uden i den hurtigste og
rnøiagtigste Efterlevelse af alt, hvad der befa-
om de endog deri sandt kiendelige Forseelser.
Magistrats Pligt er at erindre, advare og
yse Lovgiveren, og en Krigsmands høieste
:e bør være, at udføre uden Frygt og Forha-
; alt hvad han befaler.

Saa længe begge disse Stænders Grund-
er bevares inden for deres rette Grændser, og
e i en fuldkommen Ligevægt, har Staten sit
e Liv og Styrke; men det er altid skadeligt,

naar en af dem faaer saaledes Overvægten, at
undertrykker den anden. Dersom den krigersk
Geist hersker hos et Folk, blive alle Bestil
ger indtil Domme og Rettergangssager over
Frihed og Eiendom ere usikre, man søger m
at ende Trætter, end at skaffe enhver Ret, s
de Opsættelser og Modsigelser, uden hvilke
danne Undersøgninger ikke kunde skee, betra
som Opsætsigheder og Chicaner; Videnskabe
Handelen og Konsterne foragtes, Arbeiderne
sues og undertrykkes for at formere og ophøi
Stand, som, hvor nødvendig den end er i
Tilfælde, dog ikke forhverver noget, eller for
Statens indvortes Magt. Kort: Alt det
sentlige og Bestandige i en Stats Forfatning
tes til Side, for at giøre den beqvem til de
ordentlige og nødvendige Tilfælde, som,
Ret og Billighed iagttages, sieldea indtreffe
som en god Regiering ved Klogskab letter
forekomme, end med den største Magt alen
værge.

Men er det saa skadeligt for en Stat
den krigeriske Geist hersker, saa er det og
mindre farligt, dersom den alt for meget u
trykkes. Ikke alene Statens udvortes
som er saa fornøden baade til at bevare Fred
til at undeKstøtte alle dens Foretagender, t
men den taber endog i sin indvortes Forfat

og i de borgerlige Forretninger selv det Liv og den Styrke, som en god Orden i Krigsmagten giver den endog midt i Freden.

Denne Orden beroer, ligesom Fuldkommenheden af alle Indretninger i Staten, ikke alene paa Regieringens Viisdom, men og paa Folkets Tænkemaade, og paa visse almindelige Grundregler, uden hvilke Lovene alene ikke fuldkommen kunne opnaae deres Hensigter. Et Folk, som i mange Aar har havt Fred, og som er saa lykkeligt, at det ikke af sin egen bedrøvelige Erfarenhed er overbeviist om Krigsstandens Nødvendighed, er let tilbøielig til at ringeagte en Stand, som de holde unyttig i Freden, og i hvilken, efter Verdens nærværende Forfatning, nødvendig maae være mange onde og slette Folk. Naar denne Tænkemaade bliver almindelig, giør den en dobbelt Skade. Den beste Deel af Folket, de, som have meest Formue og Opdragelse, skyer en Stand, som baade er saa nødvendig for Staten, saa ærværdig i sig selv, som just allermeest trænger til saadanne Folk, som have Formue og Følelse af Ære; og de andre, som begive sig i Krigsstanden, blive ved deres Medborgeres Foragt og ukierlige Medhandling enten forbittrede eller nedslagne. Begge Dele ere ofte hos saadant et Folk Aarsag til de Laster, som udøves i Krigsstanden, og hvormed deres Medborgere

undskylde den Koldsindighed, som de vise man Stand, i hvilken man finder endog hos den gemene Mand megen Følelse af Ære.

For at betage mine Landsmænd af den vile Stand disse Fordomme, har jeg bestemt dette Blad til at bevise den Nytte, som Krigsmagten giør, endog midt i Freden, og hvor agtbar derfor en god Krigsmand bør være i sine Medborgeres Øine, endog naar en Stat var saa lykkelig, at den i hele Aarhundrede aldrig brugte sine Folk uden for Landet. Jeg vil ikke engang tale om den Uvished, i hvilken en Stat i den Henseende altid befinder sig, og hvor fornødent det af denne Aarsag er, midt i Freden at tænke paa Krigen; dette er saa ofte sagt af andre, at jeg ikke vil igientage det. Det er den Nytte, som Krigsstanden giør Staten umiddelbar og midt i Freden selv, om hvilken jeg her vil handle.

Der er altid i en Stat en Hob af fordærvede Mennesker, som Religionen og Lovene alene forgieves søge at forbedre. Dersom Opdragelsen er saa betydelig en Forretning i Staten, og saa værdig en Frugt af Videnskabernes Dyrkelse, skulde det da være en mindre ærværdig Forretning, at bringe den fordærvede Hob, hos hvilken Opdragelsen er bleven forsømt, eller ikke har udrettet alt hvad den burde, tilbage til saa megen Orden og Disciplin, at den, i Stedet for at fer-

styrre Selskabets Roe, kunde bruges til dets Forsvar og Sikkerhed? En fornuftig Officeer, (og det er kuns om saadanne jeg taler; thi der ere slette Folk i alle Stænder,) som har 100 Mand at regiere, blant hvilke ere mange ryggesløse Mennesker, hvilke han ikke alene skal giøre skikkede til de sædvanlige Krigsøvelser, men og bringe til den Orden, Reenlighed og Nøiagtighed, som Krigsdisciplinen udkræver, mon han har en ringe, en let Forretning, en Bestilling, hvortil der ikke behøves andet end at exercere og at bruge en Stok? De, som tænke, at alle disse Ting kunde udrettes ved Tvang alene, kiende hverken Krigs-Standen eller den menneskelige Natur. En Compagniechef, som ikke vil have, at hans Folk skal løbe bort, og derved tabe selv, nødes, om ikke af andre Betragtninger, saa dog af hans egen Fordeel, til at bruge meget mere Overlæg og Forsigtighed for at regiere sit Compagnie, end en Borgemester for at bestyre en heel Bye af boesiddende Borgere, som ere mere bøielige, og som ikke kunde løbe fra Straffen, uden tillige at forlade deres Eiendomme, Gods og Familie. En Compagniechef, som vil giøre sin Pligt og ikke tabe selv, maae kiende enhver Soldats Caracteer og Levemaade, han maae sørge for hans Huusholdning, hans Klæder, Spise, og ofte tilmaale ham hans daglige Mundportion. Folk, der bekymre

sig saa lidt om sig selv, som en Soldat ofte gior, og som dog ikke altid kan behandles med den yderste Strenghed, af Frygt for, at de skulde løbe bort; mon det skulde være en liden Forretning at regiere dem, og at bringe dem til den fuldkomne Orden, som Krigsdisciplinen udkræver? Og de Personer, som havde besynderlige Gaver til saadant et Embede, skulde de ikke være nyttige, skulde de ikke fortiene en besynderlig Høiagtelse, endog midt i Freden?

Dersom man vil igiennemgaae vore civile og geistlige Embeder, endog dem, hvortil man ikke bruger Vicarier, Capellaner og Fuldmægtiger, hvor mange skulde der da vel findes, hvortil der behøvedes større Egenskaber? Maaskee, naar vi undersøgte Grunden til Borgerstandens Hovmod, skulde vi finde, at den ikke var grundet saa meget i Fortrin af Embedernes Vigtighed, og den Nytte, som de indbringe i Staten, som deri, at vore civile Embedsmænd have bedre Indkomster, ikke saa mange Bekostninger at giøre paa deres Klæder, ikke saa stor Besværlighed i at regiere deres Underhavende, ikke saa møisommeligt og uroeligt et Liv, at de ikke saa ofte nødes til at flytte fra et Sted til et andet, at de altid kunde blive hiemme hos deres Koner, og at de for alle disse Aarsagers Skyld kunde giøre fordeelagtigere Partier end Folk af Krigsstanden.

En

En Hofcavalleer, som anvender den halve Deel af Dagen paa at spise og klæde sig paa, og den anden halve Deel paa at giøre Opvartninger; en lærd Mand, som ligger Nætter og Dage begravet i Folianter, og med al sin Flid ikke udretter andet, end at han retter en ubetydelig Feil i en Tidsberegning, finder Etymologien af en gammel Glose eller et nyt Konstord; en Borgemester i en lille Kiøbstæd, som i sin Lehnestoel skiller en Trette imellem to Borgere, som have skieldt hinanden ud i en Kroe, mon deres Forretninger ere vigtigere og ærværdigere end det, som foretages paa en Paradeplads, om det og var sandt, som man i Almindelighed troer, at der ikke udkræves andet til en god Officeer, end at kunde exercere.

Det er ikke alene den ved Laster fordærvede Hob af en Nation, for hvilken man kan ansee Krigsstanden som en Tugt og en Skole; den er fornøden til at slibe og opvække endog den Deel af Nationen, som ikke er lastefuld, men dorsk, seendrægtig og kielen, Feil, som findes hos den store Hob, hos nogle Nationer mere end hos andre, og især naar de længe have havt Fred. Jeg har talt med adskillige Patrioter, som have merket en stor Forandring paa de Bønderkarle, som have lagt nogen Tid i Festningerne. Den Orden, Reenlighed og Hurtighed, som Krigsdisciplinen fører med sig, og som for sig alene betragtet

synes at være et Pedanterie, har lært dem at legge noget af det dorske og stive Væsen, som Almuen ikke alene ubeqvem til Arbeide, men egensindig, uvillig, misforneiet og følesløs. som man kunde finde et Middel til at opfylde meen med Folk af gode Sæder, men dette kan ikke skee, saa længe alle Folk indtil Almuen skal foragte en Soldat; skulde denne Nytte end være kiendeligere, den skulde udbrede sig i alle borgerlige Forretninger, og vore Haandværksfolk skulde, dersom ikke vore Fordomme mod Krigs-Standen var Aarsag til, at de sielden lade sig hverve, uden af Liderlighed og Fortvivlelse, efter nogle Aars Tieneste være bedre Arbeidere end tilforn.

Og vore unge Adelsmænd selv, saaledes som de komme lige fra deres Forældres Huuse, især af Provincerne, skulde de ikke ofte heit behøve at slibes i Krigens Skole, hvilken, naar den er som den bør være, allerbest kan lære dem, at den sande Ære, som forædler Menneskene, bestaaer ikke i Stolthed, Trodsighed, i et frækt Væsen, i et Fortrin for andre Mennesker, i Magelighed og Beqvemmelighed; men i Munterhed, Virksomhed, Høflighed, Ordentlighed og Ærbødighed for Lovene, i Gaver til at bestyre den gemene Mand, og til at foregaae andre med Exempel i Arbeide og Aarvaagenhed. Naar Folk, som

ansee

nuske Æren for deres høieste timelige Gode, yt-
tre Ulyst til en Stand, som, endskiønt den ikke
beriger, dog altid fører til Ære, har man Aar-
sag til at troe, at en kielen Opdragelse og falske
Begreber om Æren har undertrykt nogle af de
Følelser, som lagde Grunden til Adelstandens
Fortrin, og som endnu udretter saa store Ting i
de Lande, i hvilke denne Stand har bevaret sine
Grundregler.

Man seer heraf, hvor vigtig Krigsstan-
den er for Staten, endog midt i Freden, uden
engang at betragte de Videnskaber og den Erfa-
renhed, som en Officeer behøver, naar han skal
være fuldkommen beqvem til Tienesten. Der er
neppe nogen nyttig Videnskab til, som han ikke
bruger. Foruden Mathematiken og Tegningen,
behøver han og til hans Forretninger nogen Ind-
sigt i Lovkyndigheden, og naar han vil være be-
qvem til alle de Tilfælde, i hvilke en Officeer kan
blive brugt, maae han have saa megen Styrke i
de meest brugelige levende Sprog, at han kan skri-
ve et smukt Brev, og ikke være ukyndig i Histo-
rien og Geographien. Exempler af saadanne
Officerer ere ikke saa rare iblant os, at man skul-
de troe, at jeg tilskrev denne Stand alt for meget;
og dersom nogle af vore unge Menneskers Uvi-
denhed, Frækhed og ufornuftige Omgang med de-
res Underhavende, undertiden giør Standen

Vanære, saa maae man betænke, at der fi
saadanne Folk i alle Stænder, og at en s
tig og erfaren Officeer er derimod i mang
tragtninger en af de elskværdigste Caracter
menneskelige Selskab.

Endog blant den gemene Mand finde
ofte mere Følelse af Ære, og en bedre T
maade, end man kunde vente iblant Folk
igiennem saa mange underlige Hendelser, o
saa meget imod deres Villie ere komne i en S
som ikke har mange Behageligheder, og som
Medborgeres Fordomme giøre dem endnu
ubehagelig. Kan en Patriot vel uden F
delse være Vidne til den Foragt, og den U
hiertighed, med hvilken den ringeste Borg
behandler en Soldat, og som ofte gaaer sa
at man skulde troe, at Landets Beskyttel
en ringe Forretning. Disse Folk, fra hvi
mænd de høieste Æretitler og Værdigheder
ropa nedstamme, ere saavel som Bønderne,
ke næst Krigsstanden da var den ærværdigst
mindre agtede af en Borger, end de Pe
som ingen anden Forretning have i Selskab
at opvarte deres magelige Herrer.

No.

No. 90.

Fredagen, den 27 November 1761.

Jeg var forleden i et Selskab, hvor man fortalte adskilligt om en bekiendt Rangstrid, som der nyelig havde været imellem tvende Haandverker her i Byen. Selskabet delede sig i to Partier; og da enhver med Heftighed forsvarede det Haandverks Fortrin, som han tog i Beskyttelse, spurgte de alle en Mand i Selskabet, hvad han meente derom? " Den, som i sit Haandverk er " den største Mester, svarede han, er den fornemmeste, enten han er Muurmester eller Steen" hugger; thi en Videnskab, om den end havde " nogle Fortrin for en anden, foræder ikke an" dre end dem, som i Gierningen bevise dens Yp" perlighed. "

De fleste i Selskabet vare fornøiede med denne Dom; men nogle Lærde, som meente, at man ikke burde dømme saa letsindig om Videnskaberne, paastode, at det var Staten meget magtpaaliggende, at man paa det nøieste fastsatte alle Videnskabers, Konsters og Haandverkers Rang; hvilket gav Anledning til en nye Strid, som blev

langt

langt heftigere end den, som for nogle Dage siden var bleven bilagt her i Byen. Jeg seer ikke, at den Orden, som allerede er indført paa alle høie Skoler, sagde en geistlig Mand, behøver nogen Forandring. Ikke anden, svarede en Lovkyndig, end den, at, siden Geistligheden ikke skal regiere i Staten, saa bør den ikke heller i Skolerne have Rang over dem, som lære Lovkyndigheden og Statskonsten. Hvortil nytte alle Love og Politie i Verden, svarede en Læge, naar man ikke har Sundhed og Helbred? Philosophien, Philosophien, raabte med en Mund en halv Snees Personer, som sad længere ned i Stuen, den fortiener alene den Rang i Selskabet, som Sielen og Fornuften har i Mennesket; uden den skulde vi alle kuns være tobenede Dyr. Men hvorfor tage I Eder Philosophiens Ære saa nær? svarede en af Selskabet; I ere jo ikke Philosopher, men Landmaalere, Stiernekigere, Lingvister, Grækere, Hebræer. Man kalder os dog alle Philosopher, svarede en af dem, og det er ubilligt, at saa mange Videnskaber, som indbefattes under Navn af Philosophie, skulde sættes til Side for en eneste, for Theologien, Lovkyndigheden og Lægekonsten; og det saa meget desmere, sagde en Lingvist, som de, der dyrke disse Videnskaber, sielden besidde noget af den galante Lærdom; hvilken bedrøvelig Latin finder man ikke i de fleste

Læ-

:egers og Lovkyndiges Skrifter? Er I og en
)atron af Smagen? sagde en anden. Jeg be-
)mrer mig ikke om Smagen, svarede den før-
e; jeg taler kuns om de grundige og galante
Bidenskaber, og om de lærde Sprogs Dyrkelse.
; have alle med hinanden ingen Ret til at tale
m Videnskaberne, sagde en Mathematikus; der
: ingen Videnskab til uden min, alt det andet
: Ord og ikke Ting, en historisk og i det høieste
i empirisk Kundskab.

Vi blive ikke eenige, sagde en Logicus,
rend vi først bestemme, hvad det er, som giver
i Videnskab Fortrin for den anden. Det er
art nok, svarede en Lovkyndig, at det er dens
?ytte i Staten. Brocleggerens Haandverk,
igde en anden, skulde da være ypperligere end
Ralerens, Billedhuggerens og Guldsmedens?
— Nei, det er det Vanskelige, svarede en
Retaphysicus og Algebraist. — Vi maatte da
lle, sagde en anden, vige for en Taskenspiller og
inedanser. Det er det Grundige, sagde en
andmaaler og en Lingvist; men i det samme kom
: selv i en heftig Strid om dette Ord. Land-
iaaleren forstod ved det Grundige den mathe-
iatiske Methode, og Lingvisten forstod derved en
ærdighed til at opløse Stilen efter de grammati-
ilske Regler, og til at bevise Ordenes og Tale-
iaadernes Rigtighed af de gamle Skribentere.

For-

Forliger Eder, sagde en Poet, eller jeg gior en Ode. — Ved det Ord Ode, blev en almindelig Opsigt, og efter nogle Minuters Taushed bleve alle eenige i at fordømme de skiønne Videnskaber. Hvad have I at giøre i vores ærværdige Forsamling? sagde alle til Poeten; hos Malerne, Billedhuggerne, Musikanterne, der er Eders Plads.

Om de skiønne Videnskaber ville vi ikke tale engang, sagde en Mathematicus; de ere saa ringe, at det er ikke nok at sige, at de ere mindre nødvendige end de andre; vi bør paastaae, at deres Nytte er uendelig mindre, og at, naar en Stat skulde undvære nogen Videnskab, kunde vi allerbest undvære dem. De ere opfundne i de fordærvede Tider, og deres Dyrkere have altid havt noget at udsætte paa de grundige Lærde. De understaae sig endog, sagde en geistlig Mand, at laste vore lærde Mænds Prædikener, og at dadle den gamle Cancelliestiil, sagde en Jurist, og den store Lipsius — svarede en gammel Magister.

Jeg skyndte mig, tillige med nogle andre af Selskabet, ind i en anden Stue, hvor en ærværdig Magistratsperson spurgte mig med en alvorlig Mine, hvad jeg dømte om denne store lærde Tvistighed? I tager Feil, min Ven, sagde jeg, det er ingen lærd Tvistighed, det er kuns en Rangstrid, en Strid som den, der nyelig blev

iort paa det nye Torv. Men sig mig i det
idste, sagde han, Eders Betænkning. Der-
i der handledes om et Stykke af Videnskaber-
selv, svarede jeg, skulde jeg gierne sige Dem,
id jeg vidste derom; men i Rangdispyter er jeg
uerfaren, at jeg ikke engang veed, hvorfor
i høire Haand er bedre end den venstre. I
ie Tanker var det meget godt, om vore Bern
te at bruge begge Hænder lige vel. Selska-
s Styrke skulde derved fordobles, i Stedet for
den ene Haand, og just den, som er nærmest
ertet, hænger nu unyttig paa den ene Side,
dens hele Verden trætter om at faae en Plads
i den anden, som man kalder den rette.

Da jeg merkede, at flere i Selskabet vare af
nme Tanker som denne gamle Magistratsperson,
de alle forlangte, at jeg vilde sige dem min Me-
g om denne vigtige Trætte, især om de Be-
ldninger, som Landmaaleren fremførte mod de
nne Videnskaber, maatte jeg endelig give ef-

Jeg lukte først Døren vel til, for ei at bli-
overraabt af de Lærde i den anden Stue, som
Iver for deres Videnskabers Rang begyndte
blive høirøstede, og at tale meget om det Grun-
e og Skiønne, og i et Sprog, som hverken
: grundigt eller skiønt.

Der

Der hører meget til, sagde jeg, at kunde dømme om Videnskabernes Fortrin, enten man betragter dem i Henseende til deres Nytte, eller i Henseende til deres Vanskeligheder. Nytten er vel det fornemmeste, men dog ikke nok. En Bonde og en Fæhyrde skulde ellers være en større Mand end en Newton og Leibnitz. Men er Nytten ikke alene nok, saa er Vanskeligheden det endnu mindre; hvem agter ikke de 4 Species i Regnekonsten høiere end Puncteerkonsten og Astrologien? Endog naar vi forbinde begge disse Begreber tilsammen, for derefter at dømme om en Videnskabs Vigtighed, er det ikke let at afgiøre Sagen, og vi giorde for Videnskabernes Skyld meget bedre, at vi aldrig bragte saadanne Spørgsmaal paa Bane, som det, om en Videnskabs Nytte er uendelig stor, og en andens uendelig liden, Spørgsmaale, som ikke nytte til andet end at bevise lærde Folks Vankundighed og Hovmod.

Siden De have nødt mig til at besvare dette forfængelige Spørgsmaal, og det just er de skiønne Videnskaber, som ere blevne saa meget forringede, og over hvilke man saa meget har ophøiet Philosophien og Mathematiken, er det billigt, at jeg tager de Fortrængtes Partie, og uden at forringe nogen Videnskab, søger at sætte dem i den Ligevægt, som udkræves til deres Fremvext. Jeg behøver vel ikke at erindre, at, naar man vil

bedøm-

ne om Videnskaberne, bør man skille Mis-
en fra Brugen. Der er Pedanterie baade
ilosophien og de Skiønne Videnskaber, og
kan uden at vanære nogen af disse Viden-
er, laste det saa meget man vil. Man kan
et Academisk Strids-Skrift og en Kloster
ynte, ligesom man laster en slet Ode og en
Tale, uden derved at giøre den sande Phi-
hie eller de Skiønne Videnskaber nogen
æk.

De Skiønne Videnskaber blive vel altid
agtet ærværdige i deres Øine, som betragte
saaledes, som alle fornuftige Folk i Verden
betragtet dem, ikke som Videnskaber, der
ae i en Grammatik og Glose-Bog, men som
iddel til at giøre vigtige Sandheder fattelige
Forstanden, til at bøie Villien, til at dæmpe
pvække Sinds-Bevægelserne. Og hvortil
man vel brugt denne Konst? Til at stave,
, giøre nye Ord, eller til at foredrage Sand-
r, som oplyse os om Menneskets og Borge-
Pligter? Til at udrydde af Videnskaberne
e den pøbelagtige Vankundighed og det lærde
anterie, til at give de Videnskaber, som lære
t kiende Gud, Mennesket og Verden, nye
heder og Yndigheder, til at behandle Histo-
saaledes, at den ikke bliver et blot Dag-
ister, men en behagelig Skole for Dyd og

Klogskab, til at vise Dydens Behagelighed, og giøre Feil mod Velanstændigheden latterlige paa Skuepladsen, til at forestille Uskyldighed og Sødheden af Hyrde-Levnet, til at prise Gierninger i Helte-Sange. Er det ikke til alle Ting, at Veltalenheden har været brugt til alle Tider og af alle dem, hvis Verker fortiene at kaldes Skiønne? Og ere disse Ting vel saa ringe, at de ikke fortiene engang at sættes i Ligning med det, som Mathematiken har udrettet i Verden? Med den Konst at bygge store og beqvemme Huse, at maale Jorden, at beregne Stiernernes Størrelse, Afstand og Løb. - - Jeg tilstaaer alle disse Ting deres store Nytte i den Tilstand, i hvilken vi leve; men er Nytten af hine derfor desmindre, og dersom vi maale begge Videnskabers Vigtighed efter deres sande Nytte, d. e. efter deres Indflydelse paa Menneskets virkelige Lyksalighed, hvor vanskeligt skulde det da ikke blive at bevise de Videnskabers Fortrin, som fornemmelig gaae ud paa at forøge vore Beqvemmeligheder?

De Skiønne Videnskaber, siger man, ere komne ind i Verden paa en Tid, da Laster og Overdaadighed havde taget Overhaand; lad det være saa, denne Indvending giver dog aldrig Mathematiken noget Fortrin, fra hvilken Side man end betragter den. Jeg vil ikke tale derom,

Veltalenheden er grundet paa saa naturlige [...]elser, at den har været dyrket af Folkene i de [...]oldigste og uskyldigste Tider; at Grækerne, Romerne og vore Fædre have havt Talere og Sangere, Helte- og Hyrde-Digter længe, førend de vidste at bygge Huse og Skibe efter Konstens Regler. Jeg vil tilstaae, at Veltalenheden, betragtet som andre Videnskaber, ikke i sin første raa Tilstand, men i sin Fuldkommenhed, er først bleven bekiendt i Verden, tilligemed den Overflødighed, som er Moder til de fleste Laster, men og til de fleste Konster. Men naar er Mathematiken bragt til sin Høide? Var det i Lacædemon, i det gamle fattige og dydige Rom, at man først brugte den til at opreise prægtige Bygninger, til at bygge Orlogs-Skibe og Astronomiske Taarne? Lacædemonierne lode deres Fruentimmer og Børn læse Homer; men jeg finder ingensteds, at de læste Euclides.

De, som i den Henseende tillegge de Mathematiske Videnskaber saa store Fortrin, hvad ville de sige, om man af Historien sluttede saaledes; Overdaadigheden har bragt de Mathematiske Videnskaber og Konsterne til deres Høide, og disse igien formeeret Overdaadigheden; Denne har forøget de menneskelige Begierligheder og Mangler, og disse have født store Laster. For at bevæge Menneskene i saa fordervet en Tilstand,

maatte man give de Sandheder, som handlede om Pligterne, en besynderlig Styrke. De naturlige, enfoldige og uskyldige rørte ikke nok; Man maatte opfinde bevægende Grunde, som giorde stærkere og dybere Indtryk i Indbildnings-Kraften; Man maatte lære Menneskene at søge i Pligterne mod det Almindelige det store, det ædle, det henrykkende, som Konsterne lærte dem at søge i Egennytte og Sandsernes Forlystelser. Da disse indførte Rigdom og Beqvemmelighed i Verden, blev den nøgne Dyd foragtet. Veltalenheden og Poesien maatte derfor give den ligesaa prægtig en Klædning, som den, hvilken Konsterne havde lært os at væve af Ormenes Spind. Dette var de Skiønne Videnskabers Arbeide. Var det Tidernes Overflødighed, var det Uligheden i de menneskelige Vilkaar og Regenternes Gavmildhed, som gav nogle Lærde Tid og Leilighed til at opofre dem til saadanne Arbeider, har da Mathematiken, have Konsterne ikke havt den samme Oprindelse? Og hvem fortiente meest at belønnes enten den Bygmester i Rom, som giorde Planen til Neronis Huus, eller Seneca, som med saa stor Bestandighed prædikede Dyden hos et fordærvet Folk? Kunde Veltalenheden endnu i vore Tider danne saadanne Borgere, hvad behøvede Menneskene da meest, gode Talere eller gode Bygmestere.

Dette

Dette kan være nok om Nytten. Hvad
ınskeligheden angaaer, da kunde der og siges
get til de Skiønne Videnskabers Fordeel. De
rrer Mathematiker tale idelig om de høiere
ielens Kræfter, om de rene og fine Begreber,
n ere uddragne af det sandselige? Men lad
n komme uden for Geometrien og Algebra, til
Practiske Dele af deres Videnskab. Hvor
inge Begreber i et Kreatur, der er saa sand-
gt som Mennesket, kan kaldes reene? hvor
get have vi af det, som vore Methaphysiker
de *Intellectum purum?* Maaskee Begre-
om en Mathematisk Punkt og Linie? Neppe
t. Ere der fine, ere der høie Begreber til,
ere det vel de, som vi fornemme ved at give
t paa Sielens Virkninger og Bevægelser, og
em har bragt det videst i at udtrykke dem, vore
athematiker eller vore Talere og Poeter? Men
man ikke skal troe, at disse Tanker ere nye, vil
ende min Betragtning med det, som Cicero
er i hans Bog *de Oratore* om Veltalenhe-
ıs og de Skiønne Videnskabers Vigtighed.
Det er en Videnskab, siger han, som indbe-
fatter mange Ting. Foruden et skiøntsomt
Valg af Tanker og Ord, udkræves dertil en
Kundskab af det menneskelige Sind og Hierte,
en Gave til muntre og skiemtsomme Indfald,
en Lærdom, som er samlet med Valg og Smag,

 „det

„ det nyttige af den gamle Historie og Fran-
„ af Exempler, Kundskab om Lovene og ...
„ terne, og endelig er det med alle Regler, ...
„ remestere og Øvelser endda ikke nok, udan
„ besynderligt Genie. Hvem veed ikke, ...
„ han paa et andet Sted, at de, som kaldes Ma-
„ thematiker, have en vidtløftig Videnskab og
„ mange vanskelige Ting at opløse, og dog er
„ der ikke Mangel af gode Mathematiker; De,
„ som have anvendt Flid paa denne Videnskab,
„ have gemeenlig alle naaet hvad de søgte; Iblant
„ dem derimod, som have dyrket Veltalenheden,
„ hvor faa ere ikke blevne gode Poeter, og endnu
„ færre gode Talere?“

Jeg vilde just ikke have sagt det sidste,
men Cicero, som kiendte saa vel hele Tale-Kon-
stens Styrke, kunde og sige mere derom end jeg.
Andre ville maaskee svare, at Cicero var ingen
Mathematikus, og kunde derfor ikke dømme om
denne Videnskabs Vanskelighed. Dette tilstaae
jeg gierne; men hvor finde vi da en Dommer,
som er sterk nok i begge Videnskaber til at af-
giøre Tretten? Hverken Voltaire eller Mauper-
tuis vare at troe. Kuns en Alembert alene kan
dømme i Sagen, og hvad gielder, han svarede,
at det var bedre at dyrke Videnskaberne, end at
trette om deres Rang.

Hvor-

Hvad mig angaaer, sagde jeg tilsidst, da kan jeg gierne forlade dem, som af Nidkierhed for en Videnskab, i hvilken de besidde virkelige Fortienester, fornærme en anden, og naar den første Fortrydelse er forbi, ærgrer jeg mig kuns over den Pøbel, som findes overalt baade i den Store og Lærde Verden, og som uden at giøre noget selv, fornøier sig over saadanne Tvistigheder alene, fordi de i Lærde Folkes Svagheder finder altid noget til at undskylde deres egen Vankundighed.

No. 91.

Mandagen, den 30 Novembr. 1761.

Alle Mennesker ville være lyksalige, og dette Ønske er saa oprigtigt, at vore Geistlige og Moralister sandelig giøre deres Læsere og Tilhørere Uret, naar de sige, at de ville være ulyksalige. Religionen, den sunde Fornuft og en lang Erfarenhed i Verden har og oplyst de fleste Mennesker saa meget, at de begribe, at Lyksaligheden bestaaer ikke i de udvortes Tings Besiddelse, men i den Virkning, som de giøre paa Sin-

det; at de samme Ting ikke giøre de samme Virkninger hos alle, og at en derfor kan være fornøiet i Rigdom, en anden fornøiet i Armod. Alle disse og mange flere Ting vide vi, og have dog saa faa fornøiede og lyksalige Mennesker til, endog blant dem, som vide allermeest; Ja jeg tør sige iblant dem, som have den beste Villie og de ypperligste Forsætter. Hvad er da vores Moral? Vores Theorie? Hvad er Nytten af vore Videnskaber? Vore Erfaringer? Blive vi derved ikke lyksaligere, hvad vinde vi da?

Disse Indvendinger, som Passionerne saa tit giøre mod Fornuften, og Fornuften mod Religionen, disse Indvendinger er det, som behøve at besvares. Lyksalige ville vi alle være, og vi vide næsten alle, at Lyksalighed bestaaer i Sindets Roe; men hvorfor undflyer denne Lyksalighed ofte dem, som søge den allerfornuftigst? Jeg spørger ikke? hvorfor en dydig Mand er fattig og foragtet, hvorfor en Lastefuld er æret og rig? Dette Spørsmaal kan enhver opløse. Jeg spørger ikke, hvorfor den stolte, den gierrige, den uretfærdige, den undersundige, den vellystige Crast har mere Indkomster, større Rang, et bedre Bord og et prægtigere Huus, end den ydmyge, nøisomme, retfærdige og oprigtige Ariste, som hverken heftig begierer disse Ting, eller kunde overtale sig til at giøre det mindste nedrige

Ting,

Trin, for at forhverve dem; herom spørger jeg ikke. Sagen er klar af sig selv; man behøver kuns at kiende begges Carakter, og at have liden Erfarenhed i Verden, for at opløse denne Vanskelighed. Med al den Forskiel, som der er i deres udvortes Vilkaar, kan jo Ariste være mere fornøiet end Crast. En Mand, som har ingen heftige Begierligheder; som er nøisom; som troer Forsynet, og elsker Dyden, skulde han ikke være mere fornøiet, end en anden, som aldrig faaer Rigdom og Ære nok; hvis Begierlighed ikke saasnart er mættet af en Ting, førend den attraaer en anden; som ved hvert Skrit finder Anledning til at misunde andre, og til at bebreide sig selv? Jo, jeg tvivlede ikke derom; og hvor stor blev derfor min Forundring, da jeg for kort Tid siden saae Crast fuld af Glæde i et Giestebud, som han havde anrettet, for at fornøie sig over et lykkeligt Udfald af et meget ugudeligt Anslag. Saa glad, sagde jeg, har jeg endnu aldrig seet Ariste; men tænkte jeg i det samme: lad være, at Laster ikke altid blive straffede, de blive det dog ofte, og dette er jo nok. Dyden taber intet derved, at Gud er naadig mod Syndere; hvad skader det den Fromme, om en ond Mand og virkelig var lyksaligere end han, naar han kuns altid er vis paa, at Dyden giør ham selv lyksalig. Guds Godhed, sagde jeg, kan tillade,

at de Onde undertiden blive lyksalige; [illegible] udkræves, at de Gode altid ere det. Jeg [illegible] drede derved alle de Fornøielser, som jeg [illegible] nydt i Aristes Selskab; den Skiønsomhed [illegible] Følelse, med hvilken han betragtede endog [illegible] allermindste Velgierning af Forsynet; den Opri[illegible]tighed, med hvilken han elskede sine Venner; den Ligegyldighed, med hvilken han ansaae [illegible] Overflødighed; den stille og uskyldige Fornøielse, som herskede i hans lille Familie. Jeg maalede hans Lyksalighed med Erastes, jeg tvivlede ikke om hins Overvægt. Jeg hastede fra dette Sted, hvor saa mange Vellysters brusende Strømme oprørte mit Sind, i stedet for at læske det, for at kaste mig i min lyksalige Vens Arme, og for at nyde i hans Selskab den stille og uskyldige Glæde, som saa tidt havde vederqvæget mig.

Jeg fandt ham i en mørk Afkrog af sin Studeer-Stue, hvor han blev siddende uden at yttre det mindste af den Glæde, med hvilken han pleiede at løbe mig i Møde. Med den ene Haand understøttede han sit hældende Hoved, paa hvis blege Kinder en heel Strøm af Taarer nedflød, og den anden hvilede paa en Bog, som han havde lagt fra sig paa Bordet, og som han betragtede med en Mine, af hvilken jeg sluttede, at han ikke havde fundet hvad han søgte. — — I et Øieblik lagde sig alle de flygtige Bevægelser, som jeg

havde

e bragt med mig af det Selskab, som jeg
d. Mit Blod blev koldt af Skræk. Er
Dydens søde Roe, sagde jeg, med hvilken
vilde forvexle Lasternes sværmende Glæde?
r er Aarsagen til denne Bedrøvelse, Ari-
— — Kan en lærd Undersøgning, kan
øsningen af et vanskeligt Spørsmaal, som I
eves haver søgt i denne Bog, spilde den Roe,
var bygt paa saa sikkre Fornufts Grunde,
saa mange Aars Betragtninger, paa et Liv
af Dyder? — Tal ikke om Fornufts Grun-
svarede han, og om Dyder; det er ikke i
; at jeg først erkiender deres Utilstrækkelighed.
i endnu har jeg ingen Bedrøvelse kiendt, mod
len jeg jo kunde finde Trøst i denne Bog,
hvilken jeg ofte, midt i den største Gienvor-
ed, af Glæde har fældet de Taarer, som nu
inderligste Siele-Angest udpresser af mig.
ken Gienvordighed, sagde jeg, er det da,
I nu saa trøstesløs begræder? Er det en
es, en Vens, et Barns Død? thi alle an-
Ting, veed jeg, ere i Eders Øine for ringe
t sætte Eder i den Bevægelse. I veed, sva-
han, og jeg kan kræve en Høiere end Eder
Vidne, at jeg aldrig alvorlig har ønsket mig
end tre Ting, at døe vel, at leve uden stor
erte og Sorg, og at opfylde mine Pligter
Fader, Ven og Borger; Jeg har ofte tænkt,

at de to sidste Ønsker vare formeget; Jeg har søgt at overvinde Begierlighederne, som, hvor gode og naturlige de end ere, dog ofte besmittes ved Egenkierlighed og en forfængelig Ære; Jeg har tænkt, at den aldrig burde klage over Livet, som Himlen havde givet den Gave, at kunne med et roligt Sind, og en Siel fuld af Forhaab-ning, tænke paa Døden. Disse Følelser har jeg ved Guds Naade ofte havt, og i dem har jeg trøstet mig, endog naar jeg troede, at jeg var nær ved Enden af et Liv, i hvilket jeg har havt mange glade Øieblik, og hvor jeg efterlader mig mange kiere Venner; men nu er ingen Trøst meer at finde. Døden er bleven mig forskrækkelig, og af denne Aarsag alene har Livet ingen Glæde mere for mig. Hvad! om dette Øieblik er det sidste, — — Her flød en nye Strøm af Taarer. — — Han tog med en rystende Haand den Bog, som laae paa Bordet, — — og da han længe havde betragtet den, tillukte han med en tilfredsstillet Mine sine Øine, og sad nogen Tid stille, ligesom han var henslumret — — Efter nogen Tids Forløb reiste han sig, og sagde med en trøstefuld Mine til mig: Det var Svaghed, min Ven, Gud har forandret det. See der de Ord, som have trøstet mig:

„ Jeg søgte Herren paa min Nødsdag,
„ og lod ikke af; men min Siel vægrede sig ved

it lade sig trøste. — — Jeg talede i mit
Hierte: Skal Herren bortkaste i Evighed, og
ikke have Behagelighed til mig ydermere? Er
ans Miskundhed ude evindelig? Har hans
Tilsagn faaet Ende fra Slægt til Slægt? Har
Gud glemt at være naadig, eller har han til-
ukt sine Barmhiertigheder med Vrede? Da,
agde jeg, det er det, at jeg er svag; At
orandre det, staaer i den Høiestes høiere
haand. — — Psalm 77.

Jeg fandt ham siden ved sit sædvanlige
Selav; og da jeg havde fortalt ham, hvad
tryk alt det, som jeg den Dag havde tænkt
seet, giorde paa mig, og at jeg ikke vidste
e, hvad jeg skulde tænke om den Lyksalighed,
blev lovet Dyden, søgte han selv at trøste
med følgende Ord:

Dyden er altid lyksalig, svarede han, men
Dyder ere meget ufuldkomne, og vores Lyk-
hed lige saa. Da alle vore Kræfter og Fuld-
menheder ere indskrænkede, saa maae vore
rvielser og være det. Det er saa langt fra,
denne Indskrænkning beviser Dydens Util-
kelighed, til at giøre et fornuftigt Kreatur
ligt, at den tvertimod beviser dens Nødven-
ed. Dersom et Kreatur af saa svage Ind-
r og Dyder, et Kreatur saa fuld af Skrø-
heder, som Mennesket, kunde altid være for-

nøiet,

nøiet, var baade Dyd og Viisdom unødvendige Ting. Aarsagen til alle disse ubillige Domme om Forsynet, er, at vi forestille os vore Dyder større end de ere, og forlange derfor en større Lyksalighed end os tilkommer. Efter en Mængde af udvortes gode Handlinger, hvori Stolthed, Egennytte og Frygt har mere Deel, end Kierlighed til Gud og Menneskene, forundre vi os, om disse Passioner, som vi have anseet for Dyder, undertiden forurolige os, og om en naturlig Tungsindighed berøver dem den falske Glands, som de have havt alene i vores Indbildning.

Fornuften og Religionen ere ofte ikke tilstrækkelige nok til at blotte den Forfængelighed, som der findes i vore beste Gierninger, og til at aabne os denne Afgrund af Hiertet, som behøver saa meget at renses, for at giøre Sielen beqvem til at opnaae engang efter Livet den Lyksalighed, som alene kan nydes af dem, der elske Gud af et fuldkommen reent Hierte.

Sygdom og Gienvordighed maae ofte bringe os til denne Eftertanke. De maae giøre alle de sandselige og forgiengelige Ting sorte for vore Øine, for at sætte Sielen i Stand til at samle alle sine adspredte Tanker i den Middelpunkt af sit eget Væsen, som er Grunden til alle dens Virkninger, det ene bestandige og uforanderlige i os, det eneste, som vi føre med os af Livet, og

som i en tilkommende Tilstand enten skal giøre os lyksalige eller ulyksalige.

Hvor bedrøvelige end saadanne Øieblik ere, og hvor høit end Følelsen af vore egne Ufuldkommenheder overgaaer alle de Lidelser i Legemet, som opvække disse Følelser, saa ere de dog i denne Tilstand ikke alene lige saa fornødne til at give os en sund Siel, som skarpe og bittre Lægedomme ere det til at bevare Legemets Sundhed; men de forøge endog, naar de bruges ret, vores Lyksalighed her i Livet. Vi faae derved ikke alene renere Hensigter og ordentligere Tilbøieligheder, men vi lære og at sætte mere Priis paa de naturlige Fornøielser, paa den uskyldige Glæde, paa den Siele-Roe, som vi ellers holde for ringe Ting, og som vi ofte af Kiedsommelighed forstyrre ved sværmende Lyster, der endes med Ekelhed og Fortrydelse. Vi lære at kiende Guds Ypperlighed, og hvad Lyksalighed det er for et saa svagt Kreatur, at kunne forlade sig paa det Væsen, som er Kierlighed.

Men naar nu og Svagheden berøver os denne Trøst, sagde jeg til min Ven. — — Det er en forskrækkelig Tilstand, svarede han, men den er og ofte fornøden; Vi skulle ellers misbruge Guds Ord ligesom vi misbruge Lægedomme; Vi skulle troe, at det stod til os at forbedre og trøste os, naar vi vilde, og med faa

Ord: vi skulle have saa overtroisk og formastelig en Tillid til Gud, at vi forsømte alle de Midler, som han har givet os til vores Forbedring, og at vi aldrig tænkte paa ham, uden naar vi leed.

Pascal har sagt, at Sygdom var en Christens rette Stand. Dette Ord, sagt af en Mand, som havde saa megen Fornuft, giør den Religion, som trøstede ham i hans bestandige Svaghed, megen Ære. Men Menneskenes Vilkaar, og Guds Veie med dem, ere saa ulige, at man ikke bør giøre det til en Regel. De, som spotte Religionen, fordi den holder en lidende Tilstand saa fornøden for Mennesket, foragte tillige alle de Viise, som med en Mund have tilstaaet, at ingen uden Daarer kunne være altid glade, og at en heftig sandselig Glæde er meer et Drukkenskab og et Raserie, end en virkelig Lyksalighed.

No. 92.

Fredagen, den 4 Decembr. 1761.

Hvor store Fortrin end Europæerne, i sær i vore Tider, meene at have frem for de Østerlandske Folk, i det, som man kalder den galante

lante Levemaade, og hvorved man fornemmelig forstaaer den Høiagtelse, som bevises Kiønnet, troer jeg dog ikke, at dette Fortrin, naar Fruentimmerets Vilkaar i begge Dele af Verden nøiere undersøges, bliver saa stort, at Slavinderne i Seraillet skulde have saa stor Aarsag til at misunde de Europæiske Fruer. Man selger et smukt Fruentimmer i Tyrkiet, man kiøber en Kone, ligesom man kiøber et Boeskab; men det beviser dog, at de have en Værdie, og denne Værdie er stor eller liden, efter deres Egenskaber, i det mindste efter deres Skiønhed; Hos os derimod gielder det skiønneste, det dydigste, det fornuftigste Fruentimmer mindre end Intet; Hun maae give en Mand Penge oven i Kiøbet, dersom han skal tage hende. Det er altsaa hos os, at Mandsfolkene, og i Tyrkiet, at Fruentimmerne ere noget værd. Vel er det sandt, at, om en Kone hos os maae kiøbe sig en Mand, saa give vi og vore Koner større Privilegier end de Østerlandske? Vi betragte dem som vore Herskerinder; Men er det vores Dyd, som vi kunne tilskrive dette; Vi ere jo deres Eiendom, siden de have kiøbt os, og da de fleste ved en ordentlig Kiøbe-Contract have faaet den samme Ret til deres Mænd, som en Tyrk har til Slavinderne i sit Serail, saa er det jo deres, nemlig Fruentimmerets, Naade at tilskrive, at de lade os beholde saa megen Fri-

hed, at vi kunne gaae, hvor vi ville, og ikke en Virkning af vores Ædelmodighed, at vi lade dem giøre, hvad de ville.

Hvad, om de Koner, som have kiøbt deres Mænd dyrere end Sultanen selv kiøber en Slavinde, vilde indslutte dem? Dette burde vor stolte Mandfolk betænke, og slutte deraf, at Friheden i Europa er ikke deres, men Fruentimmerets Verk; at al den Frihed, som en Kone tager sig, er en kiøbt Ret, og at Mændenes Frihed kuns er en Naade. — — Det er kuns de rige Fruentimmer, vil man sige, de, som bringe deres Mænd en anseelig Medgift, der kunde tilegne sig saadant et Herskab. — Men sluttes vel mange andre Partier i den store Verden, og er det ikke den, som bestemmer den almindelige Tænkemaade?

De Fortrin, som Fruentimmeret nyder i Ægtestanden, og som hos de polerede Nationer sandelig ere meget store, kunne altsaa ikke tilskrives Mændenes Hoflighed, siden de mestendeels grunde sig paa en kiøbt Rettighed. Lad os see, om de ugifte Fruentimmers Fortrin ere saa store hos os, som vi troe? De ere ikke indelukte i deres Forældres Huuse, ikke tvungne til at bedekke deres Ansigter med et Slør; De have Frihed til at fremvise deres deilige Ansigter, til at lade dem see paa Skuepladsen og i Selskaberne; men er det for deres egen eller for Mand-

folkenes

olkenes Skyld? Er det ikke os, som de giøre
n Tieneste dermed? Dersom de ikke gave sig saa
negen Umage for at pryde vore Forsamlinger
ned al den Skiønhed, som baade Naturen og
Konsten kan give dem, skulde ikke alene Skue-
pladsen, og Selskaberne, men og maaskee nogle
af vore Kirker snart blive tomme; thi vore unge
Mandsfolk ere ikke saadanne Grublere, som de
Østerlandske Folk, der kunne sidde hele Timer
med Benene over Kors, for at opløse en mørk
Tale; De ville have noget for Øinene, og snakke
om lette Ting. Selskaber af begge Kiøn giver
dem den rigeste Anledning, til at vise alle Sin-
dets og Legemets Fuldkommenheder, uden at de
have nødig at pine saa meget deres Indbildnings-
Kraft. En nye Maade at kruse sit Haar, at
dreie og vende sin Person, en Tegning af en Daa-
e, et Mønster af et Broderie, en Arie, et Ind-
hald af Skuepladsen, og tusende saadanne Ting,
hvoraf Videnskaberne, Konsterne og Moderne
skaffe os hver Dag nye Forandringer, opliver
disse Selskaber, i hvilke den Europæiske Frihed
og Vittighed viser sig i sin fulde Glands. Naar
vi betragte Fruentimmerets Rulle paa denne
Skueplads, hvor man opreiser en Trone for hver
Skiønhed, og hvor en Mine, et Vink er nok,
for at sætte alle vore unge Mandsfolk i Bevægel-
se, hvor store ere da ikke Fruentimmerets For-

tryn i denne oplyste Deel af Verden? Men endog her, er det vel Hoiagtelse for Kiønnet, eller er det Mandsfolkenes Egennytte, som er Aarsag i alle disse Knæfald? Endog Kierlighed selv er sielden den Afgud, som man her tilbeder; det som Europæerne kalde *Esprit*, det muntre, fine og behagelige Væsen, som i denne Deel af Verden giør en Mands-Persons Lykke, og som ofte gielder meget mere end Fornuft, Ære og Samvittighed; Dette er den Afgud, som man ofrer til, og de Skiønne ere kuns Præstinder af et Orakel, som Mandsfolkene adspørge, for at vide deres Skiebne i Verden.

Men det er jo nok, vil man sige, at Fruentimret i Europa er sat til at bevare saa stor en Helligdom, at en Mands-Persons hele Værdie, hans Ære, hans Velfærd beroer paa deres Dom? Skulde det og være af Egennytte, at Mandsfolkene have overdraget dem denne Magt? Uden Tvivl; Hvad Nytte skulde vore fleste unge Mands-Personer have af deres Opdragelse, deres Reiser, og den Levemaade, som de giøre til Hoved-Sagen af deres hele Liv, dersom der ikke vare saadanne Selskaber til, hvor alle disse Ting kunde blive bemerkede? Var det ikke tyrkisk, om saa velartede, saa behagelige Kreaturers Skiebne skulde beroe paa Fortienester alene? Paa indvortes Egenskaber, som ere usynlige endog for

de

de skiønneste Øine? For at sætte disse Gaver i deres fulde Lys, er det, at vi i Europa have oprettet de store Skuepladser, hvor begge Kiøn søge at overgaae hinanden i Vittighed og Pragt, og som for en Tyrk er saa usædvanligt et Syn, at Mahomed Effendi sagde om saadan en Forsamling i Paris: Nu begriber jeg først, hvorfor Propheten siger i Alcoranen, at Jorden er de Troendes Fængsel, og de Christnes Paradis.

Men hvor store Fortrin det Europæiske Fruentimmer end synes at have i disse Henseender, er Mandsfolkenes Fordeel dog langt større. Det er i disse Selskaber, at vore unge Mandsfolk dannes; det er der, at de samle al den Politesse, al den Vittighed, al den Smag, som sætter dem saa høit over alle andre Folk i Verden, som ikke have andet end sund Fornuft. Det er dem, som have lært os at kiende Æren, og at foretage af Lyst til at behage det svage Kiøn, de store Ting, som vore Helte ikke mere kunde giøre af Kierlighed til Fædrenelandet. Med saa Ord, det er det Smukke Kiøn, som vi have at takke for det meeste af det, som vore Skiønne Geister kalde *Esprit*, og vore Krigs-Helte *Point d'honneur*.

Saa meget ere vi Fruentimret forbundne; men hvad have de vundet derved? Det er ikke

nok, at Mandsfolkene sætte saa høi Priis paa dem selv, at Fruentimmeret maa kiøbe disse Slaver til at blive deres Mænd; men naar de ville det? — saa elsker en Mand i Europa, som veed at leve, alle Fruentimmer meer end sin Kone. — En Tyrk derimod seer ikke andre end sine Slavinder; Hans beste Selskab er i hans Serail. Det er i Omgang med sin Kone og sine Børn, at han nyder al den Fornøielse, som en artig Mand i Europa søger uden for sit Huus, og som han skammede sig ved, at finde i Selskab med sin Kone og Børn.

De Europæiske Mandsfolk opofre gemeenlig den første Kierlighed til de Fruentimmer, som de foragte. De tilbede de Vittige af Stolthed; De forføre de Skiønne af Forfængelighed, og de gifte sig endelig af Gierrighed, naar de ikke mere ere i Stand til at elske.

De ere endog dristige nok til at undskylde denne Ringeagtelse, som de vise mod Kiønnet. En Kone, sige de, koster i Europa mere at underholde end ti i Tyrkiet. Al Pragten kommer, i vores Deel af Verden, af den Frihed, som Fruentimret har, til at lade sig see i Selskaber. Er det da ikke billigt, at de bringe selv Midlerne med sig? I de Østerlandske Stater, hvor Fruentimret og deres Børn ere indsluttede, og hvor de anvende Tiden paa at bede og sye, koster en

Kone,

Kone, med første Indkiøb, og et heelt Aars Underholdning, ofte ikke saa meget, som de Anstalter, der behøves i Europa, førend en Brud kan lade sig see.

Hvor lykkelige ere ikke vore Europæiske Mænd, at et Kiøn, som dog har saa stor Magt i vores Deel af Verden, ikke tænker paa Midler til at hævne den Uret, som Mandsfolkene giøre dem, og som de skiule under saa mange hykkelske Tilbedelser. De ere saa fromme, at, om man end gav dem disse Midler i Hænderne, ved hvilke de kunde nøde det andet Kiøn til at vise dem den tilbørlige Høiagtelse, skulde de dog neppe have Hierte til at sætte dem i Verk. Jeg kan derfor, uden at skade mit Kiøn, gierne aabenbare dem.

Det første Middel var, at Fruentimret vilde indskrænke Pragten, saa at det ikke blev Mandsfolkene alt for kostbart at gifte sig. Saa snart dette skede, skulde i det mindste nogle af de Mandsfolk, som nu see efter Midler og Prægt alene, agte Fruentimret for deres personlige Egenskaber. Vore unge Mands-Personer skulde ikke ødelegge sig saaledes ved de Bekostninger, som de giøre for at behage Kiønnet, at de siden maatte forlade deres Kierester, for at gifte sig med andre, som kunde betale deres Gield. Saa mange Mænd skulde ikke, af Frygt for at deres Indkomster ikke vare tilstrækkelige til at føde en Kone

efter deres Stand, opsætte deres Giftermaal til en Tid, da de ikke mere ere skikkede til at være uden Mænd eller Fædre, og vi skulde i alle Stæder ikke finde saa mange gamle Pebersvenne, som ansee Ægtestanden for en Ødeleggelse. Gifte og bemidlede Fruentimmer kunne udrette allemeest til at stifte denne nyttige Forandring. De Gifte, ved at indskrænke alle Familie-Bekostninger, og bekymre sig mere om deres Huus og deres Børn, end om deres Klæder, og om de Selskaber, hvor begge Kiøn ikke komme tilsammen, for at fornøie sig og for at lære at kiende hinandens gode Egenskaber, men for at beundre deres Skrædere, Kokke og Dansemestere, og for at misunde hinanden en nyemodig Klædning eller Boeskab. De Rige skulde, ved at foregaae andre med Exempel, giøre, at saadan en Levemaade blev anseet for en Virkning af et fornuftigt Overlæg, og ikke af Armod eller Trang. Men just disse, vilde man maaskee sige, have mindst Fordeel deraf? De Gifte have allerede giort deres Lykke, og de Rige kunne altid giøre et anseeligt Partie? Dersom de Gifte ikke mere have nødig at sørge for sig selv, saa kunne dog mange af dem have Aarsag til at tænke paa deres Børn. En Kone, som bringer en anseelig Medgift til hendes Mand, skal med den Levemaade, som nu føres i Verden, ikke bevare meget deraf til hen-

des Datter. De rige Fruentimmer have endnu mere Aarsag til at giøre det. Saa længe personlige Egenskaber tages saa lidet i Betragtning, og Kierlighed selv opofres for Egennytte, hvor megen Mistanke maae da et bemidlet Fruentimmer ikke have til sine Friere, i sær naar de ere over hendes Stand? Hvor meget behøver hun ikke at bevæbne sig mod Mandfolkenes Smigren, og mod sin egen Forfængelighed? Hvor megen Fornuft, for at vælge en Person, hvis Hensigt det er, at giøre hende lykkelig tillige med sig selv. En fattig Pige staaer Fare for at ikke blive gift, en rig for at blive ilde gift, og det er deraf let at slutte, hvem der vover det meste?

Det andet var endnu sikrere, til at give Kiønnet al den Anseelse, som dets personlige Egenskaber fortiene; Dette var, at Fruentimret frasagde sig al Arv; en saa fuldkommen Lighed i deres udvortes Vilkaar, skulde giøre, at Mandfolkene adspurgte alene Fornuft og Kierlighed i deres Valg. Det synes vel haart, at den halve Deel af det menneskelige Kiøn skulde frasige sig saa betydelig en Ret, som Lovene have givet dem, i sær i et Land, hvor det er en Følge af deres Troskab; Men ved at opofre en Ret, som saa ofte misbruges til at giøre de saa Personer, som nyde got af den, ulykkelige, skulde det hele Kiøn sætte sig igien i Besiddelse af de

langt større Rettigheder, som Fornuft, Dyd, Natur og Skiønhed giver dem, Rettigheder, som just af denne Aarsag synes at være endnu mindre agtede hos de polerede Folk, end hos dem, som vi kalde Barbarer.

No. 93.

Mandagen, den 7 Decembr. 1761.

Man talede forleden i Selskabet om de Begyndelser, som i vore Tider ere giorte til at dyrke Sproget og Veltalenheden, og om de Bevægelser, som de have opvakt. Skulde vel Nytten, sagde Kiøbmanden, af disse Bestræbelser være saa stor, som nogle indbilde sig? Det skal i det mindste vare længe, svarede Adelsmanden, førend alle vore Forfattere kunne rose sig af, at deres Skrifter have bragt saa mange Penge ind i Landet, som Popes Forsøg om Mennesket, hvoraf der blev solgt nogle tusende Exemplarer paa en Formiddag; Men og i Engeland selv er denne Nytte af Sprogets Dyrkelse kuns liden, mod den, som Handelen indbringer. Korn, Uld, fine Stoffer, og andre saadanne Ting, hvis Nytte

er saa haandgribelig, skulle hos alle Folk i Verden have en større og almindeligere Søgning end Tanker; og Vinen, den skulde endog i en Republik, som bestod af bare Poeter, beholde sin Priis. Hvor meget end nogle Folk i Europa laste de Franske Skrifter, ere de dog alle enige i at rose deres Vine. De Engelske Tragoedie-skrivere drikke den lige saa reen, som den kommer fra Druerne, for at samle den Styrke til at udføre de blodige Scener, som de Franske ikke kunne taale at see, fordi de drikke formeget Vand, og de Tydske, som ved deres mange Lære-Bøger og Brugen af den Mathematiske Methode have forhvervet dem Navn af den grundigste Nation i Europa, forhøie med deres Anacreontiske Oder Prisen paa Champagnier og Burgundier. Jeg tilstaaer, at Poesien er i Henseende til den Nytte, som den giør i Commercen, ikke at ligne med Vinen. Men dersom Poeterne, i sær i de Nordiske Lande, hvor Viinen ikke voxer, erkiende, hvor meget de ere Kiøbmændene forbundne, fordi de føre den ind, burde da ikke disse og erkiende Poesiens Nytte, i det mindste saavidt den tiener til at prise Vinens Egenskaber? Disse fattige Poeter, M. H. som, for at efterligne den store Anacreon, skrive en Ode til Vinens Berømmelse, som selges for 2 Sk., hvor meget skulde I ikke være dem forbunden, dersom I kunde see, hvor

mange

mange Orehoveder deres Læsere tomme ...
af bare Høiagtelse for den Deel af de ...
Videnskaber, som ikke gaaer videre end ...,
som man kalder den naturlige Smag.

Det Høie, det Opskruede, sagde han ...
dere, har derimod slet ingen Nytte i Commerc...
det bringer os saa langt fra det Sandselige, ...
vi forglemme ofte at spise og drikke, og de ...
Draaber Arrak, som en Engelsk Tragoedieskri-
ver kan fortære i en Punch, for at faae sine Til-
skuere til at græde, er intet mod den Skade, som
han giør Handelen, ved at tale om de høie og
naturlige Dyder, som de Græske og Romerske
Helte udøvede i de barbariske Tider, da man ag-
tede hverken Penge eller Pragt.

Og vore Adelsmænd, svarede Kiøbmanden,
som læse disse Engelske Skrifter, foragte de Rig-
dom? Have de Lyst til at spille selv disse store
Ruller af Curius og Fabritius, som de beundre
paa en Skueplads, og som henrykke dem saa
meget, naar de læse dem i en blød Lehnestoel, ved
et Glas Ungersk Viin? Hvad gielder, de læse
disse Skrifter alene for at samle nogle skiønne Ta-
lemaader deraf, for at vise, at de have Smag,
og at de for Resten i deres Hierte have mere Høi-
agtelse for deres Ridefoged, end for Thomson og
Pope. Jeg vil endda lade de Skrifter passere,
som ere forfattede i en jevn og forstaaelig Stiil.

T

I veed, jeg læser selv gierne Pope og Addison; Men den høie, den fine Smag, I forstaaer nok hvad jeg mener, hvad, om den tog saaledes Overhaand iblant os, at enhver Landsbye-Præst talede som Milton og Young? — —

Det var farligt, sagde Adelsmanden; men alvorlig, frygter I og virkelig derfor? Spørg denne Mand, sagde han om Præsten, hvad han mener; det forstaaer han bedre, end jeg. Om det var saa let, svarede Præsten, at efterligne disse Folk, saa nægter jeg ikke, at det jo var ligesaa uforsigtigt, at ville bruge deres Stiil i en geistlig Tale, som at ville efterligne Høisangen, eller sammensætte en Prædiken af de høieste Sprog i Psalmerne og Propheterne; men ingen af Delene er at befrygte. Denne Stiil er ikke saa let at efterligne. Efterabes kan den vel, og man kan giøre sig latterlig nok derved; men derfor behøver man ikke at misbruge saa store Monstre. En maadelig Prædikant, som er kommen i nogen Credit, kan være nok dertil. Vi have til en Tid havt Byen fuld af Mester Michaels og siden af Mester Mortens Aber. Det samme kan skee endnu, uden at man behøver at kiende enten Young eller Milton.

Men, siden De give mig saa god Anledning, sagde Præsten, til at tale om en Ting, som jeg ofte har tænkt paa, og hvortil De, M. H.

kunde

kunde giøre meget, om De billiger mit Forslag, vil jeg sige Dem, hvad jeg holder for den vigtigste Nytte af Sprogets og Veltalenheds Dyrkelse.

De store Mesterstykker blive hos alle Nationer, i Talekonsten, ligesom i andre Videnskaber, saa faa, at, om de end kunde misbruges, er denne Misbrug dog ikke nær saa meget at befrygte, som Vankundighed og Mangel af Videnskaberne selv. Vi behøve ikke at advare Menneskene mod de Feil, som ingen, uden saadanne Genier, som Leibnitz og Newton, kunne begaae. Vi behøve ikke heller at advare vore Prædikantere mod de Feil, som ere nogle faa af de store Talere saa naturlige, at man endog kan kiende deres Genie i deres Phantasier; men vi behøve meget at advare dem, at de vogte sig for de nedrige Ord og Talemaader, som forringe og vanhelde de høie Ting, som de forestille; for den Skiødesløshed i Stiil og Beviser, som giver at kiende, at de ikke selv agte og føle de Sandheder, som de tale; for det matte og tørre Foredrag, som hverken hører til den sunde Fornufts eller Hiertets Sprog; De behøve meget, siger jeg, at man viser dem til saadanne Skrifter, som, om de end ere for høie til at tiene dem til Mønstre, dog kunne opvække dem af den Dorskhed, Lunkenhed og Skiødesløshed, som giør dem saa ustik-

kede

kede til at opvække andre. Man maae ikke indvende, sagde han, at de Ting, som de foredrage, ikke behøve saadan Hielp af den verdslige Veltalenhed; thi hvorfor lærer man da Theologien, som en Videnskab? Skulde den trænge til de Aristoteliske Konst-Ord, og det skulde ikke være nyttigt, at dens Lærere kiendte de naturlige Midler, ved hvilke Forstanden overbevises og Hiertet røres? Har Gud endog paa den Tid, da Aabenbaringen blev stadfæstet ved Vunderverk, udvalgt saadanne Redskaber, som Moses, Aaron, Salomon og Paulus; har hans uendelige Viisdom, endog i sin Almagts umiddelbare Virkninger, ikke forsmaaet at bruge Naturens og Konstens Gaver, som Midler til at opnaae de største Hensigter; skulde han da vel nu, efter at han endnu mere har forøget disse Midler, ved lutter overnaturlige Virkninger udrydde al den Dorskhed af vore Siele, som kommer endog af disse Midlers Foragt? Det var besynderligt, om alle Videnskaber, indtil den Hedenske Mythologie, vare nødvendige i Theologien, og den Konst, at røre Hiertet, var den eneste, som en Christen Lærer ikke behøvede.

Da de store Verker i Talekonsten og Poesien hos alle Nationer have været rare, og maae naturligviis endnu mere være det hos os, hvis Sprog er indsluttet i saa snævre Grændser; Ta

den

den største og almindeligste Nytte af Talekonsten; i sær efter vores Lands Beskaffenhed, skal vise sig i at forbedre den Geistlige Veltalenhed, saa siger jeg, at det, til at befordre saa vigtigt et Oiemerke, var meget tienligt, om der aarlig blev udsat nogle Præmier for Geistlige Taler. Unge Studerende skulde ikke alene ved disse smaa Belønninger opmuntres til at beflitte sig paa et grundigt og rørende Foredrag af saa vigtige Sandheder, men de kunde og, naar saadanne Taler, som fandtes værdige til at vinde Prisen, bleve trykte, derved blive bekiendte for saadanne Folk, som kunde giøre deres Lykke, og som ofte ere forlegne for at finde værdige Personer. Talerne selv skulde, som gode Forklaringer over udsøgte Texter, tiene de Danske Læsere til almindelig Opbyggelse, og med Tiden opfylde den Mangel, som vi have af saadanne Bøger, som kunde tiene til Huus-Andagt.

Selskabet bifaldt strax dette Forslag, og lovede, at de vilde understytte Præsten i at sætte det i Verk. Men siig mig, sagde Adelsmanden, hvad for en Plan vilde I give dem, som skulde udarbeide saadanne Taler? Hvad holder I for det Vigtigste i den Geistlige Talekonst? Det blev for vidtløftig, svarede Præsten, at besvare dette Spørsmaal fuldkommen; men jeg kan dog indbefatte Hoved-Sagen i faa Ord: Det er, at

man

man baade, i Henseende til Tankerne og Stilen beflitter sig paa at tale den sunde Fornufts, Skriftens og Hiertets Sprog. De største Feil, som begaaes i Henseende til Tankerne og Materien, ere, at man enten foredrager Tingene uden Beviis, Tydelighed og Orden, og ved en myndig eller klynkende Stemme, ved Trudseler og Bebreidelser søger at opfylde hvad der mangler i Overbeviisning og Kraft, eller og at man tager disse Beviis mere af en konstig og menneskelig Theorie, af kritiske og historiske Undersøgninger, end af Skriftens egne Ord, som gemeenlig forklare sig selv ved lette og klare Beviis, som ere fattelige for den sunde Fornuft, og grundede paa Hiertets Følelser. I Henseende til Stilen begaaer man ofte den Feil, at vanhelde de ædleste Ting med nedrige Lignelser, gemene Ord, grove sandselige Begreb, pøbelagtige Talemaader, og en Skiødesløshed i Maaden at udtrykke sig paa, som var uanstændig, endog naar man talede med et Menneske, for hvilket man burde have nogen Ærbødighed, og som skader Religionen meget paa en Tid, da Velanstændigheden saa nøie iagttages i alle borgerlige Forretninger. Vi troe dog, at Religionen vilde tabe meget, om Geistligheden kom frem i revne Klæder; Vi troe, at denne Stand, for Religionens Skyld, behøver en udvortes Ære og Anseelse i Staten; Skulde

da de Ord, i hvilke Sandhederne indklædes, og den Maade, paa hvilken de foredrages, vare mere ligegyldig, end Geistlighedens Klæder, og de udvortes Ceremonier i Gudstienesten?

Hvad Indholdet og Materien selv angaaer, lagde Præsten til, da holder jeg det for det Vigtigste i en Prædiken, at man forbinder Evangelii og Lovens Lærdomme paa den rette Maade; at man viser den Overeenstemmelse imellem Tanker og Handlinger, og den Fuldkommenhed i begge, som Loven udkræver; at man aabenbarer Fordærvelsen af det menneskelige Hierte, og de urene Hensigter, som blande sig i vore største Dyder, saaledes, at man tillige kiender deres Utilstrækkelighed til at fortiene den Lyksalighed, som alene bør være en Belønning af Lovens fuldkomne Opfyldelse; at man lærer Forsoningens Nødvendighed, til at kunne trøste sig ved Guds Godhed og Barmhiertighed paa saadan en Maade, som ikke strider mod hans Viisdom, Sandhed og Hellighed: men at man foredrager alle disse Ting saaledes, at den Lærdom om Maaden ikke misbruges til at tilintetgiøre just de samme Egenskaber i Gud, som giøre Forsoningen nødvendig, jeg mener hans Viisdom og hans Hellighed; at vi ikke indbilde os en Troe uden Kundskab, og en Retfærdiggiørelse af Troen uden den Helliggiørelse, som er Troens Frugt og Kiendetegn.

Jeg troer, sagde han tilsidst, at disse Erindringer ere saa meget mere nødvendige, som det i vore Tider ikke er rart at høre Geistlige Taler, hvori disse Ting ikke nok forenes, og hvori man ofte, af en god Hensigt, falder til en af disse Yderligheder, at man enten taler saa meget om Pligterne, at man glemmer Troen, eller saa meget om Troen, at man glemmer Pligterne.

Adelsmanden og Kiøbmanden billigede begge Præstens Forslag saa meget, at de lovede at understytte samme af al deres Formue.

No. 94.

Fredagen, den 11 Decembr. 1761.

Dersom vi læste Historien af de store Erobrere med den tilbørlige Skiønsomhed, skulde vi endog i den finde mange Beviis for den vigtige Sandhed, at Viisdom og Dyd ophøier Menneskene langt mere, end Magten. Alexander, Carl den Første af Frankrig, og Knud den Anden af Dannemark, hvorved ere de blevne Store, frem for saa mange andre Regentere, som have været ligesaa uindskrænkte Enevolds-Herrer,

rer, ligesaa store Erobrere, som de? Tiberius, Attila, Philip den Anden, og Carl den Tolvte, hvorfor ere de ikke og blevne Store? Er det, fordi de i Vælde, i Magt, i Mod; i Snildhed overtreffes af hine? eller er det, fordi de selv, ved en viis og ædel Brug af Magten, vidste at giøre sig elskede, endog af de Folk, som de undertvang, og at fortiene den Ære, som andre af deres Lige forgieves have søgt at aftvinge Menneskene. Jeg har bestemt dette Blad til nogle Betragtninger over disse tre Store Mænds Liv.

Alexander, hvis Historie nogle uskionsomme Læsere have anseet alene som et Mønster for vandrende Riddere, har i mange af sine Handlinger givet Verden saadanne Prøver af Kløgskab og Ædelmodighed, som man forgieves søger i Historien af de Prindser, som have meent, at Magt og Dristighed var nok til at efterligne ham. Dersom en blind Forvovenhed alene havde bevæget ham til at gaae med en Haandfuld Folk over til Asien, for at undertvinge det mægtigste Rige, som da var i Verden, havde han agtet de Græske Stater endnu mindre, end Kongen af Persien. Var det vel Forvovenhed, Herskesyge, eller en blind Tillid til sine egne Kræfter, som bevægede ham til at sammenkalde disse smaa Stater til Corinthen, til at fornye deres Friheder, og lade sig frivillig antage til Anfører for Grækerne, disse

Folk,

Folk, som hans Fader havde undertvunget; eller var det, fordi han troede, at Macedonien ellers i hans Fraværelse ikke skulde være sikker, og fordi han vidste, at Grækerne vare et Folk, som elskede Frihed og Ære saa høit, at et lidet Antal af dem, under en Anfører, som de elskede, var mægtig nok til at ødelegge et heelt Monarkie af feige Slaver? Med hvor stort Overlæg giorde han ikke de første Skrit til dette store Foretagende? For at have en bestandig Tilflugt, fuldte han stedse Søe-Kysterne, og vovede sig ikke videre ind i Asien, førend han havde bemægtiget sig alle Provincerne ved Søen. Hvor dristig han end var paa Landet, hvor han vidste, at hans Folk i Krigs-Konst og Tapperhed var Fienden overlegen, lod han sig dog ikke af Parmenio overtale til at vove et Søe-Slag med Perserne; Aarsagen var, at den Persiske Flode bestod af Tyrier og Phoenicier, som paa den Tid vare de største Søefolk. Betragte vi hans Opførsel mod hans Soldater, hvor beskiemmer han da ikke mange af de smaa Adelsmænd, som troe, at den gemene Mand har ingen Følelse af Ære, og at det er nok, at man med Pryglen fører Menneskene ligesom Fæe til Slagter-Bænken? Han vidste, at det var Ære og Frihed, som giorde Grækerne uovervindelige, og for at vedligeholde disse Følelser hos sit Folk, talede han selv ofte med den

Seierherre, at vise det hele menneskelige Kiøn, at hvad jeg har giort hidindtil, er skeet af Klogskab og Ædelmodighed, og ikke af Frygt. De smaa Stæder i lille Asien fik alle de Friheder igien, som Perserne havde berøvet dem; han eftergav Epheserne den Skat, som Perserne havde paalagt, og lod derfor opbygge Dianæ Tempel. Han søgte at ophæve al den Forskiel, som Krigen og Seieren havde giort imellem Perser og Græker, at giøre dem begge til et Folk, at forbinde dem ved en upartisk Regiering og en indbyrdes Kierlighed, at belønne hans gamle Undersaatter, uden at undertrykke de nye, at forbedre de Overvundnes Vilkaar, og oprette det Onde, som Krigen havde foraarsaget. Han ægtede selv Darii Datter, giftede 80 af sine Ministre med lige saa mange Persiske Damer, og sluttede paa engang 10000 Ægteskaber imellem Græske Soldater og Persiske Fruentimmer, som han selv udstyrede. Endog i Sæder og Tænkemaade, i disse Ting, som, hvor ligegyldige de end synes, dog agtes af Menneskene saa høit, fordi de ere Tegn paa den borgerlige Frihed, endog i disse Ting havde han saa megen Agtelse for den menneskelige Natur, at han ikke forlangte en tvungen Føielighed af de Folk, som han havde undertvunget. Naar han anførte Grækerne, klædede han sig som en Græker, og naar han dømte Perserne, var han klædt

paa

paa Persisk. Krigs-Øvelserne var det eneste af Grækernes Sæder, som han beholt, fordi den almindelige Sikkerhed og Persernes eget Beste udkrævede det. Den almindelige Samvittigheds-Frihed, som han tilstod alle de Nationer, hvilke han undertvang; den Ærbødighed, med hvilken han selv bivaanede den offentlige Gudstieneste, og afskaffede al den Tvang, som Perserne havde indført i Religionen, hvor viser den ikke, at han med al sin Magt ærede den menneskelige Forstand endnu saa meget, at han ikke vilde herske over Tankerne og Hiertet uden ved en frivillig Kierlighed? Og saaledes maatte en Erobrer tænke, der kiendte Æren saavel som han. Den lader sig ikke tvinge; Man maae, som en stor Skribent siger, vinde Hiertet, og ikke fængsle Forstanden. „O I Athenienser, sagde Alexander engang, efter et meisommeligt Foretagende, „ hvad Umage koster det mig ikke, at faae Eder „ til at tale vel om mig;" Saadant et Folk var alene værdigt til at prise Alexanders Bedrifter, og ikke saadanne nedrige Hyklere, som Anaxarchus, der sagde til Alexander, da han fortrød det Mord, som han havde begaaet paa Clitus: At Jupiter blev forestillet paa en Trone, med Loven paa den ene, og Retfærdighed paa den anden Side, for at betegne, at hvad en Regent giør, er altid ret. Saadanne nedrige Hyklere var det,

Høiagtelse for Store Gierninger og Sande Fortienester, har Sandheden dog til alle Tider havt saa meget Herredømme, at Overmagt og Ermin ger alene ikke have været nok, til at giøre de Store.

No. 95.

Mandagen, den 14 Decembr. 1761.

En af mine Venner spurgte nyelig vores Bonde: om han havde mange Børn? Jeg har Guds Gaver, svarede Bonden. Han vilde med denne Talemaade, som nu ikke er mere en Ziirlighed i Sproget, give tilkiende, at han havde mange, men dog ikke saa mange, at han jo ansaae dem mere som Gaver af Forsynet end som Byrder. Min Ven, som blev rørt af disse Ord, svarede: I har Ret, for Bønder ere Børn Guds Gaver; Eders Koner føde let; Børnene koste ikke meget, og de kunne tilig være Eder til Nytte. Men for os andre? Vore Koner lide meget, en Barselseng er kostbar, Opdragelsen endnu mere, Ammer, Skolemestere ere fortredelige Personer i et Huus. Vore Børn fortiene intet, og naar

vi have kostet allermeest paa dem, er det uvist, om de giøre nogen Lykke i Verden, og om vi kunne vente os nogen Ære og Fornøielse af dem. De store Byer ere saa fulde af onde Selskaber, at de fleste blive forførte. = =

Var min Ven bleven rørt over Bondens Svar, saa blev denne ikke mindre forundret over hans = = = Alt dette, svarede Bonden, frygte vi ikke her. Min Kone giør al hendes Huus-Gierning som sædvanligt, indtil den sidste Dag, hun er allersundest, naar hun laver til Barsel, hun staaer op den tredie, og i det seneste den femte Dag. Barsel-Sengen koster os ikke meget. Af Føde har Gud givet os saa megen Velsignelse paa Landet, at vi ikke regne hvad vore Børn spise saa længe, indtil de selv kunne fortiene deres Brød. Af Klæder bruge vi ikke meget, og det Uldent og Linnet, som slides her i Huset, giør min Kone selv. Jeg lader mine Børn gaae flittig i Skole, og holder dem saa sterk til Arbeide, at de ikke faae Tid til at tænke paa unyttige Ting, som kunde forvilde og forføre dem, og jeg maae takke Gud, at de alle ere lydige, flittige og skikkelige. De forstaae vel intet af det, som man kalder Kiøbstad-Moder; men de ere dog ikke bange for at tale med Folk, og jeg kan sende dem til Byen i hvad Ærende jeg vil, uden at frygte for at de skulde lade sig

bedra-

bedrage. Den eneste Bekymring, jeg har havt, var, at jeg ønskede gierne, at den ældste maatte beholde Gaarden efter mig, ikke fordi jo Gud har givet mig Velsignelse nok, som de kunde leve af paa en anden Maade, men fordi jeg elsker det Sted, som jeg boer paa, hvor jeg selv er fød, og hvor jeg har giort adskillige Forbedringer, som jeg gierne vilde have vedligeholdte, og som jeg ønskede, at mine Børn maatte nyde got af. Denne Bekymring har Herremanden betaget mig saaledes, at jeg kan vente, om Gud vil, at mine Børn i 10 Led skulle besidde dette lille Sted. Denne Tanke fornøier mig ligesaa tit jeg planter et Træe og forbedrer mit Huus, om jeg og kuns slog et Søm i en Væg. Naar jeg har saaet min Ager, bekymrer jeg mig ikke om Fremtiden; thi, om jeg end ikke levede til Høsten, skulde mine Børn dog nyde Frugten af mit Arbeide. Jeg er endog i denne Tanke undertiden saa stolt, at jeg holder mig selv og min Familie ved Besiddelsen af denne Plet Jord ligesaa lykkelig, som en Monark i sit Arve-Rige; thi i alle de andre Stænder, som ere imellem Monarken og mig, synes mig ikke, at der er en Lyksalighed, som i Bestandighed kan lignes med vores. Vi have begge ingen anden Bekymring for Efterkommerne, end den, at Gud vil give os Børn, og gode Børn.

Denne Samtale gav mig Anledning til adskillige Betragtninger. Iblant alle de Straffer, tænkte jeg, som vi paadrage os selv ved at søge en anden Lyksalighed, end den, som Naturen med saa gavmild en Haand tilbyder alle, er ingen større end denne, at de naturlige Belønninger selv blive os til Byrder, og at de Drifter som Forsynet har indplantet i vore Siele, for at giøre alle Pligterne behagelige og det hele Liv yndigt, blive til Bødler, som med tusende Sorger pine dem, som for en forfængeligÆre og nogle udvortes skinnende Fortrin opofre de største Pligter tillige med Livets sande Fornøielse og Roe.

Dersom de Mennesker, som endnu leve i den Tilstand, hvis Lyksalighed man i de store Stænder ikke kiender uden af den gamle Historie, af nogle Poetiske Beskrivelser og af de Hyrde-Stykker, som man undertiden opfører paa Skue-Pladsen; dersom disse Mennesker, siger jeg, havde tillige med denne Bondes Formue saa megen sund Fornuft, som han, skulde deres Lyksalighed endog i de ufornuftigste og forfængeligste Menneskers Øine snart blive saa kiendelig, at Misundelsen selv skulde forlade de Riges og Mægtiges Palladser, for at bestorme Hyrdernes Boeliger, til hvilke den synes at have forjaget al den naturlige Kierligheds uskyldige Glæde.

Denne stolte Fiende af Menneskets Lyksalighed har alerede fundet vores Bonde værdig til det Had, med hvilken den ellers kuns søger at forfølge de Store. Den begynder at anse den Forbedring i Bondestandens Vilkaar for saa stor en Hinder i alle dens Hensigter, at en fornuftig og velhavende Bonde er nu omstunder ligesaa usikker for dens Pile, som Lovgivere, Statsmænd, Krigshelte og Vise.

Hvorledes, raaber den, skulde man tvinge denne store Hob, dersom det blev dem tilladt at beraabe sig paa Rettigheder, og at foreholde andre deres Forbindelser? Hvad Ligevægt skulde der blive imellem Stænderne, dersom det skulde være Bonden ligesaavel som den Lærde tilladt at tænke; dersom han havde Friheder ligesaavel som Adelsmanden, og Eiendomme ligesaavel som Borgeren? Er det ikke nok, at Selskabet har fritaget ham fra de andre Stænders Bekymringer, deres Forfængeligheder, deres Bekostninger? Dersom man og tilstod ham Fornuft, Eiendom og Frihed, skulde han blive lyksaligere end alle de andre; han skulde blive lyksaligere end den Lærde, fordi han besad sund Fornuft uden Fordomme og Pedanterie, lyksaligere end hans Herremand, fordi han kunde ikke misbruge sine Friheder til at ødelegge sig selv og andre, og lyksaligere end Borgeren, fordi hans Eien-

domme

domme ere ligesaa faste som Verden, og hans Næring grundet paa de naturlige Nødvendigheder, over hvilke Moderne og Indbildnings-Kraften ikke have det Herredømme, som over Konsterne og Handelen.

Det er ikke nok, at Misundelse lægge de andre Stænder disse Ord i Munden; den oprører endog Bondestanden selv. Den bevæbner Mængden til at foragte og forfølge alle de Personer, som understaae sig at være fornuftigere end deres Naboer.

Jeg har sagt, at vores Bonde, endskiønt han har nogen mere Formue end andre, opdrager dog sine Børn til Arbeide og Nøisomhed; men jeg har endnu ikke fortalt, at han holder en Skolemester til dem. Det første anseer man som en Virkning af Karrighed, og det sidste som en Stolthed og Forfængelighed.

Disse ubillige Domme, som kunne afskrække andre, der ikke have saa megen Fornuft og Bestandighed, som han, have bevæget mig til at giøre nogle Betragtninger i dette Blad over Opdragelsen.

Naturen behøver saa lidet til at bevare den Sundhed og Styrke, som giør det meste til et fornøiet Liv, og Arbeidsomhed er saa fornøden til at vedligeholde disse Ting, at Menneskene meget oftere svække baade Sindet og Lege-

met ved Overflødighed og Hvile, end ved Arbeide og Afhold. Arbeidet kan sielden være saa tungt, og Levnets-Midlerne saa ringe, at man derfor har Aarsag at ynke Menneskene, saa længe de fra Barndommen af ikke have været anderledes vante. Det er Vanen, og ikke Naturen, som giør den Riges Overflødigheder til Nødvendigheder, der for hans Mageligheds Skyld sielden smage ham saa vel, som Brødet den fattige Arbeider. Det er ikke over Smagen alene, men og over de fleste andre Følelser, at Vanen har denne Magt. Den forkielede Wellystige fryser i en foeret Klædning, han finder ikke Hvile nok i en blød Seng og i en magelig Lehne-Stoel, naar Arbeideren sveder i en tynd Trøie, og sover roelig paa den haarde Jord. Det kommer an paa Opdragelsen, at giøre Menneskene de ringeste Vilkaar ligesaa behagelige som den største Overflødighed. De, som ere vante til lidet, kunne altid taale bedre Vilkaar; men de, som ere vante til Overdaadighed og Magelighed, blive ulykfalige, naar de siden nødes til større Afhold og Arbeidsomhed. Den Smag, som vi i Barndommen faae paa Legemets Beqvemmeligheder, giør os derfor sielden i nogen Stand lykfaligere; men den kunde ofte giøre os ulykkelige. Konster og Videnskaber derimod, om de og efter vores Stand ikke ere saa nødven-

dige, om der og var nogen Overdaadighed deri, kunde dog ikke let være os til Byrde. Vi finde i alle Omstændigheder Leilighed nok til at forskaffe vore Siele denne Føde, naar de først have fundet Smag deri; den lærer os at bruge Overflødighed vel, at trøste os i Mangel, at søge andre Fornøielser, som kunne oprette de sandseliges Tab; og om end de Ting, som vi lære, ikke just vare saa umiddelbar fornødne til vores Kald, skiærpe de dog Sielens almindelige Kræfter, og giøre os mere skikkede til nyttige Opfindelser og til Udøvelsen af det, som allerede er opfundet.

Folk af alle Stænder kunne derfor sielden lade deres Børn lære for meget, saa længe de Ting, som de lære, virkelig ere fornuftige og nyttige, og det nødvendigere ikke forsømmes; men den ringeste Arbeider kan ligesaavel som den rigeste Mand fordærve sine Børn ved Kielenskab og Overflødighed. Vore Bønder i Dannemark spise og drikke i Almindelighed saa vel, at jeg troer ikke, at der af den Aarsag behøves megen Forbedring i deres Vilkaar. Den Tanke, at Sundhed og Styrke kommer af Overflødighed i Mad og Drikke, er saa antaget iblant dem, at de fleste qvæle deres Børn med Fylderie. Saa meget som jeg glæder mig over Bondens Velstand, og ønsker alle indtil den ringeste Almue

de Beqvemmeligheder, som kunne forlænge og lyksaliggiøre Livet, saa meget har det undret mig, naar jeg enten sildig i Foraaret eller i Efteraaret er kommen i vore Bønder-Stuer, og har fundet deres Børn sidde eller ligge ved en varm Ovn. Nogle, som allerede kunde tale og gaae, pattede endnu, og de vare alle af umaadelig Spise, Søvn og Hede, saa opblæste, som de Kreature, hvilke de sætte paa Stie. En Dorskhed og Kielenskab i Sindet, som giorde dem nedslagne, gienstridige, Folkeskye, og empfindelige ved de mindste Stød, en Stivhed og Tunghed i alle Legemets Lemmer, som giorde dem ligesaa uskikkede til Arbeide og Bevægelse, var Frugten af denne Opdragelse, som truede disse arme Børn med en endnu haardere Skiebne i Tiden, hvilken bestod deri, at de maatte føle al den Mangel og Gienvordighed i Livet, som siden kunde møde dem, saa meget mere, som de i deres Barndom bleve mere forkielede end mange Børn, som opdrages i Overflødighed. Er det saaledes, har jeg ofte tænkt, at disse Folk opdrages?, paa hvilke Selskabets Styrke beroer; de som ved deres Arbeide skulle berige Staten, og ved deres Styrke og Tapperhed forsvare den, bør de opdrages ligesom de umælende Dyr, hvilke man feeder til en Tid, for siden at slagte dem?

Ingen tænke, at jeg, for at hindre denne skadelige Virkning af den liden Overflødighed, som der endnu kan være blant Bønderne, ønskede, at og den blev dem betaget. Jeg ønskede tvertimod just af denne Aarsag, at deres Vilkaar bleve forbedrede. Saa længe en Bonde ikke har Frihed og sikkre Eiendomme; saa længe han ikke er vis paa at beholde for sig og sine Efterkommere det, som han fortiener; har han intet af Livet uden det daglige Brød, og den Mageligheed, som er de Fattiges og Lades Trøst; den Skilling, som han fortiener, gaaer ligesaa hastig i Munden, som den kommer i Haanden, fordi han frygter, at det er for andre og ikke for hans Familie, at han sparer. Det eneste Gode, han kan giøre sine Børn, er at føde dem vel, saa længe han selv har noget at spise og drikke, og af denne Aarsag elsker han dem ligesom Aben elsker sine Unger. En Bonde derimod, som er vis paa at beholde hvad han fortiener og sparer, en Bonde, som tænker, og for at kunne tænke fornuftig, maae han kunne giøre sig en Hensigt i Tiden, han maae have en Sikkerhed for at opnaae denne Hensigt; saadan en Bonde sparer endog for sin egen Mund, for at kunde vedligeholde sin Eiendom og giemme noget til sine Børn; han er arbeidsom, maadelig, ædrue, og han opdrager sine Børn til det samme. Lad

os betragte de Norske og Sveitzerske Bønders Levemaade. De rigeste iblant dem spise og drikke ikke nær saa vel, som vore Fæste-Bønder, saa længe de have noget at æde af. Men det, som disse forøde paa Mad og Drikke, for om nogle Uger at løbe fra Gaarden, det finder man hos hine i Sølv, Penge, Redskaber og andre Ting, som gaae fra Arving til Arving i mange Leed.

Vores Bonde er et Beviis paa denne Sandhed; han beriger sine Børn ligesaa meget ved den Tarvelighed og Arbeidsomhed, i hvilken han opdrager dem, som ved det, han aarlig sparer til at forbedre en Eiendom, om hvis Besiddelse han er forsikret. Af det øvrige, som han beholder tilovers, anvender han noget paa at giøre dem til fornuftige Mennesker og oplyste Christne, og naar man beregner, hvor meget dette koster ham aarlig, skulde man maaskee finde, at en arm Fæste-Bonde fortærer ligesaa meget om Aaret i Brændeviin, i denne giftige Drik, med hvilken han fordriver sin Fortvivlelse tillige med den liden Rest af sund Fornuft, som skulde giøre ham hans Vilkaar endnu mere utaalelige.

Ma.

No. 96.

Fredagen den 18 Decembr. 1761.

Iblant de utallige Forsøg, som Menneskene have giort for at opdage Planternes og Dyrenes Egenskaber, og for at kiende de fineste Dele af Menneskets Legeme, hvor saa ere der da ikke, som lede os til en nøiere Kundskab om det Væsen i os, som tænker? Historien, som i Sæde-Læren burde giøre den samme Nytte, som Erfaringerne i Natur-Læren, er sielden samlet med den Indsigt, som udkræves til at anstille rigtige Erfaringer, og den indlader sig derfor sielden i saadanne Forsøg, af hvilke vi kunde lære at kiende Mennesket, og at bygge vores Theorie paa sikre Grunde. Hvor saa Historier have vi skrevne af Folk, som selv have været Philosopher, Moralister, Lovkyndige og Statsmænd? De Gamle troede, at ingen uden saadanne burde skrive Historier. Vi derimod have i det mindste været nær ved at troe, at Historien var et Arbeide for dem, som ikke havde Genie til andet, og at en god Hukommelse, forenet med Flid

og Taalmodighed, var nok til at opfylde en Historieskrivers Pligter. De fleste Dele af Historien betragte en Mængde af Mennesker i en vis udvortes Forbindelse, uden at undersøge deres Handlinger videre; de kunne ikke hele. Den Lærde Histotie, Stats- og Kirke-Historien betragter Menneskene saaledes, som de ere, men alle Siele-Kræfterne ved de udvortes Tings Indflydelse have faaet en vis Bestemmelse; de betragte deres udvortes Handlinger, fra hvilke man sielden kan slutte til det indvortes i en Tilstand, da Ære, Fordeel og Frygt har lært Menneskene at skiule deres Tanker og Bevægelse under forstilte Ord, Gebærder og Handlinger. I Beskrivelsen af en Tilstand, hvori det Indvortes og Naturlige i Mennesket er saa indviklet, nedlader Historien sig sielden til at betragte enkelte Personer; og, naar den undertiden giver os saadanne Levnets-Beskrivelser, er det gemeenlig Historien af de Store Acteurer, som have spillet en usædvanlig Rulle i Verden, af hvilken man lige saa lidt kan slutte til deres virkelige Caracteer, som man kan kiende de Comiske Personer af deres Handlinger og Klædedragt paa Skuepladsen. De fleste Levnets-Beskrivelser af Store Mænd lære os ikke saa meget, hvad de selv virkelig have været, og meget mindre hvad

Men-

Menneskene virkelig ere, som hvorledes andre i deres Tid have tænkt, og hvorledes et Menneske, som i deres Omstændigheder vilde giøre Opsigt i Verden, maatte tale og handle.

Der er kuns to Slags Historier, af hvilke vi med Vished kunne lære at kiende det indvortes og naturlige i Mennesket, og af disse have vi faae eller ingen. Disse ere Historien af Børn i den Alder, da Fornuften og Passionerne begynde at udvikle sig, og Mennesket er endog i denne Alder saa tilbøielig til at efterligne, at de, som af disse Erfaringer skulle samle nogle Materialier til Menneskets Historie, maatte meget tilig og nøie anstille deres Forsøg. Til det andet Slags henhøre de Erfaringer, som et Menneske kan giøre ved at give agt paa sig selv, og paa Aarsagerne og Virkningerne af de Forandringer, som ere foregaaede i hans udvortes og indvortes Tilstand. Disse Historier kunne, naar de vare optegnede med Fornuft og Oprigtighed, give os et stort Lys baade i Siele-Læren og i Forsynets Huusholdning med Menneskene; Opdragelsen skulde i sær ved disse Erfaringer bringes til en stor Fuldkommenhed, og det er af den Aarsag fornemmelig, at jeg ønskede, at saadanne Forsøg bleve almindeligere.

Jeg

Jeg indseer meget vel de Hindringer, som afskrække Menneskene fra saadanne Foretagender. Det er ikke saa meget Vanskeligheden, endskiønt denne alene var stor nok at beskæftige de største Siele; de falske Begreber om Æren, og en Undseelse for at tale og skrive om saadanne Ting, som efter de almindelige Begreber ikke ere høie nok til at fortiene de Lærdes Opmerksomhed, hindre mere saadanne nyttige Foretagender, end Vanskeligheden selv.

En af mine Venner, som undertiden har nogle af disse besynderlige Indfald, som de ret grundige Lærde belee og ansee for Virkninger af en flygtig Indbildnings-Kraft, gav mig Anledning til disse Betragtninger. Jeg fandt paa hans Bord en Levnets-Beskrivelse in Folio af en lærd Mand, hvis Bøger ingen mere læser, og om hvilken man for Resten ikke vidste andet med Vished, end de Hoved-Forandringer i Livet, hvori mange hundrede Mennesker ligne ham. Men for at bestemme Tiden og Omstændighederne af disse Omstændigheder, af hans Fødsel, Skolegang, Giftermaal og Endeligt, havde man samlet saa mange Efterretninger, at Slegt-Registeret alene, som med en utrolig Flid var forfærdiget, udgiorde en stor Deel af Verket. Paa det første Blad af dette Skrift havde

havde min Ven, i Stedet for den rette Titel, som var udslettet, skrevet disse Ord: Historien af Gellerts gamle Mand, tilligemed dette Vers:

: : : : Er ward gebohren.
Er lebte, nahm ein Weib, und starb.

I denne store Bog laae nogle Blade, som min Ven havde skrevet, og hvorpaa Titelen var: Historien af et Barn paa 2 Aar og 5 Maaneder. Ved Siden deraf fandt jeg Keiser Antonins Bøger om sig selv og til sig selv igiennemtrukne med rene Blade, hvorpaa jeg ofte fandt disse Ord: Dette har jeg selv erfaret. Tæt ved laae et Haandskrift, paa hvilket Overskriften var denne: Historien af mig selv.

Det var mig umueligt at modstaae den Nysgierighed, som disse Ord opvakte hos mig. Vi vare for gode Venner, og havde staaet i alt for nøie en Forbindelse, til at jeg kunde troe, at jeg var ganske glemt i denne Historie. Næst mig selv vidste jeg, at ingen kiendte mig bedre end just denne min Ven, og hvor begierlig var jeg da ikke for at finde min Caracteer: Efter nogen Søgen finder jeg endelig disse Ord:

„ Den patriotiske Tilskuer er min gamle „ Ven; jeg har kiendt ham paa en Tid, da

han

„ han arbeidede alene paa sig selv, og ud den
„ Tid agtede jeg ham mere end nu, da han
„ blander sig i saa mange Ting, som ofte m
„ skille ham ved den Forneielse, som jeg
„ der i disse Betragtninger over mig selv. „
„ Jeg har læst nogle af hans Blade med For
„ nøielse, men i andre kiender jeg ham ikke
„ igien. Saadanne Folk, som Morten Scri
„ bler, fortiene de vel, at man indrykkede de
„ res Levnets-Beskrivelse i et Verk, som skal
„ vise os Mennesket saaledes, som det er,
„ naar det ei indtages af herskende Fordomm
„ eller onde Vaner. Jeg læser derfor helle
„ de Ark, som handle om Bønderne, en
„ dem, som handle om de Lærde. Tilsku
„ ren maae troe, at han og kan omvende Fol
„ som misbruge Videnskaberne selv til at qvæl
„ den sunde Fornuft; men hvor lidet kiend
„ han da selv til Mennesket? Erfarenhed sk
„ snart lære ham det, og jeg haaber da,
„ han forlader Skuepladsen for at indskræn
„ sig igien, som han siger, i den snævre Tænk
„ Kreds, i hvilken han levede for sig selv o
„ sine Venner."

Mere fik jeg ikke Tilladelse til at læse da min Ven kom ind i det samme; Denn Bog, sagde han, bør være ligesaa stor e

Hen

Hemmelighed, som Historien af vores Alder. I have giort mig meget forlegen, svarede jeg. For faa Dage siden fik jeg et Tillæg til Morten Skriblers Historie, som indeholder en Beskrivelse af Smagen i Engeland efter denne Lærdes Tænkemaade. Jeg havde besluttet at indrykke noget deraf i det næste Blad, men hvad vilde I da have sagt i Eders Historie? Ikke andet, svarede min Ven, end dette: At Tilskueren havde forskrevet en Sæbe fra Engeland, hvormed han mener at kunde giøre Mohrer hvide. Saa giv mig da, sagde jeg med Fortrydelse, en anden Materie, om det og var en Satire over mig selv. Skriv hvad I har læst, sagde han, og i fald det ikke er nok til at fylde et Blad, saa kan I tage noget af denne Tegne-Bog. Jeg afskrev følgende:

Historien af et Barn paa 2 Aar og 5 Maaneder.

De første Bevægelser af dette Barn lovede ikke meget. De stadfæstede meget mere deres Mening, som troe, at Mennesket fødes med en blot Evne til at blive fornuftig. Denne Evne syntes endog at udvikle sig langsommere i dette Barn end i andre. Det sov, meget og græd sielden, Legemets Kræfter formerede sig

kiendelig, det voxte daglig og begyndte meget tilig at gaae; men var to Aar gammel, førend det talede et Ord. Da det om Foraaret kom ud i den fri Luft, havde hver Dag Bevægelse, og fik Selskab af andre Børn, lærte det i 3 Maaneder at tale. Det begyndte endog at kiende Tingene af Billeder, som ikke vare vel tegnede. Saa snart Haaret begynte at voxe, gik det den hele Dag med blot Hoved i Luften, og jo mere det blev vant dertil, des muntrere blev det.

I det man fornøiede Barnet undertiden med at vise det Billeder, fæstede dets Agtsomhed sig paa nogle store røde Bogstaver, som stod paa Titelen af en Billed-Bibel. Man fornøiede dets Nysgierrighed ved at nævne nogle, hvis Navne Barnet beholdt; og saa snart man merkede, at det kunde kiende dem, giorde man det til en Belønning at læse i denne Bog, og til en Straf at ikke læse deri. Naar Barnet ikke havde Lyst til at læse længer, lagde man Bogen bort, undertiden førend Lysten ophørte, og naar Barnet endnu bad, at det maatte læse mere. Denne Belønning og Straf havde inden kort Tid den Virkning paa Barnet, at man derved kunde bevæge det til alt hvad man vilde, at det selv ofte gik til Moderen og bad, at det maatte læse, og endelig inden kort Tid lærte at kiende alle Bogstaver.

An-

Anmerkning: Denne Erfaring beviser, at Ulyst til Videnskaberne kommer ofte deraf, at man giør dem til Tvang, og den stadfæster den store Sandhed, som er ligesaa vigtig for Lovgivere, som for Lærere, at det ikke kommer saa meget an paa Straffens og Belønningens Beskaffenhed og Størrelse, som derpaa, at det kaldes en Straf eller Belønning, og at man holder nøiere det, som man lover eller truer.

Det blev aldrig Barnet tilladt at læse, uden naar det havde skikket sig vel; og man behøvede derfor sielden at bruge større Straffer, end den, at berøve det Abereden og Billedbogen. Andre Straffer bleve alene brugte til modtvillige Forseelser; og for ikke at bruge dem ofte, befaledes man det ikke noget uden vigtige Aarsager: men Straffen fulgte og altid uden Skaansel paa Forseelsen. Dette havde den Virkning, at Trudsler gemeenlig vare nok til at overvinde dets Gienstridighed uden megen Modstand.

Naar nogen tiltalede Barnet i Passion, merkede man altid, at Gienstridigheden og Graaden tog til. Men en Irettesættelse eller Straf, som skede med Koldsindighed, havde altid den Virkning, at Barnets Passion stilledes strax, at det giorde hvad man befalede, og at det med megen Venlighed og Fortrydelse afbad sin Forseelse has

alle, endog hos Tienestefolk, naar det truede, at det havde fortørnet dem.

Dette Barn havde, som de fleste smaa Børn, engang faaet den Vane, at det ikke vilde være hos Tienestefolkene, hvor det havde mere Frihed, end hos Forældrene; men dette ophørte, saasnart man nogle Gange havde truet Barnet dermed, at det ikke maatte være hos Forældrene. Atter et Beviis, at man kan giøre alting, endog det, som Menneskene ellers finde Behag i, til en Straf.

Forældrene stræbe i deres daglige Omgang med Barnet at forene Alvorlighed og Venlighed, og især at vogte sig for Passioner. De søge at giøre det Grundene til det, som de befale, fattelige, og for alting at forebygge, at Barnet ikke skal troe, at de ville lokke eller skrække det ved falske Forestillinger, hvorved Forældre ofte tabe den Troværdighed hos deres Børn, som er den vigtigste Grund til Opdragelsen. Man bilder det ikke ind, at det smager ilde, som Barnet selv enten allerede veed, eller snart erfarer, at det smager vel. Dette har den Virkning, at Barnet troer Forældrene, og at det elsker dem.

Naar man undtager den naturlige Undseelse for Fremmede, som et Barn tilforn ikke har seet, er dette Barn endnu frie for de fleste Frygtsomheder, som ere sædvanlige i denne Alder. Man

kan

kan indlukke det i en mørk Stue, og naar det falder, græder det sielden, fordi man ikke ynker det, men alene med Koldsindighed formaner det til Forsigtighed.

Underviisningen skeer endnu alene ved at følge Barnets naturlige Nysgierrighed, hvilken, fordi den ikke tvinges, og tiener Barnet til Tidsfordriv, gaaer saa vidt, at det alle Øieblik har noget at spørge om, og ved hver Ting, som det seer, siger, hvad er det? Disse Spørsmaale ere, som man let kan tænke, ofte meget barnagtige; men man svarer det gemeenlig noget, og aldrig andet, end hvad der er vist og sandt. Den eneste Maade, paa hvilken man indskrænker disse Spørsmaale, med hvilke Barnet ofte besværer Forældrene, er, at man lærer det, at ikke spørge om Ting, som det allerede veed.

Det lader ofte, som Barnet giør saadanne Spørsmaale, uden selv at agte derpaa, og som det derfor ikke heller beholdt, hvad man lærte det. Undertiden veed det ikke mere hvad man har sagt, naar man strax efter spørger derom. Men Forældrene merke dog gemeenlig, at disse Begreber komme igien paa en Tid, da man mindst venter det, og at det, som de have sagt Barnet, ikke var tabt. Naar det spøger med Dukker, kan det ofte igientage saadanne Samtaler, som det har holdt med Forældrene, og som man ikke en-

gang troede, at det havde fattet. Man har der-
for besluttet, endnu ikke at tvinge dets Fri-
hed, og at forsøge, hvorvidt man kan bringe det
ved denne frie Underviisning. Det har paa den
samme Maade ved Spørsmaale lært at nævne ad-
skillige Ting paa Fransk.

No. 97.

Mandagen den 21 Dec. 1761.

Alle Guds Befalinger ere saa kierlige, at endog de, som umiddelbar angaae ham selv, sigte til Menneskets eget Beste. Denne Sandhed er saa meget almindelig, at endog de Fester og Høitider, som Gud har anordnet til sin Dyrkelse, ere lempede efter Menneskets Nødvendigheder, og have dets Lyksalighed og Fornøielse til Hensigt. De, som ansee den offentlige Gudstieneste alene som en Opvartning, og Høitiderne som et Slags Courdage, hvilke Gud har anordnet alene for sin egen Æres Skyld, giøre dem derfor et meget ufuldkomment Begreb om det høieste Væsen, som ikke boer i Templer, der ere giorte med Hænder, og som ikke tienes af Menneskene, som den, der

haver

haver noget behov, efterdi han giver dem selv Liv og Aande og alle Ting.

Dersom Menneskenes sande Lyksalighed bestod deri, at de uden Grændser forøgede dette Livs Beqvemmeligheder, og at de samlede Rigdom og Overflødighed, kunde man have nogen Anledning til at betragte Høitiderne som et Skaar i vore timelige Fordele, endskiønt disse og udkræve en Hvile. Men da de udvortes Beqvemmeligheder kuns forøge vores Lyksalighed under visse Indskrænkninger; da de uden saadanne fornuftige Indskrænkninger kuns formere vore Begierligheder og tilligemed samme vore Bekymringer; da Sindet og de ædleste Kræfter af Mennesket sielden derved forbedres; saa er det og fornødent, at Mennesket, som et fornuftigt Kreatur, unddrager nogen Tid fra de sandselige Forretninger, for at dyrke Sielens høiere Kræfter, og at det ikke nedgraver sig saaledes i den Plet Jord, som det om faa Aar skal forlade, at det glemmer ganske sit høiere Kald og Bestemmelse.

Dersom Menneskene altid vare fornuftige nok til at tænke i deres daglige Forretninger paa denne Bestemmelse, som bør være Hensigten af alle deres Foretagender, havde det ikke været saa høit nødvendigt at udsætte visse Dage dertil, endskiønt Skabelsens Historie viser, at Mennesket

endog i den fuldkomneste Stand har behøvet saadan en Opvækkelse til bestemte Tider. - Og hvor meget mere fornøden er den da nu, da nogle af Vellyst og Gierrighed nedgrave sig i Verden; da andre af Trældom neppe have Tid tilovers at tænke; da det tunge Aag, som Forfængelighedens Tieneste har lagt paa Adams Børn, ofte berøver dem baade Sindets og Legemets fornødne Hvile; da Mængden, som opføres i Blindhed og henslider sin Tid i Trældom, trænger saa høit til at opvækkes ved offentlige Formaninger; da de, som ere meest oplyste, behøve selv til visse Tider saadanne Opvækkelser, og Verden trænger saa høit til gode Exempler, at de Store, de Viise, bør holde det for deres høieste Pligt, ved en offentlig Andagt at bevidne, at de paa en Tid, den menneskelige Ære er stegen saa høit, endnu ikke skamme sig ved at tilbede Gud.

Af alle disse Aarsager kunne vi let slutte, at det er fornødent for Mennesket, at bestemme en vis Tid til en legemlig Hvile, for at anvende den paa Sindets Forbedring og den offentlige Gudsdyrkelse. Men hvilken Tid dertil skal bestemmes, og hvorledes den skal anvendes, dette lader sig ikke med saa fuldkommen en Vished afgiøre. I den første Aabenbaring, som blev givet Menneskene paa en Tid, da Kundskaben endnu var for liden i Verden for at tillade den Frihed, som

den Christne Religion siden indførte, vare baade Tiderne og Maaden af den offentlige Gudsdyrkelse paa det nøieste bestemte. De havde tre Slags Høitider, en ugentlig, som kaldtes Sabbaten, tre aarlige, og en stor Sabbat hvert syvende Aar, som kaldtes Jubelaaret.

Sabbaten var fastsat til den syvende Dag i Ugen, og denne Stiftelse er saa gammel, som det menneskelige Kiøn. Vi finde det ikke alene udtrykkelig sagt i Skabelsens Historie, men vi kunne endog slutte det deraf, at, endskiønt Sabbatens Helligholdelse havde ophørt ved den ægyptiske Trældom, taler Moses dog derom, som om en bekiendt Sag. Da der faldt dobbelt Brød i Ørken paa den siette Dag, siger han til Folket: Det er det, som Herren sagde: I Morgen er det Sabbats Hvile for Herren. Denne Fornyelse af Sabbaten havde altsaa den samme Grund, som alle Guds Befalninger, nemlig Kierlighed; den sigtede til at sætte Menneskene i en Frihed igien, som det ægyptiske Tyrannie havde berøvet dem. Det hele menneskelige Kiøns Historie synes at stadfæste denne Indstiftelse. Dersom Hviledagens Helligholdelse ikke var ligesaa gammel som Verden, hvorledes skulde da alle Folk til alle Tider have været enige i at regne syv Dage til en Uge, en Inddeling, som er blot frivillig, og ikke grundet paa nogen

naturlig Forandring saaledes, som Solens eller Maanens Gang, der bestemmer Maaneder og Aar, i hvis Beregning alle Folk endnu ikke komme overeens.

De tre aarlige Høitider bleve indstiftede ved Mosen, og havde ligesaa kierlige Hensigter, som Sabbaten. Ligesom denne tiente til en Erindring af Guds første Velgierning, som var Skabelsen, saa sigtede de tre Høitider til at fornye aarlig Ihukommelsen af Udgangen af Ægypten, af Lovens Givelse, og af Folkets underfulde Ophold i Ørken. Hvor besværlig end den Befaling synes, at alle Mandsfolk til disse Høitider skulde samles for Herren, saa havde den dog ogsaa Folkets eget Beste til Hensigt. Saadanne Forsamlinger til visse Tider vare fornødne til at sammenknytte Selskabets Baand, til at stadfæste den broderlige Kierlighed, og til at bevare den Overeenstemmelse i Tænkemaade og Sæder, som udkrævedes baade til Religionens Bestyrkelse og til at vedligeholde den da værende Regieringsform. Alle de gamle Lovgivere i Republikerne have holdt saadanne Baand nødvendige, de have søgt at opfinde Midler til at bevare den Lighed i Tænkemaade og Sæder, uden hvilke en Folke-Regiering ei kan bestaae; men intet Middel var fuldkomnere end dette, hvorved et Folk af Brødre blev forbunden til aarlige Sammenkomster.

Dette

Deres Hüusholdninger leed ikke ved disse Forsamlinger, da Fruentimmeret blev hiemme, og Talmuden siger, at Børn under 12 Aar, Gamle over 60 Aar, og Syge vare undtagne. Disse Heitider vare fastsatte til saadanne Tider af Aaret, som baade vare de fornøieligste og beqvemmeste til Reiser. Paasken var om Foraaret, Ugernes Fest midt om Sommeren og Løvsalernes i Efteraaret. Naturen gav dem til enhver Tid nye Anledning til at glæde sig ved Guds Velgierninger, og denne almindelige Glæde, som blev formeret ved saa mange Venners Samling, ved et heelt Folks Bønner og Taksigelser, hvilke af vore værdslige Frydefester, hvilke af vore offentlige Fornøielser skulde vel kunde lignes mod dem? Jeg vil ikke engang tale om vore Bededage, vore aandelige Høitider, som vi helligholde med en Ulyst, en Dorskhed, en Tvang, hvorved vi maae skamme os, naar vi see den Glæde og den Iver, med hvilken det jødiske Folk endnu erindrer de Velgierninger, som Gud har beviist deres Fædre; Velgierninger, som de selv ikke mere nyde, og i hvis overflødige Besiddelse vi ere blevne saa følesløse, at endog den største af Guds Velgierninger, som dette arme Folk ikke kiender, nemlig Forsoningen, neppe rører os.

Af alle Stiftelser i Verden er der vel ingen, som er grundet paa en dybere Viisdom og en større Menneskekierlighed end Jubelaaret. Her er det fornemmelig, at alle de græske Lovgiveres Konst beskiemmes. Naar de, for at vedligeholde den Lighed og Nøisomhed, uden hvilken en Folkeregiering ei kan bestaae, havde giort saa mange møisommelige Indretninger; naar de havde deelet Godset, og ved Love om Arv og Gaver søgt at forebygge Overflødighed og Ulighed i Formue; naar de for at hindre Fattigdom havde befalet Arbeidsomhed, og for at indskrænke Misbrugen af Rigdom, forbudet store Renter, indskrænket Levemaaden og anordnet den strængeste Opsigt over Sæderne; Naar de havde giort alle disse Indretninger, og for Lighedens Skyld opofret Frihed, Fornøielser, Beqvemmeligheder, alting indtil de naturlige Forbindelser selv; thi nogle af deres Lovgivere gik endog saa vidt, at de tillode Laster. Naar de havde giort alt dette, var der endnu en Maade tilbage, paa hvilken Uligheden kom lige saa hastig ind, som den blev fordreven. Denne bestod deri, at man ikke kunde forbyde Folk at betale deres Gield. Nogle samlede ved Sparsomhed en Overflødighed, andre forødede deres Gods. At forbyde de Fattige ganske at laane, sælge, pantsætte, eller tiene, var at berøve dem

det

det eneste Middel, som var tilovers for at redde dem; men at tillade det uden Indskrænkning; var at aabne Døren for Ulighed. De Rige benyttede sig af deres Medborgeres Trang, de kiøbte deres Agre, og undertiden deres Personer, de toge hemmelig store Renter, just fordi de vare forbudne, og disse Undertrykkelser, som skede i de beste Folkeregieringer, indførte igien en Ulighed, som var Aarsag til alle borgerlige Krige.

Ved Mosis Lov alene var denne Misbrug forebygget. Det var den Fattige tilladt at redde sig i Nød, ved at sælge og pantsætte sit Gods, og at give sig i Tieneste hos sine Medborgere, men ikke længere end i sex Aar; Da fik enhver sin Frihed og Eiendom igien, alle Uligheder ophørte, og hele Staten kom i forrige Tilstand. De Fattige fandt derved et Middel til at redde sig uden at tabe evig Frihed og Eiendomme, og den offentlige Credit leed intet ved disse Indretninger, siden de vare bekiendtgiorte ved Love; Øderen kunde ikke ødelegge sine Efterkommere, den Gierrige kunde ikke undertrykke og udsue sine Medborgere. Hele Jubel-Aarets Indkomster bleve desuden anvendte til at udslette de Uligheder, som efterhaanden indsnige sig, deels ved ulykkelige Hændelser, deels ved Menneskenes egne Feil. Saaledes tiente denne

Hoi-

Hoitid til at fastsætte den borgerlige Lighed, som hele Historien viser at have været en vanskelig Knude i alle andre Statsforfatninger.

Foruden denne Nytte havde Jubelaaret, saavelsom Sabbaten, og en aandelig Hensigt. Disse Hoitider vare indstiftede for at erindre Mennesket om den Hvile fra Skabningen, som betegner vore Sieles evige Hvile. Saa er der da, siger Apostelen, en Sabbats Hvile til Beste for Guds Folk; thi hvo der er kommen ind til hans Hvile, han har og hvilet af sine Gierninger, ligesom Gud har hvilet af sine. Gud hviler aldrig saaledes, at han jo stedse virker, og i denne uendelige Virksomhed bestaaer hans Evighed, hans Liv og hans Salighed; Men da han havde bragt den første Chaos af Verden til den Form, som var overeenstemmende med hans Hensigter, og i hvilken det var nok at opholde den, ophørte han at skabe. Vore Siele komme her i Livet til Virkelighed, det skrøbelige Legeme, som omgiver dem, ligner den Chaos, af hvilken Gud skabte Verden. I dette udvikles med stor Besværlighed de Sielekræfter, som have langt større Formue, end den forgiengelige Jordklump, der omringer dem. Guds Viisdom har fundet denne Forbindelse tienlig til at sætte Tænkekraften i den første Virksomhed; og naar dette Maal er opfyldt, ere Legemerne selv vores udødelige Aand

til Byrde; den sukker efter Opløsning og efter Befrielse fra Forkrænkelighedens Tieneste. Dette er Sielens evige Hvile, den hviler fra det forkrænkelige Legems nedrige og møisommelige Arbeider, men ikke fra sine egne Virkninger. Den tænker og attraaer høiere Ting; den glæder sig i større og bestandigere Fuldkommenheder; den trænger ikke meer til de udvortes Redskaber, de mørke Speil, igiennem hvilke den her seer Gud, til de Midler, ved hvilke den her underholdes og hvert Øieblik ligesom fødes og skabes paa nye; den træder ind i en Tilstand, i hvilken den behøver kuns at opholdes og bevares af sin Skaber, for at giøre ved sine forherligede Kræfters Brug en evig Fremvext i Fuldkommenhed.

Saa kierlige vare Guds Hensigter af de Befalninger, som umiddelbar angik ham selv, og som han gav Menneskene i den første Huusholdning; da den udvortes Gudstieneste dog synes at være saa fuld af Tvang og Indskrænkninger. Med hvor meget større Andagt og Glæde burde han da ikke dyrkes af Christne, af dem, som han har forundt en langt større Frihed, en Frihed, som ikke er givet dem for at være lunkne og forsømmelige i deres Gudstieneste, men for at tilbede ham med en friere og villigere Aand, som Skriften kalder den fornuftige Gudsdyrkelse.

Chri-

Christus har ikke udtrykkelig bestem vis Dag til den offentlige Gudsdyrkelse. derne havde misbrugt Sabbaten til Afgu de forlode sig paa den udvortes Gudsd og forsømte den indvortes, de agtede Cer høiere end Kierlighed og gode Gierninger. Religion, som indbød alle Mennesker al at omvende sig, maatte alt det afskaffes bandt Menneskene til visse Steder; de Høitider maatte derfor ophøre. Men Fes derfor ikke afskaffede. Nødvendigheden offentlige Gudsdyrkelse, af bestemte Ti Forsamlinger, er grundet i Menneskets og Beskaffenhed i alle Omstændigheder. baten har sin Oprindelse fra Uskyldig Stand, og Apostlerne formane selv dere hørere til at søge disse Forsamlinger for at ses og forbedres, og at samle paa den første i Ugen Hielp til de Fattige, Ceremonier høre; men Forstandens og Villiens Forbe Troens og Kierlighedens Foregelse ere de Hensigter af den offentlige Gudsdyrkelse, kræve Sabbatens Helligholdelse saa meget af os, som vi ere befriede fra al den ud Tvang, og beholde Tid nok tilovers til vo de Forretninger.

Den hedenske Gudstieneste indskræ Menneskene langt mere. Hos Romern

giorde Fæsterne tilsidst den halve Deel af Aaret; i April Maaned vare 13 Hoitider, og disse berøvede ikke alene Menneskene Tiden til det fornødne Arbeide, men de bleve endog tilbragte med Forfængeligheder og Laster. Den Romersk-Catholske Kirke antog alle disse Misbruge; den giorde Gudernes Hoitider til Helgens-Fester, og opfyldte den offentlige Gudstieneste med hedenske Skuespil. Vore Jule- og Fastelavns-Lege ere Levninger af denne Misbrug. Indtil det femtende Aarhundrede var det brugeligt, at de, som sang i Choret, holdte offentlige Lystigheder fra Juul til Nyeaar. De spiste, drak og dansede i Kirkerne, og denne Skik blev først afskaffet i Aaret 1444 ved en Anordning af Sorbonne.

I den Protestantiske Kirke er baade Overflødigheden af Hoitiderne tilligemed den Ladhed og Ørkesløshed, som den foraarsagede, og de fleste Misbrug afskaffede. Vores Gudstieneste er ikke mere for overflødig, for prægtig, for hoitidelig, for fuld af Glæde, den berøver os ikke Tiden til de værdslige Forretninger; men jeg frygter, at den er nær ved at forfalde til en anden Yderlighed. Naar jeg betænker, hvor sandseligt et Kreatur Mennesket er, hvor meget vi behøve udvortes Opmuntringer, især i saa

hoie

høie Ting; naar jeg forestiller mig den Glæde, den Pragt, den Høitidelighed, med hvilken vi helligholde den Dag, som er bestemt til at erindre en vigtig Statsforandring, et Menneskes Fødsel, og jeg tillige seer, med hvilken Dorskhed og Koldsindighed de, som i borgerlige Ting holde saa meget over Belanstændigheden, helligholde den Dag, paa hvilken Christus er kommen til Verden, ham, som endog de, der ikke tilbede ham som deres Gud og Forsoner, dog maae ansee for den største Lærer og Velgiører af det menneskelige Kiøn. Naar jeg seer denne Lunkenhed i vores Gudstieneste, synes mig, at baade Jøder, Hedninger og Catholiker beskiemme os, og en Bonde, en Haandverksmand, som paa den Dag holder et Giestebud for at glæde sig med sin Familie og med sine Huus-Folk, er i mine Øine, jeg vil ikke sige, en bedre Christen, men et udvortes skikkeligere Menneske, end en fornemme og riig Mand, som, efter at have hele Aaret igiennem giort Opvartninger ved hver en borgerlig Høitidelighed, betænker sig, om han paa den Dag skal gaae i Kirken, og om det vel er Umagen værd at anvende saa meget paa dem, som have opvartet ham hele Aaret igiennem, at de kunne hvile og fornøie sig paa saa høitidelig en Fest.

Er der nogen Forbedring vigtig baade for Religionen og Staten, saa er det den, at indføre mere Belanstændighed og mere Glæde i vores offentlige Gudstieneste, og at give Religionen en udvortes Anseelse, som kunde giøre den mere agtbar og behagelig for Folket. I det mindste troer jeg, at det er en Patriot tilladt at ønske, at man alvorlig vilde tænke paa nogen Forbedring i vore Kirke-Sange, og at Christelige Herrer vilde tillade deres Huus-Folk og Tienere at holde Hviledag paa Sabbaten, og mage det saaledes, at de, som i de andre Dage arbeide alene for deres Herrers Fornøielse, kunne dog een gang om Ugen med et roeligt og glad Sind tænke paa deres Skaber.

No. 98.

Fredagen, den 25 Decembr. 1761.

Endskiønt vi kuns begribe meget faa af Guds vise Hensigter i Naturens og Naadens Rige, kunne vi dog ved Agtsomhed spore mange af

dem i sær i de vigtige og store Tildragelser; og i saadanne Betragtninger bestaaer uden Tvivl den største Nytte baade af Videnskabernes og Historiens rette Brug. Er det saa behageligt for dem, som ikke lade sig nøie med at betragte det Udvortes af Tingene, at opdage Hensigten af et Menneskeligt Foretagende, af en vigtig Statsforandring, og at finde i Tingenes Sammenhæng Aarsagerne, hvorfor saadan en vigtig Tildragelse just er skeet til den Tid; hvor meget fornøieligere maae det ikke være for fornuftige Christne, at kunne ved Hielp af Fornuftens og Aabenbaringens Lys see nøiere ind i den store Guds Huusholdning, hvis Hensigter strække sig endog over Tidens Grændser til det Sidste og endelige Maal af alle hans Gierninger, som er de fornuftige Kreatures evige Lyksalighed?

Den vigtigste Tidspunkt af det Menneskelige Kiøns Historie er den, som Skriften kalder **Tidens Fylde.** Saa uendelig en Mængde af forudgaaende og medvirkende Aarsager sammenløbe i denne Tidspunkt, at det skulde endog blive uendeligt at opregne dem, som en oplyst Fornuft kan indsee, og Evigheden selv skal maaskee ikke forslaae til at indsee dem alle, til at begribe fuldkommen Hensigterne af en Tildragelse, som uden Tvivl staaer i den nøieste

For-

Forbindelse med den hele Skabning; som er en Følge af det store Aande-Riges uforanderlige Grund-Love, og en Hemmelighed, i hvilken de ypperste af alle Skabte Væsener begierede at indsee.

I denne korte Afhandling indskrænker jeg mig alene til nogle Betragtninger af Verdens da værende Tilstand i Henseende til Videnskaberne og de borgerlige Indretninger, saavidt begge udkrævede en Forbedring, hvortil de ordentlige Midler ikke vare tilstrækkelige. Jeg vil her ikke engang tale om den Jødiske Kirke og Stat, som, formedelst dens nøie Forbindelse med Religionen, saa ofte er bleven undersøgt. Det er den øvrige Deel af den beboede Verden, og fornemmelig det Romerske Monarkie, som da indbefattede den polerede Deel deraf, hvis Tilstand i Henseende til Sæderne og Sæde-Læren jeg her vil undersøge.

Fordærvelsen var, i dette Monarkie, og følgelig i den da polerede Verden, stegen til saadan en Høide, at det Romerske Folks egne Historieskrivere give Beskrivelser deraf, som man endog i fordærvede Tider ikke kan læse uden Skræk. En Religion, fuld af Overtroe, og som giorde Lasterne selv til Gudsdyrkelser, havde udslukt det naturlige Lys hos Hoben, og giort,

at endog de faa, som midt i dette Merke havde bevaret noget af den sunde Fornuft, misbrugte den til Vantroe og Ugudelighed. Et Tyrannie, som har intet Exempel i Historien, herskede uden Frygt og Undseelse i en Stat, som havde undertrykt den sterste Deel af det Menneskelige Kiøn; de andre Folk, som levede paa den Tid, vare enten Slaver eller Barbarer. Dyden havde i Staten ingen Sikkerhed, og uden for ingen Tilflugt, uden Skove og Ørkener. Æren, som i de maadelige Staters, hvor den udvortes Sikkerhed nøder Regenterne til indbyrdes Opmerksomhed, ofte betræder Dydens Plads, beroede her alene paa de Mægtiges Domme, og disse vare saa fordærvede, at Laster selv bleve ærede med offentlige Triumpher. Ikke Fortienester alene, men og Rigdomme vare farlige. Det var ikke nok, at saadanne Folk bleve misundte og forfuldte; de bleve og beskiemmede. Var en Mand æret for sine Dyder, havde han nogen Formue, besad han et smukt Huus eller en Lystgaard; Et uforsigtigt Ord, en tvetydig Tale eller Handling, og ofte en falsk Angivelse var nok til at dømme ham skyldig i de høieste Forgribelser. Slaver bleve lagde paa Pinebænken for at vidne mod deres Herrer, Børn forførte til at ankla-

deres Forældre, og de, som ingen Fiender
ode, siger Tacitus, bleve undertrykte af de-
s Venner. Embeder og Værdigheder, siger
n samme Historieskriver, vare Angiveres og
rræderes Rov, Død eller Landflygtighed var
ydens Belønning. Denne Beskrivelse er
e en Betragtning eller Dom over en eller
den enkelt Tildragelse, men et kort Udtog af
n hele Historie, foredraget med Skribenter-
s egne Ord og grundet paa almindelige Kla-
maal, som en Kiæde af de grueligste Hen-
lser giver de Tiders Historieskrivere hvert Øie-
k Leilighed til at igientage.

Det eneste, som i denne Tilstand skulde
nne bevare Menneskene for den almindelige
rdærvelse, var en Philosophie, som, hvor
d en Sædelære den end havde, dog kiendte
lidt til Gud og Sielens Natur, at den
e kunde forsikre Dyden om nogen Belønning
er Livet; og at ville i saadan en Tilstand be-
e Pligterne af Egennytte, af dette Livs For-
l alene, havde været et Bedragerie, som
askee kunde have giort nogen Nytte i Barn-
umen, men som Menneskene let skulde have
seet, saasnart de kom ud i Verden. Det
de siden kuns tient til at giøre den hele
edelære foragtelig, og til at styrke Menne-

skene i de Laster, hvilke Erfarenhed selv viset dem at være de sikkreste Midler til at forbedre deres udvortes Vilkaar. Dette var og tilsidst Følgen af den Epicureiske Philosophie.

Der var paa den Tid i Verden to Secter i Sædelæren, den Epicureiske og den Stoiske. Den første var i Begyndelsen ikke saa ond, som den var utilstrækkelig, og derfor og i Tidens Længde blev misbrugt. Grunden til dette System var Menneskets egen Fuldkommenhed og Nytte, eller, som man da talede, Vellyst. Herved forstod Epikur ikke, som nogle siden have meent, de sandselige Fornøielser og udvortes Beqvemmeligheder alene, men en Tilstand, hvori Sindet var uden Bekymring og Legemet uden Smerte. Ikke alle Vellyster vare efter hans Mening tilladte, men kuns saadanne, som ei førte større Smerter efter sig. Man burde søge, sagde han, at blive fornøiet, men dertil behøvedes ikke meget, og man kunde ikke være det, uden tillige at være dydig og retfærdig. Dette System var saaledes, som det i Begyndelsen blev lært, i sine Sætninger meget godt, og i en Tilstand, hvori de Menneskelige Begierligheder og Laster ikke vare stegne til saa høi en Grad som i Rom, kunde man vel have beviist dets

Sam-

Sammenhæng; Men paa en Tid, da de udvortes Beqvemmeligheder vare stegne til saa høi en Grad, hvorledes var det da mueligt at overtale Menneskene til at troe, at der behøvedes kuns lidt til at være fornøiet? Et Vidne, som blev lagt paa Pinebænken, fordi han ei vilde sige falsk Vidnesbyrd; En Raadsherre, som blev jaget i Landsflygtighed, fordi han ei vilde fordømme en Uskyldig, hvorledes skulde han troe, at en Tilstand uden Misfornøielse og Smerte var Dydens naturlige Følge? og naar disse paa Pinebænken og Retterstedet saae deres Angivere og Forrædere rende paa Lasters banede og blomstrefulde Veie til Ære og Værdighed, hvilken Philosoph skulde da overtale dem til at troe, at Menneskene ikke kunde være fornøiede uden tillige at være dydige og retfærdige? Epikureerne maatte derfor selv forandre deres System; Tidernes Forandringer nødte dem til at indskrænke Dydens Lære til en vis Stand. En viis Mand, sagde de, burde ikke bekymre sig om det Almindelige; han skulde ikke søge Embeder i Staten, men leve for sig selv. Denne Indskrænkning reddede den Epikureiske Sædelære fra den aabenbare Modsigelse, som den ellers var underkast; den skikkede sig til et

System, som lærte, at de Udødelige Guders Salighed bestod deri, at de ikke bekymrede sig om Verden. Men var det Menneskelige Kiøn, var Staten tient med en Lærdom, som, i fald den var bleven efterlevet, ikke kunde have anden Følge, end den, at de faa ærlige Folk, som der endnu vare i Verden, forlode alle vigtige Embeder, ligesom en Styrmand, der i Havs-Nød springer i en Baad for at redde sig selv, og forlader Skib og Folk paa en Tid, da de allermeest behøve hans Hielp? Saaledes tænkte de Beste af denne Sect, og anderledes tillode deres Grund-Regler dem ikke at tænke paa den Tid, i hvilken de levede; Den store Hob misbrugte en Sædelære, som var grundet paa egen Fornøielse, til at øve med Frekhed, Overlæg og uden mindste Samvittigheds Nag alle de Ugudeligheder, hvorved de kunde forskaffe sig et yndigt og beqvemt Liv.

Stoikerne vidste ligesaa lidt, som Epikureerne, at forvisse Menneskene om nogen tilkommende Belønning, som kunde oprette det Tab, som de giorde ved at øve Dyden her i Livet. De begrebe, at man, uden at bedrage Menneskene, ikke kunde betragte Dyden alene som et Middel til at befordre de timelige Fordele. De saae tillige, hvad Staten og det

Men-

Menneskelige Kiøn vilde tabe, dersom man ikke opfandt en anden Grund til Sædelæren, som kunde bevæge Menneskene til at udøve Pligter, som paa den Tid i Verden udkrævede saa megen Opofrelse, og som just derfor paa den Tid vare meest fornødne. De fandt ved Naturens fornuftige Betragtning den nøieste Overeensstemmelse i alle dens Dele til at befordre det Heles Fuldkommenhed. Denne alle Tings uforanderlige Grund-Lov sagde dem, at et Menneske, som var saa ringe en Deel af Skabningen, ikke burde handle ligesom Alting var til for dets Skyld alene. Paa disse Grunde byggte de det Store System, som lærte Menneskene at øve Dyden for dens egen Skyld og uden Hensigt til sig selv alene. Ved Dyden forstode de Kierlighed til det Almindelige, og da denne i saa fordærvet en Alder ikke alene sielden blev belønnet, men og ofte var ulykkelig; da de ikke vidste at forsikre Menneskene om nogen Erstatning, som kunde tilfredsstille den naturlige Kierlighed til sig selv; søgte de at undertrykke denne i sig selv uskyldige Passion, tillige med alle de andre, som have deres Oprindelse af den. De lærte derfor, at det, som vi tabte ved Dydens Øvelse, var ligegyldigt; at Intet af det, som foraarsagede os Vellyst og

 Smerte,

Smerte, var i sig selv ondt eller godt; at alt det, som mødte os, var nødvendigt; at en viis Mand burde handle efter Fornuften alene og uden Passion; at han ikke maatte betragte Tingene efter de Virkninger, som de havde i Henseende til ham, men efter deres Følger i Henseende til det Almindelige; og at han endog i Smerter burde glæde sig i den større Fuldkommenhed, som hans Handlinger tilveiebragte.

Af disse og andre flere Grunde søgte Stoikerne at bevæge Menneskene til Dyder. Deres System havde det Fortrin for Epikureernes, at det lærte Menneskene ikke alene at øve Dyder, men og store Dyder, at det var bygt paa den store Grund-Regel, som hele Naturen følger i sine Virkninger, og at naar denne Grund var beviist, fløde alle de andre Slutninger deraf i en rigtig Følge uden Modsigelse. Epikureerne kunde i saadan Tilstand ikke prædike Dyden uden at ophæve tillige den første Grund til deres hele System, som var egen Fornøielse; Stoikerne alene, som giorde det Heles Fuldkommenhed til Regel, kunde kræve Opofrelse; men denne var og ofte efter Verdens da værende Beskaffenhed saa stor, at kuns faa Siele vare i Stand til at øve den uden al Haab om en tilkommende Belønning. En høi Grad

af

af Betragtning, en mere end sædvanlig Indsigt i de menneskelige Begierligheders Forfængelighed, en ved gode naturlige Tilbøieligheder og rørende Forestillinger tilveiebragt Forelskelse i Dyd og Fuldkommenhed, kunde bringe nogle Mennesker, som enten ikke havde stærke Passioner af Naturen, eller og havde undertrykt dem ved Vanen, til at opofre sig for det Hele; Men uden al Haab om en tilkommende Belønning var dette System ikke skikket til en almindelig Sædelære. Stoikerne saae sig nødte til at forbinde den Lærdom om Gud og Sielens Udødelighed med deres System; men de kom ikke videre end til svage Formodninger, fordi Fornuften, uden Hielp af en Guddommelig Aabenbaring, ikke kunde komme videre.

Den Christne Religion alene lærte Menneskene at gaae en Middelvei imellem disse Yderligheder; den forbandt den naturlige Kierlighed til sig selv med Pligterne mod det Almindelige; den lærte at ingen blot Hendelse eller Nødvendighed, men et Væsen af en uendelig Viisdom og Godhed, bestyrede det Hele i den Fuldkomneste Orden; at dette Væsen, som ikke handler af Yndest eller Egennytte, vil, at de fornuftige Væsener skulde indrette deres frie Handlinger efter de Love, som ere grundede i

det

det Heles Beste; at de, som iagttage denne Lov, kunne være forsikrede, at alle Hændelser bestyres af Forsynet saaledes, at de tiene til at befordre deres sande Lyksalighed baade i den Nærværende og i den Tilkommende Stand, og at alt det, som de i dette korte og forgiengelige Liv opofre for de høiere Pligter og for Guds Riges almindelige Beste, skal gives dem overflødig igien i den fuldkomnere og evigvarende Lyksalighed, til hvilken han har skabt alle fornuftige Væsener.

Ved denne Lærdom, som var grundet paa en guddommelig Myndighed, stadfæstet ved overnaturlige Virkninger, foredraget paa en tydelig og rørende Maade, og understyttet ved Guds besynderlige Medvirkning, blev den Moral, som for de største Siele havde været for høi, muelig og fattelig for alle indtil de Eenfoldigste af Jesu Navns Bekiendere. Disse Folk udøvede midt i en almindelig Fordærvelse og under de største Lidelser de Dyder, som Menneskene nu holde for umuelige, og som vore Philosopher ikke engang driste sig mere til at bevise.

No. 99.

Mandagen, den 28 Decembr. 1761.

Herr Tilskuer!

eg er en af de ulykkelige Personer, som man
her i Byen kalder Projectmagere, et Navn,
jeg ikke kan begribe, hvorfor det er saa
hadt. Disse Folk arbeide dog alene i Mue-
ledernes Rige, og dette er saa stort, at det
:ig kan udtømmes. Forslag kunne som For-
:, det er at sige, som muelige Indretninger
skade; de skade først, naar de blive virkeli-
og dette er jo ikke Projectmagernes Skyld.
giøre derimod ofte Nytte; de beste Indret-
jer skulde ikke være komne til Forestillinger,
sige, satte i Verk, dersom der ikke vare saa-
ne uroelige Hoveder til, som fandt Fornøielse
ye Udregninger og Opfindelser. Dersom
Guldsmede, Snedkere, Silkevævere selv
de opfinde alle deres Maskiner, hver lang-
skulde da ikke Konsterne voxe. De, som
ide i Mulighedernes Rige, vore Mathe-
matiker

matiker og Malere, gaae dem tilhaande, og skaffe dem hvert Øieblik nye Former og Mønstre. Mig synes, at vore Practiske Statsmænd og Lovkyndige burde paa samme Maade betragte os, som de kalde med det fordeelagtige Navn af Projectmagere. En, som giør et Udkast til en nye Lov, eller Indretning i Videnskaberne, Handelen, Financerne, Rettergangs-Maaden, hvorfor er han meer at laste, end en Mathematikus, som giør en nye Tegning til et Huus, til en Festning, til et Skib? De Politiske Projectmagere kunne tage feil, det er vist; men de Mathematiske tage og feil. Alle Forslag i Bygnings-Konsten og Skibbyggeriet blive ikke antagne, og man har derfor sat andre til at prøve og undersøge dem; disse, siger man, kunne og feile: men deraf følger ikke andet, end den gamle Sandhed, at det hele menneskelige Kiøn kan feile, en Sandhed, som er saa almindelig, at man behøver hverken Mathematiske eller Politiske Projectmagere for at bevise den.

Dersom dette ærværdige Navn, M. H. ikke var saa foragtet iblant os, som det er, vilde jeg ikke bruge andre Motiver for at bevæge Dem til at antage sig vores Sag, end at sige, at De selv er en Projectmager. Alle Tilskuere, fra

ı Engelske af, indtil Dem, have været det, enhver, som troer, at han har noget nyt t at sige Menneskene, som enten ikke er bekndt nok, eller ikke sat i Verk; enhver, som ıer, at der er noget endnu at forbedre i det nneskelige Liv, indtil vore Præster selv, ere ojectmagere. I det mindste er Præsten i eres Selskab det vist; thi der maatte skee r Forandring i Verden, førend alle hans dens-Brødre bleve ham lige; det samme ıker jeg og alle om Adelsmanden, Kiøbman ı og Bonden. De ere alle Projectmagere, ıver i sin Stand, og dersom disse Personer, n nogle mene, ikke virkelig ere til, uden i ı patriotiske Tilskuers Indbildning, saa er e selv, M. H. den største Projectmager, som endnu har været her i Landet; og betænk, ır forhadt dette Navn vil giøre Dem blant res Landsmænd, dersom De ikke i Tide ıker paa Midler til at bringe det igien i noı Credit.

Min Sag er altsaa tillige Deres. Af ıne Begyndelse seer De allerede, M. H., jeg forstaaer at giøre et Project; Thi den tigste Grund-Regel i vores hele Konst er, kunde forbinde et Forslag med deres Forle, til hvilke det giøres. Men jeg maae

tillige

tillige sige Dem oprigtig, at mit Forslag er af den Beskaffenhed, at De ikke kan vente Dem anden Fordeel deraf, end just denne, at Projectmagere, og iblant dem regner jeg og Tilskuere, herefter ikke skulle ansees som unyttige Folk. Denne Nytte haaber jeg vist, at mit Forslag skal indbringe, dersom De vil giøre Dem den Umage; at bekiendtgiøre det i Deres Blade.

For at sætte Dem i Stand til at betragte det fra den rette Øiepunkt, vil jeg kortelig nævne Dem alle Fördelene, som ere ligesaa mange besynderlige Fortrin, som det har frem for andre Projecter. De veed, M. H., at de fleste Forslag gaae ud paa Indretninger, som koste Penge, og at Projectmagerne overlade til andre at afgiøre, hvorfra disse Penge skulle komme. Mit Forslag derimod gaaer alene ud paa at skaffe Penge, og jeg overlader til Dem, M. H. og andre Patrioter, at foreslaae, hvortil disse Penge skulde bruges. Det skulde endog være mig kiert, om de bleve anvendte til at opfylde nogle af de patriotiske Ønsker, som Deres Selskab har giort i Henseende til Videnskabernes og Vindskibelighedens Befordring. Tænk ikke, at det er ved en Skat, at jeg vil have disse Penge samlet, det var

maaskee ikke saa vanskeligt; Nei det er ved den frivilligste Gave, ved Udgifter, som Folk betale med Fornøielse, og det paa saadan en Maade, (giv nu agt, nu kommer det Største i Projectet) at Folk endog ved denne Indretning skulde spare, uden dog at indskrænke det mindste i deres Fornøielser. Af denne Beskaffenhed er mit Forslag, og hvor mange Projecter De end baade haver hørt og læst, og selv giort, tør jeg dog driste mig til at sige, at De endnu aldrig haver fundet et, som paa eengang forenede saa mange store Fordele.

Nu er kuns tilbage at bevise Mueligheden og Sandheden af mit Foregivende. Dette er en vigtig Sag, som dog glemmes undertiden; men jeg skal ved Hielp af den eenfoldige Regnekonst bevise Dem den saa Mathematisk, som man kan bevise den Sandhed, at 4 er meer end 2. Dette alene udbeder jeg mig, eller rettere at sige, af Deres Læsere, at de ikke ville kaste et nyttigt Forslag bort, saasnart de ikke strax finde noget deri, som synes dem stort og vigtigt nok, og ikke lee af alt, hvad der ved det første Øiekast kommer dem underligt og selsomt for. Det er ofte smaa og ringe Anledninger, hvorved man udretter store Ting, og Intet bør ansees for ringe, naar det paa eengang tiener

baade til at spare, og til at skaffe Penge. Bed Deres Læsere, at de ikke ville glemme det gamle Ordsprog: *Bonus lucri odor e re qvalibet*, og De kan forsikre dem tillige, at hverken Lugten eller Smagen skal lide noget ved mit Forslag.

Hvor meget koster Deres Nye-Aars Besøgelser Dem, Herr Tilskuer? Lee ikke af dette Spørsmaal: det hører til Sagen. Maaskee De giør ingen. De vinder altsaa intet i rede Penge ved mit Forslag; men det har jeg ikke heller lovet Dem. Skikkelige Folk behøve i det mindste et Par Dage til at kiøre om i Byen, og Vognleien er 4 Rdlr. Tænk ikke, at jeg vil have denne Mode ganske afskaffet; Jeg skriver kuns for skikkelige Folk, og jeg giør ikke heller Projecter for andre. Jeg har intet mod Tingen selv. Mit Forslag sætter endog forud, at denne Skik er meget nyttig. Her handles ikke om at afskaffe den, men kuns om at giøre den mere almindelig nyttig. I stedet for den Kiørsel, hvormed skikkelige Folk kuns giøre sig selv og andre Uleilighed, og foruden Vognleien maae giøre adskillige Bekostninger paa Parykmagere og Haarskiærere, meener jeg, at det samme lige saa vel kunde afgiøres ved Stemplede Sedler.

Stem-

Stemplede maae de være, M. H. og det af meer end een Aarsag. De sædvanlige Besøgelses Sedler vare ikke anseelige nok til saa høitidelig en Forretning; og naar Folk ville spare sig den Umage og Bekostning, at komme selv i Person, maatte Sedlerne dog indeholde noget, hvorved de kunde give deres Høiagtelse tilkiende, efter deres adskillige Stand og Vilkaar. Prisen af Sedlerne maae derfor indrettes efter Personernes Rang; de maae inddeles i Classer og Nummere, af hvilke enhver, for at undgaae Underslæb, bør have sit Stempel. Naar Prisen sættes saaledes, at man for 2 a 3 Rdlr. kan faae Sedler til ligesaa mange Besøgelser, som man kan giøre i een Dag med en Hyrevogn, spares derved, foruden 1 til 2 Rdlr. i Vognleie, de øvrige Udgifter til Haarskiærere og Parykmagere. Jeg vil ikke engang tale om det, som udgives til Medicamenter for Hovedpine, Tandpine, Brystsyge og andre Svagheder, som Folk samle paa den Tid ved at bære Hatten under Armen, ved Trækvind i Portene, og ved at komme ofte af Varme i Kulden.

Saadanne Sedler kunde desuden være meget nyttige til at forebygge al Forvirrelse paa de Steder, hvor man ikke finder Folk hiemme, og hvor det hidindtil ikke har været brugeligt

at aflegge Sedler. Lakeierne kunde spare den Umage at holde Bog over alle Opvartninger, Clienterne kunde være forsikrede, at deres Navn ikke bleve forglemte eller urigtig antegnede, og Herrerne selv havde hverken nødig at giøre sig syge, eller at nægte sig hiemme. Den hele Sag kunde skee uden mindste Bulder eller Uleilighed, ved at lade Sedler bære om i Byen; og til desmere Beqvemmelighed kunde man jo her, ligesaavel som i London, oprette i det mindste for de første otte Dage i Aaret en Skillings-Post.

Naar denne Indretning først var giort med Nye-Aars Ønsker, kunde man maaskee bruge dem siden til alle saadanne Besøgelser, som ere blotte Høfligheder; Dog holder jeg det ikke raadeligt, at man strax i Begyndelsen gaaer saa vidt, fordi det strider mod den Forsigtigheds-Regel, som man bør iagttage i alle store Forandringer: at gaae langsom og Gradviis til Verks.

Af samme Aarsag tør jeg endnu neppe foreslaae en anden Nytte, som disse Sedler maaskee kunde have med Tiden, og som var at spare mine Landsmænd den Umage og Bekostning, som de anvende paa Nye-Aars, Bryllups og Begravelses Vers. De, som selv ikke have

drukket

drukket af Helicons Kilde, maae, foruden Bogtrykkeren og Bogbinderen, ogsaa betale Poeten; og da Digtekonsten ligesom alle andre Videnskaber begynder at stige hos os, er det at befrygte, at Prisen paa saadanne Arbeider, som hidindtil har været meget taalelig, med Tiden skulde forhøies, i sær om Rimene nogen Tid bleve afskaffede. I mine Tanker kunde man og dertil bruge stemplede Sedler, og jeg troer ikke, at Poesien skulde tabe noget derved. Men det kommer an paa Dem selv, Herr Tilskuer, om De holder det tienligt, at tale derom i Deres Blade; thi jeg forlanger ikke, at De for min Skyld skulde paa nye indvikle Dem i de Stridigheder, som Deres Domme om Poesien have foraarsaget Dem. Vi kunne maaskee begge have Ret; men gode Projectmagere maae være forsigtige, og ikke paa eengang afskaffe alt, hvad der hidindtil har været brugeligt.

Jeg sendte dette Forslag til en af mine Venner, som opholdt sig i en af de smaa Kiøbstæder, hvor der var en meget viis Magistrat, som havde saa dyb en Indsigt, at af alle Projectmagere, som endnu havde meldt sig der i Byen, var der ikke en eneste, i hvis Forslag de jo havde

fundet store Feil. Tre af dem vare forviiste af Byen, den ene, fordi han havde sendt Borgemesteren en Lykønskning i Riimløse Vers; den anden, fordi han havde sagt, at Raadstuen behøvede Forbedring, fordi Taget var saa aabent, at det regnede ned paa Borgemesteren; og den tredie, fordi han vilde afskaffe et Slags Drikke-Gilder blandt Borgerskabet, som havde deres Oprindelse fra den Lybiske Feide. Den sidste var selv en Lybekker, og maatte, fordi han var en Fremmed, desuden betale noget i Straf.

Min Ven overgav det tilsendte Forslag til en af Raadmændene, som var i sær berømt for sin store Forsigtighed, og som blev meget roest af Borgerskabet, fordi han havde aldrig indført noget Nyt i Byen, saalænge han havde været i Raadstuen. Efter nogle Dages Forløb sendte han mig det tilbage igien, med denne Paategning:

Efter Raadmandens Begiering have vi underskrevne igiennemlæst Forslaget om de Stemplede Visit-Sedler, og fundet samme saa skadeligt for det almindelige Beste, at Projectmageren, især, om han er en Fremmed, exemplariter bør straffes.

M. Roesiflengius, Niels Vognmand, Jesper Parykmager, Peter Haarskierer, Byens Poet.

Ved

Ved at bekiendtgiøre dette Forslag, skal jeg maaskee paadrage mig disse gode Mænds Uvenskab; men jeg maae være upartisk, og da jeg nu i et heelt Aar har været vant til at høre adskillige Domme, hvorfor skulde jeg da misunde de ærlige Folk, som leve i de smaa Kiøbstæder, hvor der sielden forefalder noget Nyt, den Anledning, som mine Blade kunne give dem undertiden til at fordrive Tiden? I Hoved-Staden derimod haaber jeg, at Forslaget skal finde saa almindeligt Bifald, at Læserne ville antage det Blad, som jeg skal have den Ære at sende til Nye-Aar, i stedet for en virkelig Nye-Aars Besøgelse.

